COLECȚIA DREPT public

Teodor Manea

Horia - Șerban Tiugan

Criminologie

EDITURA ASE

891526

Teodor MANEA

Horia-Şerban TIUGAN

CRIMINOLOGIE

Cuvânt-înainte

Prin prezenta lucrare ne propunem să oferim studenților noștri, dar și practicienilor, o scurtă incursiune în lumea atât de provocatoare a infracțiunilor, înțelese dintr-o perspectivă mai amplă decât ca nişte norme penale ce trebuie interpretate şi aplicate.

În acest demers o să abordăm, în prima parte a lucrării, problematica noțiunilor elementare cu care lucrează criminologia, oferind, pentru o mai bună înțelegere a modalității în care a fost descris, și a evoluat fenomenul criminal, inclusiv o perspectivă istorică a explicațiilor oferite pentru comiterea de infracțiuni.

În a doua parte o să atingem aspecte legate de influențele cercetării criminologice în dreptul penal, în special cu privire la instituțiile părții generale ale acestuia, referindu-ne atât la relația dintre învățămintele despre crimă și procese precum individualizarea pedepsei, stabilirea măsurilor de siguranță, cât și la impactul acesteia în definirea unor cauze de neimputabilitate, precum iresponsabilitatea.

Ulterior, în partea finală, vom privi aplicat mai multe categorii de infracțiuni, des întâlnite în societatea românească, precum omorul, violența domestică, violul, furtul, și vom încerca să stabilim, dintr-o perspectivă multiplă, resorturile care conduc la comiterea acestora.

Ce trebuie reținut este că infracțiunea este o realitate prezentă în orice societate, iar un studiu aprofundat al acesteia folosește atât celor care vor să înțeleagă dinamica socială, dar și practicienilor dreptului penal, în activitatea judiciară și, cel mai important, ar trebui să fie un strijin nelipsit pentru cei responsabili de opera de legiferare în materie penală.

Procuror lector universitar doctor **Teodor Manea**

Procuror **Horia-Șerban Tiugan**

București, 2021

Cuprins

PARTEA I – Noțiuni elementare. Perspective teoretice

CAPITOLUL I
Criminologia. Interferențele cercetării criminologice cu alte științe 11
Secțiunea I. Criminologia. Definiție, obiect, limite 12
Secțiunea II. Interferențele cercetării criminologice cu alte științe juridice..... 24

CAPITOLUL II
Optica asupra fenomenului criminal în Evul Mediu. Premisa criminologiei clasice. Opera lui Cesare Beccaria..... 29
Secțiunea I. Optica asupra fenomenului criminal în contextul Evului Mediu 30
Secțiunea II. Contractul social – fundamentul criminologiei clasice. Perspective tranzitorii asupra fenomenului criminal 33
Secțiunea III. Criminologia clasică. Opera lui Cesare Beccaria 36

CAPITOLUL III
Pozitivismul italian. Opera lui Cesare Lombroso. Perspective critice 47
Secțiunea I. Pozitivismul Italian 48
Secțiunea II. Opera lui Cesare Lombroso – L'uomo Delinquente 56
Secțiunea III. Perspective critice..... 66

PARTEA a II-a – Criminologia și dreptul penal. Perspective teoretice

CAPITOLUL IV
Dimensiunea criminologică relativă la instituțiile de drept penal general 75
Secțiunea I. Vinovăția 77
Secțiunea II. Iresponsabilitatea *lato sensu* 81
Secțiunea III. Răspunderea penală a minorilor 90
Secțiunea IV. Individualizarea pedepsei 99
Secțiunea V. Măsurile de siguranță..... 108

PARTEA a III-a – Criminologia și dreptul penal. Aspecte practice

CAPITOLUL V
Dimensiunea fenomenologică relativă la conceptul de violență.
Fenomenologia violenței **123**

CAPITOLUL VI
Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile de omor
și violență intrafamilială **139**
Secțiunea I. Omorul. Omorul calificat. Lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte 140
Secțiunea II. Violența intrafamilială 154

CAPITOLUL VII
Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile contra libertății
și integrității sexuale **172**
Secțiunea I. Perspective teoretice 173
Secțiunea II. Infracțiunile contra integrității și libertății sexuale în contextul național 185

CAPITOLUL VIII
Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile
de natură economică **198**
Secțiunea I. Proprietate, statut social și relații de putere. Propensiunea achizitivă a oamenilor 199
Secțiunea II. Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile de corupție 204

Bibliografie **215**

PARTEA I

NOȚIUNI ELEMENTARE
PERSPECTIVE TEORETICE

Capitolul I

Criminologia. Interferențele cercetării criminologice cu alte științe juridice

„În general, justiția nu ține prea mult seama de justificări, fiindcă ele egalează faptele. Din punctul de vedere al justificărilor, a săvârși o crimă ori a cumpăra un buchet de flori nu se diferențiază prea mult: în dosul ambelor fapte se pot îngrămădi cam aceleași cantități de argumente logice și umane. Justiția, pentru a-și exercita drepturile ei, este dar necesarmente ilogică și inumană."

(Max Blecher, Insinuări)

În capitolul întâi, propunem o abordare introductivă și succintă privind noțiunile, respectiv conceptele utilizate în metacercetarea criminologică, spre a servi drept fundament discursiv pentru aspectele ce vor fi antamate în cuprinsul prezentei lucrări. Așadar, în primul rând, vom avea în vedere conceptul, notele conceptuale, obiectul și limitele criminologiei (Secțiunea I), urmând a observa, în final, caracterul eminamente multidisciplinar și interdependent al criminologiei, prin raportare la alte științe juridice cu relevanță în materie penală (Secțiunea a II-a).

Secțiunea I

Criminologia. Definiție, obiect, limite

Pornind de la o definiție concisă însă suficient de elocventă a criminologiei, vom proceda la explicitarea obiectului criminologiei, pentru a evidenția limitele intrinseci ale acestei discipline prin raportare, în esență, la obiectul său.

1. Definiție. Posibile dezvoltări conceptuale

O definiție general acceptată în doctrina relevantă este cea propusă de Edwin Sutherland, anume „Criminologia este ansamblul cunoștințelor în legătură cu crima, înțeleasă drept un fenomen social, având ca domeniu de cercetare aspecte privind elaborarea normelor juridice, încălcarea acestora, precum și reacțiunea față de aceste încălcări. Altfel spus, cunoașterea, prevenirea și pedepsirea fenomenului infracțional reprezintă coordonatele criminologiei"[1].

Totodată, asumându-ne carența argumentativă de a suprapune laturile descriptive, analitice și teoretice ale unui concept, în speță *criminologia,* cu însuși obiectul său de studiu, propunem, cu titlu preliminar, următoarea definiție îmbrățișată în literatura de specialitate: *„discursul cu privire la crimă, știința crimei"*[2]. Preferăm această definiție întrucât, sintetică fiind, permite o galerie variată de abordări, pe care le vom folosi drept cadru conceptual în cuprinsul prezentei lucrări.

Astfel, în primul rând, din punct de vedere semantic, ceea ce se degajă din definiția anterior citată este aceea că punctul nevralgic al său este noțiunea de *„discurs"*. Față de aceasta, se impun mai multe mențiuni.

La prima vedere, potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, discursul reprezintă, printre altele, „tratarea în scris a unui subiect de natură științifică sau literară". Pe de altă parte, Michel Foucault, dezvoltând atât o teorie, cât și o metodă de analiză a discursului, a avansat o explicație ce grefa noțiunea de discurs pe un contigent socioistoric, afirmând *brevitatis causa* că discursul reprezintă un sistem de producție a adevărurilor, denumite „obiecte ale

---

[1] A se vedea *E. H. Sutherland, D. R. Cressey,* „Criminology", 10th ed., J. B. Lippincott Company, 1978, p. 3.

[2] A se vedea *R. Vouin, J. Leaute*, „Droit Penal et Criminologie", P.U.F., 1956, p. 34, apud. *V. Cioclei*, Manual de criminologie, ed. 10, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2022, p. 6.

discursului". Față de această abordare, autorul remarcă anumite observații și consecințe, după cum urmează:

- condițiile istorice pentru apariția unui „adevăr" pot exista numai într-o relație interdependentă cu alte „adevăruri";
- aceste relații sunt stabilite între instituții, procese economico-sociale, sisteme normative, modalități de caracterizare;
- relațiile instituționale discursive oferă discursului obiectele pe care le analizează, clasifică, explică etc.[3]

Prin urmare, putem afirma că, din această perspectivă, criminologia reprezintă mecanismul de producție a unor *„adevăruri"* sub formă de teorii, explicații, etiologii etc. cu privire la un anumit fenomen, în speță fenomenul criminal, care este la rândul său un *„adevăr"* pe care statul îl produce și modifica prin intermediul unui sistem de norme, impunându-l pe baza structurilor de putere.

Spre exemplu, art. 200 alin. (1) din Codul penal anterior prevedea că „relațiile sexuale între persoane de același sex, săvârșite în public sau dacă au produs scandal public, se pedepsesc cu închisoarea de la unu la 5 ani".

Odată cu intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 89/2001 pentru modificarea și completarea unor dispoziții din Codul penal referitoare la infracțiuni privind viața sexuală, la data de 26.06.2001, relațiile sexuale între persoane ce același sex au fost dezincriminate.

Anterior acestui moment, se considera că „în societatea socialistă, asemenea aberații sexuale degradante sunt condamnate cu severitate morală socialistă și sunt considerate ca prezentând un grad de pericol social"[4].

Prin aceasta observăm cum discursul criminologic producea adevăruri sub formă de explicații cu privire la un alt adevăr, anume infracțiunea de relațiile sexuale între persoane ce același sex (art. 200 din Codul penal din 1968), care la rândul său era produs de către stat prin intermediul normelor juridice, pe care le putea impune cetățenilor prin represiune penală și pe care l-a eliminat într-un anumit moment, dat fiind contextul sociocultural.

Această decizie relevă însăși natura și funcția discursului astfel explicitate, anume producția de „adevăruri" cu privire la aceeași realitate, în asonanță cu anumit context social, istoric și normativ.

În al doilea rând, față de notele conceptuale de *„știința crimei"*, fenomen criminal etc., având totodată în vedere precizările anterioare, se impune cu titlu

---

[3] A se vedea *M. Foucault*, „The Archeology of Knowledge", 2nd edition, Routledege, 2002, p. 50.

[4] A se vedea *V. Dongoroz et. al.*, „Explicații teoretice ale Codului penal", Vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1971, p. 360.

general menţiunea că acestea nu pot exista în afara definiţiei noastre, ca societate individualizată într-un anumit context istoric, asupra crimei înseşi.

Spre exemplu, în Cartea românească de învăţătură 1646, Glava 23, este stipulat că *„bărbatul poate să-şi bată muiarea cu măsură pentru vina ei, măcar de are şi zapis să nu o bată”*, menţionându-se totodată că *„fără de măsură (...) se cheamă bătaia când se face cu toiagul şi mai vîrtos cînd se va svărîma lemnul sau să facă cu acesta rane să margă sînge, sau cînd o va lovi cu lemnul în obraz sau în cap”*[5].

Ceea ce transpare din norma citată este faptul că actele de violenţă săvârşite de către bărbat asupra femeii erau permise dacă erau întrunite condiţiile din norma juridică. Acesta este un exemplu bun, spunem noi, pentru a decela mecanismul incriminărilor, grefat pe o percepţie muabilă asupra vieţii sociale, ceea ce conturează ipoteza de la care am pornit, anume faptul că optica asupra fenomenului criminal este, în esenţă, un discurs.

În fine, ceea ce se mai poate adăuga definiţiei de la care am pornit, sub formă de observaţie concluzivă, este faptul că materia criminologiei nu poate fi explicată printr-o singură unitate de măsură a realităţii sociale, întrucât, pe de o parte, presupune o abordare multidisciplinară (preluând metodologiile specifice altor ştiinţe, precum psihologia, sociologia, medicina etc.), iar, pe de altă parte, obiectul de studiu al criminologiei priveşte, în principal, o realitate normativă substanţială şi esenţial muabilă, anume *crima*.

2. Obiectul criminologiei. Crima. Criminalul. Criminalitatea. Fenomenul criminal

a. Crima

Conştientizând, în esenţă, că delimitările pur terminologice faţă de care, oricum, nu există un consens în literatura de specialitate, propunem, totuşi, anumite nuanţări cu privire la sensurile noţiunii de *crimă,* în principal spre a servi drept instrumentar terminologic şi gnoseologic minim necesar.

Din punct de vedere istoric, în dreptul românesc, noţiunea de *crimă* s-a regăsit în cuprinsul din Regulamentului Organic al Valahiei (art. 262), fiind descrisă prin intermediul clasificării tripartite (*pricini criminale, pricini corecţionale, afacerile de simplă poliţie),* ce avea drept *summa divisio* gravitatea faptei săvârşite.

---

[5] A se vedea *A. Rădulescu et. al.*, „Carte romînească de învăţătură 1646”, ediţie critică, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti, 1961, p. 120.

În mod echivalent, această noțiune a apărut în cuprinsul Codului penal din 1864 (art. 1 şi art. 7), reprezentând una dintre cele trei clase ale ilicitului penal, alături de *delicte* şi *contravenţii*[6]. Criteriul de distincție dintre aceste clase l-a constituit pedeapsa prevăzută de lege pentru fiecare faptă, putând observa astfel postularea unei proporţii *„matematice"* (de origine criminologică) între gravitatea faptei şi pedeapsă.

Aceeaşi distincție a fost menținută și în cuprinsul Codului penal din 1936 (art. 22 – art. 24), însă fără a mai fi preluată de prevederile Codului penal din 1968, respectiv ale actualului Cod penal.

În esență, această clasificarea tripartită a avut la bază Codicele din 3 Brumar, anul IV, corpusul de legi penale elaborat ulterior Revoluției Franceze, în care erau prevăzute *grand criminel* (crime), *petit criminel* (delicte) și *police locale ou municipale* (contravenții)[7].

Totodată, sondând terminologiile antereferite sub geometria istorică a dreptului, în literatura de specialitate s-a exprimat și punctul de vedere conform căruia infracțiunile care aduceau atingere interesului privat erau denumite *delicte*, iar cele contra interesului public *crime*[8].

Oricare ar fi criteriul mediat de clasificare, ceea ce transpare este faptul că centrul de greutate poziționat între *crime* și alte forme de ilicit penal îl constituia gravitatea faptei denumită ca atare.

Din punct de vedere criminologic, această clasificare a fost criticată încă din secolul al XIX-lea, argumentându-se faptul că demarcația dintre cele trei clase s-a realizat *distinctio delictorum ex poenis,* iar nu *distinctio poenarum ex delictis,* anume în baza pedepsei prevăzute de lege pentru respectiva faptă; pedeapsa constituind, în opinia autorului, un act arbitrar al legiuitorului, în vreme ce gravitatea ar fi aparținut însăși naturii faptei[9].

Considerăm că această opinie este întemeiată numai în parte, respectiv numai printr-o optică pur „filosofică" a dreptului penal. Astfel, carența majoră a argumentului expus constă în imposibilitatea concretă de a stabili *de plano*

---

[6] Potrivit art. 7 din C. pen. din 1864, „Pedepsele pentru crime sunt: 1. Munca silnică pe toată viaţa, 2. Munca silnică pe timp mărginit, de la 5 până la 20 ani, 3. Recluziunea într-o casă de muncă, de la 5 ani până la 10 ani, 4. Detenţiunea de la 3 ani până la 10 ani, 5. Degradaţiunea civică de la 3 ani până la 10 ani".

[7] A se vedea *I. Tanoviceanu*, „Tratat de drept și procedură penală", ed. a II-a, Vol. I, Tipografia Curierul Judiciar, 1924, București, p. 6.

[8] A se vedea *P. Ayrault*, „L'Ordre et Instruction Judiciaire", Livre II, art. IV, no. 26, p. 213, apud. *I. Tanoviceanu*, op. cit., p. 7.

[9] A se vedea *M. P. Rossi,* „Traite de Droit Penal", Vol. I, L. Hauman et compagnie, Bruxelles, 1829, p. 180 și urm.

gravitatea *„intrinsecă naturii”* faptelor, tocmai prin aceea că faptele ce constituie forme ale ilicitului penal reprezintă, la rândul lor, *„un act arbitrar al legiuitorului”*.

Totodată, în doctrină a mai fost avansat un sistem de clasificare și explicare a noțiunii de *crimă,* în sensul comun (infracțiuni intenționate împotriva vieții persoanei), în sensul penal (infracțiune gravă), precum și în sensul criminologic (orice infracțiune, indiferent de gravitate)[10].

Referitor la noțiunea de crimă în sens comun, apreciem că aceasta se grefează pe utilizarea termenului în contextul fondului comun al vocabularului, aceasta fiind favorizată în special de mass-media, prin suprapunerea terminologică a noțiunii de crimă cu infracțiunile îndreptate împotriva vieții persoanei, în scopul conturării unei valori de șoc a limbajului [11].

Această opțiune semantică a fost denumită de o parte a literaturii de specialitate *dramatic fallacy* (sofism dramatic – n.n.), afirmându-se că reprezintă măsura în care mass-media alege să portretizeze fenomenul criminal, atât cel real, cât și cel ficțional, prin suprasaturarea faptelor susceptibile de a fi senzaționale, însă rare și excepționale, precum și prin diminuarea în mod corespunzător a fenomenului criminal mundan, obșinuit, care reprezintă, de fapt, regula[12].

Autorul continuă enunțând consecințele unei atare terminologii, anume distorsionarea sistematică a realității infracționale prin prezentarea unor truisme, clișee și sofisme romantizate precum „ingeniozitatea criminală, maturitatea și forța fizică a infractorilor, posibilitățile de cercetare aproape nelimitate de care dispun organele judiciare (așa-numitul *„efect CSI”*) etc.”[13]

---

[10] A se vedea *V. Cioclei*, op. cit., p. 9.

[11] Indiferent de natura canalului de difuzare, se poate observa această echivalare lingvistică în legătură cu:

- *titluri de știri*, precum „Crimă oribilă a unui român plecat în Germania” (https://ziare.com/stiri/crima/crima-oribila-germania-roman-victima-sange-scurs-autostrada-1691565), „Crimă șocantă la Satu Mare: doi bătrâni au fost omorâți...” (https://ziare.com/stiri/crima/crima-batrani-propria-casa-satu-mare-1685746), „Crimă îngrozitoare la Timișoara: o femeie a fost incendiată de vecin şi a murit în chinuri...” (https://ziare.com/stiri/crima/crima-femeie-incendiata-vecin-timisoara-1690376);
- *fenomene media*, precum „Crima și violul de la Corbu” (https://ziare.com/stiri/crima/criminal-corbu-prins-politie-mesajul-ministrului-interne-1688305), „Crima de la Corabia”, (https://www.gds.ro/Local/2008-07-28/Crima-de-la-Corabia-face-victime-colaterale/), „Crima din Caracal” (https://www.libertatea.ro/ subiect/crimele-din-caracal);
- *titluri de emisiuni,* precum „Midsomer Crimes”, „Criminal Minds”, „True Crime” etc.

[12] A se vedea *M. Felson, M. A. Eckert,* „Crime and Everyday Life. A Brief Introduction”, Editura SAGE Publications, Los Angeles, 2009.

[13] *ibidem*

Cu privire la noțiunea de crimă în sens penal, constatăm că aceasta se suprapune cu criteriul precizat anterior, mențiunile astfel expuse rămânând valabile.

Pe de altă parte, în legătură cu noțiunea de crimă în sens criminologic, anume cuprinzând orice infracțiune, reținem că, deşi nu se află la adăpost de critici pertinente (în special privind caracterul muabil al incriminărilor), aceasta deserveşte perfect naturii de *discurs* a criminologiei. Mai mult, această abordare permite dezvoltarea continuă atât a cercetării *criminologice* prin deplasarea perspectivei de la „faptă ca realitate normativă" drept element central al obiectului cunoaşterii criminologice, la „faptă contextualizată multidisciplinar" (psihologic, sociologic, medical, genetic etc.), cât şi a cercetării *metacriminologice* prin studierea mecanismului în baza căruia anumite persoane şi fapte sunt definite drept „criminale" într-un anumit moment istoric.

b. Criminalul

Alături de crimă, interesează, din perspectiva obiectului criminologiei, și cel care realizează activitatea deviantă, anume "*criminalul*".

În definirea termenului trebuie să plecăm de la conceptul de infractor pe care îl cunoaștem din dreptul penal. Astfel, amintim că, așa cum se prevede la art. 174 Cod penal „prin săvârșirea unei infracțiuni sau comiterea unei infracțiuni se înțelege săvârșirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora în calitate de coautor, instigator sau complice". Pe lângă asta, fapta trebuie să fie comisă cu forma de vinovăție prevăzută de lege, în condițiile lipsei incidenței unei cauze justificative sau de neimputabilitate.

În aceste limite, din punct de vedere penal, spre exemplu, minorul sub 14 ani ori iresponsabilul nu este pasibil de tragere la răspundere penală.

Totuși, din perspectivă criminologică, noțiunea de *criminal* este evident mai cuprinzătoare decât cea de *infractor* specific sferei dreptului penal. Aceasta deoarece analiza infracționalității presupune identificarea întregului ansamblu de resorturi care generează comportamentul antisocial, în scopul adresării cauzelor sale, indiferent de sancționabilitatea sa efectivă.

Pentru categorii diferite de persoane care comit fapte prevăzute de legea penală este firesc să identificăm, apoi, sisteme distincte de înlăturării a cauzelor acestor comportamente. Tocmai din acest motiv, spre exemplu, codul penal face referire la pedepse, măsuri educative, dar și măsuri de siguranță care se aplică independent de tragerea la răspundere penală a făptuitorului.

În finalul acestei subsecțiuni subliniem că aspectele care privesc lumea interioară a persoanelor care comit fapte prevăzute de legea penală sunt o preocupare constantă a criminologiei, fiind la baza teoriilor psiho-criminologice.

Acestea țin fie de factorii de personalitate care pot fi asociați cu comiterea de infracțiuni[14], fie de intervenția unor tulburări mintale care, deși nu presupun lipsa discernământului, reprezintă totuși o condiție a adoptării comportamentului criminal[15].

c. Criminalitatea

Relativ la înțelesul noțiunii de *criminalitate* s-a arătat că termenul „desemnează ansamblul comportamentelor umane considerate infracțiune, incriminate și sancționate ca atare, în anumite condiții, în cadrul unui sistem de drept penal determinat, concret-geoistoric"[16], sau, mai simplu „ansamblul faptelor penale comise într-un spațiu și într-o perioadă de timp"[17].

Așa cum s-a precizat în literatura de specialitate „ținând seama de măsura în care criminalitatea este cunoscută, precum și de măsura în care se reacționează prin mijloacele dreptului penal împotriva acesteia se face distincție între criminalitate reală, criminalitate aparentă și criminalitate legală"[18].

În acest context, prin criminalitate reală se înțelege totalitatea faptelor prevăzute de legea penală comise într-un anumit spațiu geografic în o unitate determinată de timp.

Termenul de criminalitate aparentă desemnează toate infracțiunile descoperite într-un anumit spațiu geografic în o unitate determinată de timp.

De asemenea, prin criminalitate legală înțelegem toate infracțiunile judecate și pentru care s-a pronunțat o hotărâre definitivă de condamnare într-un anumit spațiu geografic în o unitate determinată de timp.

După cum se poate observa cu ușurință între aceste noțiuni există o relație de la întreg la parte. Diferența dintre criminalitatea reală și cea aparentă reprezintă ceea ce denumim *cifra neagră a criminalității*.

---

[14] A se vedea, spre exemplu, analiza noastră cu privire la comiterea violului – *T .Manea*, „Violul dintr-o perspectivă psihocriminologică", Revista Universul Juridic, nr. 10/2021, pp. 126-132.

[15] Pentru o analiză detaliată a acestora a se vedea *G. Groza*, „Psihologie aplicată în procesul penal", Editura Universul Juridic, București, 2019, pp. 71-121.

[16] A. Dîncu, „Bazele criminologiei", vol. I, Editura Proarcadia, Bucureşti, 1993, p. 22.

[17] V. Cioclei, op cit., p. 19.

[18] R. M. Stănoiu, „Criminologie", Vol. I, Editura Oscar Print, Bucureşti, 1995, p. 22.

Existența acestei cifre negre a criminalității este explicată printr-o serie întreagă de factori precum: capacitatea persoanelor care au comis infracțiunile de a se sustrage de la tragerea la răspundere penală, ineficacitatea organelor judiciare de a afla, şi apoi de a investiga infracțiunile comise, precum şi pasivitatea victimelor, sau imposibilitatea acestora de a sesiza organele judiciare[19].

Evident că preocuparea criminologiei ține de criminalitatea reală. Totuși, este important de observat şi aspectele care țin de criminalitatea aparentă, dar și cea legală. Aceasta inclusiv prin prisma faptului că în doctrină este foarte discutat inclusiv trecerea prin sistemul penitenciar ca factor criminogen.

Mai subliniem aici şi că se pot distinge și alte tipuri de criminalitate, în funcție de diferite criterii precum: tipul infracțiunii comise (infracțiuni contra patrimoniului sau contra persoanei etc.), forma de vinovăție cu care se săvârșesc acestea etc.

d. Pe cale de consecință, reiterând, ne vom referi în scop academic la obiectul criminologiei *in extenso*, anume *fenomenul criminal* privit, pe de o parte, drept un ansamblu al faptelor ilicite, antisociale, ca realități normative, contextualizate socioistoric, indiferent de pericolul social prescris de o autoritate legiuitoare (*cercetare criminologică)*, respectiv, pe de altă parte, drept ansamblul mecanismelor socioistorice utilizate pentru producția de „adevăruri" categoriale în legătură cu ceea ce numim crimă/criminal (*cercetare metacriminologică).*

3. Limitele intrinseci ale cercetării criminologice

a. După cum am prefigurat anterior, abordând problematica atât din perspectiva definirii criminologiei, cât şi din perspectiva obiectului criminologiei, limitarea fundamentală este determinată, în esență, de natura de *discurs* a cunoașterii criminologice, în conjuncție cu caracterul său semi-științific.

În concret, apreciem că există riscul producerii unui hiat metodologic între instrumentarul multidisciplinar şi, în parte, științific, utilizat în criminologie (cuprinzând elemente de biologie, genetică, psihologie clinică, fiziologie etc.), şi obiectul acestei cercetări, anume o realitate normativă, relativ inconsecventă, produsă de un anumit context şi printr-un anumit context[20].

---

[19] Pentru o analiză detaliată a acestora a se vedea *V. Cioclei*, op. cit., pp. 21-24.

[20] Spre exemplu, funcțiile biogenetice ale corpului uman există şi vor exista ca atare chiar şi în absența unui discurs asupra acestora, în vreme ce fenomenul criminal nu poate exista în afara unui discurs care să îl definească.

Totodată, considerăm că riscul unei asemenea disonanțe metodologice este favorizat, în special, în materia teoriilor cauzale aparținând așa-numitei *„Școli Pozitiviste"* de criminologie, pe care le vom trata în cuprinsul prezentei lucrări.

Pe de altă parte, după cum vom observa, în literatura de specialitate a fost avansată opinia conform căreia există o așa-numită categorie a *crimelor naturale*, caracterizate prin imuabilitate, acestea fiind singurele crime ce constituie obiectul de cercetare al criminologiei, opusă categoriei *crimelor juridice,* muabile și convenționale.[21]

b. În finalul acestei secțiuni credem că este de interes să abordăm puțin mai în detaliu și modalitățile în care se ajunge ca un anumit comportament să devină infracțiune, sau, după caz, să iasă din *sfera penalului*, tocmai pentru a putea contextualiza și mai pertinent preocuparea criminologiei relativ la fenomenul criminal.

Așa cum se poate observa lesne, *crima* este un fapt social. După cum se arăta cu multă finețe în literatura juridică antebelică „în societate se armonizează individualul cu socialul. Societatea trăiește prin coexistența și cooperațiunea membrilor săi. Acești indivizi, elemente constitutive ale societății, trebuie să urmeze normele de existență și cooperare, necesare pentru păstrarea echilibrului acesteia. Ceice calcă aceste norme, prejudiciind, turburând, liniștea, viața societății, comit agresiune contra ei. În acest caz se va produce din partea societății fenomenul natural al reacțiunea, pentru a reproba agresiunea și a se apăra în viitor contra ei"[22].

Aceasta *agresiune* a fost definită în doctrina sociologică cu o terminologie specifică, anume devianță.

După cum s-a arătat, „în orice societate, comportamentul deviant acoperă o mare varietate de tipuri, etichetarea acestor comportamente ca fiind normale sau anormale depinzând de natura normelor sociale, de gradul de toleranță a societății respective, de pericolul actual sau potențial pe care îl reprezintă pentru stabilitatea vieții și ordinii sociale"[23].

În acest context, apare ca inevitabilă să nu se susțină că „devianța are un caracter relativ, pentru că ceea ce, dintr-o anumită perspectivă normativă, apare ca

---

[21] A se vedea *R. Garofalo,* „Criminology", Little, Brown and Company, Boston, 1914.

[22] T. Pop, „Curs de criminologie", Reeditarea Ediției apărute în anul 1928 la Editura Institutului de Arte Grafice Ardealul, Cluj, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 1.

[23] R. D. Popescu, C.-M. Văduva, „Sociologie juridică. Clarificări conceptuale și aplicații", Editura Hamangiu, București, 2020, p. 75.

fiind deviant, dintr-o altă perspectivă normativă, este perfect normal. Din perspectiva deviantului însuși, ceea ce face el sau adoptă ca conduită este absolut normal și licit"[24].

Crima, ca și forma cea mai gravă a devianței, nu are cum să nu sufere și ea de aceleași tare, fiind, prin urmare, contextualizată perioadei istorice și contextului social în care se procedează la incriminarea unui anumit comportament.

Acesta este, de altfel, și principalul motiv pentru care preferăm definiția criminologiei în forma prezentată de noi anterior.

Am putea spune că aceasta este calea naturală prin care un anumit comportament devine, sau, după caz, își pierde statutul de *crimă.* Dacă la un anumit moment actul este, pentru societatea în interiorul căreia individul trăiește, suficient de gravă, va constiutui infracțiune. Ulterior, în măsura în care reacția socială la acel comportament se atenuază, acesta poate ajunge să fie sancționat mai puțin sever [25], sau chiar deloc[26].

Realitatea normativă poate fi influențată însă și de o serie întreagă de alte evenimente care nu au legătură tocmai cu evoluția firească a unei societăți.

Este cazul, spre exemplu, apariției unor regimuri totalitare, sau căderii spre totalitarism al unor regimuri, care au tendința să incrimineze orice comportament care este de natură a le afecta capacitatea de a exercita puterea. Exemplele aici pot fi multiple, atât din trecutului național[27] cât și din realitățile din dreptul comparat extrem de actuale[28]. În astfel de situații se poate ajunge chiar ca exercitarea fiească

---

[24] S. M. Rădulescu, „Sociologia devianței", Editura Victor, București, 1998, p. 20.

[25] A se vedea, spre exemplul cazul prostituției, infracțiune în Codul penal anterior, în prezent dezincriminată, dar care continua să fie sancționată sub forma unei contravenții. Astfel, potrivit art. 2 pct. 6 din Legea nr. 61/1991 pentru sancționarea faptelor de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice, republicată, cu modificările și completările ulterioare, constituie contravenție „atragerea de persoane, sub orice formă, săvârșită în localuri, parcuri, pe străzi sau în alte locuri publice în vederea practicării de raporturi sexuale cu acestea spre a obține foloase materiale".

[26] A se vedea cazul adulterului (art. 304 Cod penal anterior) sau al seducției (art. 199 Cod penal anterior).

[27] Spre exemplu, art. 166 Cod penal anterior cuprindea infracţiunea de „Propaganda împotriva orânduirii socialiste" şi prevedea că „(1) Propaganda cu caracter fascist săvârşită prin orice mijloace, în public, se pedepseşte cu închisoare de 5 la 15 ani şi interzicerea unor drepturi.
(2) Propaganda sau întreprinderea oricărei acţiuni pentru schimbarea orânduirii socialiste, sau din care ar rezulta un pericol pentru securitatea statului, se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 15 ani şi interzicerea unor drepturi".

[28] https://www.reuters.com/world/europe/russia-introduce-jail-terms-spreading-fake-information-about-army-2022-03-04/

a unui drept, precum cel la liberă exprimare, sau cel de asociare, să devină foarte rapid un *comportament criminal*, şi unul dintre cele mai grave chiar.

Din altă perspectivă, dar în acelaşi sens, prezenţa sau dispariţia unor incriminări în peisajul penal poate fi generată şi de lipsa de viziune (sau competenţă) a celor îndrituiţi să reglementeze textul infracţiunilor.

Instanţa de contencios constituţional a decis, spre exemplu că „dispoziţiile art. 6 din Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea şi combaterea evaziunii fiscale sunt neconstituţionale”[29] motivând, printre altele, că „potrivit dispoziţiilor art. 6 din Legea nr. 241/2005, constituie infracţiune şi se pedepseşte cu închisoare de la un an la 6 ani reţinerea şi nevărsarea, cu intenţie, în cel mult 30 de zile de la scadenţă, a sumelor reprezentând impozite sau contribuţii cu reţinere la sursă, însă nici în cuprinsul acestui articol, nici în cuprinsul legii menţionate sau al altor acte normative, noţiunea de „impozite sau contribuţii cu reţinere la sursă” nu este definită. Însă, prin normele infralegale, care au menirea de a aproba modelul şi conţinutul formularelor utilizate pentru declararea impozitelor, taxelor şi contribuţiilor, sunt inventariate impozitele şi contribuţiile colectate prin reţinere la sursă, iar impozitul pe veniturile din transferul proprietăţilor imobiliare din patrimoniul personal sau impozitul pe alte venituri ale persoanelor fizice este menţionat ca un impozit cu reţinere la sursă. Aşadar, Curtea reţine că obiectul material al infracţiunii nu este configurat prin lege, ci printr-un act administrativ de aplicare a legii al cărui obiect de reglementare vizează, în realitate, un domeniu distinct, respectiv aprobarea modelului şi conţinutului unor formulare. Or, în ipoteza infracţiunilor, inclusiv a celor reglementate în domeniul fiscal, legiuitorul trebuie să indice în mod clar şi neechivoc obiectul material al acestora în chiar cuprinsul normei legale sau acesta să poată fi identificat cu uşurinţă prin trimiterea la un alt act normativ de rang legal cu care textul incriminator se află în conexiune, în vederea stabilirii existenţei/inexistenţei infracţiunii. Raportând cele prezentate mai sus la speţa de faţă, Curtea constată că legiuitorul şi-a respectat numai din punct de vedere formal competenţa constituţională de a legifera, fără ca prin conţinutul normativ al textului incriminator să stabilească cu claritate şi precizie obiectul material al infracţiunii, ceea ce determină o lipsă de previzibilitate a acestuia. Aşa fiind, textul supus controlului de constituţionalitate nu respectă condiţiile de calitate a legii, respectiv din modul de definire a infracţiunii prevăzute la art. 6 din Legea nr. 241/2005 nu poate fi determinată noţiunea de „impozit cu

[29] Curtea Constituţională a României, Decizia nr. 363/2015, www.ccr.ro.

reţinere la sursă", astfel că destinatarul normei nu poate să îşi ordoneze conduita, în funcţie de ipoteza normativă a legii"[30].

La fel, într-o altă situație, de data aceasta pe terenul, din fericire, al unei obiecții de neconstituționalitate, instanța de contencios constituțional a decis, printre altele, că „lipsa unor circumstanțieri cu privire la elementul material și urmarea imediată ale infracțiunii de incitare la violență, ură sau discriminare face dificilă și, uneori, imposibilă delimitarea răspunderii penale de celelalte forme de răspundere juridică, cu consecința deschiderii procedurilor de cercetare penală, trimitere în judecată și condamnare a persoanelor care incită publicul, prin orice mijloace, la violență, ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane sau împotriva unei persoane pe motiv că face parte dintr-o anumită categorie de persoane, indiferent de motivul discriminării sau de intensitatea vătămării. Dispozițiile penale supuse controlului sunt formulate într-un sens larg, ce determină un grad sporit de impredictibilitate, aspect problematic din perspectiva art. 7 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și din perspectiva altor cerințe fundamentale ale principiului statului de drept, această redactare constituind premisa unor interpretări și aplicări arbitrare/aleatorii[31].

În acest context apare ca evidentă limita cercetării criminologice, așa cum arătam și anterior. Se poate observa că în două din cele trei exemple sfera actelor ce constituie infracțiuni are a fi mărită sau micșorată independent de o realitate socială care să necesite o astfel de evoluție.

Totuși, realitatea existenței unei infracțiuni nu poate fi ignorată.

---

[30] *ibidem*

[31] Curtea constituțională a României, Decizia nr. 565/2021, www.ccr.ro, În acest caz noua formă a art. 369 Cod penal ar fi trebuit să fie: „Incitarea publicului, prin orice mijloace, la violență, ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane sau împotriva unei persoane pe motiv că face parte dintr-o anumită categorie de persoane se pedepseşte cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă".

Secțiunea II

Interferențele cercetării criminologice cu alte științe juridice

Având făcute mențiunile introductive, în care am afirmat, printre altele, existența unui instrumentar multidisciplinar al cercetării criminologice, propunem ca, în sens contrar și echivalent, să punctăm ipostazele în care însăși criminologia (căpătând o individualitate conceptuală) devine un instrument al altor științe juridice *lato sensu*, precum dreptul penal, politica penală, penologia, precum și criminalistica. În același timp, demersul anterior expus comportă o latură pedagogică prin trasarea diferențelor de ordin tehnic între diferite noțiuni cu care vom opera.

1. Criminologia și dreptul penal

Fără a insista asupra teoriilor și a definițiilor aferente privind extensiunea ramurii de drept a dreptului penal, ne vom rezuma la a reda succint următoarele observații expuse de-a lungul timpului în doctrină.

Astfel, s-a afirmat că denumirea de *drept penal* comportă trei accepțiuni, anume: drept penal pozitiv, drept penal obiectiv și drept penal subiectiv[32].

Potrivit acestei clasificări:

a. *dreptul penal pozitiv* constituie ansamblul normelor juridice privind relațiile sociale ce au ca obiect reacțiunea represivă a statului;
b. *dreptul penal obiectiv* reprezintă emanația concretă și firească a dreptului penal pozitiv, anume drepturile, obligațiile și efectele ce decurg din normele de drept penal (conținutul normelor de drept penal);
c. *dreptul penal subiectiv,* corolar al celor anterior precizate, a fost definit drept prerogativa statului de a pretinde respectarea normelor de drept penal, legitimându-se astfel, în mod echivalent, reacția punitivă (*ius puniendi)* în cazul încălcării acestora.

---

[32] A se vedea *V. Dongoroz*, „Drept penal (Reeditarea ediției din 1939)", Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 21.

Faţă de menţiunile *supra,* se reţine că dreptul penal, în oricare dintre accepţiunile prezentate, are ca element central norma juridică, în vreme ce criminologia reprezintă un discurs elaborat în baza unui complex de date multidisciplinare, zona de interferenţă dintre cele două fiind determinată de fenomenul criminal. În acest sens, s-a afirmat că proprie criminologiei este cercetarea fenomenul criminal din punct de vedere natural, în timp ce cercetarea fenomenului criminal din punct de vedere juridic aparţine atât criminologiei (*ştiinţei criminale*), cât şi dreptului penal (*ştiinţei penale*)[33].

2. Criminologia şi politica criminală *lato sensu*

a. Menţionând *avant la lettre* distincţia de ordin terminologic punctată în literatura de specialitate între „politică (anti)criminală" şi „politică penală"[34], împărtăşim următoarea definiţie a politicii criminale: „ansamblul mijloacelor şi al condiţiunilor în care s-ar putea realiza lupta contra criminalităţii, faţă cu cauzele acesteia şi faţă cu posibilităţile societăţii"[35].

Din definiţia sus-citată se desprinde o accepţiune dublă a noţiunii de „politică criminală".

În primul rând, reţinem o accepţiune pragmatică, privind mijloacele de combatare a fenomenului criminal, atât din punct de vedere tehnic, criminalistic (politica criminală *stricto sensu*), cât şi juridic, relativ la necesitatea adoptării ori abrogării normelor de drept penal (politică penală, componentă a politicii criminale *lato sensu*).

În al doilea rând, reţinem un sens teoretic, cu orientare profilactică, privind cunoaşterea cauzelor fenomenului criminal.

Conchizând, politica penală *lato sensu* cuprinde, pe de o parte, latura tehnică (politica criminală *stricto sensu*) respectiv, pe de altă parte, latura juridică (politica penală).

b. Faţă de această din urmă accepţiune, transpare drept evidentă relaţia dintre criminologie şi politica criminală *lato sensu*, prin aceea că dezvoltările teoretice şi ştiinţifice din câmpul criminologiei au permis, în timp, atât adaptarea mijloacelor tehnico-tactice folosite în vederea combaterii fenomenului criminal (efectul asupra politicii criminale *stricto sensu*), cât şi modificarea reglementărilor

---

[33] *ibidem*, p. 45.

[34] Pentru o expunere detaliată, în sensul că relaţia dintre „politică anticriminală" şi „politică penală" este o relaţie de tip întreg-parte, a se vedea *V. Cioclei*, op. cit., p. 51.

[35] A se vedea *V. Dongoroz,* op. cit., p. 53.

în materie penală prin abrogarea sau adoptarea de norme juridice spre se servi realității sociale dintr-un anumit moment istoric (efectul asupra politicii penale).

Spre exemplu, în România, interferența dintre criminologie şi politica criminală *stricto sensu* se poate observa în legătură cu înființarea, în 2014, a Serviciului de Analiză Comportamentală din cadrul Direcției de Investigații Criminale – Inspectoratul General al Poliției Române, al cărui obiectiv îl constituie „întocmirea de rapoarte de evaluare a personalității criminale ori a comportamentului infracțional în cazul unor infracțiuni grave"[36].

De asemenea, un exemplu privind dinamica dintre criminologie și politică penală îl poate constitui opțiunea legiuitorului de a dezincrima, anterior intrării în viguare a actualului Cod penal, fapta de vagabondaj, prin art. I pct. 67 din Legea nr. 278/2006 pentru modificarea şi completarea Codului penal, precum şi pentru modificarea şi completarea altor legi, infracțiune ce fusese prevăzută în legislația penală națională încă din secolul al XIX-lea (art. 217 din Codul penal din 1864).

Într-o manieră similară, se remarcă aceeași opțiune a legiuitorului român, constând în dezincriminarea faptei de cerşetorie, ce fusese *ab initio* incriminată prin Legea nr. 2908/1921 pentru înfrânarea vagabondajului şi cerşetoriei şi pentru protecțiunea copiilor. În acest caz, reforma opticii de politică penală a avut la bază o glisare a noțiunii de *„periculozitate socială"*, în sensul că persoanele care practică cerșetoria sunt, de fapt, vulnerabile, iar nu socialmente periculoase[37].

Nu în ultimul rând, s-a mai afirmat în literatura de specialitate recentă că, în trecut, mai exact odată cu cristalizarea curentului pozitivist în criminologie, direcția dominantă a politicii criminale *lato sensu* a fost perfectarea mijloacelor de combatare a fenomenului criminal în conjuncție cu necesitatea *„raționalizării dreptului penal"*.

Această orientare a fost, ulterior, atenuată prin poziționarea victimei în centrul de interes al politicii criminale *lato sensu*[38].

Evoluția poate fi observată *prima facie* prin raportare la exemplul anterior privind dezincriminarea faptei de cerșetorie.

---

[36] https://politiaromana.ro/ro/stiri/serviciul-de-analiza-comportamentala-structura-specializata-in-investigarea-infractiunilor-grave.

[37] Pentru o expunere detaliată, a se vedea *H.-S. Tiugan,* „Vagabondajul şi cerşetoria. Între politica penală a mizeriei şi mizeria politicii penale", Curierul Judiciar nr. 5/2020, p. 273 şi urm.

[38] A se vedea *D. Garland,* „The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society", The University of Chicago Press, Chicago, 2002, p. 10 şi urm.

3. Criminologia şi penologia

Într-o formulă sintetică, penologia poate fi definită drept un ansamblu de mijloace multidisciplinare, ce au ca obiectiv studierea aplicării sancţiunilor penale, prin prisma raţiunii, justificării, caracteristicilor şi efectelor acestora[39].

Fără a prezenta *in extenso* conceptul de penologie, observăm faptul că, în esenţă, criminologia şi penologia se suprapun, prin aceea că ambele reprezintă discursuri ce operează cu un instrumentar multidisciplinar aproape identic, în legătură cu o realitate deopotriva *naturală* şi *juridică.*

Bunăoară, diferenţa specifică între cele două rezidă în obiectul cercetării. Astfel, dacă obiectul de cercetare al criminologiei, după cum am aflat, îl constituie *fenomenul criminal*, obiectul cercetării penologice este *sancţiunea.*

În consecinţă, dacă cercetarea criminologică priveşte acţiunea umană respectiv însăşi fiinţa umană, cercetarea penologică are în vedere mecanismele punitive şi/sau preventive de care statul poate să uziteze *manu militari,* în virtutea a ceea ce am numit „drept penal subiectiv".

4. Criminologia şi criminalistica

În literatura de specialitate, criminalistica a fost definită drept „o ştiinţă judiciară, cu caracter autonom şi unitar, care însumează un ansamblu de cunoştinţe despre metodele, mijloacele tehnice şi procedeele tactice destinate descoperirii şi cercetării infracţiunilor, identificării persoanelor implicate în săvârşirea lor şi prevenirii faptelor antisociale." [40] În acest sens, obiectul criminalisticii este determinat de următoarele coordonate:

- tehnica cercetării urmelor infracţiunilor;
- adaptarea metodelor ştiinţifice la specificul cercetării criminalistice;
- elaborarea unor reguli tactice destinate a fi folosite în contextul actelor de urmărire penală;
- studierea practicii judiciare în vederea adaptării metodelor ştiinţifice la cadrul normativ substanţial şi procesual[41].

Aşadar, distincţia dintre criminalistică şi criminologie rezidă atât în natura instrumentarului utilizat, cât şi în obiectul cercetării.

Astfel, din perspectiva instrumentarului, constatăm că metodele folosite în contextul cercetării criminalistice sunt, în principal, de natură ştiinţifică (*e.g.* fizică,

---

[39] A se vedea *D. K. Scott,* „Penology", SAGE Publictions, 2008, p. 7.
[40] A se vedea *E. Stancu,* „Tratat de criminalistică", ed. a IV-a, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2007, p. 17.
[41] *ibidem*

chimie, biologie, balistică etc.). De asemenea, obiectivul central al criminalisticii privește activitatea de cercetare și descoperire a infracțiunilor în contextul activității organelor judiciare.

Bunăoară, conform opiniei majoritare în sensul că atât criminologia, cât și criminalistica au „un scop comun general privind combaterea și prevenirea fenomenului infracțional”[42], constatăm că între acestea nu se interpune o falie ireconciliabilă, prin faptul că prima dintre ele poate constitui un instrument angajat în activitatea de cercetare, descoperire și prevenire a infracțiunilor.

[42] *ibidem*, p. 13.

Capitolul II

Optica asupra fenomenului criminal în Evul Mediu. Premisa criminologiei clasice. Opera lui Cesare Beccaria

„Și s-a abătut să vadă trupul leului și iată un roi de albine și miere în trupul leului. Și a luat el fagurele în mână și s-a dus și a mâncat pe cale; iar dacă a venit la tatăl său și la mama sa , le-a dat și lor de au mâncat; dar nu le-a spus că a luat fagurele acesta din trupul leului celui mort."

(Judecători 14:9-10)

În al doilea capitol vom expune optica Evului Mediu cu privire la fenomenul criminal, astfel cum acesta fusese înțeles (Secțiunea I), pentru a observa cum această optică a stat la baza apariției criminologiei clasice (Secțiunea a II-a), în final aplecându-ne asupra operei lui Cesare Beccaria, *Dei delitti e delle pene* (Secțiunea a III-a).

Secțiunea I

Optica asupra fenomenului criminal în contextul Evului Mediu

Din punct de vedere istoric, în spațiul european, Evul Mediu a reprezentat intervalul de timp cuprins între momentul dezagregării Imperiului Roman de Apus (sec. al V-lea) şi Epoca Renaşterii (aprox. sec. al XV-lea). Axa centrală a organizării sociale și a relațiilor de putere formate în jurul feudalismului a fost concepția *„naturalistă"* formulată de teologul Toma de Aquino, conform căreia lumea ca atare este creația lui Dumnezeu, sens în care justiția și represiunea statală reprezentau remanențe *„pământene"* ale puterii divine [43]. De altfel, potrivit acestei filosofii, crima producea un rău nu numai victimei, ci şi făptuitorului, întrucât aducea atingere esenței umane – anume tendința naturală a omului de a face bine.

În legătură cu modalitatea în care această concepție a radiat asupra relațiilor sociale de natură penală, s-a afirmat că, *ab initio,* crima era *„afacere privată",* grefată pe dreptul la răzbunare, prin aceea că victima/familia victimei putea produce un rău echivalent făptuitorului/familiei făptuitorului (așa-numita „lege a talionului")[44].

A contrario, s-a susținut că pedepsele, privite ca emanație represivă a autorității, erau aplicate numai pentru infracțiuni săvârșite împotriva regelui sau a comunității în ansamblu, „celelalte infracțiuni nefiind considerate ca rupturi ale păcii cu publicul, ci cu subiecții particulari"[45]. În acest context, constatând că acțiunile de răzbunare erau suspectibile de a genera războaie îndelungate şi

---

[43] A se vedea *V. Dongoroz,* op. cit., p. 39. De asemenea, față de sistemul juridic în materie penală în contextul organizării statale a Evului Mediu, s-a afirmat, în esență, că acesta era compus atât din norme scrise, cât şi cutimiare, ce imprimau un caracter local (între state sau feude) şi disparat dreptului penal, seniorul fiecărui feud având facultatea de a pedepsi (A se vedea în acest sens *I. Tanoviceanu,* „Tratat de drept şi procedură penală, ed. 2, Vol. I", Tipografia Curierul Judiciar, București, 1924, pp. 201-202).

[44] A se vedea *H. E. Barnes,* „The Story of Punishment. Record of Man's Inhumanity", 2nd edition, Patterson Smith, Montclair, 1972, p. 7 şi urm.

[45] A se vedea *C. Lombroso,* „Omul delincvent, vol. 1", Editura Măiastra, Bucureşti, 1992, p. 92.

sângeroase, stăpânii feudali au instituit diferite mecanisme de stabilire a vinovăției și, în consecință, de aplicare a pedepselor, legitimându-le prin referirea la divinitate, fiind atenuată astfel posibilitatea de înfăptuire a justiției private prin răzbunare[46].

Perspectiva asupra fenomenului criminal fondată pe precepte religioase/spirituale, potrivit cărora crima era echivalentă cu păcatul, iar pedeapsa era modalitatea de izbăvire, a determinat apariția pedepselor expiatorii (*poena vindicativae*) și a pedepselor corijabile (*poena medicinales*)[47].

În această nouă configurație, se observă o modificare a opticii asupra subiectului pasiv, prin faptul că victima directă a infracțiunii (care anterior beneficia de un drept nelimitat la răzbunare) era poziționată într-un plan secund, crima constituind, în principal, un atac la adresa autorității întruchipate, prin harul divinității, în persoana monarhului[48], legea astfel încălcată fiind o manifestare de voință și putere a acestuia[49].

De altfel, intensitatea pedepsei nu se mai circumscria noțiunii de „echivalență" a acțiunii vindicative (specifice legii talionului), întrucât reacția represivă a monarhului reprezenta o redresare atât împotriva atingerii aduse victimei directe a faptei, cât și împotriva propriei persoane[50].

Așa cum se poate ușor deduce, această represiune disproporționată s-a aflat într-o legătură indisolubilă cu practica torturii, a cărei finalitate fiind instituirea unei politici a terorii, în care corpul făptuitorului și *„spectacolul eșafodului"* compuneau dovezi vii ale autorității nelimitate pe care monarhul o putea exercita. Spre exemplu, lui Robert-Francois Damiens, condamnat la moarte pentru săvârșirea infracțiunii de regicid, i-a fost smulsă carnea de pe piept, mâini și picioare cu clești încinși; mâna dreaptă în care a ținut arma a fost arsă cu sulf, iar în locurile în care i-a fost smulsă carnea, a fost turnat plumb încins împreună cu ceară și sulf, urmând ca patru cai, legați de mâinile și picioarele sale, să îl dezmembreze; toate acestea având loc înainte de a fi decapitat[51].

Totodată, reiterând *brevitatis causa* relația dintre divinitate și autoritatea monarhului, pe de o parte, precum și relația crimă-păcat, respectiv pedeapsă-izbăvire, pe de altă parte, în contextul unei abordări religioase a fenomenului

---

[46] A se vedea *H. E. Barnes,* op. cit., p. 13.

[47] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., vol. I, p. 202.

[48] Pentru simplificarea limbajului, când vom face referire la conducătorul unui stat, al unei feude sau al altor forme de organizare specifice Evului Mediu, vom folosi noțiunea de „monarh".

[49] A se vedea *M. Foucault,* „Discipline and Punish. The birth of the Prison", Penguin Books, London, 1991, p. 47.

[50] *ibidem,* p. 48.

[51] A se vedea *W. Blackstone,* „Commentaries on the Laws of England", Vol. 4, 1766, p. 89, apud. *M. Foucault,* op. cit., p. 3.

criminal, reținem existența categoriei pedepselor – *deditio in misericordiam* (echivalente cu antereferitele „pedepse expiatorii").

În concret, acestea reprezentau ritualuri cu caracter religios, portretizând suferințele îndurate de Iisus Hristos, prin care persoana condamnată era prezentată în public (de regulă, pe treptele bisericii), unde, după o succesiune de umilințe și suferințe fizice, își recunoștea fapta și cerea iertare atât în fața lui Dumnezeu, cât și în fața monarhului, în scopul izbăvirii de păcatul comis [52]. Spre exemplu, Jean-Dominique Langlade, condamnat pentru săvârşirea a trei omoruri, înainte de a fi executat, a fost pus să recite următoarea penitență: *„ascultați-mi oribila, infama și lamentabila faptă, comisă în orașul Avignon, unde amintirea mea este execrabilă, căci în chip inuman, am violat riturile sacre ale prieteniei"*[53].

Spre sfârșitul Evului Mediu, fiind depășită perioada pandemiei de ciumă bubonică, organizarea socială și demografică în spațiul european a suferit numeroase modificări. În acest sens, în contextul abolirii sistemului dependenței țăranilor de stăpânii feudali (iobăgia) și a dezvoltării relațiilor economice centrate pe proprietate privată, a fost remarcată o suprapopulare a centrelor urbane (burguri), cu consecința creșterii numărului de muncitori necalificați trăind în pauperitate[54].

Astfel, constrânși de dificultățile economice, aceștia fie au devenit cerșetori sau vabagonzi, fie au acceptat să muncească în schimbul unor salarii derizorii, înlocuind treptat ghildele de artizani[55].

Concomitent, în mai multe state din Europa vestică au fost adoptate dispoziții care incriminau vagabondajul și cerșetoria, respectiv Elveția (1471), Germania (1498), Spania (1499), Franța (1539)[56].

În mod corelativ, dezvoltarea centrelor urbane a determinat necesitatea creșterii producției agricole, ce urma să fie valorificată în piețele burgurilor, sens în care terenurile agricole, aflate în proprietatea latifundiarilor, au fost exploatate extensiv de către țăranii liberi, prin intermediul arendării.[57]

---

[52] A se vedea *J.-M. Moeglin,* „Penitence Publique et Amende Honorable au Moyen Age", Revue Historique, Fasc. 2 (604), 1997, pp. 226-228.

[53] A se vedea *L. Duhamel,* „Les Executions Capitales a Avignon au XVIII[e] siecle", 1890, p. 32, apud. *M. Foucault,* op. cit., p. 66.

[54] A se vedea *R. H. Tawney,* Religion and the Rise of Capitalism. A Historical Study, Hesperides Press, 2008, p. 22.

[55] A se vedea *K. Marx,* „Capital. Vol. I, part. VIII", Wordsworth Editions Limited, 2013, pp. 504-505.

[56] A se vedea *B. Schnapper,* La Repression du Vagabondage et sa Signification Historique du XIV[e] au XVIII[e] siecle, Revue historique de droit francais et etranger, vol. 63, no. 2, p. 150.

[57] A se vedea *G. Rusche, O. Kirchheimer,* „Punishment and Social Structure", Transaction Publishers, London, 2007, p. 11.

Secțiunea II

Contractul social – fundamentul criminologiei clasice. Perspective tranzitorii asupra fenomenului criminal

În prezenta secțiune vom enunța configurația teoriilor contractualiste în baza cărora s-a dezvoltat orientarea socio-politică a Renascentismului, menționând totodată perspectiva asupra fenomenului criminal într-o perioadă tranzitorie şi premergătoare concepțiilor criminologiei clasice.

1. Contractul social – fundamentul criminologiei clasice

În contextul transformărilor survenite în ultima etapă a Evului Mediu în privința organizării relațiilor de putere în stat (*e.g.* abolirea dependenței țăranilor de stăpânii feudali, apariția claselor sociale etc.), precum şi a dezvoltării calitative şi cantitative a relațiilor economice bazate pe investiție şi proprietate privată („proto/pre-capitaliste"), optica ideologică cu privire la acestea a suferit, în mod corespunzător, numeroase modificări.

Începând cu Thomas Hobbes (1588-1678), teoria contractului social a înlocuit treptat teoria naturalistă formulată de Toma de Aquino, marcând depășirea abordării spiritual-religioase asupra organizării sociale. Aceasta nouă concepție contesta, în esență, ideea conform căreia esența umană este îndreptată spre a face bine, dimpotrivă afirmând că omul este programat să își urmărească exclusiv propriul interes, indiferent dacă prin aceasta i-ar produce un rău unui seamăn (*homo homini lupus*). În același timp, Hobbes considera că oamenii sunt, totuşi, ființe raționale, capabile să realizeze faptul că o atare conduită ar fi în deserviciul tuturor, astfel ar fi ales să renunțe în mod unanim la egoismul inerent în numele statului – renunțarea fiind efectul *„contractului social"* încheiat de oameni, pe de o parte, şi stat, pe de altă parte.

Totodată, acest „contract" legitima dreptul statului de a folosi forța în vederea menținerii coeziunii sociale şi a ordinii publice ori, după cum plastic s-a

afirmat, dreptul de a pedepsi s-a transferat de la *„răzbunarea suveranlui”* la *„apărarea societății”*[58].

Teoria avansată de Hobbes a fost ulterior perfectată de alți filosofi, precum John Locke, Montesquieu, Voltaire şi J.J. Rousseau. Fără a detalia contribuția fiecăruia, menționăm că punctul central al teoriilor acestora a fost ideea conform căreia omul este ghidat de raţiune, fiind liber să acționeze în baza acesteia.

2. Perspective tranzitorii asupra fenomenului criminal

În condițiile în care transformările socioeconomice antereferite (*e.g.* formarea claselor sociale, redefinirea noțiunii de proprietate privată, dezvoltarea relațiilor economice etc.) au constituit o perioadă de tranziție către organizarea economică de tip capitalist, perspectiva asupra fenomenului criminal s-a adaptat, în consecință, prin aceea că însuşi fenomenul criminal a devenit un catalizator al acestei tranziții – „interacțiunea diferitelor forme de ilicit a constituit o parte din viața politică şi economică a societății”[59].

S-a susținut, într-o opinie, că în cadrul noii paradigme economice, în care capacitatea de exploatare a proprietății private de către noua burghezie era de natură să confere un anumit statut social (spre deosebire de organizarea nobiliară/feudală, în care statutul social era moştenit)[60], a existat o schimbare calitativă a fenomenului infracțional[61].

Astfel, s-a constatat o diminuare a infracțiunilor violente, însă o creştere a infracțiunilor contra patrimoniului[62]. În acest sens, s-a remarcat un efort concertat în vederea adoptării de norme care să eficientizeze combaterea infracțiunilor contra patrimoniului[63].

Totodată, prin dezvoltarea unui aparat polițienesc, fenomenul criminal a început să se manifeste sub o formă mai discretă, de regulă planificată. De asemenea, a fost observată o transformare a fenomenului criminal dintr-o *„criminalitate de masă”* într-o *„criminalitate marginală”*[64].

Într-o altă opinie (complementară), s-a afirmat că, în contextul apariției claselor sociale şi a diferențelor dintre acestea, sancțiunile erau aplicate în mod

---

[58] A se vedea *M. Foucault,* op. cit., p. 90.
[59] A se vedea *M. Foucault,* op. cit., p. 84.
[60] A se vedea *G. Bataille,* „Partea blesemată. Eseu de economie generală”, Editura Art, Bucureşti, 2008, pp. 26-34.
[61] A se vedea *M. Foucault,* op. cit., p. 75.
[62] A se vedea *P. Chaunu,* „Annales de Normandie”, apud. *M. Foucault,* op. cit., pp. 75-77.
[63] A se vedea *G. Rusche, O. Kirchheimer,* op. cit., p. 15.
[64] *ibidem,* supra. 41.

diferențiat, în funcție de poziția socială pe care o ocupa făptuitorul[65]. Astfel, față de dualitatea sistemului sancționator (pedepse corporale/sancțiuni pecuniare), persoanele înstărite aveau posibilitatea de a cere și obține înlocuirea pedepselor corporale cu sancțiuni pecuniare, sau, în cazurile grave, cu exilul[66].

În legătură cu transformarea peisajului penal față de noile realități economice, în special față de proliferarea numărului persoanelor aflate în pauperitate, constatăm apariția unei tehnologii represive noi – *„casele de corecție"*.

Apărut inițial în Olanda (sub denumirea de *Rasphuis* respectiv *Spinhuis*), modelul caselor de corecție a fost preluat pe întreg teritoriul vest european, în Franța (*maisons centrales/hopitaux*), Germania (*Zuchthause/Arbeitshaus*), Italia (*casa di correzione/ergastolo*), Belgia și Elveția[67].

Inițial, scopul acestora a fost de găzdui persoanele considerate indezirabile, precum vagabonzi, cerșetori, prostituate, delincvenți juvenili etc., unde, sub supraveghere strictă, erau obligate să muncească în condiții grele[68].

Ulterior, pe măsură ce aceste stabilimente au proliferat și s-au dezvoltat, în cadrul acestora începând a fi deținute și persoane condamnate pentru fapte grave, casele de corecție au înlocuit treptat pedepsele corporale, reprezentând, în esență, o matrice pentru penitenciarele din prezent.

Față de cele expuse anterior, considerăm reorganizarea socială determinată de:

a) extinderea funcțiilor economice și acutizarea necesității de sporire a producției;
b) adoptarea unui nou model de referință în legătură cu relațiile de putere între stat și indivizi;
c) în conjuncție cu slăbirea puterii claselor nobiliare și cu emergența clasei burgheze, a constituit un punct de inflexiune în privința opticii asupra fenomenului criminal, ce a stat la baza coagulării ideilor centrale ale criminologiei clasice.

---

[65] *ibidem*, supra. 42.
[66] *ibidem*, p. 17.
[67] A se vedea *D. Melossi, M. Pavarini*, „The Prison and the Factory. Origins of the Penitentiary System", Macmillan Press, London, 2018, p. 30.
[68] *ibidem*, p. 31.

Secțiunea III

Criminologia clasică. Opera lui Cesare Beccaria

În prezenta secțiune vom prezenta principalele teze ale criminologiei clasice, urmând a le detalia prin raportare la opera lui Cesare Beccaria, anume *Dei delitti e delle pene*, fără a omite prezentarea critică a acestora.

1. Principala teză a criminologiei clasice

a. Teza centrală a criminologiei clasice, grefată pe teoria contractului social și pe spiritul iluminist, a fost acceptarea ideii conform căreia individul criminal săvârșește fapte antisociale în virtutea unui decizii adoptate în mod rațional. Din aceasta teză rezultă implicit două subteze, anume:

a) persoanele au capacitatea rațională de a decide în mod liber, *i.e.* sunt înzestrate cu liberul-arbitru, respectiv:
b) rațiunea constituie posibilitatea de a adopta o decizie care să conducă la maximizarea plăcerii și minimizarea durerii[69].

Rezultanta acestor subteze poate fi sintetizată axiomatic, după cum urmează adoptarea deciziei de a săvârși o infracțiune se grefează pe două etape psihice:

- într-o primă etapă sunt prefigurate și configurate atât fapta în materialitatea ei, cât și riscurile ori beneficiile ce ar putea decurge din comiterea acesteia;
- iar într-o a doua etapă, după analiza elementelor antereferite, în situația în care concluzia indică o prevalență a beneficiilor, se procedează la manifestarea de voință în sensul comiterii faptei.

De altfel, aderând la un alt punct de vedere exprimat în doctrină, apreciem că un corolar al celor expuse anterior constă în însăși legitimarea dreptului statului de a pedepsi. *Brevitatis causa* dacă o persoană care, fiind responsabilă, alege să producă un rău prin săvârșirea unei infracțiuni, aceasta poate și trebuie să fie pedepsită de către stat[70].

---

[69] A se vedea *S. Walklate,* „Understanding Criminology. Current Theoretical Debates" 2nd edition, Open University Press, Buckingham, 2003, p. 16.

[70] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., Vol. I, p. 100.

Totodată, teza liberului-arbitru explică geometria dublă a concepțiilor doctrinei clasice în materie punitivă, anume *justiția retributivă* și *justiția utilitaristă.*[71]

b. *Justiția retributivă* reprezintă un mecanism conceptual ce are ca obiect legitimiarea dreptului de a pedepsi în baza unei relații dialectice între crimă – gravitatea rezultatului – pedeapsă.

Sintetic, crima privită drept o manifestare de voință ce emană de la un *„agent liber"* produce un rezultat negativ, în esență, cuantificabil calitativ și cantitativ.

Dinamica dintre faptă, înțeleasă atât ca voință (element subiectiv), cât și ca materialitate (element obiectiv) și rezultatul acesteia produce *ex officio* o acțiune retributivă și echivalentă a statului (*i.e.* reacțiune represivă, pedeapsă) în scopul anulării crimei înseși[72].

Elementele esențiale ce se degajă din această concepție sunt:

- existența unei manifestări de voință conștiente, adoptate inițial subiectiv *(mens rea)* și apoi materializată într-o faptă *(actus reus);*
- care produce un rezultat negativ în realitatea înconjurătoare, rezultat ce poate fi cuantificat din punctul de vedere al gravității;
- rezultatul ca atare justificând reacția represivă a statului, în scopul anulării răului produs;
- gravitatea rezultatului impunând cu necesitate o reacția represivă proporțională (proporționalitatea rezultând „matematic" din dinamica faptă–rezultat).

Rezumând, pedeapsa, consecință automată a infracțiunii, este justă cât timp este proporțională[73].

---

[71] Trebuie observat în acest context și că noțiunea de justiție rămâne una intens dezbătută în sistemele europene de drept, chiar și în absența unui exercițiu de evidențiere, respectiv clasificare a tipurilor de justiție existente. În acest sens, a se vedea *C. Constantinescu-Mărunțel,* „The Rather Ambiguous Notion of Justice Utilised by the European States", Union of Jurists of Romania. Law Review 10 (2), 2020, p. 53-63.

[72] A se vedea *G. W. F. Hegel,* „Philosophy of Right", Dover Publications, Mineola, 2005, §95-101.

[73] A se vedea *A. Alschuler,* „The Changing Purpose of Criminal Punishment: A Retrospective on the Last Century and Some Thoughts About the Next", University of Chicago Law Review 1, 2003, p. 15.

c. *Justiția utilitaristă*, în esență, pleacă de la premisa conform căreia legitimitatea pedepsei derivă din utilitatea sa, conceptul de „utilitate" trebuind a fi înțeles în sensul specific, ca un rău necesar, manifestat sub forma unei reacții statale materializate represiv însă urmărind un obiectiv preventiv, având ca scop eliminarea unui rău mai mare, anume posibilitatea săvârșirii, în viitor, a altor infracțiuni[74].

În egală măsură, justiția utilitaristă are la bază axioma „omul, ființă liberă și morală", însă, spre deosebire de justiția retributivă, nu postulează necesitatea unei proporționalități între gravitatea faptei și intensitatea pedepsei, întrucât scopul preventiv și educativ al pedepsei nu s-ar putea împlini dacă aceasta ar fi proporțională[75].

Rezumând, pentru justiția utilitaristă, pedeapsa, rău necesar, este justă, pentru că este utilă, adică necesară pentru cel ce o prescrie[76].

2. Opera lui Cesare Beccaria – *Dei delitti e delle pene*

Fără a insista asupra datelor biografice, precizăm că Cesare Bonesana Marchese de Beccaria (1738-1794), reprezentant al curentului iluminist, a publicat (inițial sub anonimat) în anul 1764, la Milano, o lucrare sintetică, însă efervescentă, poziționată la granița dintre *„spirit matematic"* și *„ardoare morală"* – *Despre infracțiuni și pedepse* (în continuare „Tratatul").

Bunăoară, de vreme ce majoritatea ideilor cuprinse în această lucrare au fost preluate cu titlu de principii juridice încă de la Revoluția Franceză (1789), păstrându-se în sistemele de drept contemporane, ne vom rezuma la punctarea acestora ca atare, rezervând o expunere mai consistentă în privința aspectelor critice și contextuale.

a. Contractul social

„Legile sunt condiţiile prin care oamenii – trăind independenţi şi izolaţi – s-au unit în societate, sătui să vieţuiască într-o permanentă stare de război, (...) au renunţat la o parte din această libertate pentru a se putea bucura liniştiţi şi în deplină siguranţă de restul libertăţii pe care o păstraseră. Suma tuturor acestor porţiuni de libertate la care au renunţat, în favoarea binelui tuturor, formează

---

[74] A se vedea *J. Bentham,* „An Introduction to the Principles of Morals and Legislation", apud. *A. Alschuler,* op. cit., p. 15.

[75] A se vedea *G. Newman, P. Marongiu,* „Penological Reform and the Myth of Beccaria", Criminology, 28 (2), p. 335.

[76] A se vedea *M. P. Rossi,* op. cit., p. 81.

suveranitatea unei naţiuni, şi suveranul este legitimul depozitar şi administrator al lor; (...) Iată deci pe ce se bazează dreptul suveranului de a pedepsi infracţiunile: pe necesitatea de a apăra depozitul binelui public de uzurpările indivizilor particulari"[77].

Observăm faptul că Beccaria a organizat ideile cuprinse în Tratat în jurul teoriei contractului social. În acest sens, fenomenul criminal reprezenta o manifestare raţională, ce avea drept urmare degradarea relaţiilor sociale întemeiate în baza dinamicii renunţării indivizilor la anumite prerogative individuale în schimbul unui climat de pace oferit de autoritatea statală/suveran.

Astfel, încălcarea normelor sociale, obiect al contractului social, atrăgea necesitatea intervenţiei *manu militari* a suvranului, pentru restabilirea climatului convenţial de pace, prin aceasta fiind, deci, afirmat fundamentul dreptului de a pedepsi (*ius puniendi*).

b. Principiul legalităţii

„Numai legile pot stabili pedepsele în funcţie de infracţiuni, iar căderea de a face acest lucru o are doar legislatorul, care reprezintă întreaga societate (...); Niciun magistrat nu poate să aplice pedepse în afara celor prevăzute şi dispuse prin lege (...); Nu există lucru mai periculos decât axioma comună potrivit căreia trebuie consultat spiritul legii (...) aşadar vedem cum aceleaşi infracţiuni sunt pedepsite de acelaşi tribunal în mod diferit, în timpuri diferite, ca urmare a faptului că, în loc să fie consultat textul constant şi fix al legii, a fost consultată continua instabilitate a interpretărilor (...); Fiecare cetăţean trebuie să ştie că poate face tot ceea ce nu este împotriva legilor"[78].

Din pasajul citat *supra* se degajă o serie de principii care, în prezent, se regăsesc în cvasitotalitatea sistemelor penale. Astfel, constatăm afirmarea principiului legalităţii incriminărilor şi a pedepselor (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*).

De asemenea, sunt dezvoltate consecinţele acestui principiu, care, în egală măsură, au fost preluate de legislaţiile statelor sub forma de linii directoare, precum

---

[77] A se vedea *C. Beccaria,* „Despre infracţiuni şi pedepse" (trad. Dana Grasso), Editura Humanitas, Bucureşti, 2007, pp. 47-49.

[78] *ibidem,* pp. 53-65, p. 79.

necesitatea interpretării normelor penale în mod strict (interpretarea gramaticală și logică), respectiv impunerea unui caracter scris, accesibil şi previzibil normelor de drept penal.

Observăm, pe de altă parte, afirmarea dezideratului aplicării unitare a legii prin critica pe care autorul o aduce interpretărilor divergente ale legii de către instanțele judecătoreşti.

c. Principii procesual penale

„Este nevoie de mai mult de un martor deoarece, atâta timp cât unul afirmă ceva și altul dezminte, nu există nimic sigur și predomină dreptul ca fiecare să fie considerat nevinovat (...); Atunci când probele sunt independente unele de altele, cu cât se aduc mai multe probe, cu cât crește probabilitatea faptei (...); Acuzațiile secrete sunt neorânduieli evidente (...); Un om nu poate fi numit vinovat înainte ca sentința judecătorului să fie pronunțată (...); O cruzime consacrată prin uzul răspândit la majoritatea națiunilor este torturarea inculpatului în timp ce se formează procesul ”[79].

Cu titlu preliminar, menționăm că, în perioada în care a fost scris Tratatul, procedura penală era una inchizitorială, manifestată prin limitarea dreptului la apărare, procedură secretă, caracter necontradictoriu etc.

Din pasajul redat observăm enunțarea unor linii directoare în materie procesual penală menite să atenueze geometria acestei proceduri, care, în prezent, stau la baza normelor procesuale.

Astfel, reținem enunțarea necesității stabilirii unei situații de fapt în baza unui ansamblu probator în cadrul căruia mijloacele de probă trebuie să se coroboreze, nefiind suficientă existența unei singure probe pentru a stabili vinovăția persoanei judecate.

De asemenea, este afirmată necesitatea stabilirii unor proceduri publice, contradictorii, centrate în jurul prezumției de nevinovăție.

În final, observăm critica utilizării torturii ca mijloc de cercetare și instrucție.

[79] *ibidem*, p. 101, 105, 111, 115.

d. Despre infracțiuni

„Infracțiunile ce constituie atentate împotriva persoanei sunt diferite față de cele împotriva bunurilor, cele dintâi trebuie negreșit să fie pedepsite prin pedepse corporale (...); Furturile neînsoțite de violență ar trebui să fie pedepsite prin pedeapsă pecuniară (...); Ofensele personale care lezează onoară se cuvin a fi pedepsite cu infamia (...); Pedepsele trebuie să fie aceleași pentru primul și pentru ultimul cetățean”[80].

Din cuprinsul paragrafului sus-menționat se desprinde ambiția promovării unei clasificări a infracțiunilor în baza urmărilor produse de acestea sau, în limbajul tehnico-juridic contemporan, o clasificare a infracțiunilor în funcție de obiectul lor juridic.

În mod echivalent, întrucât potrivit justiției retributive pedeapsa reprezenta rezultatul automat al săvârșirii unei infracțiuni, este afirmată necesitatea aplicării pedepselor diferențiat, în funcție de tipul și natura infracțiunilor astfel clasificate.

De asemenea, este enunțat principiul egalității persoanelor în fața sancțiunilor, deci în fața legii penale, a cărei esență rezidă însăși în prerogativa de aplicare a pedepselor.

e. Despre pedepse

„Pedepsele trebuie să fie mai puternice în funcție de atingerea pe care [infracțiunea] o aduce binelui public (...); Scopul pedepselor nu este de a tortura sau a provoca suferință (...); Pedepsele trebuie astfel alese încât – păstrând proporțiile – să producă o impresie mai eficace și mai de durată asupra oamenilor (...); Cu cât pedeapsa va fi mai promptă, cu atât ea va fi mai justă și mai utilă (...); Pedeapsa cu moartea nu este nici utilă și nici necesară”[81].

Lecturând pasajele astfel citate, observăm postularea următoarelor principii în materia pedepselor, anume:

a) proporționalitatea pedepselor cu atingerea adusă relațiilor sociale,
b) caracterul uman al pedepselor, în special prin interzicerea torturii și a pedepsei cu moartea,

---

[80] *ibidem*, p. 143, 149, 145.
[81] *ibidem*, p. 67, 97, 137, 175.

c) caracterul educativ şi preventiv (profilactic) al pedepselor, precum și
d) necesitatea aplicării acestora cu promptitudine în vederea valorificării caracterului profilactic.

3. Observații critice generale. Demitizarea perspectivei umaniste în contextul economic și ideologic al epocii.

Având expuse ideile principale ale operei beccariene, vom preciza în cele ce urmează câteva aspecte generale în legătură cu aceasta, urmând a ne apleca mai atent asupra modalității în care factorii istorici au radiat asupra Tratatului spre a demitiza perspectiva umanistă pe care o parte a literaturii de specialitate a imprimat-o lucrării.

a. Observații critice generale

Înainte de toate, trebuie precizat că Tratatul a fost scris cu ajutorul unor apropiați intelectuali ai lui Beccaria, anume Allessandro Verri, funcționar în cadrul penitenciarului din Milan, respectiv Pietro Verri, economist, ca urmare a unei solicitări privind elaborarea unui eseu de penologie[82].

Față de distincțiile terminologice expuse anterior, constatăm astfel modalitatea în care penologia și criminologia constituie două direcții de cercetare diferite, care însă converg spre același punct focal, anume fenomenul criminal.

Cu titlu general, observăm reflectarea perfectă a tezei centrale din criminologia clasică, anume: crima este manifestarea rațională a liberului-arbitru, rațiunea manifestându-se în privința mecanismului prin care individul adoptă rezoluția infracțională, anume posibilitatea de a adopta o decizie care să conducă la maximizarea plăcerii și minimizarea durerii.

De asemenea, reținem că perspectiva beccariană în materiaria sistemelor represive este mixtă, prin combinarea elementelor specifice *justiției retributive* respectiv *utilitariste*.

Astfel, se remarcă aspecte proprii *justiției retributive:* pedeapsa este consecința automată a săvârșirii infracțiunii; respectiv pedeapsa se impune a fi proporțională cu gravitatea faptei.

În același timp decelăm și aspecte specifice *justiției utilitariste:* pedeapsa este un rău necesar și util; utilitatea pedepsei rezidă în funcția sa preventiv-educativă.

---

[82] A se vedea *G. B. Vold, T. J. Bernard, J.B. Snipes*, „Theoretical Criminology", 4th edition, Oxford University Press, New York, 1998, p. 17.

O mențiune ce se impune a fi făcută în legătură cu opera lui Becaria este aceea că, în esență, nu produce prin ea însăşi o suită de idei originale, susceptibile de a fi „demolat un întreg sistem juridico-penal”[83].

Opinând astfel, nu ne propunem să devalorizăm lucrarea ca atare, întrucât este firesc ca ideile revoluționare ce au traversat spațiul european în decursul iluminismului să fi radiat asupra Tratatului. De altfel, efortul de sistematizare şi expunere sintetică a acestora într-o manieră care să nu constituie o lezmajestate este incontestabil.

Totodată, se impune a preciza rezonanța pe care opera sa a avut-o atât în Europa, în privința marilor reforme legislative de la începutul sec. al XIX-lea, cât și în cazul „experimentului democratic” al declarării independenței Statelor Unite ale Americii.

Pe de altă parte, teze precum necesitatea separării dreptului de etică[84], afirmarea principiului legalității, neretroactivitatea legii penale, necesitatea stabilirii răspunderii penale în baza unui eșafodaj probatoriu concret și bine determinat au fost dinainte avansate de către Thomas Hobbes[85].

De asemenea, în literatura de specialitate a fost remarcată contradicția între efervescența cu care Beccaria denunța abolirea torturii, însă, într-un spirit „retributiv-utilitarist”, proclama necesitatea aplicării pedepselor corporale în cazul infracțiunilor violente, fără a explicita în vreun extensiunea și intensitatea acestora[86].

Mai punctăm faptul că, *in limine,* o parte esențială a criticii beccariene este îndreptată împotriva sistemului judiciar, iar nu împotriva suveranității, manifestându-și disprețul față de arbitrariului decurgând din interpretarea neunitară a legilor, susținând *au contraire* dezideratul unor legi clare și previzibile.

Deşi putem afirmă că această critică este justă *prima facie*, ea ar putea fi rezultatul unui sofism (posibil asumat), anume acela de a nu aduce în discuție preexistența unor legi redactate defectuos. Această perspectivă ar putea fi explicată inclusiv prin grija *„scriitoricească”* de care a dat dovadă spre a nu fi acuzat de *lezmajestate*[87].

---

[83] În sens contrar, a se vedea *V. Cioclei,* op. cit., p. 66.

[84] Cu toate că utilitatea normelor etice într-un sistem bine reglementat rămâne un subiect ce ar merita mai multă atenție în lucrările de specialitate din România. A se vedea *C. Constantinescu-Mărunțel,* „Quelques points concernant la relation entre les normes juridiques et les normes éthiques dans la vie universitaire roumaine”, AUBD–Forum juridic, 9-22, 2021, pp. 9-13.

[85] A se vedea *T. Hobbes,* „Leviathan”, cap. XXVII, Penguin Classics, 2017.

[86] A se vedea *G. Newman, P. Marongiu,* op. cit., p. 336

[87] În acelaşi sens, a se vedea *V. Cioclei,* op. cit., p. 64.

b. Demitizarea perspectivei umaniste a Tratatului prin referire la contextul economic şi ideologic al epocii

O critică substanțială ce merită a fi punctată *in extenso* este disononța rezultată din alăturarea dezideratului egalității în fața legii, pe de o parte, și a concepției antereferite potrivit căreia „pedeapsa reprezintă consecința automată a infracțiunii", pe de altă parte, în spectrul diferențelor flagrante existente la acea vreme între clasele sociale.

Prin aceasta, vom încerca să oferim o abordare demistificatoare în privința umanismul beccarian, prin referire la caracterul militant-programatic al operei sale, în contextul politic antemergător revoluției burgheze de la finele secolului al XVIII-lea.

În acest sens, vom reda următoarele pasaje:

(a) „furturile neînsoțite de violență ar trebui să fie pedepsite prin pedeapsă pecuniară. Cine încearcă să se îmbogățească în dauna altuia ar trebui să fie sărăcit în bunurile sale (...) dar cum furtul nu e decât infracțiunea dictată de mizerie și disperare (...) [iar] pedepsele pecuniare fac să crească numărul vinovaților mai mult decât numărul infracțiunilor (...) pedeapsa cea mai potrivită va fi acel unic fel de sclavie ce poate fi numită sclavie justă, adică înrobirea pentru o perioadă de timp a muncii și a persoanei în slujba societății"[88];

(b) „pedepsele trebuie să fie aceleași pentru primul și ultimul cetățean"[89];

(c) „nu sensibilitatea vinovatului constituie măsura pedepselor, ci atingerea publică adusă (...) egalitatea pedepselor nu poate fi decât extrinsecă"[90];

(d) „[vorbind despre inactivi – n.n.] inactivitatea socială [este] este acea inactivitate care nu contribuie la dezvoltarea societății nici prin muncă, nici prin bogăție (...) nu este inactiv cel care se bucură de roadele viicilor sau ale virtuților propriilor strămoși și care (...) dă posibilitatea sărăciei să-și câștige pâinea"[91].

---

[88] A se vedea *C. Beccaria*, op. cit., p. 149.
[89] *ibidem*, p. 145.
[90] *ibidem*, p. 147.
[91] *ibidem*, p. 155.

Considerăm că prin această construcție, dezideratul egalității juridice în fața pedepselor este, în mod faptic, golit de conținut. Astfel, afirmând criteriul central de individualizare a pedepselor, anume prejudiciul social produs, Beccaria avansează dimpotrivă o distincție în materia regimului sancționator, distincție bazată pe statutul social al persoanei condamnate, anume în cazul infracțiunilor patrimoniale, persoanele care nu au veniturile necesare executării unei pedepse pecuniare, vor fi fost aduse într-o stare de „sclavie justă", prin extragerea forțată a muncii în beneficiul societății.

De altfel, contradicția este accentuată prin referirea pe care Beccaria o face la *„inactivi"* [92], considerând că persoanele care nu contribuiau la dezvoltarea societății prin muncă trebuiau sancționate, exceptându-se cei care își capitalizau bogăția acumulată (inclusiv prin „virtutea propriilor strămoși")[93].

Această critică capată substanță prin raportare la modalitatea de reglementare a relațiilor de muncă respectiv prin raportare la sistemul penitenciar embrionar din perioada de referință.

În legătură cu configurația relațiilor de muncă, în special în materia salariilor, s-a susținut că, până la începutul sec. al XIX-lea, au existat o serie de acte normative care stabileau praguri salariale maximale[94].

Prin aceasta, persoanele erau obligate să accepte să presteze muncă în schimbul unor salarii ce nu putea fi negociate peste pragul maximal, altfel riscau să devină *„inactivi"*, fapt de natură a atrage aplicarea unei sancțiuni constând, de regulă, în internarea în case de corecție.

De asemenea, jurisprudența engleză din sec. al XVIII-lea, citată în literatura de specialitate, confirmă faptul că înseși demersurile privind creșterea salariilor peste aceste praguri, respectiv pentru reducerea orelor de muncă, erau pasibile să atragă răspunderea penală[95].

---

[92] Denumirea de „inactivi" cuprindea, în esență, categoriile de persoane catalogate drept *vagabonzi* și *cerșetori;* faptele de a fi vagabond ori cerșetor fiind incriminate la acea vreme, respectiv ulterior. Sancțiunea pentru aceste fapte era, de regulă, internarea într-o casă de corecție, astfel cum am punctat în Secțiunea a II-a, §2 a prezentului capitol. A se vedea, în acest sens, *W. Blackstone,* „Commentaries on the Laws of England. Book IV – Of Public Wrongs", Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 111.

[93] Pentru o nuanțare *in favorem* perspectivei beccariene, a se vedea *D. Grasso,* note asupra *C. Beccaria,* op. cit., p. 315.

[94] A se vedea *E. M. Dodd,* „Maximum Wages to Minimum Wages: Six Centuries of Regulation of Employment Contracts", Columbia Law Review, 43(5), 1943, p. 650. În același sens, a se vedea *K. Marx,* op. cit., vol. 1, p. 514.

[95] A se vedea The King v. Journeymen-Taylors of Cambridge, 8 Mod. 10 (1721); The King v. Eccles, 1 Leach 274 (1783), apud. *E. M. Dodd,* op. cit., supra 70.

Aprecierile anterioare sunt aplicabile *mutatis mutandis* şi în contextul legislativ şi economic al Italiei din sec. al XVIII-lea, perioada de referinţă în care a fost redactat şi publicat Tratatul lui Beccaria[96].

De asemenea, referitor la sistemul penitenciar *brevitatis causa,* în spaţiul european al epocii, s-au dezvoltat casele de corecţie în care erau internate persoanele considerate indezirabile, *e.g.* vagabonzi, cerşetori, prostituate, delincvenţi juvenili, precum şi alte persoane condamnate pentru infracţiuni minore.

Cu titlu exemplificativ, punctăm atare instituţii existente în spaţiul italian, atât anterior apariţiei operei beccariene – *Ospedale di S. Michele,* cât şi ulterior acestui moment – aşa-numitele *ergastolo,* respectiv *casa di correzione*[97].

Scopul acestor stabilimente a fost, în principal, exploatarea capacităţii de muncă a persoanelor condamnate, în contextul sporirii necesităţii producţiei, iar în subsidiar, izolarea, supravegherea şi disciplinarea persoanelor considerate indezirabile[98].

În consecinţă, observăm că Tratatul lui Beccaria a promovat *in abstracto* un regim sancţionator bazat pe principiul egalităţii şi al umanismului, care, în contextul juridic şi economic al perioadei de referinţă, a fost profund discriminatoriu, măsura inegalităţii fiind dată de diferenţele economice dintre păturile sociale[99].

De altfel, am încercat să subliniem faptul că, cel puţin din punct de vedere penologic, ideile avansate de Beccaria nu au fost într-atât de reacţionare precum se afirmă, acestea înscriindu-se în aceeaşi linie cu politica socială, economică a epocii.

---

[96] A se vedea *D. Pane,* „Storia del Lavoro in Italia", pp. 84-86, apud. *D. Melossi, M. Pavarini,* op. cit., p. 67 şi urm.

[97] A se vedea *D. Melossi, M. Pavarini,* op. cit., p. 73.

[98] A se vedea *T. Sellin,* „Penal Servitude: Origin and Survival", Proceedings of the American Philosophical Society, 109 (5), 1965, p. 278. În acelaşi sens, a se vedea *D. Melossi, M. Pavarini,* op. cit., p. 30.

[99] Pentru opinia conform căreia această configuraţie represivă a fost „ataşată de complex de efecte proactive" grefat pe configuraţia economică a veacurile, a se vedea *G. Rusche, O. Kirchheimer,* op. cit. Pentru opinia conform căreia raţiunea acestei configuraţii represive a fost „disciplinarea persoanelor în sensul acceptării exploatării prin muncă", a se vedea *D. Melossi, M. Pavarini,* op. cit., respectiv *M. Foucault,* op. cit., part 3, pp. 135-231.

Capitolul III

Pozitivismul italian. Opera lui Cesare Lombroso. Perspective critice

„One side of the room younger patients, known as Acutes, because the doctors figure them still sick enough to be fixed (...) Across the room from the Acutes are the culls of Chronics (...) divided into Walkers, Wheelers and Vegetables (...) [they] are machines with flaws inside that can't be repaired, flaws born in, or flaws beat in over so many years (...) "

(Ken Kesey, One flew over the cuckoo's nest)

Precizăm *avant la lettre* că, din punct de vedere logico-formal, tratatarea „Școlii Pozitiviste Italiene" anterior curentului pozitivist ca atare ar părea eronată (dată fiind relația dintre cele două ca fiind una tip parte – întreg). Cu toate acestea, apreciem că menținerea unei coeziuni cronologice a curentelor criminologice vine în sprijinul economiei de ansamblu a lucrării, dat fiind faptul că această școală a constituit fundamentul criminologiei pozitiviste în ansamblu.

Pe de altă parte, spre a oferi o bază de informații privind pozitivismul criminologic, vom puncta, cu titlu minimal, că acesta reprezintă un model fundamentat pe cercetare științifică, având ca obiectiv stabilirea cauzelor fenomenului criminal[100].

---

[100] A se vedea *S. Walklate,* op. cit., p. 17.

Secțiunea I

Pozitivismul italian

În prezenta secțiune vom analiza, în primul rând, punctul de inflexiune al cercetării criminologice ce a determinat schimbarea opticii asupra fenomenului criminal, astfel încât, având contextualizat fundamentul noii perspective criminologice, să putem trasa coordonatele pozitivismului italian.

1. Punctul de inflexiune în cercetarea criminologică

Ceea ce am numit mai sus „punct de inflexiune" reprezintă, în esență, un cumul de factori ce a generat modificarea punctului focal în cercetarea criminologică, anume:

(a) insuficiența explicațiilor bazate pe ideea de liber-arbitru;
(b) dezvoltarea și utilizarea analizei statistice în cercetarea fenomenului criminal;
(c) descoperirile științifice;
(d) generalizarea sistemului penitenciar.

a. Insuficiența explicațiilor criminologice bazate pe noțiunea de liber-arbitru

Un prim aspect ce se impune a fi punctat este acela că eșafodajul argumentativ folosit de școala clasică pentru explicarea fenomenului criminal s-a bazat, în esență, pe un postulat pur conceptual, anume preeminența liiberului-arbitru[101].

Această perspectivă, contradictorie cu spiritul cartezian al iluminismului, este ușor de înțeles, dată fiind lipsa la acea vreme a formulelor empirice necesare explicării fenomenului criminal.

---

[101] Pentru o poziție mai nuanțată, în sensul că Beccaria a prefigurat într-o manieră indirectă această insuficiență, enunțând o serie de alți factori de natură deterministă, a se vedea *P. Beirne,* „Inventing Criminology", State University of New York Press, Albany, 1993, pp. 227-228.

De altfel, sub influența scrierilor filosofice, în special celor kantiene, conceptul de liber-arbitru a fost supus unui examen critic riguros, ce a expus natura sa dual și conflictuală, atât ca știință, cât și ca etică[102].

Concomitent, sub aceeași influență filosofică, s-a reafirmat caracterul inextricabil al acestui concept care, vreme de secole, a fundamentat funcția represivă a justiției penale.

În mod corelativ, lucrările din secolul al XIX-lea în materia epistemologiei, în special cele ale lui Auguste Comte, au constituit un fundament teoretic și conceptual al criminologiei pozitiviste. Astfel, în capitolul introductiv al lucrării *Cours de Philosophie Positive,* sociologul Auguste Comte a avansat teza potrivit căreia fiecare ramură a cunoașterii a traversat trei etape, fiecare dintre ele purtând marca condițiilor istorice în care a apărut:

- etapa teologică sau fictivă, influențată de religie, în care cunoașterea a fost grefată pe preceptul că fenomenele derivă din acțiunea imediată a supranaturalului;
- etapa metafizică sau abstractă, similară primei, în care cunoașterea a fost grefată pe preceptul că fenomenele derivă din „forțe abstracte";
- etapa științifică sau pozitivă, în care cunoașterea reprezintă analiza precisă a circumstanțelor fenomenelor și stabilirea unor legături între acestea[103].

În fine, s-a statuat că eșecul combaterii fenomenului infracțional în contextul raționalizării acestuia în baza ideii de liber-arbitru a constituit un factor important în construcția unui eșafodaj teoretic asupra criminalității[104].

b. Dezvoltarea analizei statistice în cercetarea fenomenului criminal

Dezvoltarea mijloacelor de sistematizare administrativă a datelor a permis conturarea primelor analize statistice în materie criminologică. În acest sens, o serie de țări europene au procedat la cartografierea fenomenului infracțional prin intermediul activității organelor judiciare. Spre exemplu, în Londra, în anii 1821-1827, s-a constatat o creștere a numărului infracțiunilor de furt, *i.e.* în anul 1821, din 8.788 condamnări, 6.629 erau pentru săvârșirea infracțiunii de furt; respectiv în

---

[102] A se vedea *S. Schafer,* „The Problem of Free Will in Criminology", The Journal of Criminal Law and Criminology, 67(4), 1976, p. 482

[103] A se vedea *A. Comte,* „The Positive Philosophy", vol. 1, Batoche Books, Kitchener, 2000, p. 28-31.

[104] A se vedea *G. B. Vold, T. J. Bernard, J. B. Snipes,* op. cit., p. 27.

anul 1827, din 12.564 condamnări, 9.803 erau pentru furt[105]. De asemenea, în Franța, în perioada 1825-1842, s-a constatat că, dacă în anul 1825, din 35.214 condamnări, 7.132 erau pentru săvârșirea infracțiunii de furt, în anul 1842, din 72.490 condamnări, 20.022 erau pentru furt[106].

Existența acestor date a permis analiza fenomenului infracțional într-un context mai larg, atât în privința evoluției în timp, cât și în privința coroborării cu diferite evenimente socioeconomice. Pe scurt, optica asupra fenomenului criminal s-a lărgit, permițând o analiză de ansamblu, anume prin prisma condițiilor exterioare persoanei făptuitorului.

În acest fel, prin studiul empiric, cantitativ și coroborat al factorilor ce caracterizează dinamica relațiilor sociale (*e.g.* nivelul de educație, gradul de sărăcie, infracționalitatea etc.), au apărut primele lucrări ce abordau fenomenul criminal într-o geometrie socială integrată.

Menționăm în acest sens lucrarea intitulată *Essai sur la statistique morale de la France,* publicată de Andre-Michel Guerry în anul 1833. Prin aceasta, Guerry a dezvoltat, în primul rând, o metodologie comprehensivă și critică, prin:

- folosirea extensivă a diagramelor, cartogramelor, tabelelor etc.;
- punctarea problemelor privind determinarea nivelului de educație dintr-o anumită zonă prin raportare la numărul de elevi înscriși în ciclurile de învățământ;
- identificarea dificultăților privind stabilirea numărului de infracțiuni luate ca bază de referință prin raportare la numărul de trimiteri în judecată, respectiv prin raportare la numărul de condamnări;
- clasificarea riguroasă a faptelor penale în funcție de mobilul infracțional reținut de instanțe (*e.g.* răzbunare, gelozie etc.)[107].

Din punct de vedere criminogen, Guerry a urmărit să infirme, pe de o parte, legătura direct proporțională dintre sărăcie și infracționalitate, postulând că mobilul determinant al infracțiunilor patrimoniale este oportunitatea, aspect rezultat din faptul că, în regiunile cele mai bogate ale Franței, exista un număr mai mare al infracțiunilor patrimoniale.

În același timp, pe de altă parte, a urmărit să infirme legătura direct proporțională dintre nivelul scăzut de educație și infracționalitate, argumentând că,

---

[105] A se vedea *C. Lucas,* „Du Systeme Penitentiaire en Europe et aux Etats-Units", Paris, 1825, p. 53, apud. *G. Rusche, O. Kirchheimer,* op. cit., p. 96.

[106] A se vedea „Compte General de ladministration de la Justice Criminelle", apud. *G. Rusche, O. Kirchheimer,* op. cit., p. 97.

[107] A se vedea *M. Friendly,* „A.-M. Guerry Moral Statistics of France: Challenges for Multivariable Spatial Analysis", Statistical Science, 22(3), 2007, p. 373.

în regiunile cu cel mai mare nivel de educaţie, au fost înregistrate cele mai multe infracţiuni violente[108].

De asemenea, vom puncta analiza statistică şi concluziile avansate de matematicianul Adolphe Quetelet în materie criminologică.

Astfel, coroborând variabile precum criminalitate, nivel de educaţie, sărăcie în contextul diferitelor zone geografice, Quetelet a afirmat că există o predispoziţie infracţională în privinţa tinerilor, în principal de sex masculin, cu un nivel scăzut de educaţie şi fără loc de muncă, însă în zonele în care această categorie socială se regăsea în măsură determinantă, nivelul infracţionalităţii era mult mai redus decât în zonele bogate[109].

Mergând mai departe, în acord cu concluziile formulate de Guerry, Quetelet a afirmat că sărăcia sau educaţia nu generează prin ele însele infracţionalitate, ci tensiunile sociale rezultând din inegalitatea dintre clasele sărace, de regulă având un nivel scăzut de educaţie, şi cele bogate[110].

În fine, observând că există o relativă stabilitate în privinţa datelor statistice în materia criminalităţii (*e.g.* tipul şi numărul infracţiunilor săvârşite de o anumită categorie de persoane într-o zonă geografică specifică), Quetelet a opinat în sensul că fenomenul infracţional este o consecinţă inevitabilă a organizării sociale, prin aceea că societatea însăşi generează infracţiunile, iar făptuitorii nu sunt decât instrumentele prin care acestea sunt săvârşite[111].

c. Descoperirile ştiinţifice şi pseudoştiinţifice

Din galeria factorilor ce au constituit premisele apariţiei pozitivismului italian, un rol important a fost reprezentat de descoperirile ştiinţifice, cu precădere în materia biologiei, a antropologiei, a psihologiei etc., pe care le vom enunţa succint în cele ce urmează.

Teoria evoluţionistă, care începuse să capete contur în decursul secolului al XIX-lea, a fost dezvoltată într-o manieră ştiinţific coerentă de către Charles Darwin, în lucrarea *Originea speciilor prin selecţie naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existenţă,* apărută în anul 1859.

Prin aceasta, Darwin a avansat teza conform căreia punctul nevralgic al evoluţiei organismelor vii a fost necesitatea adaptării acestora la mediul de proveniență, capacitatea de a supravieţui fiind direct proporţională cu capacitatea

---

[108] A se vedea *G. B. Vold, T. J. Bernard, J.B. Snipes,* op. cit., p. 29.
[109] A se vedea *P. Beirne,* „Adolphe Quetelet and the Origins of Positivist Criminology", American Journal of Sociology, 92(5), 1987, p. 1140 şi urm.
[110] *ibidem,* p. 1147.
[111] *ibidem,* p. 1158.

de adaptare, fapt prin care s-ar explica existența vestigiilor de-a lungul evoluției unei specii, anume ca fiind variații ce au oferit un avantaj selectiv[112].

Ulterior, odată cu publicarea lucrării *Originea omului și selecția sexuală* (1874), pornind de la recurența vestigiilor la diferite specii, Darwin a afirmat că existența unor structuri similare între anumite forme inferioare de viață și oameni, atât sub aspect biologic (*e.g.* similitudinea embrionară, musculatura, organele de simț, organele reproductive, pilozitatea, existența paraziților interni etc.), cât și psihologic (*e.g.* instincte comune, curiozitatea, imitația, atenția, utilizarea uneltelor), sunt apte să contureze concluzia că omul, alături de alte mamifere, este descendentul unui progenitor comun[113].

Teoriile psihologice, psihiatrice și neurologice, dezvoltate prin utilizarea metodelor experimentale și influențate de teoria evoluționistă, au urmărit asimilarea elementelor biologice în spectrul psihologic.

Astfel, sub influența lucrărilor lui Herbert Spencer și ale lui Alexander Bain, s-au pus bazele primelor teorii în materia funcționalismului, care pot fi sintetizate după cum urmează:

- acțiunea umană trebuie cercetată prin intermediul modalității în care experiența personală conturează dezvoltarea conștiinței;
- în egală măsură, omul, ființă a lumii biologice, trebuie cercetat în contextul principiilor evoluționiste, în special prin raportare la predispoziția înnăscută față de anumite comportamente;
- în egală măsură, capacitatea de adaptare urmează aceleași reguli ca cele enunțate anterior[114].

Frenologia, ramură a antrolopologiei ce se ocupă cu studierea anatomiei creierului și a cutiei craniene, a fost dezvoltată sub influența medicului Franz Joseph Gall, pornindu-se de la premisa, de altfel validată în prezent, potrivit căreia funcțiile cerebrale sunt localizate în zone specifice ale creierului (conceptul de *localizare* și *specializare a funcțiilor cerebrale*)[115].

---

[112] A se vedea prefața la *C. Darwin,* „Darwin on the Struggle for Existence", Population and Development Review, 15(1), 1989, p. 139.

[113] A se vedea *C. Darwin,* „The Descent of Man and Selection in Relation to Sex", Penguin Classics, Princeton, 2004, p. 5-17, pp. 43-56, p. 379.

[114] A se vedea *C. E. Buxton,* „Points of View in the Modern History of Psychology", Academic Press Inc., Orlando, 1985, p. 108.

[115] A se vedea *H. Stephenson,* „Gall, Franz Joseph (1758-1828)", The Encyclopedia of Clinical Psychology, 1, Wiley Blackwell, Chichester, 2015, p. 3.

În contextul cercetărilor în materia frenologiei, Gall a teoretizat o nouă subramură, numită *craniologia,* prin care a încercat să identifice diferite trăsături de caracter ale oamenilor, pe baza formei craniului[116].

În prezent, aceste teorii au fost dezavuate de comunitatea științifică, afirmându-se caracterul lor de „pseudoştiinţă".

d. Generalizarea sistemului penitenciar în Italia

În literatura de specialitate a fost avansată opinia conform căreia, odată cu reformele în materie penologică – *i.e.* înlocuirea pedepselor corporale cu pedepsele privative de libertate –, penitenciarele şi casele de corecție au reprezentat un „laborator viu" pentru opera lombrosiană, prin aceea că au facilitat accesul la însuși obiectul acestei cercetări, anume corpul persoanelor private de libertate[117].

2. Tezele centrale ale pozitivismului italian

Având prezentate premisele pozitivismului italian, propunem în continuare trasarea principalelor teze ale acestui curent criminologic. Sintetic, acestea pot fi grupate astfel:

(a) imperativul științific;

(b) determinismul;

(c) taxonomia;

(d) opera preventivă.

Ordinea în care am ales să le grupăm nu este aleatorie, întrucât fiecare dintre aceste teze rezultă implicit una din cealaltă, după cum vom observa în cele ce urmează.

a. Imperativul științific

Imperativul științific, axa centrală a pozitivismului italian, reprezintă postulatul conform căruia realitățile obiective ale lumii sociale şi naturale, implicit şi fenomenul criminal pot fi explicate prin mijloace științifice.

Această poziție se reflectă în pasajele introductive ale lucrării *La sociologie criminelle,* scrise de Enrico Ferri, unul dintre reprezentanții pozitivismului italian, în traducerea noastră: „filosofia experimentală (...) împreună

---

[116] *ibidem,* p. 2.

[117] A se vedea *G. N. Modona,* „Quali Detenuti per Quali Reati nel Carcere dell Italia Liberale", Editura Silvano Montaldo and Paolo Tappero, Turin, 2009, p. 83, apud. *M. Gibson,* „Italian Prisons in the Age of Positivism, 1861-1914", Bloomsbury Academic, London, 2019, p. 226. Potrivit autorilor antereferiți, pozitivismul italian a avut, în mod echivalent, un rol important în reforma penitenciară ulterioară.

cu studierea psihologiei şi a biologiei omului precum şi cu studiul natural al societăţii au produs un climat intelectual favorabil cercetării fenomenelor criminale ale vieţii individuale şi sociale"[118].

Bunăoară, după cum am observat, perspectiva criminologică bazată pe afirmarea într-o manieră spirituală cvasitotalitară a liberului-arbitru s-a apropiat mai mult de un sistem teologic decât de unul ştiinţific. Astfel, prin întrebuinţarea descoperirilor ştiinţifice drept instrumente în cercetarea criminologică, spectrul înăuntrul căruia fenomenul criminal putea fi observat s-a extins în mod corespunzător.

b. Determinismul

Determinismul constituie teza potrivit căreia cauzele fenomenului criminal sunt eminamente externe, iar nu interne, acestea regăsindu-se atât la nivelul individului, cât şi la nivelul societăţii.

Prin afirmarea existenţei unor factori externi de natură criminogenă este trasată o demarcaţie clară faţă „etapa metafizică" a criminologiei clasice, geometria pozitivistă urmărind desfiinţarea contingentului, a autonomiei decizionale şi, implicit, a liberului-arbitru, printr-o abordare exclusiv etiologică, cauzală, asupra fenomenelor umane[119].

Subliniem pe această cale faptul că *determinismul* pozitivist, sintetizând diferite abordări ştiinţifice, punctează o perspectivă dual asupra factorilor criminogeni, anume individuali (de natură fizică şi psihică) şi sociali (educaţie, mediul de proveniență etc.).

c. Taxonomia criminală

Taxonomia, consecinţa firească a primelor două teze, presupune faptul că, atâta vreme cât cauzele externe ale fenomenului criminal pot fi cercetate cantitativ şi calitativ prin mijloace ştiinţifice, tipologiile de criminali pot fi clasificate, prin raportare la respectivele cauze concurente.

După cum am anticipat, baza ştiinţifică a acestei teze s-a regăsit în dezvoltarea statisticii, care a permis efectuarea unor comparaţii cantitative / calitative între caracteristicile unui individ, subiect, pe de o parte, şi un ansamblu de indivizi, model de comparaţie, pe de altă parte.

---

[118] A se vedea *E. Ferri,* „La Sociologie Criminelle", Arthur Rousseau, Paris, 1893, p. 1.

[119] A se vedea *D. Garland,* „The Criminal and His Science: A Critical Account of the Formation of Criminology at the End of the Nineteenth Century", The British Journal of Criminology, 25(2), 1985, p. 122.

Totodată, în doctrină, s-a avansat punctul de vedere potrivit cu care clasificările criminologice se realizau prin două coordonate, *„individualizare”* şi *„diferenţiere”*. Prima presupunea fixarea individului ca unitate de măsură şi analiză, iar a doua formula o distincţie substanţială (*i.e.* cantitativă şi calitativă) între criminalul-subiect şi populaţia care nu încălcă legea penală[120].

d. Opera preventivă

Opera preventivă reprezintă componenta activ-utilitaristă a pozitivismului italian, prin aceea că, în baza cunoaşterii apriorice a cauzelor fenomenului criminal şi, implict, a tipologiilor de criminali, pot fi adoptate mecanisme de apărare specifice fiecărei astfel de tipologii, în vederea combaterii criminalităţii prin prevenirea *en masse* a săvârşirii infracţiunilor, încă de la formarea embrionului criminal.

În acest sens, considerăm relevante afirmaţiie formulate de Enrico Ferri, „funcţiunile de protecţiune sau de apărare internă din partea satatului, se actualizează, fie în faţa *persoanelor din punct de vedere generic periculoase* pentru ordinea publică (...) şi constituiesc deci o *apărare preventivă* (...) apărarea preventivă are funcţii *pozitive* (de asistenţă şi binefacere) şi funcţiuni *negative* (de disciplină şi eliminare în contra oricărei forme de activitate antisocială şi antijuridică); din partea sa, această poliţie preventivă se împarte în *indirectă* (eliminarea sau atenuaţia cauzelor criminalităţii) sau *directă* (supravegherea claselor periculoase)”[121].

---

[120] *ibidem*

[121] A se vedea *E. Ferri,* „Principii de drept criminal”, Vol. I, Editura Revista Positivă Penală, Bucureşti, 1940, p. 5.

Secțiunea II

Opera lui Cesare Lombroso – *L'uomo Delinquente*

Cu titlu introductiv menționăm că Cesare Lombroso (1835-1909), fost chirurg militar şi administrator al azilului psihiatric din Pesaro, a ocupat, din anul 1876, funcţia de profesor de medicină-legală în cadrul Universăţii din Torino, an în care a publicat lucrarea L'uomo Delinquente („Omul Delincvent")[122]. Iniţial o lucrare succintă, aceasta a fost dezvoltată în timp, Lombroso aducând mai multe completări, printre care o serie de desene, tabele, diagrame, precum şi o impresionantă colecţie fotografică.

Premisa apariției *Omului Delincvent* a fost descoperirea făcută cu ocazia unei autopsii asupra craniului unui tâlhar, Giuseppe Villella, când a observat o depresiune/fosetă (fosetta) situată în partea median occipitală a craniului, deasupra unui segment mărit al măduvei spinării[123].

Lombroso a considerat că această trăsătură este specifică oamenilor primitivi, cu precădere din Bolivia și Peru, precum și unor specii de animale[124].

Ulterior, efectuând o multitudine de studii, autopsii și măsurători antropometrice asupra deținuților, a persoanelor care nu au săvârșit infracțiuni, precum și asupra oaselor populațiilor primitive păstrate în muzee, a concluzionat că atavismul criminal există, în sensul că omul criminal prezintă o serie de anomalii genetice înnăscute, specifice unor forme „inferioare de viață", precum: rozătoarele, primatele și fetușii[125].

Se impune mențiunea că, în timp, Lombroso și-a atenuat convingerea principală a eredității criminale, dezvoltând o abordare multifactorială a

---

[122] https://web.archive.org/web/20081014223246/http://www.museocriminologico.it/ storia_2_uk.htm

[123] A se vedea *M. S. Gibson,* „Cesare Lombroso and Italian Criminology: Theory and Politics", în *P. Becker, R. Wetzell,* „Criminals and their Scientists: The History of Criminology in International Perspective", Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 139.

[124] *ibidem*

[125] A se vedea *G. B. Vold, T. J. Bernard, J. B. Snipes,* op. cit., pp. 44-45.

fenomenului criminal, prin introducerea unor coordonate de ordin social în cercetarea cauzalității infracționale.

Având făcute aceste mențiuni, vom continua prin expunerea celor două puncte-cheie ale operei lombrosiene – *atavismul criminal* și *clasificarea criminalilor*.

1. Atavismul criminal

Din punct de vedere etimologic, „atavism" provine din cuvântul latinesc *atavus* (străbun), reprezentând, potrivit Marelui Dicționar de Neologisme:

- „reapariția la unele animale sau plante a unor caractere ancestare latente;
- ansamblu de caractere ereditare".

Atavismul criminal, tratat cu precădere în ediția a doua și a treia a lucrării, suprapune cadrul operei darwiniste în sfera cercetării criminologice, în vederea stabilirii unei *„embriologii a crimei"*.

Metoda folosită de Lombroso a constat în studierea sistematică, printr-o suită de exemple compuse din experiențe personale, documente de călătorie, experimente și lucrări de specialitate asupra fenomenului criminal în raport cu:

(a) organismele inferioare – plante și animale;
(b) amenii primitivi – *„sălbatici"*;
(c) copiii.

a. Fenomenul criminal în raport cu organismele inferioare

„Uciderile pentru posesia femelelor – acest fapt a dat naștere ipotezei darwiniste a alegerii sexuale (...); în perioada căldurilor crește gelozia și ura împotriva rivalilor (...); Canibalism, infanticid, paricid – printre maimuțe, femelele uistitelor mănâncă uneori capul unuia dintre puii lor; tot astfel, ele își ucid puii lovindu-i de un arbore, când au obosit să-i mai poarte în spinare (...); Ucideri din antipatie – la maimuțele antropomorfe și, mai ales, la urangutan, ale căror femele le tratează pe semenele lor cu o animozitate instictivă: le bat și ajung chiar să le ucidă (...); Furtul – Cercopitecus monas, în timp ce te mângâie, îți vâră labele în buzunar, te fură fără să îți dai seama și ascunde prada printre pături (...); Pedeapsa – când o rândunică, întoarsă în cuibul ei, l-a găsit ocupat de o pasăre străină, iar eforturile ei de a o goni au fost

zadarnice, ea a revenit cu tovarăşele ei care, purtând mâl în ciocuri, au zidit-o pe cea străină în cuibul uzurpat (...)"[126]

b. Fenomenul criminal în raport cu oamenii primitivi

„Pruncuciderea – mamele guarany îşi ucid adeseori fiicele pentru ca supravieţuitoarele să fie dorite mai mult (...); Uciderea din cauza mâniei – la metambieni, conflictele conjugale sfârşesc prin uciderea soţiei de către soţ, care îi mănâncă inima cu tocană de capră (...); Canibalism (de nevoie/religios/din dragoste filială/pe timp de război/juridic) – în Filipine, indigenii organizau expediţii împotriva triburilor vecine în anotimpul rugăciunilor, dacă duşmanul era căzut mort la pământ, şeful victorios scotea din sânul său o spadă sfântă, deschidea pieptul cadavrului şi îşi scufunda în sânge talismanele zeului său, apoi smulgea din cadavru inima şi ficatul şi mânca o bucată din ele (...); Furtul -- un patagonez nu este considerat apt să se însoare dacă nu s-a afirmat în arta de a jefui un străin (...); Pedepse – duelul: la germani, ca la australieni, adversarul trebuie ucis, dar nu prin suprindere, iar după legile Ripuarie cadavrul trebuia vegheat sau învingătorul trebuia să fie în măsură să indice rudelor locul unde zăcea (...); Amenda, restituirea: în Digeste penal al principelului Leu sunt enumerate cinci tipuri de pedepse: tăierea nasului, a piciorului, însemnarea, castrarea, moartea şi pentru fiecare este stabilit un tarif de răscumpărare (...)"[127]

c. Fenomenul criminal în raport cu copiii

„Mânia – în primele două luni se trădează prin mişcările mâinilor şi ale sprâncelelor, la vârsta de un an, mânia ajunge până la a bate persoane, accesele de mânie care se manifestă mai târziu, în perioada de la trei la şapte ani, sunt urmate adeseori de o amnezie completă (...); Răzbunarea – până la vârsta de şase ani, un copil căuta întotdeauna să-l lovească pe celălalt în regiunea corporală în care fusese lovit sau

---

[126] A se vedea *C. Lombroso,* „Omul delincvent", vol. 1 (trad. N. Frigioiu), Editura Măiastra, Bucureşti, 1992, p. 10, 12, 16, 27, 38.

[127] *ibidem,* p. 58, 61, 75, 79, 96, 98.

amenințat el însuşi, starea lui s-a ameliorat la zece ani 118 (...); Gelozia – un copil de 22 de luni voia să fie lăudat când sora lui era lăudată, pe care o bătea dacă nu îi ceda imediat ceea ce i se dădea acesteia de către adulți (...); Minciuna – după trei, patru ani, copiii mint din teama de a nu fi pedepsiți, şi la aceasta sunt provocați de maniera în care îi interogăm şi de poziția pe care o luăm în aşteptarea răspunsului lor (...); Cruzimea – copilul este mai mult crud decât bun, deoarece simte o mare emoție şi poate să-şi demonstreze puterea sa nelimitată şi de aceea şi distruge cu plăcere obiectele neînsuflețite (...); Imitația – la copii, chiar şi mersul şi vorbirea sunt în mare parte efectul imitației şi, firește, se imită şi binele şi răul. (...)"[128]

Din lecturarea paragrafelor citate *supra* putem formula o serie de observații cu privire la atavismul criminogen.

În esență, teoria atavismului pornește de la premisa conform căreia criminalii se diferențiază de noncriminali printr-o serie de anomalii fiziologice de origine atavică, acestea determinând însuși comportamentul antisocial al indivizilor.

Astfel, după cum am prefigurat, Lombroso a considerat că respectivele anomalii criminogene reprezintă manifestări ale unei regresiuni genetice la o formă organică inferioară specifică, în principal, oamenilor primitivi[129].

În mod echivalent, aceste vestigii primitive de ordin biologic radiază asupra forului interiorul al individului, prin aceea că determină comportamente specifice civilizațiilor sălbatice de la care au fost moştenite[130].

Sintetizând, teoria lombrosiană a atavismului are ca punct nevralgic direct prevalența unui determinism biologic, iar ca punct nevralgic indirect prevalența unui determinism psihologic, acesta din urmă fiind condiționat de primul.

Ulterior, conceptul *atavism* a fost înlocuit de conceptul *„degenerescență"*, pe care Lombroso l-a dezvoltat în edițiile ulterioare ale lucrării sale.

Prin degenerescență înțelegem condiția analogă procesului care cauzează starea perpetuă de degradare a organismului uman.

---

[128] *ibidem*, p. 116, 118, 119, 126, 129.

[129] A se vedea *M. E. Wolfgang*, „Pioneers in Criminology: Cesare Lombroso (1835-1909)", Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 52(4), 1961, p. 369.

[130] *ibidem*

Similitudinea dintre cele două concepte este reprezentată de efectul presupus, anume regresiunea la o condiţie biologică inferioară ce cauzează fenomenul criminal, în vreme ce diferenţa rezidă în faptul că degenerescenţa nu este o trăsătură esenţialmente înnăscută, ci o condiţie care poate fi atât înnăscută, cât şi dobândită[131].

Această schimbare poate fi explicată prin aceea că, odată ce teoria lombrosiană s-a extins prin referirea la un concurs de factori criminogeni, a fost necesar un concept surogat capabil să fundamenteze aceeaşi cheie biopsihologică a determinismului infracţional.

2. Clasificarea criminalilor

Clasificarea criminalilor reprezintă a doua componentă majoră a operei lombrosiene, taxonomia având ca fundament concurenţa unei sume de factori criminogeni, atât de natură antropologică, cât şi socială. Precizăm că taxonomia pe care o vom expune a fost dezvoltată în timp, regăsindu-se disparat în cuprinsul mai multor ediţii ale lucrării, fiind rezultatul influenţei pe care juristului Enrico Ferri a exercitat-o constant asupra operei lombrosiene.

Astfel, criminalul poate fi clasificat în următoarele categorii[132]:

(a) criminalul născut;
(b) criminalul nebun;
(c) criminalul ocazional;
(d) criminalul din pasiune.

a. Criminalul născut

Precizăm că termenul „criminal înnăscut" nu a fost prezent *ab initio* în opera lombrosiană, fiind folosit în cadrul primului Congres Internaţional de Antropologie Criminală din anul 1885, însă acesta are la bază conceptul-pivot din *Omul Delincvent,* anume criminalul condiţionat de anumite trăsături atavice, denumit simplist „criminalul (în general)"[133].

Faţă de această distincţie, în scop didactic, ne vom asuma în continuare terminologia de *„criminal născut"*.

---

[131] A se vedea Glosa în *C. Lombroso,* „Criminal Man", ed. V, op. cit., p. 404.

[132] A se vedea *M. S. Gibson,* „Cesare Lombroso and Italian Criminology: Theory and Politics", op. cit., pp. 142-143. În acelaşi sens, a se vedea *W. Morrison,* „Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism", Cavendis Publishing Limited, London, 1995, p. 125.

[133] A se vedea *M. Renneville,* „The Archive of Criminal Anthropology: A journal Fit for a Nascent Scientific Field", Criminocorpus, 2015, halshs-01390287, p. 4.

Criminalul născut reprezintă o reflectare a *„nebuniei morale”*, aceştia fiind caracterizaţi prin exhibararea violenă a pasiunilor, insesibilitate, exagerarea egotismului şi predispoziţie către alcoolism şi jocuri de noroc[134].

Bunăoară, în ceea ce priveşte intensitatea emoţiilor, sensibilitatea la durere, spiritul răzbunător, precum şi predilecţia către asociere în detrimentul solitudinii, criminalul născut se aseamănă mai mult cu oamenii primitivi decât cu persoanele alienate mintal („nebunii”)[135].

De altfel, relativ la insensibilitatea la durere şi predilecţia către asociere, Lombroso a opinat că tatuajele reprezintă o marcă specifică atât oamenilor primitivi, cât şi criminalilor.

Referitor la inteligenţă, Lombroso a considerat că aceştia au o inteligenţă sub medie, inclusiv aşa-numiţii *„criminali de geniu”*, fundamentându-şi afirmaţia pe rezultatele şcolare, imprudenţă şi absenţă a simţului logic, acestea din urmă fiind determinate de pasiunile violente ce îi caracterizează[136].

Din punct de vedere fiziologic, au fost remarcate anumite trăsături specifice, printre care:

- criminalul este mai înalt decât individul normal;
- dimensiunea capului este mai mică decât a indivizilor normali;
- craniu asimetric;
- nas diform, ochi oblici;
- agresorii sexuali prezintă cu precădere deformări ale trunchiului (cocoaşă);
- piromanii şi hoţii au membre scurte şi un volum al craniului redus etc.[137]

Referitor la natura pedepsei propuse faţă de această categorie, s-a afirmat că singura opţiune este dată de internarea în instituţii speciale pentru cei „incorigibili”[138].

---

[134] A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man” (trad. M. Gibson & N. H. Rafter), ed. I, Duke University Press, London, 2006, pp. 69-70.

[135] *ibidem,* pp. 70-71.

[136] *ibidem,* pp. 72-73. În sensul parţial contrar, anume că din punctul de vedere al inteligenţei, criminalului nebun se caracterizează fie printr-o inteligenţă sub medie, fie printr-o inteligenţă superioară, aproape genială, îndreptată spre a face rău, a se vedea *E. Ferri,* „Principii de drept criminal”, Vol. I, op. cit, p. 206.

[137] *ibidem,* p. 56.

[138] A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man”, ed. V, op. cit., p. 348.

Menționăm că Lombroso a susținut pedeapsa cu moartea în mod excepțional, numai față de acei indivizi care au fost condamnați în repetate rânduri pentru infracțiuni săvârșite cu cruzime[139].

b. Criminalul nebun

Pornind de la postularea unei cvasi-echivalențe între alienații mintali și criminali prin prisma anomaliilor trăsăturilor anatomice și biologice, Lombroso a afirmat (în special în a doua ediție a lucrării) faptul că există o categorie a *„criminalilor nebuni"* care necesită un tratament specific, diferit de cel al criminalilor sănătoși și al alienaților mintali non-criminali[140].

Exemplificând, s-a menționat că afecțiuni precum *piromania* cauzează distrugerile prin incendiere, *kleptomania* cauzează furturile, *satyriasisul* cauzează agresiunile sexuale etc.[141]

Astfel, pornind de la epicentrul *„nebuniei morale"*, s-a avansat opinia conform căreia afecțiunile psihice cauzează o abolire sau diminuare a moralității, care conduce subsecvent la erodarea sentimentelor de compasiune, justiție și a stăpânirii de sine, acestea fiind particularități ale criminalului în general/născut[142].

În esență, pentru Lombroso, diferența specifică dintre *criminalul nebun* și *criminalul născut* este aceea că prima categorie nu are înscris genomul infracțional, ci îl dobândește printr-o afecțiune psihică degenerativă, în vreme ce a doua categorie, în virtutea atavismului criminal, se naște astfel.

Pentru a explicita această diferențiere, expunem în continuare o parte dintre trăsăturile specifice acestei categorii:

- predispoziția către suicid;
- abolirea treptată a sentimentului moral printr-o afecțiune psihică, iar nu de la naștere;
- existența unor episoade de luciditate în care sentimentul vinovăției reapare, spre deosebire de criminalii născuți cărora le lipsește complet acest sentiment;
- absența trăsăturilor atavice specifice criminalilor născuți[143].

---

139 *ibidem*

140 A se vedea *M. Gibson,* „Cesare Lombroso and Italian Criminology: Theory and Politics", op. cit., p. 142.

141 A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man", ed. IV, op. cit., p. 272.

142 *ibidem*

143 A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man", ed. II, op. cit., p. 101, 109, 111.

De asemenea, Lombroso a afirmat că cele mai răspândite afecțiuni psihice întâlnite în sfera *criminalilor nebuni* sunt mania și monomania persecuției[144].

Din punct de vedere fiziologic, particularitățile degenerative identificate sunt *inter alia*:

- urechi clăpăuge;
- sinusuri lărgite;
- maxilare și pomeți măriți;
- strabism;
- buză superioară subțire[145].

În fine, menționăm o subclasificare a acestei categorii în:

– *criminalul alcoolic* (alcoolul cauzând o abolire a moralității, similară afecțiunilor psihice);
– *criminalul isteric* (subcategorie specifică femeilor, caracterizată prin cruzime, iraționalitate și egoism);
– *criminalul matoid* (subcategorie specifică bărbaților, caracterizată printr-o fire instabilă, la granița dintre eroism și vulgaritate)[146].

Față de regimul sancționator specific acestei categorii, s-a afirmat că singura opțiune este dată de internarea permanentă în aziluri psihiatrice diferențiate în funcție de tipologia afecțiunii psihice a individului[147].

c. Criminalul ocazional

Această categorie, analizată spre finalul evoluției operei lombrosiene sub influența juriștilor pozitiviști Raffaele Garofalo și Enrico Ferri, constituie excepția față de teza centrală a atavismului criminogen, întrucât cuprinde acei indivizi care, fără a fi determinați de o structură antropogenică preexistentă, sunt atrași spre săvârșirea infracțiunilor în baza unei conjuncturi favorabile, momentane, pe scurt, o anumită ocazie[148].

În legătură cu această categorie, Lombroso a afirmat că, din punct de vedere numeric, din 2000 de deținuți, a identificat doar 43 circumscrișii acestei categorii, dintre care 19 prezentau anomalii degenerative, iar 18 afecțiuni ereditare.

---

[144] A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man", ed. IV, op. cit., p. 269.
[145] *ibidem*, p. 271.
[146] *ibidem*, pp. 277-287.
[147] A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man", ed. V, op. cit., p. 347.
[148] A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man", ed. IV, op. cit., pp. 288-289.

Subclasificarea acestei categorii este compusă din:

- pseudocriminal;
- criminaloid.

Pseudocriminalul cuprinde acei indivizi care fie săvârșesc infracțiuni din culpă, fiind pasibili de pedeapsă fără a fi criminali în sens antropologic, fie săvârșesc infracțiuni intenționate, lipsite de pericol social, însă incriminate de legislațiile anumitor state (*e.g.* blasfemie, avort etc.)[149]

Criminaloidul se diferențiază de pseudocriminal prin aceea că spectrul său cuprinde acei indivizi care, deși săvârșesc infracțiuni în baza unei conjuncturi favorabile, prezintă o predispoziție apriorică în acest sens. Referitor la caracteristicile acestei subcategorii, s-a specificat că indivizii „criminaloizi" prezintă anomalii fiziologice minore, particularitate centrală fiind existența unui mobil infracțional bine determinat[150].

Lombroso oferă mai multe exemple, printre care menționăm cazul numitului Leudet care, deși inocent, a fost condamnat la pedeapsa închisorii, împrietenindu-se în penitenciar cu infractori veritabili, sens în care, ulterior eliberării, a început să tăinuiască bunurile furate de către alte persoane – sintetic, „*dacă Leudet nu ar fi ajuns în penitenciar, ar fi rămas un om inocent*"[151].

Referitor la natura pedepsei, Lombroso a opinat că, pentru criminalul ocazional, pedeapsa închisorii nu este necesară, pledând pentru pedepse pecuniare[152].

d. Criminalul din pasiune

Categoria criminalului din pasiune are în vedere acei indivizi care, fără a fi predeterminați de o anumită condiție organică, săvârșesc infracțiuni preponderent violente, „*mânați de mânie, dragoste platonică ori filială sau onoare lezată*", anume de o „forță irezistibilă" ce rezultă dintr-un „entuziasm moral"[153].

Particularitățile morale ale acestei categorii sunt:

- sensibilitate și afectivitate excesivă;
- preponderența tinerilor;
- absența premeditării;

---

[149] *ibidem*, p. 289.
[150] *ibidem*, op. cit., p. 293.
[151] *ibidem*
[152] A se vedea *C. Lombroso*, „Criminal Man", ed. V, op. cit., p. 346.
[153] A se vedea *C. Lombroso*, „Criminal Man", ed. II, op. cit., p. 106.

– reacții viscerale intense și tendințe sinucigașe ulterior săvârșirii infracțiunii;
– predispoziția de a recunoaște comiterea faptei în fața organelor judiciare pentru a se elibera[154].

Un exemplu tipic oferit de Lombroso îl reprezintă cazul numitului Kotzebue care și-a omorât soția după ce a aflat că aceasta îl înșela, procedând la a se înjunghia în piept, însă supraviețuind, s-a predat organelor de poliție[155].

Raportat la trăsăturile fiziologice, s-a apreciat că aceștia nu prezintă, în prinicipiu, degenerescențe specifice primelor două categorii.

În privința naturii pedepselor potrivite pentru această categorie, s-a propus: amenda, atragerea atenției de către organele judiciare ori exilul fiind suficiente, argumentându-se că, pentru criminalul din pasiune, remușcarea reprezintă o pedeapsă suficientă prin ea însăși[156].

---

[154] *ibidem*, pp. 105-107.
[155] *ibidem*, p. 106.
[156] A se vedea *C. Lombroso*, „Criminal Man", ed. V, op. cit., p. 346.

Secțiunea III

Perspective critice

Punctând aspectele esenţiale ale pozitivismului italian şi ale operei lui Cesare Lombroso, în prezenta secţiune vom prezenta, în primul rând, dezvoltările critice intradoctrinare formulate de succesorii imediaţi ai pozitivismului italian, iar în al doilea rând, criticile contemporane enunţate cu privire la teoria lombrosiană şi coordonatele pozitivismului italian.

1. Dezvoltări critice intradoctrinare

Teza lombrosiană s-a dezvoltat în interiorul „Școlii Italiene" prin criticile formulate de alți doi reprezentanți ai acestui curent, anume Raffaele Garofalo și Enrico Ferri.

a. Raffaele Garofalo

Raffaele Garofalo (1851-1934), magistrat în Napoli, a publicat în anul 1885 lucrarea intitulată *Criminologie* în care, sintetizând cercetările efectuate în materie, a formulat o teorie denumită *„teoria anormalității morale"*[157].

Antamând o perspectivă sociologică, adaptată unui cadru pozitivist și îndepărtându-se de spectrul biopsihologic avansat de Lombroso, Garofalo pornește de la premisa conform căreia conceptul de crimă se impune a fi definit exclusiv în termeni sociologici, iar nu juridici[158].

În acest sens, autorul postulează că centrul de greutate al unei atare definiții rezidă în cele două sentimente elementare, existente în rândul oricărei comunități – „mila" și „probitatea"[159].

Astfel, *summa divisio,* faptele care aduc atingere acestor sentimente vor fi considerate *crime naturale,* toate celealte fapte fiind simple *crime juridice.* Potrivit acestei diviziuni, *crimele naturale* sunt caracterizate printr-o constanță imuabilă de-a lungul timpului, indiferent de legile și normele morale aplicabile, acestea fiind

---

[157] A se vedea *V. Cioclei,* op. cit., pp. 93-95.

[158] A se vedea *D. W. LaRue,* „[Review] Criminology by Raffaele Garofalo", American Journal of Sociology, 20(3), 1914, p. 414.

[159] *ibidem*

adevăratul obiect de cercetare al criminologiei, în vreme ce *crimele juridice,* subsumate unor definiții juridice muabile nu prezintă relevanță criminologică[160].

Combinând distincția anterior menționată cu teoria anormalității preluată de la Lombroso, Garofalo concluzionează că, în esență, criteriul diferențierii criminalilor de noncriminali este anormalitatea morală, anume ablațiunea moralității față de cele două sentimente elementare, această stare de anormalitate reprezentând o caracteristică degenerativă specifică formelor de viață primitive[161].

Miza acestei teorii este determinată de necesitatea cercetării persoanei în cadrul procedurilor judiciare, iar nu a faptei, argumentându-se că mecanismul judiciar bazat pe cercetarea faptelor pornește de la ipoteza eronată conform căreia individul care a săvârșit o infracțiune (a se înțelege *crimă naturală*) este o persoană normală, când, de fapt, aceasta a fost determinată și condiționată de o anomalie morală apriorică.

În temeiul tezei precizate *supra,* Garofalo procedează la o taxonomie proprie a criminalului, după cum urmează: asasini; violenți; necinstiți; cinici[162].

Această clasificare prezintă relevanță în economia lucrării sale prin raportare la așa-numitul *„sistem rațional al pedepsei”,* concept propriu autorului, desemnând un mecanism sancționator adaptat fiecărei categorii de criminal – observăm, așadar, că pentru Garofalo tipologiile de pedepse au în vedere persoana autorului prin filtrul celor patru categorii de infractori, iar nu fapta comisă *in concreto*.

Acest „sistem rațional al pedepsei” presupunea o „selecție artificială”, cvasi-darwinistă, efectuată de societate, prin eliminarea fizică a indivizilor incapabili să se adapteze și să se conformeze celor două sentimente fundamentale ale comunității[163].

b. Enrico Ferri

Enrico Ferri (1856-1929), profesor universitar, avocat și membru al Parlamentului italian, a publicat în anul 1884 lucrarea intitulată *Sociologia Criminale,* în cuprinsul căreia a avansat o abordare tripartită asupra fenomenului criminal – antropologică/biologică, psihologică și socială/statistică[164].

---

[160] A se vedea *R. Garofalo,* „Criminology”, Little, Brown and Company, Boston, 1914, pp. 33-40, 54-61.
[161] *ibidem,* p. 79-92.
[162] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 98.
[163] A se vedea *R. Garofalo,* op. cit., pp. 372-382.
[164] A se vedea *V. Cioclei,* op. cit., p. 97.

Expunându-şi opinia critică asupra teoriei lombrosiene, Ferri a identificat două erori majore în legătură cu aceasta: importanţa nejustificată acordată studiului craniologiei şi antropometriei, în detrimentul psihologiei, respectiv clasificarea dezorganizată a categoriilor de criminali[165].

Din aceste critici se degajă coordonatele esenţiale ale operei lui Ferri, anume abordarea multifactorială a fenomenului criminal; taxonomia criminală proprie şi, corolarul acestora, opera preventivă.

Abordarea multifactorială are în vedere construcţia unui sistem tripartit, compus din următoarele puncte de referinţă[166]:

- antropologică (potrivit căreia criminalul nu este un individ normal, diferenţiându-se printr-o serie de anomalii fizice şi organice, ereditare sau dezvoltate);
- socială (potrivit căreia fluctuaţiile calitative şi cantitative ale fenomenului criminal depind de alţi factori decât de pedepsele prevăzute de lege şi aplicate, anume de factori sociali);
- psihologică (potrivit căreia individul este lipsit de autonomie volitivă, predeterminarea infracţională fiind înscrisă în fibra morală a criminalului).

Taxonomia criminală reprezintă clasificarea tipologiilor de criminali în următoarele categorii: criminalul născut; criminalul nebun; criminalul din obişnuinţă/obişnuit; criminalul ocazional; criminalul din pasiune/pasional[167].

Observăm *prima facie* o suprapunere cu taxonomia criminală avansată de Lombroso. Suprapunerea aceasta este, mai degrabă, pedagogică şi relativă, întrucât, astfel cum am afirmat anterior, clasificarea propusă de Lombroso a fost produsul unei evoluţii la care au concurat în măsură determinantă ideile formulate de Enrico Ferri.

Opera preventivă reprezintă punctul central al operei lui Ferri. Pornind de la critica sistemului sancţionator bazat pe „măsurarea culpabilităţii morale a făptuitorului", pe care a considerat-o falimentară, întrucât ignora tipologiile psiho-fizice de criminal şi permitea asocierile infracţionale în cadrul penitenciarelor ce conduceau la o rată crescută a recidivismului, autorul a avansat propunerea unui sistem represiv raţionalizat şi axat pe prevenţie[168].

Raţionalizarea sistemului represiv presupunea excluderea criminalilor din societate pe o perioadă nedeterminată, repararea prejudiciului produs prin

---

165 A se vedea *E. Ferri*, „La Sociologie Criminelle", op. cit., p. 27.
166 *ibidem*, pp. 35-50.
167 A se vedea *E. Ferri*, „Principii de drept criminal", Vol. I, op. cit., pp. 205-206.
168 *ibidem*, p. 286 şi urm.

infracţiuni, adaptarea mijloacelor de apărare socială în funcţie de fiecare categorie de delincvenţi.

De altfel, în legătură cu necesitatea instituirii unor mecanisme preventive, după cum am punctat anterior – „funcţiunile de protecţiune sau de apărare internă din partea statului, în faţa *persoanelor din punct de vedere generic periculoase* pentru ordinea publică (...), constituiesc deci o *apărare preventivă* (...); apărarea preventivă are funcţii *pozitive* (de asistenţă şi binefacere) şi funcţiuni *negative* (de disciplină şi eliminare în contra oricărei forme de activitate antisocială şi antijuridică); din partea sa, această poliţie preventivă se împarte în *indirectă* (eliminarea sau atenuaţia cauzelor criminalităţii) sau *directă* (supravegherea claselor periculoase)"[169].

Opera preventivă conturată de către Ferri a fost preluată, după moartea sa, în cuprinsul Codului Penal Italian din 1930 (*Codul Rocco*) sub influenţa proiectului legislativ formulat de Ferri în 1921.

2. Critica pozitivismului italian. Noua apărare socială. Capcana pozitivistă

a. Noua apărare socială

„Noua apărare socială" reprezintă o doctrină criminologică cristalizată de Marc Ancel, ce a rezultat din critica tezelor clasice şi pozitiviste. Scopul promovat de acest curent a fost socializarea individului prin reintegrare, fapt ce impunea necesitatea alegerii sancţiunii adecvate în funcţie de oportunitatea sa reeducativă[170].

Deopotrivă, precizăm că, în esenţă, critica pozitivismului a vizat aspectele referitoare la determinarea *ex ante* a delictului şi delincventului în baza unor ipoteze (pseudo)ştiinţifice, ideile pozitiviste referitoare la prevenţie, în special *post-delictuală*, apărare socială şi analiza exhaustivă a persoanei făptuitorului fiind integrate în opera noii apărări sociale.

b. Capcana pozitivistă

Vom numi *capcana pozitivistă* interacţiunea contradictorie dintre discurs, ideologie, ştiinţă, pseudoştiinţă, statistică şi fascism. În acest sens, vom porni de la un exemplu citat de Foucault dintr-o enciclopedie chinezească: „animalele sunt împărţite în: (a) cele ce aparţin Împăratului; (b) îmbălsămate; (c) îmblânzite; (d) porci;

---

[169] A se vedea *E. Ferri*, „Principii de drept criminal", op. cit., p. 5.

[170] A se vedea *M. Ancel*, „Social Defence. A Modern Approach to Criminal Problems", Routledge & Kegan Paul, London, 1965, p. 74

(e) sirene; (f) fabuloase; (g) câini vagabonzi; (h) cele incluse în prezenta clasificare; (i) turbate; (j) nenumărate; (k) desenate cu pensula; (l) *et caetera;* (m) cele care sparg vasele; (n) cele care, de la distanță, seamănă cu muștele"[171].

Discurs. Apreciem că citatul antereferit este relevant *vizavi* de punctul central al legitimității cercetării criminologice pozitiviste, anume faptul că pozitivismul italian şi-a definit singur „limitele orizontului intelectual" în încercarea de a studia persoana criminalului în vederea înțelegerii fenomenului criminal[172].

Viciul inerent acestui curent a fost chiar sensul logic al cercetării: studierea persoanei criminalului pentru a putea defini crima și cauzele ei, în contextul în care criminalul nu poate exista ca atare în afara unei crime săvârşite *a priori.*

Disonanța devine cu atât mai evidentă cu cât instrumentul cercetării, pe care pozitiviștii l-au considerat capabil să măsoare realitatea în ansamblu, a fost unul științific, în vreme ce atât obiectul (persoana criminalului), cât și scopul (fenomenul criminal) acestei cercetări au fost esențialmente normative. *Brevitatis causa* infracțiunea ca realitate socială nu poate exista în afara unui discurs normativ care să o definească, astfel că nici infractorul nu poate exista în afara faptei definite ca atare, pe care să o fi săvârșit anterior.

Ideologie, știință și pseudoștiință. Bunăoară, după cum am observat, pozitiviștii italieni au fost conștienți de acest viciu, însă direcția pe care au marșat spre a îl corija a fost una ideologică și pseudoștiințifică.

Direcția ideologică o regăsim, spre pildă, la Garofalo, care, după cum am observat, în absența vreunei fundamentări științifice, a considerat că faptele care aduc atingere celor două „sentimente fundamentale ale comunității – mila și probitatea" (orice ar însemna acestea...) reprezintă *crime naturale,* veritabile obiecte de cercetare ale criminologiei.

Direcția pseudoștiințifică se reflectă cu precădere în formularea de clasificări *ad infinitum*, autolegitimate prin măsurători antropometrice, concluzii frenologice, experiențe personale, însemnări din jurnale de călătorie, prejudecăți specifice epocii şi date statistice.

---

[171] A se vedea *M. Foucault,* „The Order of Things. The Archeology of the Human Sciences", Routledge Classics, London, 2005, p. xvi.

[172] A se vedea *W. Morrison,* op. cit., p. 115.

Mirajul statisticii. În literatura de specialitate au fost formulate o serie de puncte de vedere critice cu privire la valoarea datelor statistice în cercetarea criminologică, constatându-se următoarele:

- obiectul statisticii criminologice este o realitate normativă muabilă, anume infracțiunea;
- un număr important de infracțiuni nu sunt aduse la cunoștința autorităților, deci nu pot fi cuantificate;
- unele infracțiuni sunt mai susceptibile de a fi aduse la cunoștința autorităților decât altele etc.[173]

Față de aceste carențe, datele statistice pot constitui un indicativ relativ, indirect și incomplet în cuantificarea datelor criminologice, iar nu unul absolut.

În consecință, supraevaluarea importanței datelor statistice în legătură cu cercetarea fenomenului infracțional poate conduce la o multitudine de concluzii false.

Represiune, eugenie și fascism. Conștientizând că între teoria atavismului și a criminalului născut, cristalizată sub influența pozitivismului italian și teoria eugenică formulată de Francis Galton[174] există o diferență substanțială, prin aceea că miza pozitivismului italian nu a fost intervenția în procesul reproducției speciei umane, cu toate acestea, modul în care a fost conceput sistemul punitiv de către reprezentanții școlii pozitiviste a avut o influență importantă în practica eugenică din sec. al XX-lea[175].

Astfel, după cum am observat, optica pozitiviștilor italieni asupra represiunii penale avea în vedere, în primul rând, apărarea socială prin prevenție, muncă, segregare și eliminarea criminalilor incorigibili din societate. Spre exemplu, pledând pentru reintroducerea pedepsei cu moartea în legislația italiană, Garofalo a afirmat că scopul acestei pedepse rezidă în aptitudinea sa de a conduce la stoparea reproducției criminalilor, deci la diminuarea numărului acestora[176].

---

[173] *ibidem,* p. 171-172.

[174] Teorie potrivit căreia *eugenia* reprezenta un program de planificare și raționalizare a reproducerii oamenilor cu scopul de a îmbunătăți specia umană. În acest sens, a se vedea *F. Galton,* „Inquiries into Human Faculty and its Development", Macmillan Press, London, 1883.

[175] A se vedea *F. Cassata,* „Building the New Man. Eugenics, Racial Science and Genetics in Twentieth-Century Italy", C.E.U. Press, Budapest, 2011, p. 11. În sens contrar, a se vedea *V. Cioclei,* „Crimă și biologie dintr-o perspectivă neuroștiințifică sau Fantoma Lui Lombroso la Austin", (https://www.bizlawyer.ro/stiri/interviuri-opinii/crima-si-biologie-dintr-o-perspectiva-neurostiintifica-sau-fantoma-lui-lombroso-la-austin, vizitat la 26.08.2021).

[176] A se vedea *R. Garofalo,* op. cit, p. 419.

Totodată, în revista fondată de Lombroso şi editată de Mario Carrara (afinul lui Lombroso) ulterior morţii sale, *Archivio di psichiatria, scienze penali ed antropologia criminale,* se regăseau reflexii eugenice prin prezentarea iniţiativelor legislative vizând sterilizarea şi castrarea în spaţiul european şi american[177].

În acelaşi timp, este fără tăgadă că fascismul şi-a grefat legitimitatea *inter alia* pe tezele eugeniei: mitul superiorităţii genetice a rasei albe, necesitatea regenerării biologice şi spirituale a naţiunii etc.[178]

Menţionăm că în spaţiul românesc, în perioada interbelică, a existat o importantă mişcare eugenică, materializată prin înfiinţarea de către Academia Română de Medicină a unor comitete dedicate promovării politicii de „igienă rasială", anume înmulţirea „elementelor normale" şi eliminarea „elementelor deficiente din punct de vedere fizic şi psihic"[179].

În consecinţă, constatând că persoanele care suferă de *„anomalii degenerative psihice"* reprezintă un pericol pentru perpetuarea genelor sănătoase din societate, adepţii curentului eugenic au avansat o serie de măsuri de excludere, socială (internare, segregare) ori fizică (sterilizare).

Vom constata, în următorul capitol, modalitatea în care, sub influenţa climatului politic din perioada interbelică, o parte dintre aceste ipoteze regretabile s-au regăsit în configuraţia Codului penal din 1936 – „Carol al II-lea", fiind ulterior reciclate într-o formă atenuată în codurile subsecvente.

---

[177] A se vedea „Selezione artificiale", *Archivio di psichiatria, scienze penali ed antropologia criminale*, 34, 1913, p. 468; „Sterilizzazione di criminali in America", *Archivio di psichiatria, scienze penali ed antropologia criminale*, 34, 1913, p. 613, apud. *F. Cassata,* op. cit., p. 13.

[178] A se vedea *F. Cassata,* op. cit., pp. 135-136.

[179] A se vedea *M. Turda,* „Eugenism şi Modernitate", Polirom, Bucureşti, 2014, p. 123.

PARTEA a II-a

CRIMINOLOGIA ȘI DREPTUL PENAL

PERSPECTIVE TEORETICE

Capitolul IV

Dimensiunea criminologică relativă la instituțiile de drept penal general

„If you should go skating on the thin ice of modern life
Dragging behind you the silent reproach of a million tear-stained eyes
Don't be surprised when a crack in the ice appears under your feet."

(Pink Floyd, The thin ice)

Parcurgând cele două mari curente istorice ale criminologiei, din care s-au dezvoltat principii și instituții juridice cu care legislațiile penale operează și în prezent, vom continua prin a expune, într-o manieră istorică, o parte din acestea. De altfel, în prezentul capitol vom explicita modalitatea în care criminologia influențează politica penală, aspect prefigurat în prima parte a lucrării. Mai mult, de vreme ce vom face o serie de referiri istorico-legislative la codurile anterioare, apreciem că o succintă prezentare a acestora este oportună.

Codul penal din 1864, denumit și Codul Penal „Alexandru Ioan Cuza"/„Carol I", a reprezentat începutul dreptului penal modern din România, fiind inspirat după Codul penal prusian din 1851 şi după Codul penal francez din 1810. Particularitatea acestui cod a constat în caracterul său blând, prin raportare la legile penale din spațiul european la acea vreme[180], în acest sens exprimându-se şi Vasile Boerescu, în contextul criticării propunerilor privind aplicarea unor pedepse aspre: *„istoria ne spune că, cu cât națiunile erau mai barbare, pre atât ele aveau pedepsele cele mai severe, torturile cele mai atroce, putem adică să zicem că*

[180] A se vedea *L. V. Lefterache*, „Curs de Drept penal. Partea generală", Editura Hamangiu, București, 2016, p. 30.

codicele lor penale erau legi sanguinarii (...); din contră, cu cât civilzațiunea crește, cu atât moravurile se îndulcesc, pre atât pedepsele se micșorează și devin mai umane"[181].

Codul penal din 1936, denumit și Codul Penal „Carol al II-lea" a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937, având drept sursă de inspirație Codul penal italian din 1930 (Codul Rocco). Acesta s-a caracterizat prin preluarea teoriilor moderne la acea vreme, în special prin intermediul influenței doctrinei pozitiviste. Contextul politic al perioadei a condus la o serie de modificări de natură fascistă, prin înăsprirea dispozițiilor în materie penală, în scopul asigurării menținerii și exercitării regimului totalitar.

Codul penal din 1968, creația profesorului Vintilă Dongoroz, reprezintă sursa configurației penale din prezent, reușind să se sustragă, în mare parte, influențelor totalitare ale regimului comunist[182]. Influența pozitivistă, respectiv a *noii apărări sociale*, s-a coagulat printr-o atenție deosebită acordată configurării măsurilor de siguranță și mecanismului individualizării pedepselor.

Codul penal în vigoare a reprezentat, din punct de vedere juridic, produsul experiențelor legislative ale statelor europene, mai exact Codul penal francez și Codul penal spaniol, iar din punct de vedere social-economic, rezultatul schimbărilor produse în contextul integrării europene și euroatlantice a României183. Mai mult decât atât, constatăm o preluare substanțială a principiilor noii apărări sociale relativ la regimul sancționatoriu.

---

[181] A se vedea *B. Boerescu,* „Discursuri politice", Vol. II, Atelierele Grafice Socec & Co., București, 1910, p. 107.

[182] *ibidem*

[183] Expunere de motive, p. 1.

Secțiunea I

Vinovăția

Fără a explica *in extenso* conceptul de vinovăție în dreptul penal, în prezenta secţiune vom urmări, în primul rând, evoluţia istorică, spre a observa modalitatea în care perspectivele criminologice au radiat asupra acestei instituţii, conchizând prin formularea unor concluzii preliminare.

1. Perspective istorice

a. Codul penal din 1864

În cuprinsul Codului penal din 1864 nu a existat o prevedere expresă privind vinovăția ca trăsătură esențială a infracțiunii, aceasta fiind dezvoltată sub influența doctrinei. Astfel, s-a afirmat că „elementul imaterial" al infracțiunii cuprinde doi factori, *volitiv* – „element subiectiv al voinței, rezoluția de a comite un act" şi *intelectual* – „element obiectiv al voinței, finalitatea urmărită prin respectivul act"[184].

b. Codul penal din 1936

Nici în cuprinsul Codului penal din 1936 nu a existat o prevedere expresă privind vinovăția, aceasta fiind totuşi recunoscută drept trăsătură esențială, sub influența literaturii de specialitate.

Bunăoară, au existat referiri disparate privind diferitele formele de vinovăție, spre pildă „Crima se săvârșește cu intenție; delictul se săvârşeşte cu intenție, iar fără intenție numai în cazurile anume prevăzute de lege; contravenția se săvârşeşte fără intenție, iar cu intenție numai în cazurile anume prevăzute de lege" (art. 126).

Într-o manieră similară opiniei anterioare, s-a susținut că „elementul subiectiv reprezintă o manifestare de voință şi de conştiință" în cadrul căruia voința de a executa un act presupune o reprezentare apriorică a urmărilor, reprezentarea fiind „un act de conştiință care însoțește actul voinței"[185].

---

[184] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 560.
[185] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 188.

În afara terminologiei diferite, cele două perspective se suprapun perfect, constatând existența unui *factor volitiv* (voința) și a unui *factor intelectiv* (conștiința).

c. Codul penal din 1968

În cuprinsul Codului penal din 1968 a fost reglementată pentru prima oară vinovăția drept trăsătură esențială a unei infracțiuni.

Astfel, potrivit art. 17 alin. (1) din acest cod „infracțiunea este fapta care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție", iar vinovăția, după cum se arăta la art. 19 alin. (1), „există când fapta care prezintă pericol social este săvârșită cu intenție sau din culpă".

De asemenea, potrivit dispozițiilor cuprinse în art. 19 din Codul penal din 1968 sunt explicitate formele de vinovăție, intenție și culpă, precum și modalitățile acestora[186].

d. Codul penal în vigoare

Similar codificării anterioare, actualul cod penal prevede, la art. 15 alin. (1) că „infracțiunea este faptă prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă" iar vinovăția, potrivit art. 16 alin. (1) „există când fapta este comisă cu intenție, din culpă sau cu intenție depășită"[187].

---

[186] Articolul 19 – Vinovăția – „(1) Vinovăție există când fapta care prezintă pericol social este săvârșită cu intenție sau din culpă.
1. Fapta este săvârșită cu intenție când infractorul:
a) prevede rezultatul faptei sale, urmărind producerea lui prin săvârșirea acelei fapte;
b) prevede rezultatul faptei sale și, deși nu-l urmărește, acceptă posibilitatea producerii lui.
2. Fapta este săvârșită din culpă când infractorul:
a) prevede rezultatul faptei sale, dar nu-l acceptă, socotind fără temei că el nu se va produce;
b) nu prevede rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să-l prevadă.
(2) Fapta constând într-o acțiune săvârșita din culpă constituie infracțiune numai atunci când în lege se prevede în mod expres aceasta.
(3) Fapta constând într-o inacțiune constituie infracțiune fie că este săvârșită cu intenție, fie din culpă, afară de cazul când legea sancționeaza numai săvârșirea ei cu intenție".

[187] Articolul 16 – Vinovăția – „(1) Fapta constituie infracțiune numai dacă a fost săvârșită cu forma de vinovăție cerută de legea penală.
(2) Vinovăție există când fapta este comisă cu intenție, din culpă sau cu intenție depășită.
(3) Fapta este săvârșită cu intenție când făptuitorul:
a) prevede rezultatul faptei sale, urmărind producerea lui prin săvârșirea acelei fapte;
b) prevede rezultatul faptei sale și, deși nu-l urmărește, acceptă posibilitatea producerii lui.
(4) Fapta este săvârșită din culpă, când făptuitorul:
a) prevede rezultatul faptei sale, dar nu-l acceptă, socotind fără temei că el nu se va produce;
b) nu prevede rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să îl prevadă.
(5) Există intenție depășită când fapta constând într-o acțiune sau inacțiune intenționată produce un rezultat mai grav, care se datorează culpei făptuitorului.

Explicaţiile privind cele două componente ale vinovăţiei îşi păstrează valabilitatea şi în această etapă.

2. Dimensiunea criminologică

a. *Prima facie* observăm că în materia vinovăţiei concepţia *„Şcolii Clasice"* privind ideea de liber-arbitru a fost îmbrăţişată ca regulă în decursul tuturor reglementărilor penale. Acest aspect rezultă din construcţia binomială a instituţiei vinovăţiei, respectiv ca dinamică dintre factorul volitiv şi cel intelectiv.

Reiterând, potrivit acestei dinamici, regula constă în aceea că voinţa agentului executant este grefată pe o reprezentare *ex ante* a faptei, voinţa fiind manifestarea de voinţă liberă, anume emanând de la o persoană capabilă să conştientizeze urmările faptei.

Lecturând discursul doctrinei formulate în jurul codurilor observăm o perspectivă constată asupra fundamentării răspunderii penale pe preceptele doctrinei clasice.

Referitor la dimensiunea Codului penal din 1864, explicitând bivalenţa factor volitiv / factor intelectiv s-a afirmat că factorul volitiv reprezintă o constanţă a fiecărei infracţiuni, lipsa acestuia excluzând complet *mens rea,* „fiindcă pedeapsa nu mai are nicio raţiune atunci când nu numai că rezultatul ilicit nu era conceput, dar nici actul care a produs acest rezultat nu a fost efectuat cu voinţa celui ce l-a comis"[188].

Sintetic, existenţa rezoluţiei de a comite o faptă penală reprezintă o condiţie *sine qua non* a vinovăţiei.

Factorul intelectual, spre deosebire de cel volitiv, nu este unul constant, variaţia naturii şi intensităţii sale fiind măsura distincţiei dintre formele vinovăţiei.

În acest sens, „variaţia naturii factorului intelectual" constituie dinamica dintre acesta şi urmarea imediată, *i.e.* dacă finalitatea prefigurată în cuprinsul factorului intelectual coincide cu însăşi urmarea imediată, forma de vinovăţie este intenţia, *a contrario* culpa[189], iar *„variaţia intensităţii"* constituie distincţia specifică, *i.e.* de la „intenţie explicită" (intenţie directă – n.n.) şi „greşeală uşoară" (culpă fără prevedere – n.n.)[190].

Ulterior, în contextul Codului penal din 1936, în afara terminologiei diferite, optica asupra conceptului de vinovăţie se suprapune perfect cu cea

---

(6) Fapta constând într-o acţiune sau inacţiune constituie infracţiune când este săvârşită cu intenţie. Fapta comisă din culpă constituie infracţiune numai când legea o prevede în mod expres".

188 A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 560.

189 *ibidem*

190 *ibidem.*, p. 561.

anterioară, reținându-se existența unui *factor volitiv* (voința) și a unui *factor intelectiv* (conștiința).

Factorul volitiv era definit drept „facultatea psihică care comandă și îndrumează energia fizică a omului”[191], iar manifestarea de voință să emane de la o persoană capabilă și liberă (*voință liber determinată*).

Mențiunile anterioare privind semnificația factorului intelectiv au fost păstrate și în doctrina Codului penal din 1936. Dimpotrivă, s-a susținut că factorul intelectiv indică însăși vinovăția, fiind poziția conștiinței făptuitorului, în vreme ce factorul volitiv constituie „energia propulsivă a voinței” pe care se grefează fapta –„studiul factorului intelectiv este, deci, studiul vinovăției”[192].

În mod echivalent, doctrina formulată în jurul Codului penal din 1968 și al celui în vigoare a menținut compoziția bifactorială a vinovăției – conștiință și voință[193].

b. Prin urmare, în pofida criticilor formulate cu privire la concepția liberului-arbitru, susținute de pledoaria în favoarea reținerii determinismul infracțional, opțiunile legiuitorilor au denotat apropierea față de un formalism legislativ în detrimentul unei abordări etiologice non-juridice, însă științifice[194].

Bunăoară, opiniile exprimate în doctrina interbelică reflectă într-o anumită măsură spiritul pozitivist, venind totodată în sprijinul ideii de liber-arbitru prin raportare la diferențierea pozitivistă între normalitate și anormalitate – „voința fiind o facultate psihică normală, iar majoritatea oamenilor fiind alcătuită din oameni normali, se impune, ca o consecință firească, regula că: *orice activitate a omului trebuește să fie socotită ca o activitate voită, iar voința ca liber și normal manifestată. până la proba contrarie*”[195].

Dimpotrivă, concepția liberului-arbitru nu a fost îmbrățișată *de plano,* fiind temperată prin admiterea situațiilor excepționale în care manifestarea de voință a făptuitorului nu este liberă, conștientă, dimensiunea acestor situații excepționale fiind determinată de cauzele de neimputabilitate, la care ne vom referi în cele ce urmează.

---

[191] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal”, op. cit., p. 189.

[192] *ibidem,* p. 192.

[193] A se vedea *V. Dongoroz et. al.,* „Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală”, Vol. I, Editura All Beck, București, 2003, p. 103.

[194] Reiterând, Enrico Ferri repudia concepția liberului-arbitru, întrucât ar fi lipsită de fundament științific, afirmând că infracțiunea este produsul unei constituții organice și psihice manifestate în contextul unui anumit mediu social (A se vedea *E. Ferri,* op. cit., p. 141).

[195] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal”, op. cit., p. 191.

Secțiunea II

Iresponsabilitatea *lato sensu*[196]

Asemenea secțiunii anterioare, vom prezenta inițial dezvoltarea istorică a cauzelor de neimputabilitate relevante în economia acestei lucrări, sintetizând ulterior sorgintea lor criminologică

1. Perspective istorice

a. Codul penal din 1864

În cuprinsul Codului penal din 1864 a fost recunoscută cauza de neimputabilitate generală a iresponsabilității. În acest sens la art. 57 se arată că „nu se socotește nici crimă, nici delict faptul săvârșit în stare de smintire și în oricare altă stare de pierderea uzului rațiunei sale prin cauze independente de voința sa".

De asemenea, erau reglementate circumstanțe scuzabile grefate pe o stare apropiată celei a iresponsabilității, precum: „în caz de adulter, omorul comis de către soț asupra soției sale sau asupra complicelui, sau de către soție asupra soțului său sau asupra complicei, în momentul surprinderei în flagrant delict în casa conjugală, este scuzabil" (art. 253).

b. Codul penal din 1936

Dezvoltând această cauză, Codul penal din 1936 cuprindea, la art. 128, dispoziții privind alienația mintală: „nu răspunde de infracțiune acela care, în momentul săvârșirii ei, se găsea în stare de inconștiență, din cauză de alienație mintală sau din alte cauze".

De asemenea, erau recunoscute efectele beției (art. 129)[197], ale surdo-mutismului (art. 154)[198], ale provocării (art. 155 pct. 2 și pct. 3)[199].

---

[196] Numim „iresponsabilitate *lato sensu*" orice situație în care, din punct de vedere subiectiv, fapta săvârșită nu întrunea cele două componente ale vinovăției, anume factorul volitiv și intelectiv.

[197] Potrivit art. 129 din Codul penal din 1936 „Acela care a săvârșit o infracțiune în stare de beție completă, provocată prin alcool sau alte substanțe toxice ori stupefiante, este apărat de răspundere dacă această stare se datorește unor împrejurări accidentale, cu totul neprevăzute de autorul infracțiunii și absolut independente de voința sa, iar dacă starea de beție, în condițiunile de mai sus, nu era completă, se aplică pedeapsa prevăzută de lege pentru faptul săvârșit, redusă după normele prevăzute la art. 97 și 98.

c. Codul penal din 1968

Într-o manieră similară, Codul penal din 1968 reglementa iresponsabilitatea, fiind stipulat, la art. 48, că „nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, dacă făptuitorul, în momentul săvârșirii faptei, fie din cauza alienației mintale, fie din alte cauze, nu putea să își dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale, ori nu putea fi stăpân pe ele".

De altfel, în egală măsură era prevăzută instituția beției – art. 49[200].

Dimpotrivă, remarcăm o modificare ce a operat în privința provocării, reglementate de art. 73 lit. b)[201], aceasta având caracterul unei circumstanțe atenuante legale.

d. Codul penal în vigoare

Actuala reglementare a păstrat, în esență, prevederile Codului penal din 1968 privind iresponsabilitatea – art. 28[202] –, intoxicația – art. 29[203] –, sau provocarea reglementată la art. 75 alin. (1) lit. a)[204].

Infracțiunea săvârșită în stare de beție voluntară, produsă în mod întâmplător, se pedepsește cu pedeapsa fixată de lege pentru infracțiunea săvârșită, al cărui maximum se reduce la jumătate, iar dacă pedeapsa este munca silnică pe viață, pedeapsa este munca silnică dela 10 la 20 ani."

[198] Potrivit art. 154 din Codul penal din 1936, „Surdo-mutul nu răspunde de infracțiunea comisă, dacă se constată că în momentul săvârșirii nu a avut discernământ, în caz contrard i se aplică pedeapsa închisorii corecționale, în limitele prevăzute de lege pentru adolescenți."

[199] Potrivit art. 155 pct. 2 și pct. 3 din Codul penal din 1936 „Scuza provocării există: 2. când crima sau delictul au fost provocate prin injurii orale grave, adresate de victimă autorului, în împrejurări de natură să determine acestuia o puternică turbare sau emoțiune; 3. când omorul, vătămarea sănătății sau integrității corporale ori lovirea au fost săvârșite de unul dintre soți asupra celuilalt sau asupra compliceului, în momentul surprinderii lor în adulter".

[200] Potrivit art. 49 din C. pen. din 1968 „Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, dacă făptuitorul în momentul săvârșirii faptei se găsea, datorită unor împrejurări independente de voința sa, în stare de beție completă produsă de alcool sau alte substanțe."

[201] Potrivit art. 73 lit. b) din C. pen. din 1968 „Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante: b) săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă".

[202] Articolul 28 – Iresponsabilitatea – Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale ori nu putea să le controleze, fie din cauza unei boli psihice, fie din alte cauze.

Facem precizarea că în Codul penal în vigoare a fost introdusă distincția dintre cauze justificative şi de neimputabilitate, însă această distincție nu este o noutate legislativă, fiind cunoscută doctrinei încă din perioada interbelică[205].

2. Dimensiunea criminologică

Cu toate că, încă din antichitate, s-a recunoscut că infracțiunile săvârşite în stare de *iresponsabilitate* nu trebuie pedepsite[206], constatăm că opțiunea legislativă a acceptat teza dezvoltată ulterior de pozitiviști, anume existența unui regim incriminatoriu şi sancționatoriu diferențiat relativ la persoanele iresponsabile, iar nu numai o „dezincriminare" generală față de acestea.

În acest sens, odată cu reglementarea măsurilor de siguranță (după cum am văzut, instituție juridică de origine pozitivistă), s-a specificat că subiecților incapabili, nefiind pasibili de pedepse, li se vor aplica măsuri de siguranță, când se va fi constatat pericolul social, întrucât infractorul *de facto* există, însă nu este *„sancționabil"*[207].

Prin aceasta, constatăm o temperare necesară a mecanismului *„matematic"* al răspunderii bazate pe liberul-arbitru, prin reglementarea unui corp juridic centrat în jurul reacției statale față de persoanele iresponsabile.

Literatura de specialitate formată sub Codul penal de la 1864 a relevat existența unor cauze ale iresponsabilității, astfel: „etate; nebunie; beție; somnambulism"[208].

Odată cu adoptarea Codului penal din 1936, influența pozitivistă în doctrină a devenit evidentă, sens în care s-a afirmat că posibilele cauze ale incapacității pot fi:

- *„de natură biopsihofizice* (cauze anatomice, fiziologice, psihice);

---

[203] Articolul 29 – Intoxicația – Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârşită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea să-şi dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale ori nu putea să le controleze, din cauza intoxicării involuntare cu alcool sau cu alte substanțe psihoactive.

[204] Articolul 75 – Circumstanțe atenuante – „(1) Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante legale: a) săvârşirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă".

[205] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 688.

[206] *Furiosus si hominem occiderit lege Cornelia non tenetur, cum eum fati infelicitas excusset.* Digeste, XLVIII, Titlul VIII, Legea 12.

[207] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., pp. 309-311.

[208] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 693.

- *de natură intrinsecă* (naturale, patologice, anomalii, tulburări psihofizice, lipsa de maturitate)"[209].

Constatăm că discursul doctrinar cristalizat în jurul Codului penal din 1968, părăsind parţial spectrul pozitivismului în favoarea formalismului juridic promovat de doctrina noii apărări sociale, a trasat distincţia dintre *„responsabilitate psihică"* (categorie de ordin psihologic) şi *„răspundere penală"* (categorie de ordin juridic), centrul de greutate al iresponsabilităţii fiind plasat în jurul ideii de capacitate de conştientizare a valorilor şi a urmărilor faptelor[210]. Observăm aceeaşi optică şi în discursul aferent Codului penal actual.

Vom continua prin prezentarea cauzelor iresponasbilităţii în forma precizată anterior, fără a ne referi la cauza vârstei, care priveşte configuraţia răspunderii penale în cazul minorilor, pe care o vom trata pe larg în secţiunea următoare.

a. Alienaţia mintală

Menţionăm că optica asupra afecţiunilor psihice în contextul primelor două coduri penale a purtat amprenta opiniilor eugenice ale vremii, acestea alimentând prin studii, măsurători, date statistice etc. legitimitatea mecanismelor de excludere socială a persoanelor considerate anormale din punct de vedere psihofizic, în vederea *„igienizării"* populaţiei.

Potrivit acestor opinii, alienaţia mintală reprezenta un factor degenerativ cuprinzând „totalitatea stărilor de deficienţă mintală, de la grade cu totul uşoare, trecând prin numeroase forme de imbecilitate şi ajungând la stările de idioţie profundă; aceasta se însoţeşte adesea de turburări grave în celelalte sfere ale activităţii psihice – turburări ale sentimentului şi ale voinţei etc."[211].

În ceea ce priveşte transmisiblitatea ereditară a afecţiunilor mintale, promotorii acestui curent au învederat că, în cazul unui singur părinte care suferă de o afecţiune mintală, proporţia transmiterii ar fi cuprinsă între 35% - 50%; iar în cazul ambilor părinţi, ar fi cuprinsă între 77%-90%[212]. Reprezentanţii curentului eugenic au considerat că afecţiunile psihice cu o transmisibilitate crescută şi o

---

[209] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 310.

[210] A se vedea *V. Dongoroz,* „Explicaţii", Vol. I, op. cit., p. 352.

[211] A se vedea *G. Banu,* „Tratat de medicină socială", Vol. I, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944, p. 104.

[212] *ibidem,* p. 104. Menţionăm că rezultatele cercetărilor statistice publicate de autorul citat reprezintă concluziile unor studii efectuate în anul 1933 în Germania, la începutul dictaturii naziste, aceste studii având rolul de a „pune în vedere aplicare sterilizării".

gravitate sporită sunt: schizofrenia 106, psihoza maniaco-depresivă, coreea ereditară şi epilepsia ereditară[213].

Din perspectiva ştiinţelor penale, lecturând opiniile juridice ale autorilor interbelici, conchidem că aceştia au îmbrăţişat posibilitatea unei cauzalităţi diverse a afecţiunilor psihicie, precum „smintirea, cretinismul, imbecilitatea, persecuţia delirantă, maniile, epilepsia, isteria şi nebunia morală"[214].

Este interesant că a fost acceptată şi aşa-numita *„nebunie morală"*, a cărei paternalitate rezultă din opera criminologilor pozitivişti. *Brevitatis causa,* aceasta reprezenta ablaţiunea sentimentului moral, fără a exista şi o pierdere a raţiunii. În egală măsura, referirile la epilepsia larvantă şi isterie reprezintă trimiteri evidente la opera lombrosiană.

O caracteristică a opticii interbelice asupra afecţiunilor psihice a fost abordarea multifactorială. În acest context, s-a considerat că o posibilă cauză a creşterii frecvenţei afecţiunilor mintale o reprezintă factorii exogeni, sens în care, în vederea preîntâmpinării răspândirii, s-ar impune studierea comportamentelor persoanelor încă din copilărie în mediul familial, profesional şi social[215].

De asemenea, reprezentaţii *„medicinei sociale"*, conştientizând necesitatea unei abordării multidisciplinare, au afirmat imperativul unei alinieri a direcţiilor de acţiune în ştiinţele psihiatrice şi juridice[216].

În egală măsură, în spiritul pozitivismului, unii jurişti au afirmat că „în materie de boale şi alteraţiuni mintale şi psihologice, justiţia penală are nevoie de ajutorul şi concursul ştiinţelor psihiatriei şi medicinei (...) prin apel la savanţii care lucrează pe tărâmul psihiatriei ca să coopereze cu justiţia penală la realizarea represiunei"[217].

În prezent, valenţa juridică a iresponsabilităţii este descrisă printr-o concepţie dual㠹 biopsihologică[218].

Concepţia biologică este relevată prin referirea textului normei la cauzele afecţiunii –„boala psihică sau alte cauze" –, doctrina contemporană reţinând drept

---

213 *ibidem,* pp. 106-116.

214 A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 750.

215 A se vedea *H. Damay,* „Psychiatrie et Civilisation", Le Mouvement Sanitaire, No. 128, 1934 apud. *G. Banu,* „Tratat de medicină socială", Vol. I, op. cit., p. 180.

216 *G. Banu,* „Tratat de medicină socială", Vol. I, op. cit., p. 161.

217 *ibidem,* p. 746.

218 A se vedea *I. Nedelcu, L. V. Lefterache* în *G. Bodoronea, V. Cioclei, I. Kuglay et. al.,* „Codul penal. Comentariu pe articole", ed. 3, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2020, p. 121.

posibile cauze ale iresponsabilității: schizofrenia paranoidă, psihozele maniaco-depresive, somnambulismul, hipnoza, tulburarea amnezică toxic-etilică[219].

Deopotrivă, concepția psihologică reiese din referirea pe care norma o face la consecința afecțiunii asupra conștiinței și voinței agentului – „nu putea să-și dea seama (..) nu putea să le controleze".

Astfel, **opțiunea de politică penală contemporană s-a depărtat de cea interbelică**, prin aceea că a mutat centrul de greutate al iresponsabilității din sfera biologică în cea psihologică.

Acest aspect este evidențiat prin referirea în practică la faptul că, pentru a se constata starea de iresponsabilitate, discernământul trebuie să fie abolit complet, iar nu doar mult diminuat.

Abolirea completă a discernământului reflectând însăși concepția psihologică – *i.e.* consecința afecțiunii asupra stării individului [„nu putea să-și dea seama (..) nu putea să le controleze"].

Spre exemplu, s-a statuat că „potrivit actelor medicale de la dosar, la data săvârșirii infracțiunilor, inculpatul nu avea discernământul abolit, ci prezenta tulburări de personalitate de tip paranoid cu decompensări afective și discernământul mult diminat (...) în cazul în care prin raportul de expertiză medico-legală psihiatrică se concluzionează că la data săvârșirii faptei inculpatul avea discernământul mult diminuat, dar nu abolit, nu se poate dispune achitarea"[220].

Considerăm că prevalența criteriului psihologic, după cum se reflectă în hotărârea antecitată, este de natură să restrângă excesiv aplicabilitatea cauzei de neimputabilitate a iresponsabilității, distincția dintre „discernământ mult diminat" și „discernământ abolit" fiind, în esență, artificială.

b. Beția

Din punctul de vedere al teoriilor eugenice din perioada interbelică, dependența cronică de alcool sau de alte substanțe psihoactive reprezenta o anomalie degenerativă ce putea fi transmisă ereditar, potențând predispoziția descendenților spre „debilitate fizică, deformații ale craniului și dinților, impulsivitate, manii, fobii, halucinații, epilepsie"[221].

---

[219] A se vedea M. Udroiu, Drept penal. Partea generala, ed. a 5-a, Editura C.H. Beck, București, 2018, p. 169-171.

[220] Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția Penală, decizia penală nr 1575/2005, www.scj.ro.

[221] A se vedea *G. Banu,* „Tratat de medicină socială", Vol. I, op. cit., p. 128-129. În același sens, a se vedea „Compte rendu de Veme Congres", p. 230, apud. *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 776.

În susținerea acestei teze, au fost invocate date statistice după cum urmează: „situația copiilor alcoolicilor ar fi 4%-5% debili mintal propriu-zișI; 2%-3% imbecili; 5% psihopați”[222].

În domeniul medicinei sociale s-a afirmat că, în plan psihosocial, efectele dependenței de alcool sau alte substanțe puteau consta în afecțiuni psihice, instabilitate morală, impulsivitate, tendințe sinucigașe, șomaj, capacitate de muncă diminuată și predilecție infracțională[223].

În privința relației etiologice dintre dependența de alcool și criminalitate, s-a precizat că aceasta se poate manifesta atât direct, cât și indirect[224].

Relația directă presupune faptul că alcoolismul este cauza proximă a săvârșirii infracțiunii, aceasta întâlnindu-se preponderent în privința infracțiunilor violente (vătămari corporale, agresiuni sexuale, distrugeri sau autorității de stat).

Un exemplu al relației etiologice directe dintre alcoolism și criminalitate poate fi următorul: „J. Reinach a spus că în 1880 a fost votată legea care permitea deschiderea debitelor de băuturi spirtoase fără autorizare prealabilă; din acel an, numărul omorurilor, sinuciderilor și cazurilor de nebunie a crescut în proporții extraordinare – 165 omoruri în 1880; 214 în 1882, 217 în 1888, 290 în 1900; 289 în 1904”[225].

Relația indirectă presupune faptul că alcoolul, fără a constitui prin el însuși cauza proximă, creează un climat favorabil criminalității, precum șomajul sau sărăcia; această dinamica aceasta regăsindu-se predilect în materia infracțiunilor patrimoniale (furturi, distrugeri).

Putem trasa o paralelă interesantă între dimensiunile medicale, juridice și criminologice convergente în privința fenomenului dependenței de alcool.

Literatura de medicină socială a clasificat tipurile de alcoolici în:

- *deficienți ereditar și incurabili* (persoane cu o patologie ereditară specifică, precum alienația mintală, epilepsia, schizofrenia);
- *cu predispoziție psihopatică* (persoane care, fără a avea o ereditate directă, suferă de o afecțiune care favorizează alcoolismul);
- *cu constituție normală* (persoane care, fără a suferi de nicio afecțiune, devin dependente de alcool prin factori exogeni)[226].

---

[222] *ibidem*

[223] A se vedea *G. Banu,* „Tratat de medicină socială”, Vol. III, op. cit., p. 38-39.

[224] A se vedea *F. Exner,* „Kriminalistische Abhandlungen”, Leipzig, 1926, apud. *G. Banu,* „Tratat de medicină socială”, Vol. III, op. cit., p. 39.

[225] A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 788.

[226] A se vedea *G. Banu,* „Tratat de medicină socială”, Vol. III, Casa Școalelor, București, 1944, p. 150.

În oglindă, literatura de drept penal clasifica beţia în funcție de intensitate în:

– *psihopatică* (care produce o stare de alterare mintală cronică);
– *epileptiformă* (când starea de intoxicaţie intră în concurs cu o afecțiune latentă, provocând tulburări psihice);
– *completă* (când intoxicarea a produs abolirea totală facultăţilor mintale);
– *incompletă* (care produce o diminuare a capacităţilor psihice)[227].

Din suprapunerea acestor tipologii, observăm că beţia *psihopatică* corespundea alcoolicului *deficient ereditar,* iar beţia *epileptiformă* corespundea alcoolicului *cu predispoziţie psihopatică*.

Corolarul celor două perspective este dat de dimensiunea criminologică, în sensul că aceste specii de beție, respectiv de alcoolici, reflectă ideile lombrosiene privitoare la *criminalul alcoolic*.

Sintetizând, în opinia juriștilor pozitivişti, conturată prin influența literaturii medico-sociale, alcoolismul reprezenta, un factor de natură biologică, psihologică şi socială al fenomenului criminal, față de care se afla într-o relație etiologică directă sau indirectă.

Perspectiva interbelică a fost preluată în substanța ei multifactorială și în reglementarea contemporană. În primul rând, în doctrină s-au menținut, într-o terminologie diferită, tipologiile de intoxicație antereferite:

- intoxicație completă/incompletă (în funcție de intensitate);
- intoxicație ocazională/obişnuită/cronică (în funcție de frecvență)[228].

Observăm, în schimb, o detaşare față de componenta medico-socială eugenică, prin faptul că intoxicația cronică[229], coresponentul beției psihopatice sau epileptiforme, a fost individualizată în baza frecvenței consumului, iar nu a unei „anomalii degenerative".

Față de cele expuse anterior, considerăm că optica asupra asupra relației etiologice dintre alcoolism şi fenomenul infracțional, rezultată din convergența medicinei, a criminologiei şi a dreptului, a reprezentat motivul pentru care de-a lungul reglementărilor în materie, regimul juridic al intoxicației a rămas constant:

– intoxicația cronică – cauză a iresponsabilității;
– intoxicația completă involuntară – cauză de neimputabilitate;

---

[227] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 314.

[228] A se vedea *I. Nedelcu, L. V. Lefterache* în *G. Bodoronea, V. Cioclei, I. Kuglay et. al.*, op. cit., p. 123.

[229] Intoxicația cronică presupune existența unei dependențe, a unei alterări patologice permanente a facultăților psihice, culminând cu pierderea capacității intelective şi volitive (a se vedea *supra*).

– intoxicația incompletă involuntară – circumstanță atenuantă judiciară;
– intoxicația preordinată – circumstanță agravantă legală.

c. Somnambulismul, hipnotismul, sugestia și provocarea

Prin raportare la referințe medico-legale și neuroștiințifice, s-a afirmat că stările de somnabulism și hipnotism se impun a fi asimilate iresponsabilității[230], practica și doctrina contemporană reflectând întocmai această percepție[231].

Despre surdomutism, introdus în Codul penal din 1936, s-a specificat că se datorează unei eredități morbide extinse asupra organismului în ansamblu care, în anumite situații, poate înlătura capacitatea penală[232].

Sugestia, în special în forma autosugestiei, considerată „un proces eliptic ce creează o stare de ideațiune căreia îi lipsește întreg ansamblul de activități psihice"[233], reprezintă o manifestare a monomaniei, afecțiune pe care Lombroso a considerat-o ca fiind cea mai răspândită în rândul categoriei *criminalilor nebuni*[234].

În fine, ne vom referi succint la provocare, reglementată ca atare odată cu intrarea în vigoare a Codului penal din 1936, aceasta fiind o stare grefată pe motive morale (adulter, injurii, amenințări etc.) care a condus la săvârșirea faptei *perturbatio animi*. Considerăm că și în acest caz ideile de sorginte pozitivistă au influențat opțiunea penală în sensul transpunerii practice a teoriei *criminalului din pasiune*.

Reiterând, criminalul din pasiune are în vedere acei indivizi care, fără a fi predeterminați de o anumită condiție organică, săvârșesc infracțiuni preponderent violente, *„mânați de mânie, dragoste platonică ori filială sau onoare lezată"*, anume de o *„forță irezistibilă"* ce rezultă dintr-un *„entuziasm moral"*[235].

---

[230] A se vedea *Camili,* „Il grande ipnotismo e la suggestione ipnotica nei rapporti col diritto penale e civile", apud. *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 806.
[231] A se vedea *I. Nedelcu, L. V. Lefterache* în *G. Bodoronea, V. Cioclei, I. Kuglay et. al.*, op. cit., p. 121.
[232] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 329.
[233] *ibidem,* p. 319.
[234] A se vedea *supra* 125.
[235] A se vedea *supra* 137.

Secțiunea III

Răspunderea penală a minorilor

Asemenea secțiunilor anterioare, vom prezenta inițial dezvoltarea istorică a regimului juridic al minorității în dreptul penal, pentru ca ulterior să subliniemn aspectele de natură criminologică, pe care le vom reitera sub forma unor concluzii preliminare

1. Perspective istorice

a. Codul penal din 1864

Regimul juridic al răspunderii penale în cazul minorilor a fost reglementat în art. 61 – art. 63 din Codul penal din 1864, stabilindu-se că:

- infracțiunile comise de minorii mai mici de opt ani nu se pedepsesc (art. 61);
- crimele şi delictele comise de către minorul cu vârsta cuprinsă între 8 şi 15 ani nu se pedepsesc dacă „se va decide de judecată că acuzatul a lucrat fără pricepere" (art. 62, teza I), sancțiunea în acest caz fiind încredințarea către părinți sau mănăstire (art. 62, teza a II-a);
- dimpotrivă, în cazul în care „se va decide că acuzatul a lucrat cu pricepere" ori dacă minorul are vârsta cuprinsă între 15 şi 20 ani, se vor fi aplicat pedepsele prevăzute de lege (art. 63).

În toate situațiile anterior expuse, potrivit art. 64 din acest Cod, pedeapsa închisorii urma a fi executată în „stabilimente anume destinate".

b. Codul penal din 1936

Opțiunea legislativă cuprinsă în Codul penal din 1936 a modificat reglementarea codului precedent, prin instituirea unei clasificări bipartite a minorității.

Astfel, minorul era persoana care nu a împlinit vârsta de 19 ani, *summa divisio* fiind „copil este minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani, iar adolescentul este minorul între 14 şi 19 ani neîmpliniți" (art. 138).

Fiecărei categorii îi era aplicabil un regim specific – copilul și adolescentul lipsit de discernământ nefiind, potrivit art. 139 alin. (1), responsabili pentru faptele comise.

Observăm, totodată, că în cuprinsul Codului penal din 1936 este elaborat un sistem de verificare a persoanei minorului conform unei matrice fiziopsihosociale, la art. 139 alin. (3) pct. 1-3[236].

De asemenea, era reglementat în mod detaliat un mecanism represiv dual, aplicabil minorilor ireponsabili respectiv responsabili – art. 140, art. 144.[237]

c. Codul penal din 1968

Preluând reglementarea-cadru, însă modificând în parte limtele de vârstă, Codul penal din 1968 a prevăzut că minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspundea penal, minorul cu vârsta între 14 și 16 ani răspundea numai dacă se dovedea discernământul, iar minorul care a împlinit 16 ani răspundea penal (art. 99).

De asemenea, în baza unui eșafodaj de criterii neexhaustive (*e.g.* pericolul social, starea fizică, intelectuală, morală, condiții în care a fost crescut etc.) se putea stabili fie o măsură educativă – mustrarea, libertatea supravegheată, internarea într-un centru de reeducare sau institut medical-educativ, fie o pedeapsă – închisoarea sau amenda în limite reduse la jumătate, în temeiul art. 100 rap. la art. 101 și art. 109 din acest act normativ.

---

[236] Potrivit art. 139 alin. (3) din C. pen. din 1936 „Instanța este datoare să constate faptul și modul cum a fost săvârșit, luând informațiuni: 1. asupra stării fizice și morale și a antecedentelor copilului sau adolescentului; 2. asupra condițiilor în care a fost crescut și în care a trăit; 3. asupra situației morale și materiale a familiei".

[237] Potrivit art. 140 din C. pen. din 1936 „Pe baza informațiilor dobândite (...) instanța poate lua față de copil sau față de adolescentul lipsit de discernământ una din următoarele măsuri corective și educative: 1. îl poate încredința familiei, căreia îi atrage atențiunea ca pe viitor să-l aibă în deosebită supraveghere; iar dacă este la școală, încunoștințează și autoritatea școlară ca să-l dojenească sau să ia măsurile disciplinare prevăzute de regulamentul școlar; 2. în lipsa familiei sau când aceasta nu prezintă garanții suficiente de moralitate îl poate încredința unei rude mai apropiate, care ar primi sarcina supravegherii copilului; 3. în lipsa acesteia îl poate încredința unei persoane onorabile, unei societăți de patronaj sau unei instituții publice sau private, autorizată de Stat pentru acest scop și numai dacă atari persoane sau instituții ar accepta asemenea însărcinări; 4. când niciuna din aceste măsuri nu s'ar putea aplica, instanța poate decide ca educația copilului sau adolescentului să fie încredințată institutului de educație corectivă".
Potrivit art. 144 din C. pen. din 1936 „Dacă instanța constată că adolescentul, în momentul săvârșirii infracțiunii, a lucrat cu discernământ, poate aplica împotriva lui următoarele măsuri de siguranță sau pedepse: Măsuri de siguranță: 1. libertate supravegheată; 2. educație corectivă. Pedepse: 1. mustrare; 2. închisoare corecțională sau detențiune simplă".

d. Codul penal în vigoare

Lecturând art.113–art.115[238], rezultă că, în prezenta reglementare, au fost eliminate pedepsele pentru infractorii minori, acestea fiind înlocuite de măsurile educative neprivative şi privative de libertate.

Deopotrivă, criteriile biopsihosociale utilizate pentru evaluarea minorului în vederea individualizării sancțiunii au fost păstrate, sarcina evaluării aparținând serviciului de probațiune[239].

---

[238] Articolul 113 – Limitele răspunderii penale – „(1) Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal.
(2) Minorul care are vârsta între 14 şi 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedeşte că a săvârşit fapta cu discernământ.
(3) Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii".
Articolul 114 – Consecințele răspunderii penale – „(1) Față de minorul care, la data săvârşirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 şi 18 ani se ia o măsură educativă neprivativă de libertate.
(2) Față de minorul prevăzut în alin. (1) se poate lua o măsură educativă privativă de libertate în următoarele cazuri:
a) dacă a mai săvârşit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat;
b) atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârşită este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață".
Articolul 115 – Măsurile educative – (1) Măsurile educative sunt neprivative de libertate sau privative de libertate.
1. Măsurile educative neprivative de libertate sunt:
a) stagiul de formare civică;
b) supravegherea;
c) consemnarea la sfârşit de săptămână;
d) asistarea zilnică.
2. Măsurile educative privative de libertate sunt:
a) internarea într-un centru educativ;
b) internarea într-un centru de detenție.
(2) Alegerea măsurii educative care urmează să fie luată față de minor se face, în condițiile art. 114, potrivit criteriilor prevăzute în art. 74".

[239] Articolul 116 – Referatul de evaluare – „(1) În vederea efectuării evaluării minorului, potrivit criteriilor prevăzute în art. 74, instanța va solicita serviciului de probațiune întocmirea unui referat care va cuprinde şi propuneri motivate referitoare la natura şi durata programelor de reintegrare socială pe care minorul ar trebui să le urmeze, precum şi la alte obligații ce pot fi impuse acestuia de către instanță.
(2) Referatul de evaluare privind respectarea condițiilor de executare a măsurii educative sau a obligațiilor impuse se întocmeşte de către serviciul de probațiune în toate cazurile în care instanța dispune asupra măsurii educative ori asupra modificării sau încetării executării obligațiilor impuse, cu excepția situației prevăzute la art. 126, când acesta va fi întocmit de către centrul educativ ori de detenție".

2. Dimensiunea criminologică

Vom grupa dimensiunea criminologică relativă la această instituţie juridică în următoarele coordonate: fundamentarea răspunderii penale şi stabilirea limitei de vârstă; regimul sancţionatoriu şi incriminatoriu.

a. Dimensiunea criminologică a regimului incriminator raportat la limitele de vârstă

Punctăm, cu titlu introductiv, o discuţie interesantă privind stabilirea limitei inferioare a răspunderii minorilor, care sintetizează conflictul dintre dezideratul legalităţii şi cel al stabilităţii promovate de *„Şcoala Clasică”* şi dezideratul ştiinţific promovat de *„Şcoala Pozitivistă”*.

Astfel, doctrina pozitivistă a susţinut că fixarea prin lege a unei limite fixe nu are o bază ştiinţifică, precocitatea putând varia în funcţie de diferite caracteristici biopsihosociale, în vreme ce curentul clasic a susţinut că principiile de bază ale dreptului penal modern, printre care principiul legalităţii *(nullum crimen sine lege)*, se opun cu desăvârşire unei asemenea abordări[240].

Constatăm că soluţia legislativă a îmbrăţişat, în principal, teza *„Şcolii Clasice”*, însă fără a abandona complet posibilitatea unei etiologii biopsih-sociale în materia răspunderii penale a minorilor; acest aspect fiind evidenţiat prin referire la etapa intermediară a minorităţii, în speţă intervalul de vârstă în care se acceptă posibilitatea ca făptuitorul să fi acţionat cu sau fără discernământ.

Lipsa răspunderii penale a minorilor a fost un principiu recunoscut, în linii mari, încă din antichitate, limitele de vârstă, tipologiile sancţiunilor şi justificările de *politică penală* fiind variabilele acestei paradigme.

Astfel, exemplificativ, în Evul Mediu, optica asupra criminalităţii infantile a fost influenţată de preceptele religioase, în virtutea cărora însăşi puritatea inerentă copiilor reprezenta cauza nepedepsirii lor[241]; deopotrivă, severitatea crescută a pedepselor aplicate tinerilor ulterior limitei de vârstă a *„copilăriei”* era determinată de aceleaşi precepte, în sensul că, prin fapta comisă, aduceau atingere acelei purităţi de origine divină *(malitia supplet aetatem)*[242].

---

[240] A se vedea *R. Ottenhof,* „Délinquance et Précocité”, Revue de Science Criminelle et de Droit Penal Compare, 18(4), 1995.

[241] În acest sens, „Isus i-a chemat la Sine, zicând: Lăsaţi copii (sic!) să vină la Mine şi nu-i opriţi, căci împărăţia lui Dumnezeu este a unora ca aceştia. Adevărat grăiesc vouă: Cine nu va primi împărăţia lui Dumnezeu ca un prunc nu va intra în ea” (Luca 18:16-17).

[242] A se vedea parţial în acest sens, *V. Dongoroz,* „Drept penal”, op. cit., p. 330.

În timp, sub influența pozitivismului, fundamentul răspunderii penale a minorilor s-a modificat, fiind relevante, spre exemplu, aprecierile doctrinare formate în jurul Codului penal din 1864: *„știința modernă probează că (...) în general, copilul e cu mult mai pervers și lipsit de sentimente nobile decât omul adult (...) Perez și Lombroso au arătat că toate viciile posibile există la copii: mânia, răzbunarea, gelozia, minciuna, egoismul, furtul, cruzimea, lenea etc."*[243].

Reținem, aşadar, trimiterea autorului la pasajele pe care le-am citat anterior, analizând perspectiva lombrosiană asupra fenomenului criminal în raport cu minorii[244].

Sub imperiul Codului penal din 1936, fundamentul conceptual al stabilirii limitelor de vârstă pentru minori s-a grefat atât pe dihotomia pozitivistă dintre *normalitate biopsihofizică* şi *anormalitate biopsihofizică,* cât și pe anumite precepte de sorginte eugenică.

O primă consecință a acestei abordări a fost justificarea iresponsabilității minorilor cu vârsta mai mică de 14 prin intermediul primei condiționări degenerative, potrivit căreia copiii se află într-o stare naturală și temporară de *anomalie biopsihofizică,* aspect de natură a exclude capacitatea lor de a înțelege și de a acționa conform deziderateloг legii.

Implicit, o a doua consecință a fost stabilirea unei limite de vârstă de la care minorul putea fi tras la răspundere penală prin intermediul celei de-a doua condiționări degenerative.

S-a afirmat, deci, că în perioada copilăriei are loc un amplu proces de dezvoltare a capacității psihofizice prin asimilarea de cunoștințe, influențat de dinamica factorilor endogeni și exogeni, această dinamică determinând naturalizarea predispoziției criminale[245].

În același timp, literatura medicală a vremii considera că pubertatea începe în jurul vârstei de 14-15 ani, astfel că, prin corelarea manifestărilor specifice acestei perioade – fiziologice (în special dezvoltarea funcțiilor genitale) și psihice (în special atenția asupra eului) s-a concluzionat că, odată cu pubertatea, minorul dobândește o formă relativă de discernământ[246].

Modificarea operată odată cu intrarea în vigoare a Codului penal din 1968 în sensul înlocuirii noțiunii de *„copil"* cu cea de *„minor"* indiferent de etapa

---

243 A se vedea *I. Tanoviceanu,* op. cit., p. 694.

244 (Cap. II, Secțiunea a II-a, pct. 1).

245 A se vedea *G. Banu,* „Tratat de medicină socială", Vol. II, Casa Școalelor, București, 1944, p. 331

246 *ibidem,* p. 329-331.

vârstei, s-a bazat pe preceptele noii apărări sociale în legătură cu perspectiva integrantă a formalismului juridic şi a realităţilor sociale.

Făcând abstracţie de influenţele terminologice influenţate de regimul totalitar comunist, discursul uzitat în literatura de specialitate relativ la limitele răspunderii penale a minorilor denotă asimilarea doctrinei apărării sociale, detaşarea faţă de concepţiile eugenice, precum şi predominanţa influenţei factorilor sociali, astfel: „discuţiile în ştiinţa penală se poartă, în genere, în ceea ce priveşte limita inferioară a vârstei de la care un minor ar putea fi socotit ca având psihofizic capacitatea de a înţelege ceea ce, în relaţiile socioumane, este bine şi ceea ce este rău şi de a-şi dirigui astfel în mod conştient viaţa (...)"; „stabilirea acestei limite inferioare depinde de realităţile sociale şi umane dinăuntrul fiecărui stat (...)"; „minorul este la remorca altor persoane de care depinde, în cea mai mare parte, întreaga sa educaţie morală, intelectuală şi de convieţuire socială (...)"[247].

Reglementarea actuală a păstrat limitele de vârstă prevăzute în Codul penal din 1968, în ciuda faptului că în proiectul codului penal se propusese reducerea limitei inferioare la 13 ani.

Argumentele invocate în acest sens au fost:

- „creşterea continuă în ultimii ani a numărului faptelor penale săvârşite de minori cu vârsta sub 14 ani, aceştia ajungând nu de puţine ori să comită fapte foarte grave sau să fie atraşi în activitatea grupurilor de criminalitate organizată tocmai în considerarea imposibilităţii tragerii lor la răspundere penală;
- datele statistice privind expertizele efectuate cu privire la existenţa discernământului în cazul minorilor cu vârsta cuprinsă între 14 şi 16 ani, arată că în peste 90% dintre cazuri s-a stabilit existenţa acestui discernământ, ceea ce înseamnă că, de regulă, discernământul există anterior vârstei de 14 ani, progresul tehnologic şi mediul social contemporan favorizând o maturizare mai rapidă a adolescenţilor în raport cu perioada de acum patru decenii"[248].

Această propunere nu s-a reflectat în cuprinsul Codului penal în vigoare, opţiunea politicii penale fiind influenţată de tezele noii apărări sociale în sensul „depenalizării dreptului penal în privinţa minorilor"[249].

---

[247] A se vedea *V. Dongoroz*, „Explicaţii", Vol. II, p. 219.
[248] Expunere de motive, p. 28.
[249] A se vedea *L. V. Lefterache*, op. cit., p. 492.

b. Dimensiunea criminologică a regimului sancționator

În legătură cu dezvoltarea mecanismului incriminatoriu și sancționatoriu în această materie, din parcurgerea pasajelor privind aspectele istorice constatăm că *ab initio* reglementarea a fost relativ superficială.

Așadar, în absența unor teze pozitiviste transpuse în cuprinsul reglementărilor penale, se remarcă faptul că stabilirea discernământului în cazul etapei intermediare a minorității (art. 62 teza I din Codul penal din 1864) precum și individualizarea sancțiunilor (art. 62 teza a II-a și art. 63 din Codul penal din 1864) nu aveau la bază criterii predeterminate, aceste elemente fiind lăsate la libera apreciere a instanței.

Totodată, modalitatea de executare a sancțiunii constând în încredințarea către o mănăstire (aplicabilă celor cu vârsta de 8-15 ani lipsiți de discernământ) nu a fost niciodată pusă în aplicare[250].

Prin urmare, în concret, singura ipoteză în care era posibilă sancționarea minorilor era dată de aplicarea pedepsei închisorii față de minorii cu vârsta de 8-15 ani față de care s-a constatat existența discernământului.

Ulterior, prin asimilarea operei pozitiviste în cuprinsul Codului penal din 1936, constatăm o abordare extensivă a regimului criminalității infantile.

În primul rând, au fost introduse criteriile multifactoriale privind starea fizică, psihologică și socială a minorului, acestea fiind inspirate din teoria lui Enrico Ferri, după cum reiese din cuprinsul art. 139 alin. (3) pct. 1-3, reglementându-se deopotrivă, la art. 139 alin. (4), necesitatea efectuării unei expertize medicale în cazul inconcludenței respectivelor criterii.

În al doilea rând, s-a realizat o extindere a operei preventiv-represive prin introducerea unei galerii tripartite de măsuri specifice:

- *măsuri tutelare/de protecție* – în scopul sustragerii minorului de sub influența factorilor nocivi – art. 140, art. 143 și art. 153 din Codul penal din 1936;
- *măsuri de încercare/stimulare* – în scopul stimulării auto-controlului și a conduitei conforme – art. 146, art. 149 și art. 151 din Codul penal din 1936;
- *măsuri de îndreptare/reeducare* – în scopul reeducării fizice, morale și profesionale – art. 144, art. 148 și art. 152 din Codul penal din 1936[251].

În al treilea rând, influența pozitivistă s-a evidențiat cel mai clar în cadrul procedurii speciale față de minorii nedelincvenți, prevăzute de art. 573 și art. 574 din Codul de procedură penală din 1936, procedură potrivit căreia instanțele pentru

---

[250] A se vedea *V. Dongoroz*, „Drept penal", op. cit., p. 528.
[251] *ibidem*, pp. 526-532.

minori aveau competenţa de a aplica *măsurile de protecţie/tutelare,* „pentru ocrotirea şi îndreptarea acestora, chiar când nu sunt infractori, dar se află în pericol moral".

Odată cu intrarea în vigoare a Codului penal din 1968, a Codului penal actual. precum şi a legilor speciale în această materie, remarcăm influenţa noii apărări sociale.

Astfel, în tabloul juridic actual sunt prevăzute:

– măsuri educative neprivative de libertate – art. 117 – art. 120 Cod penal; şi
– măsuri educative privative de libertate – art. 124 şi art. 125 Cod penal.

Totodată, în cuprinsul Legii nr. 272/2004 privind protecţia şi promovarea drepturilor copilului, republicată, cu modificările și completările ulterioare, sunt reglementate două măsuri aplicabile minorilor care au săvârşit infracţiuni, fără a răspunde penal:

- plasamentul/plasamentul în regim de urgență – art. 62-67, art. 68-70[252] și
- supravegherea specializată (art. 71, art. 85-88).

Prin referire la conținutul măsurilor educative din Codul penal, a măsurilor plasamentului și supravegherii specializate din Legea nr. 272/2004, precum și a aprecierilor doctrinare contemporane, observăm că *in concreto* dimensiunea noii apărări sociale s-a difuzat în materia răspunderii penale a minorilor.

Spre pildă, referitor la măsurile educative neprivative de libertate, s-a afirmat că acestea se execută în comunitate, pentru a se asigura continuitatea legăturilor minorului cu familia și alte persoane, dezvoltarea liberă a personalității

---

[252] Potrivit art. 59 din lege Art. 59 – „Măsurile de protecţie specială a copilului sunt: a) plasamentul; b) plasamentul în regim de urgenţă; c) supravegherea specializată".
În temeiul art. 62 din actul normativ menționat, al cărui nomen iuris este „Plasamentul" se arată: „(1) Plasamentul copilului constituie o măsură de protecţie specială, având caracter temporar, care poate fi dispusă, în condiţiile prezentei legi, după caz, la: a) o persoană sau familie; b) un asistent maternal; c) un serviciu de tip rezidenţial, prevăzut la art. 123 alin. (2) şi licenţiat în condiţiile legii.
(2) Persoana sau familia care primeşte un copil în plasament trebuie să aibă domiciliul în România şi să fie evaluată de către direcţia generală de asistenţă socială şi protecţia copilului cu privire la garanţiile morale şi condiţiile materiale pe care trebuie să le îndeplinească pentru a primi un copil în plasament".
De asemenea, la art. 71 din lege, denumit „Supravegherea specializată" se arată că: „(1) Măsura de supraveghere specializată se dispune în condiţiile prezentei legi faţă de copilul care a săvârşit o faptă penală şi care nu răspunde penal.
(2) În cazul în care există acordul părinţilor sau al reprezentantului legal, măsura supravegherii specializate se dispune de către comisia pentru protecţia copilului, iar, în lipsa acestui acord, de către instanţa judecătorească."

sale și implicarea acestuia în diferite programe, „în scopul formării sale în spirit de responsabilitate și respect pentru drepturile și libertățile celorlalți”[253].

Totodată, apreciem că există o serie de remanențe ale operei pozitiviste, reflectate inițial în Codul penal din 1936 și actuala reglementare.

Spre exemplu, în prezent, evaluarea stării minorului se efectuează în baza aceloraşi coordonate bio-psiho-sociale prevăzute inițial în Codul penal din 1936, astfel cum reiese din cuprinsul art. 34 din Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune[254].

În mod echivalent, dispozițiile art. 139 alin. (4) din Codul penal din 1936 privind efectuarea expertizei medicale față de minori au fost transpuse în reglementarea actuală, instituindu-se o obligație în acest sens, *recte* în cuprinsul art. 184 alin. (1) și alin. (2) din Codul de procedură penală, potrivit cu care: „(1) În cazul infracțiunilor comise de minorii cu vârstă între 14 și 16 ani (...) se dispune efectuarea unei expertize medico-legale psihiatrice; (2) Expertiza se efectuează în cadrul instituției medico-legale de către o comisie constituită potrivit legii”.

În concluzie, actuala reglementare, trasnferând autorităților extrajudiciare specializate atribuțiile de analiză cantitativă și calitativă a elementelor criminogene, a coagulat dezideratul *„Școlii Pozitiviste”* exprimat de Enrico Ferri după cum urmează: *„reforma fundamentală necesară în procedurile penale este constituirea experților judiciari* [în materia sociologiei și antropologiei criminale – n.n.] *care să fie atașați fiecărei instanțe penale”*[255].

---

[253] A se vedea *F.-M. Vasile* în *G. Bodoronea, V. Cioclei, I. Kuglay et. al.*, „Codul penal. Comentariu pe articole”, ed. 3, Editura C.H. Beck, București, 2020, p. 474.

[254] Potrivit art. 34 alin. (1) – alin. (3) din Legea nr. 252/2013: „(1) Referatul de evaluare (...) conține date privind mediul familial și social al minorului, situația educațională și profesională, conduita generală a minorului, analiza comportamentului infracțional, riscul de săvârșire a unor infracțiuni, precum și orice alte date relevante pentru situația minorului. (2) Referatul de evaluare (...) poate face referire și la starea de sănătate, la evoluția minorului din punct de vedere fizic, afectiv, moral și intelectual,în măsura în care acestea au influențat sau pot influența comportamentul infracțional. (3) Referatul de evaluare cuprinde și propuneri motivate privind măsura educativă considerată a fi potrivită pentru minor, cu referire la natura și durata programelor de reintegrare socială, precum și la alte obligații care pot fi impuse acestuia, în vederea reducerii riscului de săvârșire de infracțiuni.”

[255] A se vedea *E. Ferri*, „La Sociologie Criminelle”, op. cit., p. 456.

Secțiunea IV

Individualizarea pedepsei

Asemenea secțiunilor anterioare, vom prezenta inițial dezvoltarea istorică a modalității de individualizare a pedepsei, pentru ca ulterior să subliniem aspectele de natură criminologică relevante.

1. Perspective istorice

a. Codul penal din 1864

Lecturând Codul penal din 1864, observăm că acesta nu reglementa expres instituția individualizării pedepsei, în forma pe care o cunoaștem în prezent. Prin referire la doctrina vremii, putem conchide că operațiunea se desfășura efectiv, fiind grefată, în esență, pe circumstanțele agravante și atenuante, respectiv pe libera apreciere ai instanței.

Astfel, s-a afirmat că *individualizarea legală* constituia ansamblul circumstanțelor prevăzute de lege ce au ca efect modificarea pedepselor aplicabile, în vreme ce *individualizarea judiciară* reprezenta cumulul tuturor celorlalte circumstanțe neprevăzute de lege și aflate în legătură cu fapta comisă, având ca efect orientarea instanței/juriului în stabilirea cuantumului pedepsei, în limitele prevăzute de lege[256].

Bunăoară, era stipulat cu titlu de principiu, la art. 59, că „nicio crimă sau delict nu poate fi scuzat, nici pedeapsa nu se va putea micșora, decât în cazurile și în circumstanțele acelea în cari legea declară fapta scuzabilă sau permite de a aplica o pedeapsă mai puțin riguroasă", precum și, la art. 60, că „afară de cauzele de scuze anume prevăzute de lege, mai sunt și alte cauze de micșorarea pedepsei lăsate cu totul la aprecierea juriului sau a judecătorului corecțional, care se numesc circumstanțe atenuante".

Ca tehnică legislativă, în afara de provocare, circumstanțele agravante și atenuante (așa-numitele „scuze") erau prevăzute în partea specială a Codului penal

---

[256] A se vedea *I. Tanoviceanu,* „Tratat de drept și procedură penală", ed. II, Vol. II, Tip. Curierul Judiciar, București, 1924, p. 169.

din 1864, spre exemplu:

- *circumstanțe agravante legale:* precugetarea relativă la infracțiunea de omor (art. 227), răzbunarea relativă la distrugere (art. 419);
- *scuze:* retragerea participanților la rebeliune (art. 174), analfabetismul în cazul scrierilor calomnioase (art. 304).

b. Codul penal din 1936

Intrarea în vigoare a Codului penal din 1936 nu a adus o schimbare sub aspect formal *vizavi* de mecanismul individualizării pedepsei, în sensul că nici în cuprinsul acestuia nu au fost sistematizate normele incidente.

Aşadar, în partea generală a codului erau prevăzute următoarele cauze de agravare:

– participarea infractorilor majori cu infractori minori – art. 125;
– beția preordinată – art. 129 alin. 3 și alin. 4;
– recidiva – art. 109 – art. 119.

De asemenea, erau reglementate și următoarele cauze de atenuare:

- minoritate;
- bătrânețea;
- beția;
- provocarea.

Cauzele de agravare speciale erau elemente de tipicitate, doctrina grupându-le în funcție de situația la care se referă:

– calitatea făptuitorului (militar, funcționar public, servitor);
– calitatea victimei (minor, alienat);
– loc și timp (noaptea, locuri publice);
– mobil, modalitate de săvârșire, urmare[257].

Echivalent, cauzele de atenuare speciale erau elemente de tipicitate, acestea fiind mult mai reduse numeric decât cele de agravare. Punctăm ca exemple:

- consimțământul victimei, relativ la omucidere – art. 468;
- filiațiunea nelegitimă, relativ la pruncucidere – art. 465;
- calitatea de coproprietar, relativ la furt – art. 527.

Asemenea reglementării anterioare, circumstanțele faptice avute în vedere pentru *individualizarea judiciară nu erau reglementate*, acestea fiind lăsate la aprecierea discreționară a instanței.

---

[257] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., pp. 536-538.

Pe de altă parte, în economia acestui cod putem observa o enumerare exemplificativă şi lacunară a unor critierii generale de individualizare, precum „motivele şi gravitatea faptei, gradul de perversitate a infractorului, vieața anterioară şi conduita sa după comiterea faptei"– art. 21.

c. Codul penal din 1968

Odată cu intrarea în vigoare a Codului penal din 1968 a avut loc o amplă modificare a mecanicii acestei instituții juridice, printr-o reglementare cuprinzătoare a circumstanțelor atenuante şi agravante respectiv prin sistematizarea a normelor juridice incidente în materie, acestea fiind grupate în Capitolul V, articolele de la 72 până la 80.

Astfel, în primul rând, au fost enunțate, într-o terminologie formală, criteriile generale de individualizare – pericolul social al faptei şi persoana infractorului (art. 72). Totodată, au fost enunțate:

- **circumstanțele atenuante legale**: depăşirea legitimei apărări sau a stării de necesitate şi provocarea -- art. 73;
- **circumstanțe atenuante judiciare**: conduita făptuitorului anterior săvârşirii faptei, stăruința depusă pentru repararea pagubei/înlăturarea rezultatului şi atitudinea făptuitorului ulterior săvârşirii faptei – art. 74;
- **circumstanțe agravante legale/judiciare**: săvârşirea faptei de către trei sau de mai multe persoane, cruzime, motive josnice, beție preordinată, precum şi orice altă împrejurare care imprimă faptei un caracter grav – art. 75.

Referitor la clauza *chapeau* antereferită, opinia unanim acceptată a fost aceea că instanța, reținând o anumită împrejurare care să imprime un caracter grav faptei, era obligată să facă aplicarea dispozițiilor privind efectul circumstanțelor agravante[258].

d. Codul penal în vigoare

Intrarea în vigoare a Codului penal nu a adus *per se* o modificare substanțială reglementării anterioare. Cu toate acestea, se impun două mențiuni.

În primul rând, în actuala configurație legislativă, au fost excluse circumstanțele agravante judiciare, motivându-se, în mod judicios, că prin acestea

---

[258] A se vedea *V. Papadopol et. al.*, „Codul penal al Republicii Socialiste România. Comentat şi Adnotat. Partea generală", Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1972, p. 451.

se aducea atingere principiului legalității, întrucât presupuneau o interpretare prin analogie, în defavoarea inculpatului.

În al doilea rând, au fost precizate expres coordonatele care compun cele două criterii generale de individualizare (gravitatea faptei şi periculozitatea făptuitorului), acestea fiind enumerate în art. 74 alin. (1) lit. a)-g).

2. Dimensiunea criminologică

Cu titlu preliminar, dezvoltarea mecanismului de individualizare a pedepsei nu a reprezentat *eo ipso* un punct important în discursul criminologic al *„Școlii Clasice"*, de vreme ce, după cum am văzut, reprezentanții acestui curent se raportau la funcțiile pedepsei prin prisma concepțiilor de *justiție retributivă* sau *utilitaristă,* potrivit cărora pedeapsa se legitima axiomatic prin ea însăși (pedeapsa fiind doar „consecința directă și necesară a infracțiunii").

Cu toate acestea, anumite reflexii de natură metacriminologică ale *„Școlii Clasice"* se pot regăsi în acest domeniu, precum tendința de normativizare a criteriilor de individualizare. Menționăm că preceptele clasiciste au fost promovate prin opera juristului francez Raymond Saleilles – *L'individualisation de la peine: étude de criminalité sociale.* În continuare, vom trata în mod defalcat: opera de sistematizare și normativizare a criteriilor generale de individualizare; respectiv influența pozitivistă parvenită prin intermediul operei lui Raymond Saleilles.

a. Sistematizarea și normativizarea criteriilor generale de individualizare

Ceea ce transpare cu evidență din evoluția legislativă expusă anterior este orientarea politicii penale către o sistematizare și normativizare instrumentală a elementelor care concură la individualizarea pedepsei.

Obiectivul acestui demers a fost coagularea principiului legalității, în primul rând printr-o mai bună reflectare a previzibilității și accesibilității legii, respectiv, în al doilea rând, prin limitarea liberei aprecieri a instanței.

Remarcăm, așadar, o reflectare a dezideratului beccarian privind prevenirea arbitrariului judiciar printr-o operă legislativă riguroasă[259].

---

[259] Reiterăm „Nu există lucru mai periculos decât axioma comună potrivit căreia trebuie consultat spiritul legii (...), aşadar vedem cum aceleaşi infracţiuni sunt pedepsite de acelaşi tribunal în mod diferit, în timpuri diferite, ca urmare a faptului că, în loc să fie consultat textul constant şi fix al legii, a fost consultată continua instabilitate a interpretărilor" (a se vedea *supra* 60).

Comparând legislațiile penale din anul 1864 până în prezent, Codul în vigoare constituie apexul operei de normativizare în materie prin consacrarea *expressis verbis* a unui număr de șapte coordonate compozite celor două criterii generale de individualizare:

a) împrejurările şi modul de comitere a infracţiunii, precum şi mijloacele folosite;
b) starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită;
c) natura şi gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii;
d) motivul săvârşirii infracțiunii și scopul urmărit;
e) natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului;
f) conduita după săvârşirea infracțiunii și în cursul procesului penal;
g) nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială.

Astfel, substanța actualei reglementări rezidă în importanța sa practică, prin aceea că instanța, în procesul de individualizare a pedepsei, este obligată să analizeze fiecare dintre aceste aspecte în parte, spre deosebire de reglementările anterioare în care aceste elemente, deși obligatorii pentru instanță, erau expuse într-o manieră abstractă care *in concreto* golea de conținut caracterul imperativ al unei atare analize[260].

---

[260] În acest sens, reținem motivarea instanței supreme într-o decizie de speță, care arată că „individualizarea pedepsei nu este un proces arbitrar, subiectiv, ci reprezintă rezultatul unui examen obiectiv al întregului material probator, studiat după anumite reguli şi criterii precis determinate. Ca să-şi poată îndeplini funcţiile care-i sunt atribuite în vederea realizării scopului său şi al legii, pedeapsa trebuie să corespundă sub aspectul naturii, duratei şi modalităţii de executare (privativă sau neprivativă de libertate), atât gravităţii faptei şi potenţialului de pericol social pe care îl prezintă, în mod real, persoana inculpatului, cât şi aptitudinii acestuia de a se îndrepta sub influenţa pedepsei. Funcţiile de constrângere şi de reeducare, precum şi scopul preventiv al pedepsei, pot fi realizate numai printr-o justă individualizare a sancţiunii, care să ţină seama de persoana căreia îi este destinată, pentru a fi ajutată să se schimbe, în sensul adaptării la condiţiile socio-etice impuse de societate. Exemplaritatea pedepsei produce efecte atât asupra conduitei inculpatului, contribuind la reeducarea sa, cât şi asupra altor persoane care, văzând constrângerea la care este supus acesta, sunt puse în situaţia de a reflecta asupra propriei lor comportări viitoare şi de a se abţine de la săvârşirea de infracţiuni.” – Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, Secţia penală, Decizia nr. 118/A/2019, www.scj.ro.

b. Influența pozitivistă și a noii apărări sociale. Opera lui Raymond Saleilles

Bunăoară, de-a lungul acestei evoluții legislative, constatăm o amplă preluare a tezelor *„Școlii Pozitiviste"*.

În primul rând, odată cu intrarea în vigoare a Codului penal din 1936, au fost prevăzute cu titlu principial *circumstanțele generice indeterminate* (criteriile generale de individualizare), respectiv „motivele și gravitatea faptei, gradul de perversitate a infractorului, viața anterioară și conduita sa după comiterea faptei" –art. 21 din Codul penal din 1936.

Prin aceasta a fost edificat un cadru multifactorial de stabilire a pedepsei, care imprima necesitatea individualizării pedepsei în baza cercetării faptei și a făptuitorului într-un context extern și elastic.

Deopotrivă, în ciuda modificărilor operate în sensul formalizării acestei materii, reținem că opera pozitivismului italian privind geometria holistică de analiză a infractorului și a faptei într-o perspectivă amplă și-a păstrat actualitatea.

Printr-o analiză a discursului doctrinei postbelice, remarcăm reflectarea perfectă a acestei perspective: „așadar, pedeapsa nu-și poate îndeplini integral funcțiile și nu-și poate realiza scopul său decât dacă este perfect adaptată cazului individual concret, adică la gradul de pericol social al faptei și al făptuitorului și necesităților reale de îndreptare și reeducare (...), stabilind ca scop principal al pedepsei prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, prin înlăturarea cauzelor acestora din conștiința oamenilor, prin formarea la cei condamnați a unei atitudini corecte (...). Codul penal în vigoare face din pedeapsă un mijloc de influențare activă asupra conștiinței elementelor înapoiate care săvârșesc infracțiuni"[261].

În același sens, în prezent, criteriile de individualizare expres prevăzute reflectă produsul pozitivismului italian, perfectat în această materie de Raymond Saleilles, a cărui contribuție o vom prezenta în continuare[262].

Pornind de la o suită de postulate, precum:

- negarea noțiunii de *„individualizare legală"* absolută, prin prisma faptului că este imposibil ca legea să poată cunoaşte individul;
- atenuarea formalismului individualizării legale prin individualizare judiciară;

---

[261] A se vedea *V. Dongoroz et. al.*, „Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală", Vol. II, Editura All Beck, București, 2003, p. 111.

[262] Punctul central al lucrării lui Saleilles a constat într-o abordare mixtă, combinând elemente de criminologie clasică – afirmarea liberului-arbitru ca fundament al răspunderii penale, precum și pozitivistă – negarea liberului-arbitru ca fundament al pedepsei.

- denunțarea concluziilor absurde ce se pot desprinde din absolutizarea determinismului criminal; în conjuncție cu
- afirmarea faptului că individualizarea pedepsei nu este o individualizare a răspunderii penale,

autorul a propus un mecanism juridico-social relativ la această instituție juridică[263].

Acest mecanism presupunea transpunerea în conținutul textelor legale a unui ansamblu de elemente sociologice, psihologice, medicale etc., destinate a fi folosite de către instanță în vederea conturării unei imagini cu privire la tipologia făptuitorului față de care urma să aplice o pedeapsă[264].

Tipologiile astfel rezultate, susceptibile de a se circumscrie unor categorii preexistente de criminali ori de a produce prin ele însele atare categorii, se vor caracteriza printr-o serie de particularități, în funcție de care se va putea stabili pedeapsa adecvată[265].

Abstractizând, autorul afirma că *„înseși categoriile rezultate prin clasificări sunt forme de individualizare a pedepsei"*[266].

În al doilea rând, menționăm că în perioada interblică au existat și alți autori care au propus enumerarea, cel puțin cu titlu generic, a circumstanțelor atenuante/agravante judiciare, opinia lor fiind criticată de susținătorii concepțiilor pozitiviste, aceștia din urmă argumentând că atare prevederi nu ar ține seama de polivalența respectivelor stări și situații[267].

Redăm un exemplu produs în susținerea acestei tezei: *„trecutul onest poate fi o cauză de atenuare, dar poate fi și un simptom de o prefacere morbidă, care relevă un grav pericol"*[268].

În același sens, în literatura criminologică pozitivistă s-a mai susținut punctul de vedere conform căruia premeditarea ar trebui să reprezinte o cauză de atenuare, argumentându-se că un criminal capabil să expună un plan coerent este înzestrat cu rațiune, deci este mai puțin periculos decât un criminal nebun care acționează din impulsivitate[269].

---

[263] A se vedea *R. Saleilles,* „L'individualisation de la Peine: Étude de Criminalité Sociale", 3eme Edition, Librairie Felix Alcan, Paris, 1927, p. 202.
[264] *ibidem,* p. 203.
[265] *ibidem,* p. 204.
[266] *ibidem*
[267] *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 544
[268] *ibidem*
[269] A se vedea *R. Garofalo,* op. cit., pp. 373-382.

Aşadar, opinia de sorginte pozitivistă s-a reflectat în cuprinsul Codului penal din 1936, nefiind reglementată nicio circumstanţă atenuantă/agravantă judiciară.

Pe de altă parte, după cum am observat anterior, prin preluarea ideilor lui Sailles şi urmărind obiectivul punctat la începutul acestei secţiuni, în cuprinsul Codului penal din 1968, respectiv al Codului penal în vigoare, au fost introduse o serie de prevederi care compun geometria circumstanţelor agravante/atenuante judiciare, concepţia anterioară fiind dezavuată.

Justificarea doctrinară a acestei opţiuni a fost enunţată în literatura de specialitate postbelică după cum urmează: „preocuparea privind individualizarea pedepsei apare încă din faza elaborării normelor de drept penal şi se concretizează în dispoziţiile care reglemenează această instituţie (...); cum individualizarea pedepsei nu poate fi făcută în mod arbitrar, codul penal [din 1968 – n. n.] stabileşte cauzele care pot determina depăşirea acestor limite [limite de pedeapsa – n.n.] şi măsura în care ele pot fi depăşite”[270].

Concluzionăm prin a afirma că actualul cod reflectă o temperare a opticii pozitiviste printr-un formalism juridic raţional, manifestat sub forma unui instrumentar multidisciplinar, conform principiului legalităţii, pus la dispoziţia instanţei, în scopul eficientizării procesului de individualizare, spre a servi reintegrării sociale a persoanelor condamnate.

c. Pentru a **reliefa** modalitatea în care criteriile descrise de art. 74 din Codul penal sunt implementate de instanţe o să oferim câteva exemple, zicem noi edificatoare, din practica judiciară.

Astfel, într-o speţă, „privitor la infracţiunea de omor, Curtea constată că împrejurările şi modul de săvârşire a faptei indică o periculozitate sporită a inculpaţilor, care duce la concluzia că nu este suficientă o pedeapsă orientată spre minimul prevăzut de lege. În acest context, au fost avute în vedere circumstanţele săvârşirii faptei, reflectând un nivel sporit de gravitate, prin lovituri repetate aplicate de cei doi inculpaţi asupra unor zone vitale, cu un obiect contondent şi cu pumnii asupra victimei, cu consecinţa gravă a decesului acesteia şi culminând cu părăsirea locului faptei fără sesizarea imediată a organelor de prim ajutor. Mai mult, gravitatea este amplificată prin agresarea victimei cu pumnii la nivelul capului şi la nivelul toracelui superior, până când acesta a căzut la pământ inconştient, inculpaţii continuând însă să o lovească pe suprafaţa corpului cu o coadă de topor/lopată de lemn. Mai mult, agresiunile celor doi inculpaţi asupra victimei au avut loc prin urmărirea acesteia şi în mod repetat, fiind apoi lăsată fără

---

[270] A se vedea *V. Papadopol et. al.*, op. cit., p. 427.

ajutor, pe timpul nopţii, în contextul unor temperaturi care i-au cauzat hipotermie, potrivit înscrisurilor medicale aflate la dosarul cauze"[271].

Într-o altă cauză se reţine că: „instanţa de fond a realizat o individualizare corectă a pedepsei aplicată inculpatului apelant, sub aspectul naturii, cuantumului şi modalităţii de executare, şi aceasta atât în raport de gradul concret de pericol social al faptei comise, care poate fi apreciat ca fiind mai scăzut, dar şi în raport de periculozitatea socială mai ridicată a inculpatului, care a suferit numeroase condamnări anterioare la pedepse cu închisoare, tot pentru comiterea unor infracţiuni de furt. Inculpatul se află în stare de recidivă, totodată şi pentru faptul că nu are un loc de muncă şi nici nu desfăşoară vreo activitate din care să obţină mijloace licite de existenţă, sustragerea de bunuri fiind, astfel cum a şi recunoscut inculpatul, singura modalitate de obţinere a mijloacelor de existenţă.

Astfel, raportat în primul rând la circumstanţele personale nefavorabile inculpatului, se impunea condamnarea la o pedeapsă cu închisoare care să fie executată în regim de deţinere"[272].

În aplicarea aceloraşi criterii, se reţine, într-o altă speţă, că „având în vedere conduita inculpatei A. după săvârşirea infracţiunii şi în cursul procesului penal, situaţia sa familială, motivele de ordin umanitar care au determinat inculpata să săvârşească infracţiunile (minorul C. avea nevoie de efectuarea unei intervenţii chirurgicale pentru însănătoşire) şi faptul că inculpata este la primul conflict cu legea penală, instanţa de fond a dispus condamnarea inculpatei la pedeapsa de: 4 (patru) luni închisoare pentru săvârşirea infracţiunii de participaţie improprie la comiterea infracţiunii de fals intelectual; 2 (două) luni închisoare pentru săvârşirea infracţiunii de participaţie improprie la comiterea infracţiunii de trecere frauduloasă a frontierei; 2 (două) luni închisoare pentru săvârşirea infracţiunii de falsul privind identitatea; 2 (două) luni închisoare pentru săvârşirea infracţiunii de uz de fals şi 2 (două) luni închisoare pentru săvârşirea infracţiunii de fals în declaraţii."[273]

---

[271] Curtea de Apel Braşov, Secţia penală, decizia penală nr. 557/12 octombrie 2021, www.rolii.ro.

[272] Curtea de Apel Constanţa, Secţia penală şi pentru cauze penale cu minori şi de familie, decizia penală nr. 1225/P/2019, www.rolii.ro.

[273] Curtea de Apel Craiova, Secţia penală, decizia penală nr. 872/2018, www.rolii.ro.

Secțiunea V

Măsurile de siguranță

După cum am procedat până în acest punct, vom prezenta inițial aspectele istorico-legislative privind măsurile de siguranță, pentru a constata fundamentul lor criminologic. Vom insista asupra acestei instituții juridice, întrucât ea reprezintă centrul de greutate al operei pozitivismului italian, îmbinând considerațiile punctate anterior într-un ansamblu de mecanisme preventiv-represive.

1. Perspective istorice

a. Codul penal din 1864

Măsurile de siguranță nu au beneficiat de o reglementare unitară și coerentă în Codul penal din 1864. Cu toate acestea, existau dispoziții disparate privind anumite măsuri cu rol preventiv, precum:

- confiscarea specială – art. 37;
- trimiterea minorilor lipsiți de discernământ într-o mănăstire – art. 62;
- interdicția de a se afla în anumite localități – art. 596 din Codul de procedură penală din 1864.

b. Codul penal din 1936

Intrarea în vigoare a Codului penal din 1936 a marcat momentul unei configurări de ansamblu în privința măsurilor de siguranță, acestei instituții fiindu-i rezervată un întreg titlu reprezentând art. 70 – art. 91.

Cu titlu de principiu, era stipulat, la art. 70, că „măsurile de siguranță se aplică de instanța judecătorească, însoțind o pedeapsă, afară de cazurile prevăzute de lege, când pot fi pronunțate și singure; ele nu pot fi pronunțate decât dacă judecătorul constată starea de pericol a infractorului".

Galeria acestor sancțiuni cuprindea 15 specii de măsuri de siguranță (art. 71)[274].

În doctrină, acestea au fost grupate în funcție de mai multe criterii:

- *starea de pericol* (măsuri de siguranță privind persoana infractorului, respectiv privind instrumentele folosite);
- *persoane* (măsuri aplicabile infractorilor capabili, respectiv incapabili);
- *substanță* (măsuri privative de libertate, restrictive de libertate, restrictive de drepturi, patrimoniale);
- *durată* (măsuri aplicabile pe durată absolut nedeterminată, relativ determinată, perfect determinată, generală);
- *raportul cu pedeapsa* (măsuri aplicabile pe lângă pedepse, singure, respectiv provizoriu)[275].

c. Codul penal din 1968

Păstrând forma reglementării de principiu, Codul penal din 1968 nu a adus o modificare substanțială referitoare la regimul general al măsurilor de siguranță.

Se remarcă anumite schimbări de ordin terminologic, explicitându-se scopul măsurilor de siguranță, „înlăturarea unei stări de pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală", respectiv ajustându-se calitatea persoanelor față de care se aplică, „persoane care au comis fapte prevăzute de legea penală".

De asemenea, s-a efectuat o ecologizare a măsurilor de siguranță în sensul diminuării numărului acestora prin eliminarea completă din lege, separarea măsurilor cu caracter educativ aplicabile minorilor de măsurile de siguranță și preluarea unor măsuri în sfera altor ramuri de drept, codul enumerând expres opt specii de măsuri de siguranță – art. 112[276].

---

[274] Potrivit art. 71 din C. pen. din 1936 „Măsurile de siguranță sunt: 1. internarea infractorilor alienați într'un ospiciu; 2. internarea infractorilor cu anormalități de ordin fiziologic sau psihologic, într'un azil; 3. deținerea infractorilor din obiceiu într'un institut special; 4. internarea vagabonzilor și cerșetorilor într'o casă de muncă; 5. internarea infractorilor minori într'un institut de educație corectivă; 6. liberarea supravegheată pentru minori; 7. măsurile tutelare pentru minori; 8. interdicția de a se afla în anumite localități; 9. interdicția de a pătrunde în anumite localuri; 10. interdicția de a exercita o anume profesie sau meserie; 11. expulzarea străinilor; 12. confiscarea specială; 13. cauțiunea de bună purtare; 14. închiderea localului; 15. disolvarea sau suspendarea unei persoane juridice."

[275] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., pp. 511-512.

[276] Potrivit art. 112 din C. pen. din 1968 „Măsurile de siguranță sunt: a) obligarea la tratament medical; b) internarea medicală; c) interzicerea de a ocupa o funcție sau de a exercita o profesie, o meserie ori o altă ocupație; d) interzicerea de a se afla în anumite

În parte, opera de ecologizare s-a grefat pe modificarea situației politice și sociale, afirmându-se că eliminarea măsurilor privind internarea infractorilor de obicei, cauțiunea de bună purtare, interdicția de a intra în anumite localuri și dizolvarea sau suspendarea unei persoane juridice se susține prin aceea că, în condițiile *„orânduirii socialiste"*, cauzele care determinau stările de pericol corespunzătoare nu mai existau[277].

d. Codul penal în vigoare

Reglementarea actuală a păstrat, în principiu, reglementările generale anterioare, astfel cum reiese din lecturarea art. 107 – art. 112, diferența constând în trecerea anumitor măsuri de siguranță în categoria pedepselor complementare, anume:

– interzicerea de a se afla în anumite localități;
– expulzarea și
– interzicerea de a reveni în locuința familiei pe o perioadă determinată.

Așadar, *ab initio* au fost prevăzute patru specii de măsuri de siguranță, ulterior, prin art. II pct. 1 din Legea nr. 63/2012, fiind introdusă o a cincea.

În acest sens, potrivit art. 108 Cod penal, ce are denumirea marginală, sugestiv, Categoriile măsurilor de siguranță,

„Măsurile de siguranță sunt:

a) obligarea la tratament medical;
b) internarea medicală;
c) interzicerea ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii;
d) confiscarea specială.
e) confiscarea extinsă".

2. Dimensiunea criminologică

După cum am mai punctat, doctrina clasică și-a asumat *inter alia* obiectivul prevenirii infracționalității, însă nu a promovat, în concret, un interes față de elaborarea unor mecanisme specifice prevenirii fenomenului criminal, considerându-se, prin referire la preceptele *justiției utilitariste*, că prevenția rezultă implicit din represiune, cu atât mai mult cu cât represiunea este mai severă[278].

---

localități; e) expulzarea străinilor; f) confiscarea specială; g) interdicția de a reveni în locuința familiei pe o perioadă determinată; h) confiscarea extinsă."

[277] A se vedea *V. Dongoroz,* „Explicații", Vol. II, op. cit., p. 262.

[278] Reluăm mențiunile anterioare *Justiția utilitaristă*, în esență, pleacă de la premisa conform căreia legitimitatea pedepsei derivă din utilitatea sa, conceptul de „utilitate" trebuind a fi înțeles în sensul specific, *i.e.* un rău necesar, manifestat sub forma unei reacții statale materializate represiv însă urmărind un obiectiv preventiv, având ca scop eliminarea unui rău mai mare, anume posibilitatea săvârșirii, în viitor, a altor infracțiuni

Aşadar, prin intermediul curentului pozitivist, care a manifestat interes predilect în această materie, s-a procedat la elaborarea unei panoplii juridice destinate să realizeze, în chip operaţional, o funcţie preventivă.

Cu toate acestea, asemenea mecanismului individualizării pedepselor, vom constata că doctrina clasică a funcţionat asemenea unui tampon între opera pozitivistă şi reflectarea acestei în conţinutul legilor.

În continuare, vom analiza dimensiunea criminologică relativă la:

- prima reglementare a măsurilor de siguranţă;
- accepţiunea condiţiei stării de pericol;
- regimul anumitor specii de măsuri de siguranţă.

În acest scop, ne vom referi în principal la configuraţia măsurilor de siguranţă în Codul penal din 1936, întrucât reflectă cel mai bine dimensiunea criminologică pozitivistă, adaptată prin concepţiile doctrinei clasice la exigenţele principiilor de drept.

În fine, vom puncta dimensiunea criminologică a actualei reglementări.

a. Dimensiunea criminologică a măsurilor de siguranţă în general

Din interpretarea art. 70 din Codul penal din 1936, rezultă următoarele condiţii:

- autoritatea competentă să dispună aplicarea măsurilor de siguranţă era instanţa;
- ca regulă, măsurile de siguranţă însoţeau o pedeapsă;
- însă puteau fi aplicate şi singure dacă această posibilitate era prevăzută de lege;
- fundamentul măsurilor de siguranţă era constatarea „stării de pericol social a infractorului".

Primele trei condiţii aveau menirea de a conferi măsurilor de siguranţă natura juridică a unor sancţiuni de drept penal.

În consecinţă, ele preluau anumite caractere ale pedepselor, precum[279]:

- necesitatea de a fi prevăzute de lege (*nullum poena sine legem)*;
- consecinţa aplicării era o suferinţă rezultată din limitarea drepturilor sau privarea de libertate (*caracter coercitiv şi aflictiv*);

(...) fără a postula necesitatea unei proporţionalităţi între gravitatea faptei şi intensitatea pedepsei, întrucât scopul preventiv şi educativ al pedepsei nu s-ar putea împlini dacă aceasta ar fi proporţională

[279] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 510.

- singura autoritate competentă să dispună dispune aplicarea lor era instanța judecătorească (*caracter jurisdicțional).*

Asimilarea naturii juridice a măsurilor de siguranță cu cea a pedepselor a constituit o temperare normativă a perspectivei pozitiviste, potrivit căreia între măsurile de siguranță şi pedepse exista o suprapunere aproape perfectă, amândouă constituind instrumente subsumate scopului de apărare socială, diferențe fiind doar de ordin tehnic[280].

Respingerea adoptării cu titlu de regulă a opiniei pozitiviste a fost argumentată prin teze specifice *„Școlii Clasice"*:

- fundamentul pedepsei este vinovăția, pe când cel al măsurilor de siguranță este starea de pericol;
- pedepsele se aplică exclusiv pe o perioadă determinată, în vreme ce măsurile de siguranță sunt aplicabile *sine die;*
- scopul principal al pedepselor este unul represiv, iar numai în subsidiar preventiv, în timp ce scopul măsurilor de siguranță este esențialmente preventiv;
- pedepsele sunt consecința infracțiunilor, spre deosebire de măsurile de siguranță, care sunt consecința constatării stării de pericol a infractorului[281].

Acest din urmă argument invocă o problematică importantă în privința dimensiunii criminologice, având o miză majoră, sens în care îl vom analiza în detaliu prin referire la a patra condiție a măsurilor de siguranță – starea de pericol a infractorului.

b. Dimensiunea criminologică privind starea de pericol a infractorului

Din punct de vedere juridic, starea de pericol este condiția specifică măsurilor de siguranță, rezultând dintr-un ansamblu de elemente faptice care, fără a constitui prin ele însele încălcări ale legii penale, au favorizat săvârşirea unor asemenea fapte[282].

Mai mult, s-a afirmat că, deşi măsurile de siguranță se iau față de *infractori*[283] / persoanele care au săvârşit fapte prevăzute de legea penală,

---

[280] A se vedea *E. Ferri,* „Principii de drept criminal", op. cit., pp. 83-85.

[281] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., pp. 510-511.

[282] A se vedea *V. Dongoroz,* „Explicații", Vol. II, op. cit., p. 257.

[283] Din punct de vedere terminologic, noțiunea de „infractor" utilizată în textul C. pen. din 1936 a fost criticată în doctrina post-belică pentru că „în unele cazuri, măsurile de siguranță se iau şi față de persoane care, deşi au săvârşit fapte prevăzute de legea penală, nu răspund penal" (A se vedea *V. Papadopol et. al.,* op. cit., p. 575).

„incidența lor nu este determintată de existența răspunderii penale pentru fapta săvârșită, ci de existența stării de pericol”[284].

Sintetic, fără a fi o condiție *sine qua non,* starea de pericol este o condiție proximă și necesară, care, odată constatată, impune instanței obligația luării unei măsuri de siguranță.

Din punct de vedere criminologic, starea de pericol este centrul de greutate în jurul căruia gravitează întreaga configurație a măsurilor de siguranță, sintetizând însăși substanța operei pozitiviste.

În literatura de specialitate s-a susținut că starea de pericol reprezintă unitatea *potențialului de criminalitate,* cuantificabil prin analize biologice, psihologice și sociale[285].

Din aptitudinea acestei stări de a fi analizată și cuantificată reiese implicit că, în egală măsură, cauzele sale pot fi supuse aceleași examinări, fiind avansată o galerie dialectică de cauze aferente persoanei făptuitorului – *cauze endogene* (condiții biopsihofizice, precum: afecțiuni psihice, alcoolism ori nepregătire profesională) și *cauze exogene* (mediu social cu o frecvență infracțională crescută)[286].

Mențiunile de natuă juridică și criminologică expuse anterior reproduc, în totalitate, relația interdependentă dintre două teze centrale ale pozitivismului italian – *imperativul științific* și *opera preventivă*[287].

De asemenea, observăm reflectarea în opera legislativă și doctrinară a principiului pozitivist constând în inseparabilitatea persoanei făptuitorului de fapta comisă („dar delictul nu poate, nici de la criminalistul teoretic, nici atât mai puțin, de legislator sau de judecător să fie considerat ca o ființă juridică desfăcută de propriul autor; și deci, delictul și delincventul sunt două obiecte inseparabile de legea penală”)[288].

---

[284] *ibidem,* p. 258.

[285] A se vedea *V. Papadopol et. al.,* op. cit., p. 577.

[286] idem. În același sens, a se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal”, op. cit., p. 515.

[287] Reiterând, *imperativul științific* presupunea faptul că realitățile obiective ale lumii sociale și naturale, printre care și cauzele fenomenului criminal, pot fi cercetate cantitativ și calitativ prin mijloace științifice. *Opera preventivă* presupunea faptul că, în baza cunoașterii apriorice a cauzelor fenomenului criminal și, implict, a tipologiilor de criminali, pot fi adoptate mecanisme de apărare specifice fiecărei astfel de tipologii, în vederea combaterii criminalității prin prevenție generală.

[288] A se vedea *E. Ferri,* „Principii de drept criminal”, Vol. I, op. cit., p. 103.

c. Dimensiunea criminologică a măsurilor de siguranță în special

Dacă anterior am punctat dimensiunea criminologică a reglementării măsurilor de siguranță în general, vom continua prin a releva faptul că reglementarea anumitor specii ale măsurilor de siguranţă a constiuit o reproducere perfectă a relației dialectice dintre două teze centrale ale pozitivismului italian – *taxonomia* şi *opera preventivă*[289].

În concret, măsurile de siguranță analizate reprezintă, fiecare în parte, un mecanism preventiv special adaptat tipologiilor de criminali descrise în opera lui Enrico Ferri, respectiv Cesare Lombroso:

i) criminalul născut – caracterizat prin similaritatea antropologică cu oamenii primitivi şi irezistibilitate față de pornirile criminale. S-a afirmat că singura sancțiune adecvată ar fi „internarea pe perioadă nedeterminată în instituții speciale pentru cei incorigibili"[290].

ii) criminalul nebun şi *criminalul alcoolic* – caracterizat prin existența unei anomalii psihice congenitale sau supravenite care determină diminuarea moralității şi a capacității de autocontrol. În cazul subcategoriei, anomalia psihică supravenită este cauzată de alcoolism. S-a propus ca sancțiune adecvată „internarea pe perioadă nedeterminată în aziluri psihiatrice diferențiate în funcție de tipologia afecțiunii"[291].

iii) criminalul din obișnuință născută sau dobândită – caracterizat printr-o predispoziție patologică sau supravenită către recidivism, vagabondaj, cerşetorie, conduita fiind determinată, încă din copilărie, de factori psihosociali, precum mediul imoral şi sărac al aglomerațiilor urbane. Față de perseverența delictuală specifică, s-a afirmat caracterul falimentar al pedepselor privative de libertate[292].

Pe de altă parte, referitor la măsurile de siguranță în special, vom avea în vedere, raportându-ne în continuare la dispozițiile Codului penal Carol al II-lea:

- internarea infractorilor alienați într-un ospiciu – art. 72;
- internarea infractorilor cu anormalități de ordin fiziologic sau psihologic într-un azil – art. 73;
- deținerea infractorilor din obiceiu într-un institut special – art. 74;
- internarea vagabonzilor şi cerşetorilor într-o casă de muncă – art. 75.

---

289 Reiterând, *taxonomia* presupune faptul că, atâta vreme cât cauzele externe ale fenomenului criminal pot fi cercetate cantitativ şi calitativ prin mijloace ştiințifice, tipologiile de criminali pot fi clasificate în funcție de respectivele cauze concurente.

290 A se vedea *supra* 119. În acelaşi sens, a se vedea *E. Ferri*, „Principii de drept criminal", Vol. I, op. cit., p. 206.

291 A se vedea *supra* 128.

292 A se vedea *E. Ferri*, „Principii de drept criminal", Vol. I, op. cit., pp. 208-209.

Internarea infractorilor alienați se realiza într-un institut anume destinat ori într-o secție specială a unui ospiciu, măsura fiind justificată prin raportare la starea de pericol decurgând din *condiţiunea biopsihofizică* care cauza starea de alienație mintală.

De asemenea, s-a afirmat că, de vreme ce starea de pericol rezulta dintr-o „deviațiune patologică", privarea de libertate prin internare se impunea a fi pe durată nedeterminată[293].

Categoria infractorilor alienați era compusă din persoanele iresponsabile, față de care nu se putea pronunța o pedeapsă, sens în care mențiunile referitoare la cauzele iresponsabilității sunt aplicabile în mod corespunzător[294].

Rezultă că această măsură era adaptată particularităților categoriei *criminalului născut.*

Internarea infractorilor anormali din punct de vedere fiziologic sau psihologic se realiza, ulterior executării pedepsei principale, într-un azil special destinat, unde să fie obligate la tratamentul medical și „deprinse cu o muncă potrivită stării lor fizice sau psihice".

Această măsură era justificată de starea de pericol ce decurgea din *condiţiunea biopsihofizică* ce se putea manifesta prin „boală, infirmitate, intoxicare cronică prin alcool ori stupefiante".

Explicitând starea de pericol, în doctrină s-a afirmat că:

- starea de anormalitate biopsihofizică putea determina lipsă a posibilității de câștigare a existenței prin muncă, fapt de natură să prefigureze o predispoziție infracțională; respectiv
- starea de anormalitate biopsihofizică putea constitui prin ea însăși o predilecție infracțională[295].

Și în această situație măsura se putea dispune pe o perioadă nedeterminată, cauza stării de pericol fiind patologică. Observăm că această măsură corespundea, după caz, categoriei *criminalului nebun* sau *alcoolic.*

Deținerea infractorilor de obicei se realiza, potrivit art. 74 din Codul penal de la 1936, într-un institut special destinat acestei categorii de făptuitori, ulterior executării pedepsei, pe o perioadă cuprinsă între 2 și 10 ani.

---

[293] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 516.

[294] Reiterând, înțelesul conceptului de „nebunie" în optica penaliștilor interbelici a fost profund influențată de opera pozitiviștilor, aceștia îmbrățișând ideea unei cauzalități diverse a afecțiunilor psihicie, precum „smintirea, cretinismul, imbecilitatea, persecuția delirantă, maniile, epilepsia, isteria și nebunia morală.

[295] A se vedea *V. Dongoroz,* „Drept penal", op. cit., p. 518.

Regimul de executare consta, pe lângă privarea de libertate, în desfășurarea de munci fizice „potrivite puterii lor fizice".

Mai mult, se menționa că institutele în care se executa această măsură trebuiau înființate „cât mai departe de centrele mari sau în secții speciale ale coloniilor penitenciare".

Justificarea măsurii rezida în pericolul social ce decurgea din *perseverența delictuală,* textul normativ menționând că „sunt considerați infractori de obiceiu, acei cari, prin numărul și genul infracțiunilor de drept comun săvârșite, prezintă simptomele unei prezistente înclinațiuni criminale".

În acest caz, instrumentul judiciar de analiză a pericolului social era calculul probalistic efectuat de instanță.

Reținem că această măsură se raporta la particularitățile categoriei *criminalului din obișnuință.*

Internarea vagabonzilor și cerșetorilor se realiza, potrivit art. 75 din actul normativ precitatm în colonii penitenciare anume destinate, denumite *case de muncă,* în cadrul cărora erau „obligați să învețe o meserie, potrivit aptitudinii lor".

În acest caz, pericolul social decurgea din *modul de viață parazitar,* afirmându-se că starea de vagabondaj și cerșetorie provoacă prin ele însele o „prezumție de pericol"[296].

Această măsură corespundea tipologiei *criminalului din obișnuință.*

d. Dimensiunea criminologică a reglementării actuale

Trasând o paralelă între construcția măsurilor de siguranță din Codul penal din 1936 și cea din Codul penal în vigoare, constatăm o reflectare a acelorași percepții și obiective, atât în privința regimului general (prin raportare la noțiunea stării de pericol), cât și în privința anumitor specii de măsuri (prin raportare la adaptarea taxonomică).

Referitor la noțiunea stării de pericol, textul normativ, aunme art. 107 alin. (1) Cod penal, precizează că „măsurile de siguranță au ca scop înlăturarea unei stări de pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală".

Din punct de vedere terminologic, actuala reglementare realizează o schimbare logico-formală, prin aceea că starea de pericol este privită ca scop negativ („înlăturarea stării de pericol" – Codul penal în vigoare), iar nu drept cauză („judecătorul constată starea de pericol a infractorului" – Codul penal din 1936).

---

[296] *ibidem,* p. 519.

Însă, această modificare nu priveşte esenţa măsurilor, doctrina afirmând unanim că „aplicarea măsurilor de siguranţă este determinată de existenţa unei stări de pericol”[297].

De asemenea, printr-o analiză critică asupra discursului literaturii de specialitate contemporane, reiese că substanţa criminologică a stării de pericol reflectă aceleaşi percepţii, „sunt situaţii generatoare ale unei stări de pericol starea în care se află bolnavul mintal care, din cauza incapacităţii de a-şi da seama de faptele sale, a comis şi ar putea comite şi în viitor infracţiuni; toxicomanul care, sub imperiul necesităţii de a-şi procura drogul a comis o infracţiune şi există pericolul real de a săvârşi altele”[298].

Pe cale de consecinţă, menţiunile făcute cu privire la dimensiunea criminologică a stării de pericol îşi păstrează valabilitatea în actuala reglementare.

Referitor la măsurile de siguranţă în special, observăm *prima facie* o schimbare de perspectivă, prin diminuarea cantitativă a măsurilor privative de libertate, Codul penal în vigoare reglementând o singură astfel de măsură, internarea medicală.

„Depenalizarea” măsurilor de siguranţă a fost influenţată de doctrina *noii apărări sociale*. Astfel, prin combinarea unor idei centrale ale acestui curent, precum eficientizarea procesului de prevenţie şi reabilitare a făptuitorilor prin mecanisme umane[299], respectiv teza conform căreia măsurile de siguranţă ar trebui înţelese drept „epitomul metodelor non-punitive de combatere a criminalităţii”[300], a rezultat opţiunea de politică penală potrivit cu care scopul preventiv al măsurilor de siguranţă se poate atinge cel mai bine prin menţinerea supravegheată a făptuitorului în societate.

Pentru identitate de raţiune, spre a identifica o paralelă între componentă criminologică anterioară şi cea prezentă, ne vom referi în continuare la măsura obligării la tratament medical (art. 109) şi la măsura internării medicale (art. 110).

Obligarea la tratament medical se poate dispune dacă făptuitorul, „din cauza unei boli, inclusiv cea provocată de consumul cronic de alcool sau de alte substanţe psihoactive, prezintă pericol pentru societate” – art. 109.

Din punct de vedere al duratei, perioada pentru care se poate aplica este nedeterminată.

---

297 A se vedea *M. Udroiu*, op. cit., p. 558.
298 A se vedea *L. V. Lefterache*, op. cit., p. 257.
299 A se vedea *M. Ancel*, op. cit., pp. 137-138.
300 *ibidem*, p. 140.

În toate cazurile, măsura se impune a fi fundamentată pe concluziile expertizei medico-legale psihiatrice, astfel cum reiese din interpretarea sistematică a art. 246 alin. (8) şi alin. (13) din Codul de procedură penală, respectiv a art. 315 alin. (2) lit. e) din acelaşi cod raportat la art. 246 alin. (13) şi art. 568 alin. (4) din Codul de procedură penală.

De regulă, în practică, soluţia instanţei se conformează propunerilor cuprinse în raportul de expertiză[301].

Această măsură se justifică prin prisma stării de pericol rezultând din *condiţiunea biopsihofizică,* manifestată printr-o boală fizică sau o tulburare psihică, inclusiv cea provocată de consumul cronic de alcool sau de alte substanţe psihoactive.

Spre exemplu, referitor la starea de pericol constând într-o afecţiune psihică ce a determinat diminuarea discernământului, în practică s-a reţinut că „raportul de expertiză a atestat (...) ideaţie de intensitate prevalentă de prejudiciu şi persecuţie în principal din partea familiei, interpretări delirante, suspiciozitate, păstrând parţial capacitatea de control, capacitate de autoîngrijire şi autocontrol scăzute, maladiile psihice ce îi afectaseră raportul volitiv (...), situaţia familială tensionată care a condus la săvârşirea faptei asupra unui membru de familie şi stare de sănătate alterată a inculpatei din cauza unei boli psihice, care i-a diminuat discernământul în momentul săvârşirii acesteia."[302]

Astfel, în spectrul prezentei reglementări, obligarea la tratament medical reprezintă reflectarea temperată prin absenţa privării de libertate a măsurii constând în internarea infractorilor anormali din punct de vedere fiziologic sau psihologic într-un azil special destinat (art. 73 din C. pen. din 1936).

Prin urmare, putem concluziona că măsura obligării la tratament medical corespunde tipologiei *criminalului nebun* sau *alcoolic.*

---

[301] „Instanţa are obligaţia de a se pronunţa asupra măsurii de siguranţă dacă prin expertiza medico-legală psihiatrică efectuată în cauză s-a recomandat obligarea inculpatului la tratament medical" (*C. A. Iaşi, Secţia penală, d. pen. nr. 49/2002).*
„Expertiza medico-legală a concluzionat că inculpatul, pe fond patologic, are discernământul diminuat în raport cu fapta cercetată şi a recomandat luarea măsurii de siguranţă a obligării la tratament medical. Discernământul diminuat, constatat pe calea expertizei medico-legale, este un factor ce potenţează pericolul pentru societate, favorizând activitatea infracţională, condiţii în care instanţa este obligată să dispună internarea medicală" (*C. A. Ploieşti, Secţia penală, d. pen. nr. 149/A/1999*).

[302] Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, Secţia penală, decizia penală nr. 191/A/2019, www.scj.ro.

Internarea medicală într-o unitate sanitară de specialitate se poate lua față de făptuitorul bolnav psihic, consumator cronic de substanțe psihoactive sau care suferă de o boală infectocontagioasă ce prezintă pericol pentru societate.

De asemenea, această măsură se poate dispune şi atunci când persoana față de care s-a luat măsura obligării la tratament medical nu urmează cu rea-credință tratamentul impus sau când acesta se dovedeşte ineficient, aşa cum rezultă din interpretarea sistematică a art. 109 alin. (2) din Codul penal şi a art. 246 alin. (12) din Codul de procedură penală.

Măsura se ia pe o perioadă nedeterminată. Şi în acest caz, expertiza medico-legală psihiatrică este obligatorie.

Apreciem că starea de pericol care justifică internarea medicală are caracter complex, întrucât ea decurge:

i) în mod direct din *condițiunea biopsihofizică* manifestată prin boală psihică, consum cronic de substanțe psihoactive, boală infectocontagioasă.

Referitor la această formă a stării de pericol, doctrina a afirmat că se poate materializa prin „schizofrenie paranoică care duce la inexistența discernământului sau epilepsia cu consecințe asupra capacității de frânare a actelor de conduită şi cu tendințe spre agresivitate”[303].

În același sens, practica a reținut că „o maladie ce avea o amploare de natură a genera lipsa discernământului justifică şi impune internarea (...); pericolul social a fost evaluat prin raportare la gravitatea şi efectul maladiei asupra conduitei şi prin prisma gravității faptelor, determinate prin natura infracțiunii, modul şi circumstanțele de săvârşire – proferarea, prin intermediul rețelei de Internet, de amenințări cu moartea, prin deținerea, fără drept, a unei arme neletale supusă autorizării, cât şi a muniției aferente (...), armă cu care s-a prezentat la poarta de acces a locului de muncă a persoanei vizate, având asupra sa şi un cuțit, precum şi o pereche de cătuşe”[304].

Observăm că măsurii internării medicale aferente acestei stări de pericol îi corespunde internarea infractorilor alienați într-un ospiciu (art. 72 din C. pen. din 1936), sens în care putem conchide că măsura internării este şi în prezent adaptată tipologiei *criminalului nebun.*

---

[303] A se vedea *L. V. Lefterache,* op. cit., p. 263,

[304] Înalta Curte de Casație şi Justiție, Secția penală, decizia penală nr. 19/2019, www.scj.ro.

ii) în mod indirect din *condiţiunea biopsihofizică,* manifestată prin ineficienţa tratamentului medical.

Gravitatea acestei modalităţi a stării de pericol se suprapune cu cea anterioară, diferenţa fiind dată de caracterul variabil al aprecierii medico-judiciar, practica statuând că „tulburările de comportament pe fond nevrotic şi intelect liminat, precum şi discernământul diminuat nu impun în toate situaţiile luarea măsurii de siguranţă a internării medicale, fiind posibil ca inculpatul să poată fi tratat prin obligare la tratament medical”[305].

Reiese că internarea medicală în această situaţie reprezintă o reflectare a măsurii internării infractorilor alienaţi (art. 72 din C. pen. din 1936), motiv pentru care putem concluziona că, în prezent, această specie a internării medicale corespunde categoriei *criminalului născut.*

iii) în mod direct din *perseverenţă delictuală* şi incidental din *condiţiunea biopsihofizică,* manifestată prin sustragerea cu rea-credinţă de la tratamentului medical impus.

În acest caz, se impune stabilirea existenţei ambelor stări de pericol, afirmându-se că „măsura de siguranţă a obligării la tratament medical nu poate fi înlocuită cu măsura internării medicale decât cu avizul medicului de specialitate, care va atesta sustragerea de la efectuarea tratamentului (...); responsabilitatea izolării bolnavului revine atât medicului, cât şi magistratului care dispune privararea de libertate, având în vedere afecţiunile psihice pe care le prezintă şi sustragerea de la efectuarea tratamentului, ce justifică reţinerea existenţei unei stări de pericol pentru societate”[306].

Aşadar, considerăm că această variantă graduală şi sancţionatorie a internării medicale constituie rezultanta dintre măsura internării infractorilor cu anormalităţi (art. 73 din Codul penal din 1936) şi măsura deţinerii infractorilor de obicei (art. 74 din Codul penal din 1936), ceea ce ne face să concluzionăm că ea corespunde subcategoriei *criminalului din obişnuinţă născută.*

---

[305] Tribunalul Suprem, Secţia penală, decizia penală nr. 2677/1979 în V. Puşcaşu, Noul Cod penal adnotat, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2014, p. 46.

[306] Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, Secţia penală, decizia penală nr. 22/2004, www.scj.ro.

PARTEA a III-a

CRIMINOLOGIA ȘI DREPTUL PENAL

ASPECTE PRACTICE

Capitolul V

Dimensiunea fenomenologică relativă la conceptul de violență. Fenomenologia violenței

„E noapte-n cartier și pot să-i fac pe toți bucăți
Pot să fac ce vreau fiindcă sunt un prinț de borfaș
Pot să fac ce vreau fiindcă sunt un ucigaș."

(B.U.G. Mafia, Ucigași în serie)

Înainte de toate, facem precizarea de ordin terminologic, în sensul că, prin raportare la economia acestei lucrări, vom numi în principiu *infracțiuni săvârșite cu violență* faptele prevăzute de legea penală, săvârșite cu intenție, astfel cum sunt reglementate în Titlul I, Capitolele I-III din Partea Specială a C. pen. în vigoare[307].

De asemenea, vom considera ca fiind infracțiuni săvârșite cu violență și:

- infracțiunile contra libertății sexuale (violul, agresiunea sexuală);
- infracțiuni contra libertății persoanei (lipsire de libertate, trafic de persoane);
- anumite infracțiuni contra patrimoniului (tâlhăria);
- anumite infracțiuni săvârșite de către agenți ai statului (tortura, genocidul, crimele împotriva umanității etc.).

Vom insista asupra aspectelor generale relative la infracțiunile săvârșite cu violență, dedicându-le un capitol întreg, deoarece aceste considerații sunt comune tuturor speciilor de infracțiuni pe care le vom analiza.

---

[307] Vom avea în vedere, în special, infracțiunile de omor (art. 188); omor calificat (art. 189); lovirea sau alte violențe (art. 193); vătămarea corporală (art. 194); loviri sau vătămări cauzatoare de moarte (art. 195); violența în familie (art. 199);

De asemenea, de vreme ce ne vom ocupa, ulterior, defalcat, de o serie de infracțiuni care au drept element comun acte de violență, ne propunem în continuare o expoziție *in extenso* a conceptului de violență.

1. Perspective teoretice

a. Perspectiva bioistorică

Într-o abordare biologică, violența este un fenomen natural în rândul organismelor, care a stat la baza ipotezei darwiniste privind alegerea sexuală/ selecția naturală.

Spre exemplu, făcând apel la opera lombrosiană, – „în perioada căldurilor crește gelozia și ura împotriva rivalilor (...) printre maimuțe, femelele uistitelor mănâncă uneori capul unui din puii lor, tot astfel ele își ucid puii lovindu-i de un arbore când au obosit să-i mai poarte în spinare (*canibalism, infanticid, paricid*); la maimuțele antropomorfe și, mai ales, la urangutan, ale căror femele le tratează pe semenele lor cu o animozitate instictivă: le bat și ajung chiar să le ucidă (*crime din antipatie*)"[308].

Conform perspectivei biologice, violența este un drept natural, a cărui exercitatare rațională a dus la apariția și dezvoltarea speciei umane. În acest caz, s-a afirmat că violența este justificată numai dacă este exercitată într-un scop legitim, adică rațional (*legitimitatea scopului justifică mijloacele*)[309].

Într-o perspectivă istorică, făcând apel la mențiunile privind evoluția represiunii statale în Evul Mediu, am constatat că potrivit *lex talionis*, sancțiunile pentru infracțiuni (săvârșite cu violență) reprezentau o chestiune privată.

Cu titlu excepțional, sancțiunile erau impuse de autoritate numai pentru infracțiuni săvârșite împotriva regelui sau a comunității în ansamblu, „celelalte infracțiuni nefiind considerate ca rupturi ale păcii cu publicul, ci cu subiecții particulari"[310].

Am mai constatat că începutul perioadei în care autoritatea în stat a preluat dreptul a fost marcată de o politică a terorii manifestată prin tortură, în care corpul condamnatului și „spectacolul eșafodului" compuneau dovezile vii ale autorității nelimitate de care dispunea suveranul.

---

[308] A se vedea *supra* 107.

[309] A se vedea *W. Benjamin,* „Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings. Critique of Violence", Shocken Books, New York, 1978, p. 278. Putem observa aici cum concepția biologică asupra violenței a reprezentat fundamentul teoriei contractului social, în sensul că oamenii, având un „drept natural la violență", au renunțat la acesta, transferându-l statului, în vederea menținerii coeziunii sociale (a se vedea *supra* 41).

[310] A se vedea *supra* 28.

Perspectiva istorică se reflectă într-o abordare normativă asupra violenţei, iar nu una naturală, potrivit căreia normele juridice indică ce este permis şi ce este interzis.

Astfel, s-a afirmat că scopul în care se exercită violenţele este justificat numai dacă faptele de violenţă sunt legitime, adică prevăzute de lege (*legimititatea mijloacelor justifică scopul*)[311].

Această distincţie prezintă o dublă importanţă. În primul rând a influenţat accepţiunea socio-juridică asupra violenţei, iar subsecvent a influenţat circumstanţele în care, potrivit dreptului penal, violenţa este justificată.

b. Perspectiva sociopenală

Pornind de la distincţia făcută între „drept natural la violenţă" şi „drept legal la violenţă", majoritatea explicaţiilor sociologice în această materie au fost criticate, afirmându-se că acestea nu au privit violenţa ca pe un fenomen social de sine stătător, ci ca pe un apendice ataşat programatic unei politici penale [312].

Prin urmare, în prezent percepţia societăţii asupra violenţei este profund influenţată de ştiinţele penale[313].

În acest sens, în optica ştiinţelor penale, violenţa a fost redusă, în proporţie determinantă, la o categorie de fapte „incriminate din cele mai vechi timpuri", prin care se aduce atingere vieţii, integrităţii corporale sau sănătăţii persoanei[314].

Această abordare fost criticată prin prisma faptului că este susceptibilă să imprime în rândul societăţii o percepţie mult prea restrictivă, potrivit căreia violenţa s-ar rezuma la:

- fapte de natură penală;
- fizice;
- săvârşite de o persoană contra altei persoane (interpersonal)[315].

Principala consecinţă a acestei perspective constă în proliferarea concepţiei conform căreia violenţa reprezintă o manifestare anormală, deviantă, iar nu o componentă firească, naturală, a realităţilor sociale.

Din aceasta, putem identifica următoarele consecinţe derivate. În primul rând, poate determina societatea în ansamblu să considere anumite fenomene, chair

---

311 A se vedea *W. Benjamin,* op. cit., p. 279

312 A se vedea *M. R. Jackman,* „Violence in Social Life", Annual Review of Sociology 28, 2002, p. 387.

313 *ibidem*

314 A se vedea *V. Dongoroz et. al.,* „Explicaţii teoretice ale Codului penal român", Vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971, p. 178.

315 A se vedea *M. R. Jackman,* op. cit., p. 389.

de natură penală, ca nefiind forme de violență, precum: abuzurile psihice, autoagresiunile ca urmare a abuzurilor psihice, utilizarea forței fizice de către agenții statului, pedeapsa cu moartea.

În al doilea rând, poate genera o retorică de blamare a anumitor categorii de victime ale violenței, în sensul că ar fi avut o conduită care a favorizat exercitarea agresiunilor, sau că ar fi avut o atitudine de supunere/compleantă ori că nu ar fi dat dovadă de o conduită preventivă corespunzătoare. Această atitudine se poate explica prin aceea că violența, odată catalogată o stare anormală, automat ea va fi considerată și o stare-pericol ce trebuie prevăzută ori combătută.

Astfel, persoanele care nu vor depune diligențe suficiente în acest sens vor fi, la rândul lor, considerate responsabile. Spre exemplu, putem să ne gândim la atitudinea publică:

- față de victima unei infracțiuni de viol, atunci când victima practică prostituția;
- față de o victimă a violenței domestice, în situația în care aceasta nu își părăsește soțul agresor;
- față de o victimă a șantajului, atunci când amenințarea se referă la divulgarea unor imagini compromițătoare de natură sexuală etc.

În acest sens, potrivit unui studiu efectuat în România pe un eșantion de 305 persoane, s-a relevat că percepția noțiunii de „fenomenul violenței" se raportează în principiu la utilizarea forței fizice[316].

Utilizarea forței fizice	Bătaie	Violență verbală	Tâlhării	Omoruri	Agresiuni sexuale	Violență psihologică	Terorism
20,2%	**15,9%**	**11,85%**	**5,34%**	**1,66%**	**5,17%**	**1,16%**	**0,16%**

c. O posibilă definiție

În continuare, vom expune o definiție avansată în literatura de specialitate pe care o împărtășim – *violența este reducția fenomenologică a ființei*[317].

---

316 A se vedea *M. Ioan Micle, D.-Ş. Săucan, A. Liiceanu,* „Percepţia şi Dimensiunile Violenţei în anumite Zone ale Capitalei. Studiu Pilot", Institututl Naţional de Criminologie, 2005, p. 5.

317 A se vedea *W. Schikel,* „Biophobia, State Violence and the Definition of Violence" în *R. Lippens, D. Crew et. al.,* „Existentialist Criminology", Routledge, London, 2009, p. 71.

În esență, prin această explicație putem înțelege violența în următoarea paradigmă: **agentul care exercită orice formă de violență neagă prin aceasta existența ființei asupra căreia o exercită, transformând-o într-un simplu obiect**.

Conisderăm că această explicație este potrivită, întrucât este suficient de elastică cât să nu restrângă sfera percepției la fapte de natură penală, fizice, săvârșite de o persoană împotriva altei persoane.

Mai mult, vom observa cum această definiție se reflectă în anumite studii privind infracțiunile de omor sau de natură sexuală.

Pornind de la definiția anterioară, vom prezenta în continuare două componente interdependente ale mecanismului de adoptare a rezoluției infracționale violente.

Prima componentă, de natură endogenă, o vom numi *cauza proximă,* iar a doua componentă, de natură mixtă, o vom numi *cauza mediată.*

2. Dimensiunea criminogenă a infracțiunilor săvârșite cu violență.

Cauza proximă

Cauza proximă reprezintă starea psihică a autorului în momentul imediat anterior, respectiv în timpul săvârșirii unei infracțiuni cu violență.

Observăm, așadar, că ea nu este o cauză propriu-zisă, ci un climat psihic microcriminologic, care permite transgresiunea momentară a constrângerilor specifice relațiilor sociale privind protejarea integrității fizice și psihice a persoanelor.

Pornind de la definiția violenței, în care punctul central îl constituie negarea existenței ființei, ne vom referi în cele ce urmează la fenomenul psiho-social constând în obiectificarea persoanei în sens larg, anume fără a ne concentra asupra formei celei mai răspândite în discursul public – obiectificarea femeii.

Astfel, în literatura de specialitate, s-a afirmat că obiectificare persoanei se manifestă prin negarea identității, a comunitarității sau a autonomiei sale[318].

Mai mult, s-a afirmat că, în funcție de relația contextuală dintre persoana obiectificată și persoana care obiectifică, acest proces poate căpăta diverse forme, precum:

- *violabilitatea:* exercitarea oricărui act de dispoziție materială asupra persoanei;

[318] A se vedea *M. C. Nussbaum*, „Objectification", Philosophy & Public Affairs, 24(4) 1995, pp. 249-291.

– *fungibilitatea:* considerarea persoanei obiectificate ca fiind interşanjabilă cu altele;
– *apropriaţiunea:* exercitarea prerogativelor proprietăţii asupra persoanei obiectificate;
– *instrumentaritatea*: folosirea persoanei în scopul satisfacerii unor nevoi personale[319].

În orice caz, efectul obiectificării constă în dezumanizarea persoanei, anume negarea atributelor inerente oricărei fiinţe umane (identitatea, comunitaritatea, autonomia)[320].

Dimensiunea dezumanizării este dată de dispariţia barierelor morale care se interpun între oameni[321].

Exemplificându-se, s-a reţinut că dezumanizarea este un fenomen comun în contextul războaielor, întrucât, din punct de vedere psihologic, permite combatanţilor să depăşească obstacolul mental de natură morală pentru a îşi putea elimina inamicii[322].

Aşadar, în context criminologic, putem considera că raportul dintre autorul unei infracţiuni violente şi victimă se circumscrie următoarelor etape:

În primul rând, **prin obiectificare**, autorul dezumanizează victima. Odată dezumanizată, aceasta îşi pierde atributele inerente oricărei fiinţe umane:

- *identitatea* (atributul prin care o persoană este percepută ca fiind diferită de o alta);
- *comunitaritatea* (atributul prin care o persoană este percepută ca fiind parte dintr-o comunitate) şi
- *autonomia* (atributul prin care o persoană este percepută ca fiind liberă).

La momentul pierderii acestor atribute, barierele morale care se interpun între persoane dispar, întrucât, fiind specifice relaţiilor interumane, în raport cu un obiect, raţiunea lor de a fi va dispărea. În această stare de negare a umanităţii şi, în consecinţă, a constrângerilor morale, autorul va putea proceda la săvârşirea infracţiunii prin violenţă.

---

319 *ibidem*

320 A se vedea *N. Haslam,* „Dehumanization: An Integrative Review", Personality and Social Psychology Review, 10(3), 2006, p. 254.

321 A se vedea *H. C. Kelman,* „Violence Without Restraint: Reflections on The Dehumanization of Victims and Victimizers" în *G. M. Kren, L. H. Rappoport et. al.,* „Varieties of Psychohistory", Springer, New York, 1976, p. 48.

322 *ibidem,* p. 49.

Totodată, forma obiectificării va determina specificul infracțiunii săvârșite cu violență, prin aceea că:

- violabilitatea este specifică infracțiunilor contra vieții, integrității și sănătății fizice sau psihice (omor, omor calificat, loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, vătămări corporale etc.);
- instrumentaritatea este specifică infracțiunilor contra integrității și libertății sexuale (viol, agresiunea sexuală);
- apropriațiunea este specifică infracțiunilor contra libertății persoanei (traficul de persoane, sclavia);
- fungibilitatea este specifică infracțiunilor săvârșite de agenți ai statului (tortura, genocidul, crimele împotriva umanității).

În final, după cum am precizat, această stare psihică nu reprezintă o cauză prin ea însăși, ci numai un climat psihic existent în momentul săvârșirii infracțiunii.

La acest climat pot concura, în diverse moduri, o suită de alte cauze, interne sau externe, pe care le-am numit *cauza mediată.*

3. Dimensiunea criminogenă a infracțiunilor săvârșite cu violență.

Cauza mediată

Cauza mediată reprezintă un ansamblu de factori exogeni sau endogeni, aflați în afara momentului de prefigurare a *iter criminis,* însă care, printr-o influență concertată și specifică, pot cauza impulsuri infracționale violente.

Întrucât acești factori sunt pe cât se poate de numeroși, iar efectul lor asupra individului este esențialmente variabil, ne vom rezuma la a puncta cu titlu exemplificativ numai o parte dintre aceștia.

a. Normalizarea violenței

În literatura de specialitate s-a afirmat că există o formă structurală de violență, trans-istorică, prezentă în toate aspectele vieții sociale[323].

i) Violența ca manifestare a autorității

Când am analizat dreptul statului de a pedepsi, în contextul Evului Mediu, am observat că violența statală, materializată prin tortură, a fost folosită sub forma unei politici a terorii pentru a întări autoritatea suveranului.

---

[323] A se vedea *J. A. Tyner,* „Violence in Capitalism. Devaluing Life in and Ange of Responsibility", University of Nebraska Press, 2016, pp. 31-32.

Spre a exemplifica fenomenul naturalizării violenței autoritare, vom expune în oglindă patru ipostaze:

(a) În anul 1757, Robert-Francois Damiens a fost condamnat la moarte pentru regicid. Hotărârea de condamnare descria în detaliu *spectacolul eșafodului* ce urma să aibă loc în Place de Greve. Condamnatului i-a fost smulsă carnea de pe piept, mâini și picioare cu cleşti incinși; mâna dreaptă în care a ținut arma a fost arsă cu sulf, iar în locurile în care i-a fost smulsă carnea a fost turnat plumb incins împreună cu ceară și sulf, urmând ca patru cai, legați de mâinile și picioarele sale, să îl dezmembreze, toate acestea înainte de a fi decapitat[324].

(b) În 2006, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că aplicarea prin constrângere a unui emetic pentru a determina regurgitarea unei cantități de droguri înghițite de către suspect reprezintă *tratament inuman și degradant* în sensul Articolului 3 al Convenției[325].

(c) În anul 2008, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că, în anumite situații, condițiile precare de detenție, atât ca mediu fizic, cât și ca regim juridic de executare, pot produce suferințe și dureri suficient de intense pentru a fi considerate echivalente torturii sau tratamentelor inumane ori degradante[326].

(d) În anul 2011, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că imobilizarea prin „tehnici de arte marțiale" și aplicarea de lovituri de către organele de poliție, cauzând numeroase echimoze în zona pieptului, a spatelui și a șoldului, precum și hematurie recurentă, reprezintă *tortură* în sensul Articolului 3 al Convenției[327].

Față de aceste precizări, se impune sublinierea unei modificări substanțiale a opticii legislative și sociale privind extensiunea conceptelor de *tortură*, respectiv *tratament inuman și degradant*, în sensul poziționării integrității fizice și morale a

---

[324] A se vedea *M. Foucault,* „Discipline and Punish", op. cit., p. 3.
[325] A se vedea CtEDO, hotărârea din 11 iulie 2006, în cauza *Jalloh c. Germaniei,* p. 23.
[326] A se vedea CtEDO, hotărârea din 27 martie 2008, în cauza *Sukhovoy c. Rusiei,* para. 31.
[327] A se vedea CtEDO, hotărârea din 21 iulie 2011, în cauza *Korobov c. Ucrainei,* p. 13.

individului într-un plan superior intereselor de ordine publică în materia combaterii fenomenului infracțional.

Totuși, tortura şi-a păstrat raţiunea de a fi, din secolul al XVIII-lea până în prezent, anume aceea de a fi o politică a durerii în care statul, prin autorităţile sale, acţionează asupra corpului individului în scopul intimidării sau al obţinerii probelor, într-o dinamică ce suprapune întreg procesul penal cu însăşi suferinţa pedepsei.

În România, dimensiunea violenţei statale poate fi relevată prin referire la practica instanţelor naţionale, a Curţii Europene a Drepturilor Omului, respectiv a informaţiilor nonjudiciare.

Spre exemplu, s-a reţinut că în anul 2011, ca urmare a refuzului de a se legitima, numitul V.V.R. (n. 1957) a fost condus la secţia de poliţie unde a fost bătut cu pumnii, picioarele şi bastonul, până în punctul când, din cauza durerii, victima a urinat; în cursul urmăririi penale, în cauză, s-a dispus clasarea[328].

De asemenea, s-a reţinut că în anul 2007, numitul S.M. (n. 1979) a fost bătut timp de aproximativ 10 minute în sediul secţiei de poliţie prin aplicarea de lovituri cu pumnii și picioarele în zona feței și a toracelui, apoi a fost legat cu cătuşele de o bară metalică timp de 20 de minute[329].

De altfel, potrivit datelor colectate de organizații neguvernamentale, s-a constatat că „în perioada 2012-2014 au fost înregistrate 3.034 de plângeri împotriva polițiștilor pentru purtare abuzivă.

Doar 14 dintre plângerile înregistrate au fost soluționate de parchete prin trimitere în judecată. Rata trimiterilor în judecată este 1 din 217.

În aceeași perioadă au fost depuse 3.301 de plângeri privind comportamentul abuziv/brutal al polițiștilor. 47 dintre acestea, adică aproximativ una din 70, s-au soldat cu sancțiuni disciplinare”[330].

ii) Violența ca mijloc de divertiment. Violența în mass-media

Putem să ne gândim la violență ca mijloc de divertisment, printr-o paralelă între luptele dintre gladiatori și sporturile de contact precum boxul, afirmându-se

---

[328] A se vedea CtEDO, hotărârea din 09 ianuarie 2018, în cauza *Vasile Victor Stanciu c. României*, p. 2.

[329] A se vedea CtEDO, hotărârea din 15 martie 2016, în cauza *Şerban Marinescu c. României*, p. 3.

[330] A se vedea *Asociaţia pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki*, „Sunt abuzurile poliţiei descurajate de autorităţi?”, pp. 2-3 (https://apador.org/sunt-abuzurile-politiei-descurajate-de-autoritati/).

că, în multe cazuri, atitudinea spectatorilor față de aceste manifestări este una indiferentă[331].

Considerăm că, în egală măsură, expunerea sistematică a publicului la fapte specifice categoriei violenței grave a generat o perspectivă disonantă și stereotipă asupra realității fenomenologice, materializată prin considerarea criminalității violente grave ca fiind forma principală de manifestare (această consecință fiind punctată și în partea introductivă a lucrării).

Ipoteza desensibilizării publicului la forme de violență, în special prin intermediul mass-media, se completează cu o serie de studii privind efectul expunerii la violență asupra comportamentul agresiv[332].

În România, potrivit unor studii efectuate de Centrul Universității din București în anul 2004 respectiv în anul 2008 a fost relevată următoarea dimensiune a secvențelor violente pe oră, comparându-se rezultatele cu cele obținute prin studii similare în Franța și Canada[333]:

	Franța		**Canada**		**România**		**România**	
					2004		**2008**	
	Canale private	**Canale publice**	Canale private	Canale publice	**Canale private**	**Canale publice**	Canale private	Canale publice
Secvențe violente pe oră	**9,3**	**8,2**	**11,1**	**6,4**	**14,31**	**10,17**	**12,36**	**8,31**

S-a observat o ușoară scădere cantitativă a secvențelor violente pe oră în perioada 2004-2008, însă aceste valori medii sunt mai mari decât cele din Franța sau Canada.

Potrivit aceluiași studiu, *violența reală* cuprinsă în emisiuni informative precum știri, telejurnale, ocupă o pondere semnificativ mai mare decât *violența*

---

331 A se vedea *M. R. Jackman,* op. cit., p. 401.

332 A se vedea B. *Krahé, I. Möller,L. R. Huesmann, L. Kirwil, J. Felber, A. Berger,* „Desensitization to media violence: Links with habitual media violence exposure, aggressive cognitions and aggressive behavior." Journal of Personality and Social Psychology, vol. 100(4), 2011, pp. 630-646.

333 A se vedea *I. Drăgan, Ș. Poliana, A. Povcară, A. Velicu, E. Stoian,* „Măsurarea Gradului de Violenţă Prezent în Programele Audiovizualului Românesc", Centrul de Studii Media şi Noi Tehnologii de Comunicare, Bucureşti, 2008, p. 7. În acelaşi sens, a se vedea *D. Frau-Meigs, S. Jehel,* „Les écrans de la violence", Economica, Paris, 1997, pp. 56-57.

ficțională portretizată în filme, seriale etc., atât ca frecvență, cât și ca durată medie pe secunde[334].

Astfel, prin compararea a șase posturi de televiziune având o pondere similară de emisiuni informative, s-au constatat următoarele:

Posturi televiziune	Durată medie buletin de știri (minute)	Durată medie știri violente (minute)
Post 1	38,2	13,0
Post 2	41,0	17,3
Post 3	42,6	14,4
Post 4	36,7	13,4
Post 5	38,0	11,0
Post 6	39,8	22,0

Posturi televiziune	Durată medie știri nonviolente (minute)	Durată medie știri violente (minute)
Post 1	1,53	2,36
Post 2	1,73	1,76
Post 3	2,13	1,95
Post 4	2,29	2,03
Post 5	1,70	1,36
Post 6	1,59	1,75

De altfel, relativ la distribuirea actorilor în sensul de agresori sau victime, în funcție de sex, în contextul violenței reale, s-au relevat următoarele:

Sex agresor	Post 1	Post 2	Post 3	Post 4	Post 5	Post 6
Masculin	66,7	55,8	59,1	69,0	54,2	56,0
Feminin	7,10	7,90	12,9	2,40	9,40	11,9
Nu este cazul	21,4	34,2	25,0	24,8	34,4	27,4

În ceea ce privește ponderea tipologiilor de acte violente, s-au observat următoarele procente pentru violență:

Fizică	Verbală	Psihologică	Economică	Socială	Sexuală
30,1%	40,2%	4,8%	13,6%	7,9%	3,5%

[334] *ibidem*, pp. 21-24.

Pe baza datelor obținute, au fost postulate o serie de concluzii:

Tipologia agresorilor[335]:

– „Agresorul este de natură umană în cea mai mare parte a actelor de violenţă (91,8%).
– Actul de violenţă este prezentat ca realizat de un singur agresor, în 62,5% din totalul actelor de violenţă, de mai mulţi agresori în 18% din cazuri, şi cu autor neprecizat în 19,5% din cazuri.
– Agresorii sunt predominant bărbaţi (61,5% din totalul agresorilor). Femeile-agresor reprezintă 9,4% din numărul total al agresorilor. În 29,1% din actele de violenţă nu este specificat sexul agresorului.
– În 50% din actele de violenţă vârsta agresorului nu este specificată. 41,5% dintre agresori sunt adulţi. Copiii şi adolescenţii sunt 2,3% din totalul agresorilor.
– Din numărul total de acte de violenţă reală, în 123 dintre ele agresorul avea statut politico-administrativ: în 25,2% dintre aceste 123 de acte de violenţă, agresorul era preşedintele ţării, în 13% erau parlamentari, în 6,5% era prim-ministrul, în 4,1% erau miniştri, iar în 46,35 din cazuri erau alţi politicieni.
– După statutul socioeconomic, agresorii sunt oameni comuni în 29,7% din cazuri, erau definiţi de profesia lor în 23,6% din cazuri şi făceau parte din mass-media în 16,1% din cazuri."

Tipologia victimelor[336]:

- „Victimele sunt umane în proporţie de 85,4%, şi reprezentate de *grupuri* de oameni în proporţie de 7%.
- În 53,2% din cazuri, actul de violenţă se desfăşoară asupra unei singure *victime*. Victime multiple sunt întâlnite în 23,9% din cazuri, iar numărul victimei nu este precizat în 22,8% din actele de violenţă.
- *Victimele* sunt predominant bărbaţi (40,8% din totalul victimelor). Femeile sunt victime ale violenţei în 19,6% din numărul total al actelor

[335] *I. Drăgan, Ş. Poliana (coord.), A. Povcară, A. Velicu, E. Stoian,* op. cit, p. 37.
[336] *ibidem,* p. 38.

de violenţă. În 39,6% din actele de violenţă nu este specificat sexul victimei.

- În 52,6% din actele de violenţă vârsta victimei nu este specificată. 28,6% dintre victime sunt adulţi. Copiii şi adolescenţii sunt 8% din totalul victimelor. Bătrânii sunt victime în 5,9% din actele de violenţă.
- După *statutul* socioeconomic, victimele sunt oameni comuni în 35,3% din cazuri, erau definiţi de profesia lor în 22,8% din cazuri şi făceau parte din mass-media în 5,5% din cazuri."

b. Inegalitate structurală

Prin condițiile socioeconomice care determină inegalități structurale între persoane, vom avea în vedere un ansamblu de aspecte precum mediul familial, educația, dependența de alcool sau alte substanțe etc.

i) Mediul familial și educația

În discursul criminologic au existat o serie de cercetări privind infracționalitatea violentă în contextul relațiilor de familie și școlare, urmărind stabilirea unei etiologii în legătură cu imitația comportamentelor agresive ale părinților sau în legătură cu dezavantajele structurale de natură economică ale acestor familii precum și cu nivelul de educație[337].

În România, prin raportare la un studiu efectuat în anul 2018, s-au relevat următoarele aspecte:

Imitația comportamentelor agresive ale părinților s-a afirmat că:

- „Mai mult de patru din zece elevi aparţinând familiilor cu un climat tensionat au prezentat acte de violenţă cel puţin o dată în ultimul an.
- Prevalenţa elevilor cu manifestări agresive frecvente a fost de două ori mai redusă în familiile cu un climat familial calm decât în cele cu un climat violent (7,2% faţă de 16,9%).
- Aproape doi elevi din zece, care fac parte din familii în care s-au înregistrat acte de agresivitate fizică între părinţi, au prezentat în mod frecvent comportamente violente.

[337] A se vedea *P. Knepper*, „Criminology and Social Policy, SAGE Publications, London, 2007, p. 111.

– În familiile cu relaţii parentale pozitive, prevalenţa elevilor cu frecvente acte de agresivitate fizică a fost de peste două ori mai redusă faţă de cea a elevilor provenind din familii în care se înregistrează acte de agresivitate fizică între părinţi.
– Mai mult de un elev din zece supuşi pedepselor fizice în familie au prezentat în mod frecvent acte de agresivitate. În familiile în care nu se aplică pedepse fizice copiilor, prevalenţa elevilor cu manifestări agresive frecvente este de peste 2,5 ori mai redusă comparativ cu cea a elevilor cărora li se aplică pedepse fizice în familie.
– Prevalenţa elevilor cu un comportament violent manifestat în mod frecvent, în familiile în care nu s-au înregistrat antecedente penale a fost de două ori şi jumătate mai redusă decât prevalenţa acestor elevi în familiile cu antecedente penale."[338].

Relația dintre actele de violență ale copiilor și situația economică a familiei s-a afirmat că:

- „proporţia elevilor care nu manifestă comportamente violente este maximă în rândul elevilor care provin din familii cu un nivel mediu al venitului (70,8%);
- proporţia celor care manifestă uneori comportamente violente este cea mai crescută în categoria elevilor care provin din familii cu nu nivel scăzut al venitului (25,3%);
- proporţia elevilor care manifestă în mod frecvent comportamente violente este cea mai crescută în categoria celor care provin din familii cu venit crescut"[339].

Relația dintre actele de violență și randamanetul școlar s-a precizat că „în cazul elevilor care nu au manifestat comportamente violente, cei mai mulţi sunt cei care au randament şcolar bun (74 7%) în comparaţie cu cei care au randament şcolar mediu (68,2%) şi scăzut (53,8%)"[340].

---

[338] A se vedea *Institutul Naţional de Sănătate Publică*, „Programul Naţional de Evaluare şi Promovare a Sănătăţii şi Educaţie pentru Sănătate", 2018, p. 24.
[339] *ibidem*, p. 26.
[340] *ibidem*, p. 27.

ii) Dependența de alcool sau de alte substanțe

În literatura de specialitate s-a afirmat că legătura dintre consumul de alcool şi faptele violente este influențată în măsură determinantă de particularitățile individuale ale autorului, precum şi de cele contextuale, iar nu de alcool privit prin el însuşi [341].

De altfel, s-a afirmat că în privința infracțiunilor de omor, consumul de alcool reprezintă un factor etiologic recurent în situațiile în care acesta a determinat anterior o stare de intoxicație[342].

În România, 1,3% din populație cu vârstă de 15 ani şi peste este dependentă de alcool (2% din bărbați şi 0,6% din femei).

Jumătate din consumatorii de alcool din România au un consum de risc, prevalența episoadelor de consum excesiv fiind una dintre cele mai înalte din Europa (67,2% în rândul bărbaților şi de 31,2% în rândul femeilor)[343].

În legătură cu dependența de substanțe psihoactive, menționăm că „în Europa, în rândul persoanelor care consumă droguri, policonsumul este frecvent, dar greu de măsurat, iar modelele individuale de consum variază de la consumul experimental, la cel regulat şi dependent.

Cel mai consumat drog este canabisul, prevalența consumului fiind de aproximativ cinci ori mai mare decât cea a altor substanțe.

Deşi consumul de heroină şi alte opioide este relativ rar, acestea continuă să fie drogurile asociate cel mai frecvent cu forme mai nocive de consum.

Astfel, în majoritatea deceselor asociate direct consumului de droguri, sunt implicate opioidele, în principal heroina consumată împreună cu alte droguri, aceasta fiind depistată în trei sferturi (76%) dintre cazurile de supradoze fatale raportate în Uniunea Europeană”[344].

Potrivit unor opinii, conexiunea dintre consumul de droguri şi infracțiunile violente este determinată de existența piețelor negre, în sensul că, dată fiind natură ilegală a tranzacțiilor efectuate cu substanțe psihoactive, dispute patrimoniale dintre traficanți, respectiv dintre traficanți şi consumatori nu pot fi soluționate prin

---

[341] A se vedea *C. Miles,* „Intoxication and Homicide. A Context-Specific Approach”, Brit. J. Criminol., 52(5), 2012, pp. 870-888.

[342] WHO (2018) Global Status Report on Alcohol and Health, 2018, p. 12.

[343] *ibidem,* p. 284.

[344] A se vedea Observatorul European pentru Droguri şi Toxicomanie (2021), Raportul european privind drogurile 2021: Tendințe şi evoluții, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg.

metode legale, sens în care aceştia recurg la diferite forme de violenţă ca metodă alternativă[345].

În fine, apreciem că, în oricare dintre situaţii, dependenţa reprezintă o problemă de natură strict medicală, iar nu criminologică.

Cu toate acestea, consecinţa psihofizică a dependenţei, anume sindromul de abstinenţă (sevraj), poate constitui un factor criminogen specific infracţiunilor patrimoniale, atunci când intră în concurs cu situaţia economică a persoanei.

iii) Situaţie economică precară

În mod tradiţional, s-a postulat existenţa unei conexiuni etiologice, atât directe, cât şi indirecte între starea de precaritate socioeconomică şi predispoziţia infracţională.

Conexiunea directă poate fi identificată prin raportare la *teoria tensiunilor sociale,* formulată de Robert Merton (1938), iar conexiunea indirectă este relevată prin referire la *teoria dezorganizării sociale,* formulată de Clifford Shaw şi Henry McKay (1942).

Nu vom insista asupra acestor teorii, întrucât ele vor fi analizate într-o secţiune distinctă.

iv) Concluzie preliminară cu privire la factorii identificaţi

Reprezentarea agresorilor ca fiind persoane amorale, suferind de afecţiuni psihice, incapabile să îşi controleze impulsurile violente şi provenind din medii socioeconomice defavorizate constituie remanenţa pozitivismului italian asupra tipologiei primitiviste a autorilor infracţiunilor săvârşite cu violenţă, în scopul dezumanizării acestora pentru a legitima pedepsele draconice, precum şi diferitele politici de excluziune socială.

[345] A se vedea *R. Rosenfeld,* „Crime is the Problem: Homicide, Acquisitive Crime, and Economic Conditions", Journal of Quantitative Criminology, Vol. 25(3), 2009, p. 291.

Capitolul VI

Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile de omor și violență intrafamilială

„Ion Anton Boşilcă, duminică 9 iunie (a.c.) / după ce hora satului se sfârşise / cum de a plecat singur prin păduri să nu se mai întoarcă niciodată / Noaptea de duminică plină cu spaime / Şi un foc de puşcă. / L-au găsit abia după 3 zile, într-un puţ de păcură.

Dar nu s-a aflat cine şi cine / nici chiar când spre sfârşitul săptămânii veniră autorităţile puţin cam bete (sînt atâtea dealuri până la buştenari, atâtea cârciumi) / şi l-au scos afară, întinzându-i trupul negru putrezit / spintecându-l cu cuţite, ţeasta cu fierăstraie (doctorul îi juca în mână creierii ca pe nişte mărgele) / găsind paisprezece găuri şi culcuşul alicelor, paisprezece aproape de ficaţi / Pe urmă l-au cusut la loc şi dându-l surorilor le-a spus: puneţi-l în coşciug. Şi fetele au plâns: n-avem coşciug şi nici bani să-i facem n-avem.”

(Geo Bogza, Misterioasa crimă din comuna Buştenari)

Secțiunea I

Omorul. Omorul calificat.
Lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte

1. Aspecte conceptuale. Tipologii ale infracțiunilor de omor

Din punct de vedere fenomenologic, aceste infracțiuni reprezintă manifestări de voință ce au drept urmare anularea faptică a vieții unei persoane.

Potrivit unei clasificări expuse în CCM (*Crime Classification Manual*), au fost identificate cinci categorii principale ale infracțiunii de omor, grupate în funcție de mobilul infracțional:

(a) omorul-întreprindere;
(b) omorul pentru cauză personală;
(c) omorul motivat sexual;
(d) omorul motivat ideologic;
(e) omorul gregar[346].

Fiecare astfel de categorie se divide în mai multe subcategorii, însă ne vom rezuma la a prezenta o parte din acestea, anume cele care, din punct de vedere cantitativ, prezintă relevanță în contextul național.

a. Omorul-întreprindere

Una dintre subcategoriile omorului-întreprindere este omorul calificat săvârșit pentru a înlesni sau pentru a ascunde o altă infracțiune patrimonială.

În acest caz, infracțiunea de omor (infracțiune-mijloc) se află într-o legătură de conexitate etiologică cu infracțiunea patrimonială (infracțiune-scop), mobilul principal al activității autorului fiind determinat de avantajele materiale ce pot fi obținute de pe urma infracțiunii-scop.

---

346 A se vedea *J. E. Douglas, A. W. Burgess, A. G. Burgess, R. K. Ressler,* „Crime Crlassification Manual. A standard system of investigating and classifying violent crimes", 2nd edition, Jossey-Bass, 2006, p. 98.

În funcție de poziționarea victimei în contextul faptei, această subcategorie de omor poate fi:

– *nediscriminatorie*, atunci când victima se află situațional în câmpul infracțional, autorul cunoscând dinainte acest aspect, sens în care este luată în considerare posibilitatea de a o ucide; ori
– *situațională*, atunci când victima se află accidental în câmpul infracțional, autorul necunoscând dinainte acest aspect, sens în care rezoluția de a ucide victima este adoptată *ex abrupto,* ca urmare a unei stări de spaimă ori impulsivitate.

b. Omorul pentru cauză personală

i) O manifestare a acestei categorii îl constituie *omorul săvârșit pe fondul unui conflict spontan*.

De regulă, în această situație, victima și autorul sunt cunoștințe, cazurile în care omorul este grefat pe o stare conflictuală între persoane necunoscute fiind mult mai rare, în acest caz prevalând loviturile sau vătămările cauzatoare de moarte.

Un factor criminogen incident îl poate constitui temperamentul impulsiv al făptuitorului, potențat în unele cazuri de consumul de alcool, în conjuncție cu predispoziția violentă, impresia de superioritate, precum și senzația de autogratificare, ca urmare a afirmării acestei superiorități.

S-a reținut, spre exemplu, că „în data de 05.01.2021, în timp ce se aflau la o baracă de lângă fostul lac din Sfîntu Gheorghe (unde locuiesc inculpatul C.C. și concubina sa), inculpații D.D. şi C.C., aflați în stare de ebrietate, au avut un conflict spontan cu victima B.A., venit în zonă la orele 21.00, inculpații aplicându-i lovituri lui B.A. cu pumnii în zona capului şi a toracelui. Încercând să scape de agresiunile exercitate de cei doi inculpați, victima a fugit spre digul râului Olt, însă a fost ajuns din urmă de cei doi după aproximativ 30-40 m, care au continuat să îl lovească la nivelul capului, D.D. cu o coadă de topor/lopată de aproximativ 1,50 m lungime şi cu pumnii, iar C.C. cu pumnii. În urma loviturilor aplicate, B.A. a căzut în lateralul aleii care duce spre dig. Apoi D.D. l-a mai lovit cu pumnii la nivelul feței, poziționându-se deasupra lui, cu genunchii pe abdomen, timp în care inculpatul C.C. a luat coada de topor/lopată pentru a aplica lovituri pe suprafața corpului victimei. În urma loviturilor primite, urmate de cădere şi lovirea cu capul de sol, victima a suferit un traumatism craniocerebral cu fractură liniară de boltă parieto-temporală, cu hemoragie cerebrală masivă.

După ce au finalizat actele de agresiune, cei doi inculpaţi l-au lăsat pe B.A. în locul în care a căzut, inconştient, fără ajutor, pe timpul nopţii, expus la temperaturi negative, solul fiind acoperit cu zăpadă. Cei doi inculpaţi, împreună cu concubinele lor, s-au culcat în baracă, iar a doua zi, în jurul orei 07.00, au mers în locul unde lăsaseră victima, pe care au găsit-o în acelaşi loc, în stare de inconştienţă, ocazie cu care inculpatul C.C. a sustras telefonul persoanei vătămate din geanta neagră pe care acesta o avea lângă el. Apoi, ambii inculpaţi l-au lăsat pe B.A. în acel loc, fără ajutor, în stare de inconştienţă şi apoi au plecat împreună cu concubinele lor spre gară, fără a anunţa ambulanţa sau organele de poliţie despre cele întâmplate."[347]

Într-un alt dosar, reține instanța că reprezintă omor „fapta inculpatului care, în data de 05 martie 2021, în jurul orei 18.00, pe fondul consumului de alcool şi al unei altercaţii spontane, i-a aplicat persoanei vătămate mai multe lovituri cu picioarele, în spate şi în zona capului, cauzându-i leziuni traumatice care au condus la decesul acesteia."[348]

ii) De asemenea, o altă subcategorie este *omorul din răzbunare*.

În această situație, potrivit *Crime Classification Manual,* există o perioadă de premeditare cuprinsă între momentul în care a apărut motivul răzbunării și momentul săvârșirii infracțiunii, fără a exista, însă, o prefigurare *ex post factum.*

Din acest motiv, perioada postdelictuală se poate manifesta în interioritatea făptuitorului printr-o stare psihică dezorganizată, reflectată inclusiv în câmpul infracțional.

S-a mai afirmat, tot în CCM, că, în cele mai multe cazuri, fapta victimei este una minoră, astfel încât disproporția reacției, luată împreună cu existența unei perioade de premeditare, sunt de natură a releva o posibilă afecțiune psihică.

Astfel de situații se regăsesc destul de frecvent în practica judiciară, din păcate inclusiv legate, într-un fel sau altul, cu relațiile de familie. Spre exemplu, într-o speță s-a stabilit că: „În dimineaţa zilei de 26 ianuarie 2021, s-a deplasat la locuinţa unde soţia sa se refugiase de câteva zile (la mătuşa acesteia), s-a ascuns lângă o anexă din spatele casei, iar în jurul orei 09:20-09:30, când persoana vătămată a ieşit din casă îndreptându-se spre toaleta din curte, inculpatul

---

[347] Curtea de Apel Braşov, Secţia penală, decizia penală nr. 557/12 octombrie 2021, www.rolii.ro.

[348] Curtea de Apel Cluj, Secţia penală, decizia penală nr. 1162/01 octombrie 2021, www.rolii.ro.

a atacat-o, prin surprindere, lovind-o de mai multe ori, în zona gâtului, cu un cuţit pe care îl avea asupra sa.

Persoana vătămată a suferit leziuni traumatice, evaluate la 25-30 zile de îngrijiri medico-legale, care i-au pus în primejdie viaţa, având două plăgi penetrante profunde la nivel cervical anterior, dar şi plăgi la nivelul antebraţului stâng şi al degetului mijlociu stâng, căpătate în încercarea de a se apăra în faţa loviturilor inculpatului. (...)

Inculpatul este o persoană deosebit de violentă, răzbunătoare, deci cu un comportament socialmente extrem de periculos. Această concluzie se întemeiază pe elementele concrete ce se desprind din episoadele de violenţă ale inculpatului exercitate asupra soţiei sale, care au determinat refugierea acesteia la rude, deci părăsirea locuinţei comune, anterior faptei ce face obiectul dosarului, refugiere prin care victima a încercat să îşi protejeze integritatea fizică şi viaţa.

Inculpatul a căutat-o însă cu obstinenţă şi în acest loc de refugiu şi a exercitat asupra ei noi acte de violenţă, chiar de faţă cu rudele acesteia, fiind necesară intervenţia poliţiei pentru îndepărtarea inculpatului din zonă. Este de remarcat că organele poliţiei au apreciat conduita inculpatului şi pericolul prezentat de acesta pentru victimă ca având „risc iminent", însă măsurile de protecţie nu au putut fi instituite, întrucât victima a refuzat atât ajutorul, cât şi emiterea unui ordin de protecţie.

Ca atare, violenţele inculpatului au continuat cu cele petrecute în dimineaţa de 26 ianuarie 2021, când puţin a lipsit ca inculpatul să îşi ucidă soţia, pe care a înjunghiat-o repetat în gât, aceasta fiind salvată prin intervenţia rudelor şi a cadrelor medicale."[349]

c. Omorul motivat sexual

Această subcategorie este similară omorului-întreprindere, în sensul că infracțiunea de omor reprezintă un instrument (infracțiune-mijloc) pentru a ascunde o infracțiune sexuală (infracțiune-scop).

Întrucât vom analiza distinct infracțiunile contra libertății sexuale, nu vom insista asupra particularităților acestei categorii de omor. Cu toate acestea, punctăm faptul că în CCM au fost identificate trei tipologii ale omorului motivat sexual: *organizat, dezorganizat* și *mixt.*

---

[349] Curtea de Apel Cluj, Secția penală, decizia nr. 1119/30 septembrie 2921, www.rolii.ro.

i) Tipul organizat se caracterizează prin pregătire şi execuţie metodică a întregii activităţi infracţionale, uciderea victimei fiind prefigurată încă de la început.

În acest caz, alegerea momentului faptei şi a victimei se bazează atât pe o analiză apriorică a riscurilor (timp, loc, absenţa unei legături cu victima etc.), cât şi pe existenţa unui anumit set de trăsături ale acesteia, de natură să sporească gratificarea sexuală (aspect fizic, vârstă, ocupaţie etc.).

O altă trăsătură a omorului motivat sexual organizat este cruzimea, materializată prin utilizarea diferitelor instrumente special destinate acestui scop, precum şi, uneori, săvârşirea de acte sexuale perimortem, acestea fiind susceptibile de a releva anumite afecţiuni psihice grave.

ii) Tipul dezorganizat este caracterizat prin spontaneitatea întregii rezoluţii infracţionale, uciderea victimei nefiind prevăzută de la început ori în timpul consumării faptei, această urmare producându-se eratic.

Din punct de vedere mental, făptuitorul nu parcurge o perioadă de analiză a riscurilor, respectiv de alegere a victimei, spontaneitatea conjuncturală a întregii activităţi putând fi determinată de un cumul de factori variabili, *e.g.* vârsta, lipsa experienţei infracţionale (relevată prin absenţa antecedentelor penale), patologii psihice etc.

iii) Tipul mixt se caracterizează prin combinarea trăsăturilor primelor două tipuri, fie în sensul că fapta de natură sexuală a fost săvârşită spontan, iar uciderea victimei a fost calculată în timpul consumării infracţiunii-scop, fie în sensul că infracţiunea sexuală a fost plănuită, iar uciderea victimei s-a produs spontan, ca urmare a unei cauze externe.

d. Omorul motivat ideologic

Spectrul ideologic care conturează mobilul acestei categorii se particularizează prin extremism, cuprinzând, separat ori conjunct, precepte religioase, politice, socioeconomice etc.[350]

[350] A se vedea, spre exemplu, atentatul realizat asupra sediului revistei franceze de satiră Charlie Hebdo în 2015, ori foarte recent seria de atentate realizate de gruparea cunoscută sub numele de Statul Islamic în Afganistan.

e. Omorul gregar

Această categorie înglobează, cu titlu generic, orice infracțiune săvârșită în coparticipație, în contextul căreia decesul victimei este urmarea amplificării reciproce a intenției de a ucide.

În plan mental, rezoluția infracțională nu este îndreptată *ab initio* în sensul uciderii, fiind eventual prevăzută, însă aceasta se cristalizează progresiv în timpul săvârșirii faptei, ca urmare a influenței reciproce între agenții executanți (contagiune infracțională)[351].

2. Date cantitative privind fenomenul infracțiunilor de omor în context național

La nivel european, în perioada 2010-2019, numărul infracțiunilor de omor[352] a scăzut cu aproximativ 32%[353].

Din punct de vedere cantitativ, această evoluție poate fi redată după cum urmează:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgaria	148	128	141	109	112	126	79	95	92	80
Cehia	105	83	95	90	81	88	65	40	55	81
Germania	699	689	619	623	645	655	747	738	632	586
Grecia	176	184	165	141	105	86	81	78	94	76
Franța	797	874	814	802	765	1029	884	813	779	861
Italia	529	552	530	506	487	471	404	374	357	314
Spania	401	385	364	302	323	302	294	307	289	333
România	404	335	378	336	298	291	247	256	267	255
Ungaria	133	142	113	138	129	202	91	85	83	58

La nivel național, potrivit rapoartelor privind activitatea Poliției Române în perioada 2010-2020, s-au constatat următoarele tendințe:

---

[351] A se vedea, spre exemplu, Curtea de Apel Brașov, Secția penală, decizia penală nr. 542/2021, www.rolii.ro.

[352] Potrivit clasificării ICCS, prin „omor" se înțeleg următoarele: omor cu intenție directă/indirectă, omor calificat, loviri cauzatoare de moarte, asasinat, terorism, femicid, infanticid, omor ca urmare a provocării sau prin depășirea limitelor legitimei apărări, ucideri extrajudiciare, fiind excluse tentativa la omor, omorul în legitimă apărare, uciderea la cererea victimei.

[353] A se vedea https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/ index.php?title=Crime _statistics.

2010	„Infracţiunile de mare violenţă sesizate înregistrează o scădere cu 47 fapte (-3%), de la 1.557 la 1.510. Un procent important din infracţiunile de omor, respectiv 26,7%, sunt infracţiuni produse în mediul intrafamilial, iar din punct de vedere al locului comiterii se evidenţiază concentrarea lor în mediul rural în procent de 61,9%. De asemenea, 82,4% dintre aceste infracţiuni sunt comise spontan, iar numai 12,18% sunt stradale (un număr de 47, în mediul urban 14 şi în mediul rural 33). Observând situaţia infracţiunilor de omor pe zone geografice, 31,6% au fost săvârşite în judeţele din zona Moldovei, 35,75% în judeţele din zona Munteniei, Olteniei şi Dobrogei, 26,7% în judeţele din zona Transilvaniei şi Banatului şi 5,9% în municipiul Bucureşti”[354].
2011	„Numărul infracţiunilor grave comise cu violenţă (omor, tentativă de omor, pruncucidere, loviri cauzatoare de moarte, tâlhărie urmată de moartea victimei şi viol) a scăzut cu 4,4%. Criminalitatea gravă comisă cu violenţă reprezintă doar 1,34% din infracţiunile contra vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii, 0,89% din cele contra persoanei, 0,35% din cele judiciare şi 0,20% din totalul infracţiunilor sesizate. Din totalul infracţiunilor grave comise cu violenţă, 57,6% au fost comise în mediul rural. Situaţia infracţiunilor de omor pe zone geografice evidenţiază faptul că 34,8% au fost săvârşite în 10 judeţe din zona Moldovei, 25,7% în 15 judeţe din zona Olteniei, Munteniei şi Dobrogei, 29,2% în 16 judeţe din zona Transilvaniei şi Banat şi 10,3% în Bucureşti (34). Procentul de identificare al autorilor în dosarele penale de omor a fost de 95,87%”[355].
2012	„Infracţiunile contra vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii se menţin aproximativ la nivelul anului trecut. Infracţiunile grave comise cu violenţă (omorul, tentativa la omor, pruncuciderea, lovirile cauzatoare de moarte, tâlhăria şi violul urmate de moartea victimei) sunt pe un trend crescător de +11%. De menţionat este faptul că, 53,4% din totalul infracţiunilor grave comise cu violenţă au fost comise în mediul rural. Din totalul infracţiunilor de omor, doar o mică parte (13,5%) au fost produse în mediul stradal. Procentul de identificare al autorilor în dosarele penale de omor a fost de 96,8%”[356].

[354] A se vedea Evaluarea Activităţilor Desfăşurate de Poliţia Română în Anul 2010, p. 13 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_2010.pdf).
[355] A se vedea Evaluarea Activităţilor Desfăşurate de Poliţia Română în Anul 2011, p. 15 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_2011.pdf).
[356] A se vedea Evaluarea Activităţilor Desfăşurate de Poliţia Română în Anul 2012, p. 19

2013	„Criminalitatea gravă comisă cu violenţă reprezintă doar 0,2% din totalul infracţiunilor sesizate la nivelul Poliţiei Române, 1,1% din infracţiunile contra persoanei, şi 0,38% din cele judiciare. Infracţiunile de mare violenţă înregistrează o scădere cu 7% faţă de anul trecut. Se înregistrează scăderi semnificative la aproape toate categoriile de fapte: omor (-17,2%), tentativa de omor (-7,8%), loviri sau vătămări cauzatoare de moarte (-40,3%), tâlhărie cu moartea victimei (-60%). Important este faptul că toate aceste categorii de fapte prezintă scăderi şi în mediul stradal, unde au un impact deosebit asupra percepţiei siguranţei cetăţeanului”[357].
2014	„Prin destructurarea grupărilor infracţionale coroborată cu abordarea proactivă şi reactivă corespunzătoare, s-a reuşit scăderea semnificativă pentru al doilea an consecutiv a faptelor de acest gen (-11%), fiind înregistrată cea mai mică valoare din ultimii 7 ani. Astfel, se înregistrează scăderi importante la tentativa de omor (-25%) şi tâlhărie urmată de moartea victimei (-25%), precum şi la faptele de omor (-4%)”[358].
2015	„Criminalitatea judiciară de mare violență se menţine la nivelul anului 2014 și reprezintă doar 0,2% din infracționalitatea sesizată”[359]. Astfel, au fost înregistrate un număr de 291 infracțiuni de omor, 482 tentative de omor, 48 loviri sau vătămări cauzatoare de moarte și 1016 infracțiuni de viol[360].

(https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_2012.pdf).

357 A se vedea Evaluarea Activităţilor Desfăşurate de Poliția Română în Anul 2013, p. 3 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_2013.pdf).

358 A se vedea Evaluarea Activităţilor Desfăşurate de Poliția Română în Anul 2014, p. 19-20 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_Politiei_Romane_in_2014.pdf).

359 A se vedea Evaluarea Activităţilor Desfăşurate de Poliția Română în Anul 2015, p. 19-20 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/BILANT_POLITOA_ROMANA_2015.ppt).

360 A se vedea Statistica Principalelor activităţi desfăşurate de Poliția Română în Anul 2015. (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Statistica_principalelor_activitati_desfasurate_de_Politia_Romana_in_anul_2015.xls).

2016	Printre acțiunile poliției în domeniul criminalității de mare violență din anul 2016, menționăm că un număr de 9.721 de arme au fost scoase de pe piață, precum și 14.801.130 bucăți de muniție[361].
2017	Procentul de soluționare a dosarelor penale de omor este de 99.5%[362]. De asemenea, au fost înregistrate un număr de 246 infracțiuni de omor, 384 tentative de omor, 42 loviri sau vătămări cauzatoare de moarte și 862 infracțiuni de viol[363].
2018	A fost înregistrat un număr de 39 de evenimente produse cu arme, constatându-se o scădere față de anii anteriori, când au fost înregistrate 84 evenimente (2017), 53 evenimente (2016) și 73 evenimente (2015). De asemenea, au fost înregistrate un număr de 262 infracțiuni de omor, 445 tentative de omor, 47 loviri sau vătămări cauzatoare de moarte și 887 infracțiuni de viol[364].
2019	Au fost înregistrate un număr de 244 infracțiuni de omor, 361 tentative de omor, 44 loviri sau vătămări cauzatoare de moarte și 918 infracțiuni de viol[365].
2020	„Criminalitatea gravă, comisă cu violență, reprezintă doar 0.1% din infracționalitatea sesizată, înregistrându-se o scădere semnificativă față de anul 2008 (-13.5%)"[366]. De asemenea, au fost înregistrate un număr de 251 infracțiuni de omor, 335 tentative de omor, 53 loviri sau vătămări cauzatoare de moarte și 883 infracțiuni de viol

[361] A se vedea Evaluarea Activităților Desfășurate de Poliția Română în Anul 2016 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_Poli%C8%9Biei_Rom%C3%A2ne_%C3%AEn_anul_2016.ppt).

[362] A se vedea Activitatea Poliției Române în Anul 2017 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_Poli%C8%9Biei_Rom%C372%A2ne_%C3%AEn_anul_2017.pptx).

[363] A se vedea Statistica Principalelor Activități Desfășurate de Poliția Română în Anul 2017 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/statistici_DCJSEO.xls).

[364] A se vedea Statistica Principalelor Activități Desfășurate de Poliția Română în Anul 2018 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/DATE_INTERNET_2018.xls).

[365] A se vedea Statistica Principalelor Activități Desfășurate de Poliția Română în Anul 2019 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/DATE_INTERNET_2019.xls).

[366] A se vedea Evaluarea Activităților Desfășurate de Poliția Română în Anul 2020 (https://politiaromana.ro/files/pages_files/Activitatea_Politiei_Romane_in_anul_2020.pptx).

În mod corelativ, potrivit raportului privind activitatea desfășurată de Ministerul Public în anul 2019, s-au reținut următoarele date cantitative privind inculpații trimiși în judecată în perioada 2011-2019, pentru infracțiuni de omor, omor calificat și loviri cauzatoare de moarte.[367]

	Omor/Omor calificat		Loviri sau vătămări cauzatoare de moarte
	Total	Faptă consumată	
2011	977	217	83
2012	1,014	202	84
2013	1,093	241	84
2014	1,004	380	78
2015	1,051	395	58
2016	919	371	72
2017	820	297	76
2018	868	289	65
2019	858	277	60

3. Date calitative privind fenomenul infracțiunilor de omor în context național

Potrivit unui studiu criminologic privind dimensiunea infracțiunilor de omor, omor calificat și loviri sau vătămări cauzatoare de moarte în perioada 2011-2015, au fost prezentate o serie de informații calitative privind infracțiunile antereferite.

În acest sens, au fost analizate un total de 2.259 infracțiuni pentru care s-a dispus trimiterea în judecată, 3.117 făptuitori în orice formă de participație și 2.717 victime.

a. Date privind faptele săvârșite

În ceea ce privește mobilul infracțional, din numărul total al faptelor cercetate:

- 1359 au fost săvârșite fără motiv;
- 1847 au fost săvârșite din răzbunare;
- 1396 au fost săvârșite ca formă de manifestare a justiției private;
- 768 din conflicte spontane;
- 185 din interes material;

[367] A se vedea Raportul privind Activitatea Desfășurată de Ministerul Public în Anul 2019, p. 135.

– 160 din motive religioase, iar
– 25 au fost motivate sexual[368].

Totodată, referitor la mobilul infracțional bazat pe discriminare [făcându-se aplicarea art. 77 lit. f) din C. pen.], s-a reținut că:

- în perioada 03.04.2015 – 31.12.2015, au fost trimise în judecată 18 cazuri de omor, 5 cazuri de omor calificat, 2 infracțiuni de loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, iar
- în intervalul 01.01.2016 – 30.06.2016 au fost pronunțate hotărâri de condamnare cu privire la 8 infracțiuni de omor și 3 infracțiuni de omor calificat[369].

Relativ la modalitatea faptică de execuție:

– 1368 de infracțiuni au fost comise prin întrebuințarea de obiecte contondente;
– 43 prin folosirea armelor de foc;
– 31 prin asfixie;
– 12 prin înecare;
– 9 prin întrebuințarea armelor albe și
– 1 prin substanțe toxice[370].

De asemenea, 1208 dintre infracțiuni au fost precedate de o perioadă de planificare (procurare armă, deghizare, stabilirea locului și datei faptei), 273 de infracțiuni au fost săvârșite în grup, iar în 251 din cauze au fost întrebuințate măsuri pentru ascunderea faptei (îngroparea, arderea, ascunderea cadavrului, incendierea, simularea unui accident etc.)[371].

În privința circumstanțelor atenuante sau agravante, din totalul cauzelor analizate, într-un număr de 219 a fost reținută provocarea, în 138 au fost reținute acte de cruzime și numai în 6 dintre acestea a fost reținută intoxicația preodinată[372].

Referitor la câmpul infracțional, într-un număr de 1348 cazuri, infracțiunile au fost săvârșite în prezența unor martori; în același sens, s-a constatat că, în mod

---

[368] A se vedea *G. Ivan, M. Maxim,* „Studiu Criminologic Privind Infracțiunile de Omor (Simplu și Calificat) și de Loviri sau Vătămări Cauzatoare de Moarte ce Au Făcut Obiectul Trimiterilor în Judecată în Perioada Anilor 2011-2015", p. 23. (https://www.mpublic.ro/sites/ default/files/PDF/PUBLICATII/analiza_crim_2018.pdf)

[369] A se vedea *Centre for Legal Resources Romania,* „An Overview on Hate Crime and Hate Speech. Country Profile: Romania", București, 2017, pp. 27-28.

[370] A se vedea *G. Ivan, M. Maxim,* op. cit., p. 24.

[371] *ibidem,* p. 25.

[372] *ibidem,* p. 26.

recurent, locurile predilecte de săvârşire a acestor infracţiuni sunt locuința victimei, locuința comună, respectiv strada[373].

	Total cauze	Locuința victimei	Locuința comună	Strada
2011	475	95 (20%)	95 (20%)	117 (24,63%)
2012	594	100 (16,83%)	20 (3,36%)	120 (20,20%)
2013	541	107 (19,77%)	127 (23,47%)	145 (26,80%)
2014	452	9 (1,99%)	105 (23,23%)	177 (39,15%)
2015	467	87 (18,62%)	109 (23,34%)	131 (28,05%)

De asemenea, s-a arătat că, în perioada de referință, din totalul de 2529 de infracțiuni analizate:

- 1917 (76,80%) au fost săvârșite în mediul rural;
- 612 (24,20%) au fost săvârșite în mediul urban;
- 1247 (49,30%) au fost săvârşite în timpul nopții;
- 486 (19,21%) au fost comise în concurs cu alte infracțiuni violente;
- 915 (36,18%) au fost săvârșite în weekend[374].

b. Date privind persoana inculpaților

În legătură cu particularitățile socioeconomice ale făptuitorilor, s-a menționat că din totalul de 3.117 de participanți trimiși în judecată: 2.953 au fost de sex masculin și 164 de sex feminin, 3.111 cetățeni români, 274 fără antecedente penale, 518 cu antecedente penale și 325 în stare de recidivă, 274 fără antecedente penale, 518 cu antecedente penale și 325 în stare de recidivă; 569 analfabeți, 585 cu studii primare, 1.103 cu studii gimnaziale, 335 studii liceale și 38 cu studii superioare, 1.328 nu aveau ocupație, iar 532 lucrau în agricultură.

Referitor la mediul familial al inculpaților, s-a arătat că din totalul participanților:

– *[climat]:* 2.442 proveneau din familii cu un climat normal, 459 proveneau din familii cu un climat accidental conflictual și numai 193 proveneau din familii cu un climat permanent conflictual;

[373] *ibidem*, pp. 14-15.
[374] *ibidem*, pp. 16-17.

– *[organizare]:* 2.952 proveneau din familii organizate, 263 aveau ambii părinți decedați, 43 aveau mamele decedate, iar 158 aveau tații decedați;
– *[antecedente penale în familie]:* 17 dintre părinții făptuitorilor au comis infracțiuni anterior, dintre care numai 1 a săvârșit o faptă violentă [375].

În privința particularităților biopsihice, s-a constatat că:

- *[discernământ]:* 3.037 aveau discernământ, 75 aveau discernământul diminuat, iar numai 5 aveau discernământul complet abolit;
- *[consum de alcool sau alte substanțe]:* 1.350 erau consumatori frecvenți, 1.225 consumai alcool ocazional, iar 540 nu consumau alcool[376].

Totodată, referitor la afecțiunile psihice sau neurologice depistate, reținem [377]:

Număr inculpați	Afecțiuni psihice sau neurologice
7	Tulburare organică de personalitate pe un fond toxic etilic
18	Retard mental ușor (oligofrenie grad I)
20	Tulburare de personalitate tip antisocial
4	Schizofrenie paranoidă
2	Schizofrenie cronică
7	Depresie, depresie cu tentativă de suicid, depresie reactivă
7	Etilism cronic
11	Intelect liminar, intelect liminar cu reacție impulsivă
7	Dezvoltare dizarmonică
1	Deteriorare cognitivă

[375] *ibidem*
[376] *ibidem*, p. 19, 20.
[377] *ibidem*, p. 22.

2	Sindrom de dependență
3	Epilepsie
1	Psihosindrom organic cerebral
1	Tulburare neurocognitivă
210	Alte tulburări organice de personalitate (anxioasă, delirantă)

c. Date privind persoana victimei și a relației dintre victimă și autor

Din perspectiva repartiției victimelor pe categorii în funcție de sex, s-a observat că, din totalul de 2.117 victime analziate, 2.069 dintre acesteau erau de sex masculin, iar 648 de sex feminin[378].

Referitor la particularitățile biopsihosociale, *[școlarizare]:* 69 erau analfabete, 1.078 aveau studii gimnaziale, 339 studii liceale și 58 studii superioare; *[ocupație]:* 936 nu aveau ocupație, 609 lucrau în domeniul agricol, 94 erau în continuarea studiilor; *[consum de alcool]:* 595 dintre victime consumaseră alcool împreună cu făptuitorul; *[atitudine]:* 1.225 dintre victime s-au aflat în imposibilitatea de a își manifesta atitudinea cu privire la contextul infracțional, 639 au încercat să evite conflictul, iar 219 au provocat făptuitorul[379].

În privința relațiilor de rudenie existente între autor și victimă, s-a constatat că 2.049 dintre victime nu se aflau în relații de rudenie cu făptuitorii, iar 668 aveau relații specifice membrilor de familie, în sensul art. 177 din C. pen., dintre care un număr de 195 de victime erau soț/soție cu agresorul, iar 144 se aflau în relații de concubinaj cu acesta. De asemenea, în privința altor categorii de relații (*e.g.* prietenie, vecinătate, cunoștințe, muncă etc.), s-a precizat că, în privința a mai mult de jumătate dintre victime (*i.e.* 1.632), nu existau asemenea relații[380].

---

[378] *ibidem*, p. 26.
[379] *ibidem*, pp. 28-29.
[380] *ibidem*, pp. 28-29.

Secțiunea II

Violența intrafamilială

O formă specială a acestei tipologii de infracțiuni o constituie violența intrafamilială, astfel că, față de magnitudinea fenomenului în România, apreciem ca fiind necesar să abordăm distinct aceste categorii de fapte.

1. Perspective teoretice

Într-o primă fază vom prezenta anumite aspecte fenomenologi ce, respectiv teoretice elaborate asupra fenomenologiei violenței domestice, precum și asupra unor posibile particularități psihosociale ale agresorilor și victimelor.

a. Dimensiunea fenomenologică a violenței în familie

Pornind de la distincția fenomenologică dintre conceptul de *a interacționa către o persoană* (mecanismul prin care un agent dezumanizează o persoană, negându-i subiectivitatea) și *a interacționa cu o persoană* (mecanismul prin care un agent creează o punte relațională cu o persoană, afirmându-i subiectivitatea), putem explica, pe de o parte, dimensiunea violenței domestice săvârșite asupra unui copil, iar, pe de altă parte, dimensiunea violenței domestice săvârșite asupra unui soț.

Astfel, în privința actelor de violență săvârșite asupra copilului, agresiunile pornesc din sfera *interacțiunii cu,* în sensul că agentul încearcă, într-o primă etapă, să creeze o punte relațională cu copilul care, în cazul în care nu produce efectele dorite, se transformă într-o *interacțiune către*[381].

Acest transfer poate fi explicat prin faptul că, într-o primă etapă, agentul (*e.g.* părintele) încearcă să își afirme autoritatea asupra copilului (*interacțiunea cu*).

Odată conștientizat faptul că autoritatea parentală este negată, reacția va consta într-o manifestare violentă în vederea restabilirii poziției de autoritate, subiectivitatea copilului fiind anihiliată în acest scop (*interacțiunea către*).

---

[381] A se vedea *N. K. Denzin,* „Toward a Phenomenology of Domestic, Family Violence", American Journal of Sociology, Vol. 90(3), 1984, pp. 497-498.

În legătură cu violența săvârșită asupra soțului, agresiunile sunt subsumate în totalitate modelului *interacțiunii către,* prin aceea că manifestările violente nu au în vedere *ab initio* dorința de disciplinare care, ulterior, degenerează, ci reprezintă de la bun început o modalitate de dezuminzare și degradare a individualității victimei, prin afirmarea unei autorități fizice și psihice asupra acesteia[382].

Caracterul sistematic al violenței în familie a fost evidențiat în literatura de specialitate printr-un ciclu al violenței în familie, compus din:

- „*faza de acumulare a tensiunilor*, timp în care victima acționează cu precauție și încearcă strategii pentru a evita un incident violent;
- *faza acută*, momentul în care agresorul acționează, desfășurată pe parcursul unei perioade cuprinse între două și douăzeci și patru de ore (uneori chiar pe parcursul unei săptămâni sau mai mult);
- *faza de relaxare*, o perioadă de calm, în care agresorul manifestă blândețe și dragoste față de victimă; această fază reprezentând doar un armistițiu vag în cadrul unui război al amenințărilor și loviturilor. Ciclurile se desfășoară în spirală: fazele tensionate devin din ce în ce mai lungi, violențele devin din ce în ce mai amenințătoare, iar fazele blânde devin mai scurte sau dispar cu totul"[383].

b. Aspecte juridice și sociocriminologice privind fenomenul violenței în familie

i) Din punct de vedere juridic, violența în familie (art. 199 din Codul penal[384]) reprezintă o variantă agravantă a infracțiunilor enumerate în textul normei, anume omor, omor calificat, loviri sau alte violențe, vătămare corporală, loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, săvârșite asupra unui membru de familie[385].

---

[382] *ibidem*

[383] A se vedea Centrul Național de evaluare și promovare a stării de sănătate, Analiză de situație, 25 noiembrie 2018.

[384] Articolul 199 – Violența în familie – „(1) Dacă faptele prevăzute în art. 188, art. 189 și art. 193-195 sunt săvârșite asupra unui membru de familie, maximul special al pedepsei prevăzute de lege se majorează cu o pătrime.
(2) În cazul infracțiunilor prevăzute în art. 193 și art. 196 săvârșite asupra unui membru de familie, acțiunea penală poate fi pusă în mișcare și din oficiu".

[385] Potrivit art. 177 din C. pen. „Prin membru de familie se înțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude; b) soțul; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelora dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc.
(2) Dispozițiile din legea penală privitoare la membru de familie, în limitele prevăzute în alin. (1) lit. a), se aplică, în caz de adopție, și persoanei adoptate ori descendenților acesteia în raport cu rudele firești."

Observăm că, în sens juridic, violența în familie nu constituie *eo ipso* o infracțiune de sine stătătoare, ci o normă de referire, subordonată infracțiunilor la care se face trimitere[386].

Apreciem că o asemenea reglementare este deficitară prin aceea că este nerezonabil de restrictivă, echivalând violența în familie cu infracțiunile anterior enunțate.

ii) Ca o paranteză, trebuie să menționăm că o altă infracțiune care poate intra sub o cupolă mai largă a violenței domestice este cea de rele tratamente aplicate minorului. Aici, în mod tradițional, legiuitorul pare a fi mai îngăduitor și reglementează și situația unor violențe de natură psihică. Se arată, astfel, la art. 197 Cod penal, că se sancționează *„punerea în primejdie gravă, prin măsuri sau tratamente de orice fel, a dezvoltării fizice, intelectuale sau morale a minorului, de către părinți sau de orice persoană în grija căreia se află minorul"*[387].

În ciuda unei astfel de formulări a normei de incriminare, o privire în practica judiciară ne arată că, din păcate, infracțiunea se reține atunci când există și acte de violență fizică asupra minorului.

Spre exemplu, s-a reținut că „faptele inculpatului M., care a pus în primejdie gravă dezvoltarea fizică, intelectuală şi morală a copiilor săi, M.R.C. şi M.D.G., prin exercitarea, în mod repetat, de acte de violenţă fizică şi verbală asupra lor sau în prezenţa lor, prin privarea de hrană, respectiv neglijarea nevoilor de bază, de dezvoltare afectivă şi cognitiv-comportamentală specifice vârstei, iar în noaptea de 07/08.04.2018, în jurul orelor 22:00, profitând de starea de vădită vulnerabilitate datorată vârstei a celor doi copii ai săi, în vârstă de 3 ani şi de 5 ani, pe fondul consumului de alcool, i-a ars pe mâna dreaptă, prin apăsare cu ţigara aprinsă, producându-le leziuni care au necesitat un număr de 14-15 zile de îngrijiri medicale pentru vindecare, au întrunit elementele constitutive a două infracţiuni de violenţă în familie şi două infracţiuni de rele tratamente aplicate minorului"[388].

De asemenea, s-a reținut comiterea infracțiunii, alături de altele, în contextul în care s-a decis că: „Inculpatul consumă în mod regulat şi excesiv

---

386 A se vedea *V. Cioclei,* „Drept penal. Partea Specială I", ed. a II- a, Editura C.H. Beck, București, 2017, p. 96.

387 Reglementarea era prezentă și în Codul penal de la 1969, într-o formulare similar. Se arăta, astfel, la art. 306, sub numele de „Relele tratamente aplicate minorului", că se sancționează „punerea în primejdie gravă, prin măsuri sau tratamente de orice fel, a dezvoltării fizice, intelectuale sau morale a minorului, de către părinți sau de către orice persoană căreia minorul i-a fost încredințat spre creștere și educare".

388 Curtea de Apel Suceava, Secția penală și pentru cauze cu minori, decizia penală nr. 186/2019, www.rolii.ro.

băuturi alcoolice, devenind recalcitrant, fiind capabil de gesturi de o extremă violenţă atât asupra celor din jur, cât şi asupra sa (are o încercare de suicid pe care o vom prezenta la o secţiune ulterioară.).

În aceste condiţii, inculpatul B.M.P., tatăl vitreg al minorei S.M.G. şi tatăl natural al minorei G.M.C., obişnuia să le lovească pe acestea cu pumnii şi cu palmele peste faţă şi corp şi să le tragă de păr. Minorele nu pot localiza în timp prima şi ultima bătaie, deoarece aceste bătăi aveau loc destul de des, minorele obişnuindu-se cu astfel de tratamente, acesta fiind modul în care inculpatul a înţeles să îşi exercite autoritatea părintească.

De altfel, acesta nu era implicat în activităţile şcolare ale copiilor, neavând o relaţie afectivă cu niciunul dintre copii, inculpatul absentând şi moral din viaţa acestora.

Dintre cele două minore, cea vizată în mod special era M. Astfel, aceasta a fost în repetate rânduri supusă unor bătăi crunte: a fost lovită cu un bici peste spate, minora reuşind să se refugieze într-un aşa-zis beci (o gaură mai mare în pământ acoperită cu un celofan), de faţă fiind şi ceilalţi copii minori şi mama acestora. La insistenţele inculpatei B.G., fiul său s-a oprit şi a lăsat-o pe M. în pace.

A fost băgată cu capul într-o balie (cădiţă) în care se scurgea apa reziduală de la maşina de spălat, în prezenţa mamei, a inculpatei B.G. şi a celorlalţi copii.

Cu o altă ocazie, în cursul anului 2014, după ce a fost trasă de păr şi lovită, minora s-a refugiat după o sobă din casă, moment în care inculpatul a tras-o de după sobă, forţând-o să iasă. Ulterior, a intervenit inculpata B.G., minora reuşind să fugă.

Ultima bătaie a fost la sfârşitul anului 2014, când a fost lovită cu o ţeavă din plastic peste picioare, întrucât nu dorea să muncească în curtea numitei C.G., fiica B.G., care locuieşte vizavi de casa părinţilor.

Aceste episoade sunt ceva mai dure decât loviturile aplicate de obicei minorei, lovituri pe care le primea şi minora M., care nu a fost supusă unor bătăi şi tratamente atât de crâncene. Nu s-a putut stabili cu exactitate perioada în care cele două minore au fost supuse actelor de violenţă, întrucât acestea aveau loc des, fiind transformate într-un mod de viaţă.

Din coroborarea probelor administrate, a rezultat că actele de violenţă asupra celor două minore au fost exercitate în perioada 2012 - începutul lunii martie 2015 (momentul alungării M. de acasă)"[389].

---

[389] Curtea de Apel Galaţi, Secţia penală şi pentru cauze cu minori, decizia penală nr. 412/A/2016, www.rolii.ro.

iii) Sintetic, în concepţia legiuitorului naţional, violenţa în familie se poate materializa exclusiv prin violenţă fizică.

Substratul acestei critici rezidă în dimensiunea criminologică a fenomenului violenţei domestice, pe care o vom expune în continuare.

Începând cu anii 1970-1980, literatura criminologică privind violenţa în familie a cunoscut o dezvoltare substanţială, prin afirmarea caracterului specific al acestor fapte, depărtându-se de abordările anterioare, potrivit cărora violenţa domestică reprezenta o simplă formă de manifestare a violenţei, lipsită de particularităţi[390].

Tezele acestei schimbări au constat în negarea preceptelor sociologice anterioare, ce postulau că violenţa în familie ar reprezenta un fenomen rar, incident doar în cazul unor categorii restrânse de persoane (*e.g.* persoane care suferă de afecţiuni psihice, provenind din medii sărace), totodată considerându-se că victimele ar fi culpabile de pasivitate, întrucât se complac în această stare[391].

Aşadar, în timp, au fost formulate următoarele teorii referitoare la acest fenomen[392]:

Teoria resurselor (Goode 1971, Gelles 1974, O'Brian 1971)	Pornind de la afirmarea unei legături direct proporţionale între cantitatea de resurse şi posibilitatea de a recurge la violenţă, precum şi a unei legături invers proporţionale între cantitatea de resurse şi predispoziţia de a recurge la violenţă, s-a afirmat că soţii sunt predispuşi la violenţă atunci când nu deţin resursele (venituri, bunuri etc.) asociate, din punct de vedere cultural, rolului economic dominant al bărbatului într-o familie.
Teoria sistemelor generale (Straus 1971, Giles-Sims 1983)	Potrivit acestei teorii, violenţa domestică constituie un produs al societăţii, iar nu o patologie individuală.

[390] A se vedea *G. T. Hotaling, M. A. Strauss, A. J Lincoln*, „Intrafamily Violence, Crime and Violence outside the Family", Crime and Justice, Vol. 11, Family Violence, University of Chicago Press, Chicago, 1989, pp. 320-321.

[391] A se vedea *S. K. Steinmetz*, „The Cycle of Violence: Assertive, Aggresive and Abusive Family Interaction", Praeger, New York, 1977.

[392] A se vedea *R. J. Gelles*, „Family Violence", Annual Review of Sociology, Vol. 11(1), 1985, pp. 360-361.

Perspectiva ecologică (Garbarino 1977)	Modelul ecologic se grefează pe trei paliere de analiză: ▪ relața dintre organism și mediu; ▪ suprapunerea și interacțiunea mediilor în care oamenii se dezvoltă, precum și ▪ calitatea mediului de proveniență. Astfel, abuzul în context familial rezultă din nepotrivirea dintre membrii familiei și comunitatea din care provin.
Teoria schimbului (Gelles 1983)	Violența doemstică este grefată pe principiul risc-beneficii, utilizarea violenței fiind favorizată de absența riscurilor (natura privată a relațiilor de familie, absența unor instituții sociale, aprobarea tacită la nivel social a violenței împotriva femeilor).
Teoria patriarhatului (Dobash & Dobash 1979)	Violența sistematică asupra femeilor în context conjugal reprezintă reflectarea în prezent a unor structuri socioeconomice trans-istorice care au configurat poziția de subordonare a femeii în societate și familie.
Teoria sociobiologică (Burgess & Gabarino 1983)	Incidentă în cazul abuzurilor față de copii, această teorie avansează teza conform căreia abuzurile împotriva copiilor pot fi determinate de o absență patologică a afecțiunii părinților față de copil.
Teoria modelului economic (Gelles 1974)	Potrivit acestei teorii, violența domestică constituie mecanismul de adaptare sau de reacție la stresul cauzat de climatul socioeconomic (venituri scăzute, șomaj, oboseală, boală).
Explicații socioculturale (Straus et. al. 1980)	Comunitățile, culturile și subculturile în cadrul cărora violența este aprobată, chiar și tacit, favorizează fenomenul violenței domestice.

Prin raportare la teoriile prezentate *supra,* au fost identificați anumiți factori substanțiali ai violenței domestice:

- stimă de sine scăzută;
- transmiterea intergenerațională a violenței;

- factori de stres sociostructurali;
- aprobarea culturală a violenței și a subordonării femeii în soc și în familie;
- conștientizarea de către agresor a slabei organizări instituționale combatarea violenței domestice;
- afecțiuni psihopatologice.

Menționăm că literatura sociologică contemporană a criticat acest pentru motivul că se axează în măsură determinantă pe sondarea mo cauzale, lăsând neacoperit spectrul cercetării consecințelor violenței în fami mecanismelor de intervenție[393].

Aceste critici au catalizat formarea unor direcții instituționale prag centrate pe cunoașterea consecințelor violenței fizice și sexuale împotriva f în contextul relațiilor de cuplu.

Spre exemplu, potrivit anchetei efectuate de Agenția pentru Dr Fundamentale a Uniunii Europene din anul 2014, s-a constatat că „ratele n de raportare în cazul violenței partenerului reflectă faptul că femeile suport mai multe incidente de abuz din partea partenerului înainte de a se hot raporteze, în timp ce violența din partea altcuiva decât partenerul este mai să fie doar un incident singular.

Astfel că trebuie abordată în special nemulțumirea victimei față d aplicând și monitorizând în practică prevederile referitoare la victime di Convenției de la Istanbul și cele din Directiva UE privind victimele.

Trebuie revizuite diferitele modele de intervenție ale poliției în p victimelor, pentru a constata în ce măsură acestea protejează victimele și în practică, nevoilor lor"[394].

c. Particularități psihocriminologice ale victimelor și agresoril

i) Victime

Vom începe prin a examina un dicton recurent în discursul asupra domestice, anume motivul pentru care victimele, în măsură determina aleg să rămână în mediul conjugal abuziv.

Într-o opinie îmbrățișată de majoritatea doctrinei, s-a afirmat violenței domestice își internalizează un sentiment de *neputință dobând*

---

[393] *ibidem*, p. 362.

[394] A se vedea *European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)*, „Violen Femeilor: O Anchetă la Nivelul UE", p. 11.

- factori de stres sociostructurali;
- aprobarea culturală a violenței și a subordonării femeii în societate și în familie;
- conștientizarea de către agresor a slabei organizări instituționale pentru combatarea violenței domestice;
- afecțiuni psihopatologice.

Menționăm că literatura sociologică contemporană a criticat aceste teorii pentru motivul că se axează în măsură determinantă pe sondarea modelelor cauzale, lăsând neacoperit spectrul cercetării consecințelor violenței în familie și a mecanismelor de intervenție[393].

Aceste critici au catalizat formarea unor direcții instituționale pragmatice, centrate pe cunoașterea consecințelor violenței fizice și sexuale împotriva femeilor în contextul relațiilor de cuplu.

Spre exemplu, potrivit anchetei efectuate de Agenția pentru Drepturile Fundamentale a Uniunii Europene din anul 2014, s-a constatat că „ratele mai mari de raportare în cazul violenței partenerului reflectă faptul că femeile suportă adesea mai multe incidente de abuz din partea partenerului înainte de a se hotărî să le raporteze, în timp ce violența din partea altcuiva decât partenerul este mai probabil să fie doar un incident singular.

Astfel că trebuie abordată în special nemulțumirea victimei față de poliție, aplicând și monitorizând în practică prevederile referitoare la victime din cadrul Convenției de la Istanbul și cele din Directiva UE privind victimele.

Trebuie revizuite diferitele modele de intervenție ale poliției în protejarea victimelor, pentru a constata în ce măsură acestea protejează victimele și răspund, în practică, nevoilor lor”[394] .

c. Particularități psihocriminologice ale victimelor și agresorilor

i) Victime

Vom începe prin a examina un dicton recurent în discursul asupra violenței domestice, anume motivul pentru care victimele, în măsură determinantă femei, aleg să rămână în mediul conjugal abuziv.

Într-o opinie îmbrățișată de majoritatea doctrinei, s-a afirmat că victima violenței domestice își internalizează un sentiment de *neputință dobândită* care o

---

[393] *ibidem*, p. 362.

[394] A se vedea *European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)*, „Violența împotriva Femeilor: O Anchetă la Nivelul UE”, p. 11.

determină să își piardă autonomia decizională în fața contextului abuziv și al agresorului, astfel ajungând incapabile să se apere împotriva agresiunilor subsecvente[395].

În acest caz, din punct de vedere fenomenologic, actele de violență fizică sau psihică erodează interioritatea victimei, negându-i subiectivitatea și capacitatea de a se raporta la contextul abrutizant, cu atât mai mult cu cât acestea provin din partea unei persoane ce face parte din viața intimă a victimei.

Într-o altă opinie s-a învederat că dependența economică față de soțul violent, precum și sentimentul de a prezerva angajamentul marital, constituie factori substanțiali ce influențează posibilele opțiuni ale victimei[396].

Dimpotrivă, contrar unor afirmații populare, s-a concluzionat că aspecte precum nivelul scăzut de instruire ori activitatea profesională nu constituie, prin ele însele, cauze directe, ci mai degrabă indirecte, prin raportare la cele anterior expuse (dependența economică).

În fine, menționăm că în jurisprudența anglo-saxonă recentă s-a cristalizat conceptul de *battered wife syndrome* (sindromul femeii agresate), reprezentând o formă particulară de legitimă apărare, în sensul că uciderea de către o femeie a soțului care a exercitat sistematic fapte de violență asupra sa poate fi justificată nu doar prin raportare la circumstanțele faptice din momentul săvârșirii infracțiunii, ci prin raportare la întregul spectru social, psihologic și juridic prin care femeia a fost lipsită de alternative efective de a se apăra[397].

ii) Agresori

În mod echivalent, referitor la tipologia socială a acestora, s-a constatat că, din punct de vedere cantitativ, nu există o galerie clară de trăsături socio-demografice ale agresorilor, în afară de faptul că aceștia sunt, de regulă, bărbați[398].

Astfel, s-a observat că factori precum: mediul socioeconomic, religia, profesia etc., nu constituie repere calitative relevante[399].

---

[395] A se vedea *L. Walker,* „The Battered Woman", Harper Row, New York, 1979 apud. *R. J. Gelles,* op. cit., p. 362.

[396] A se vedea *M. J. Strube, L. S. Barbour,* „The Decision to Leave an Abusive Relationship: Economic Dependence and Psychological Commitment", Journal of Marriage and the Family, 45(4), 1983, p. 785.

[397] A se vedea *S. D. Rittenmeyer,* „Of Battered Wives, Self-defense and Double Standards of Justice", Journal of Criminal Justice, Vol. 9, 1981, p. 389.

[398] A se vedea *G. T. Hotaling, M. A. Strauss, A. J. Lincoln*, op. cit., p. 322.

[399] *ibidem*

Aceleaşi concluzii au fost formulate şi în legătură cu părinţii care exercită fapte de violenţă fizică ori psihică asupra copiilor.

Dimpotrivă, într-o opinie concurentă, în procesul de conştientizare socială a magnitudinii fenomenului violenţei domestice, s-a considerat că derobarea agresorului de stigmate socioeconomice ar satisface o exigenţă de oportunitate, prin aceea că mecanismele de combatere a acestei forme de violenţă s-ar fi dovedit falimentare, dacă s-ar fi considerat că acest fenomen este legat de o anumită categorie socială[400].

iii) Relaţia agresor-victimă

Putem subsuma relaţia dintre agresor şi victimă următoarelor coordonate:

- agresorul este o persoană familiarizată cu fenomenul violenţei;
- agresorul consideră că acţiunile victimei constituie cauza proximă care legitimează actele sale de violenţă, întrucât acestea au lezat moralitatea sa;
- astfel că violenţa asupra membrului de familie este apreciată ca fiind necesară;
- individualitatea şi valoarea morală a victimei este anihilată în momentul imediat anterior exercitării actelor de violenţă;
- odată anihilată valoarea morală a victimei, agresorul percepe violenţa ca fiind nu doar necesară, ci şi justă.

d. În loc de concluzie

Reiterând critica de la care am pornit, anume suprapunerea juridică a violenţei în familie cu infracţiunile enumerate în norma de incriminare (omor calificat, loviri sau alte violenţe, vătămare corporală, loviri sau vătămări cauzatoare de moarte), în loc de concluzie vom prezenta succint dimensiunea fenomenologică a violenţei psihologice în context conjugal, spre a accentua necesitatea unei abordări elastice asupra acestui fenomen regretabil de comun la nivel naţional.

În consonaţă cu o parte a literaturii de specialitate, apreciem că există o suprapunere instrumentară între agresiunile fizice şi psihice în sfera violenţei domestice[401].

---

[400] A se vedea *C. Kruttschnitt, B. McLaughlin, C. Petrie,* „Advancing the Federal Research on Violence against Women", National Academy Press, Washington DC, 2004.

[401] A se vedea *N. K. Denzin,* op. cit., p. 499.

În concret, referitor la violența fizică, corpul victimei reprezintă nu doar un obiect asupra căruia sunt exercitate agresiunile, ci un instrument prin care autoritatea conjugală/familială este afirmată prin intermediul agresiunilor.

Dimpotrivă, în sfera violenței psihice, corpul victimei reprezintă o extensie materială, complementară, a individualității sale – colocvial, subiectivitatea victimei se manifestă în planul realității obiective prin intermediul corpului său care, prin limbaj verbal sau nonverbal, exprimă emoții și senzații.

Am făcut această mențiune întrucât, în cele ce urmează, vom expune dimensiunea violenței în familie în România, precum și modalitatea în care politicile sociale au urmărit integrarea acestor abordări teoretice în scopul combaterii cazurilor de violență domestică.

2. Fenomenul violenței domestice în context național

a. Violența domestică în optica instrumentelor legislative sociopenale

Privitor la adoptarea mecanismelor juridice de combatere a violenței domestice, la data de 27 iunie 2014, România a semnat Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Instanbul), aceasta reprezentând un amplu instrument internațional prin intermediul căruia violența domestică este echivalată cu o violare gravă a drepturilor omului.

Potrivit art. 3 lit. a) din Convenție, *violența împotriva femeilor* reprezintă „o încălcare a drepturilor omului şi o formă de discriminare împotriva femeilor şi va însemna toate acţiunile de violenţă de gen care rezultă în sau care sunt probabile a rezulta în vătămarea sau suferinţa fizică, sexuală, psihologică sau economică cauzată femeilor, inclusiv ameninţările cu asemenea acţiuni, constrângerea sau privarea arbitrară de libertate, indiferent dacă se produce în public sau în viaţa privată".

De asemenea, în temeiul art. 3 lit. b) *violența domestică* cuprinde „toate acţiunile de violenţă fizică, sexuală, psihologică sau economică, care se produc în mediul familial sau domestic ori între foştii sau actualii soţi sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte sau a împărţit acelaşi domiciliu cu victima".

În același context, la art. 3 lit. c) se arată că: *violența de gen împotriva femeilor* constituie „violenţa care este direcţionată împotriva unei femei pentru că ea este o femeie sau care afectează femeile în mod disproporţionat".

Corelativ, în contextul legislativ național, în cuprinsul Legii nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice, au fost explicitate diferitele forme de manifestare a violenței domestice, după cum urmează:

Violența verbală	Adresarea printr-un limbaj jignitor, brutal, precum: utilizarea de insulte, amenințări, cuvinte și expresii degradante sau umilitoare;
Violența psihologică	Impunerea voinței sau a controlului personal, provocarea de stări de tensiune și de suferință psihică în orice mod și prin orice mijloace, prin amenințare verbală sau în orice altă modalitate, șantaj, violență demonstrativă asupra obiectelor și animalelor, afișare ostentativă a armelor, neglijare, controlul vieții personale, acte de gelozie, constrângerile de orice fel, urmărirea fără drept, supravegherea locuinței, a locului de muncă sau a altor locuri frecventate de victimă, efectuarea de apeluri telefonice sau alte tipuri de comunicări prin mijloace de transmitere la distanță, care prin frecvență, conținut sau momentul în care sunt emise creează temere, precum și alte acțiuni cu efect similar;
Violența fizică	Vătămarea corporală ori a sănătății prin lovire, îmbrâncire, trântire, tragere de păr, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, în orice formă și de orice intensitate, inclusiv mascate ca fiind rezultatul unor accidente, prin otrăvire, intoxicare, precum și alte acțiuni cu efect similar, supunerea la eforturi fizice epuizante sau la activități cu grad mare de risc pentru viață sau sănătate și integritate corporală;
Violența sexuală	Agresiune sexuală, impunere de acte degradante, hărțuire, intimidare, manipulare, brutalitate în vederea întreținerii unor relații sexuale forțate, viol conjugal;
Violența economică	Interzicerea activității profesionale, privare de mijloace economice, inclusiv lipsire de mijloace de existență primară, cum ar fi hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate, acțiunea de sustragere intenționată a bunurilor persoanei, interzicerea dreptului de a poseda, folosi și dispune de bunurile comune, control inechitabil asupra bunurilor și resurselor comune, refuzul de a susține familia, impunerea de munci grele și nocive în detrimentul sănătății,

	inclusiv unui membru de familie minor, precum și alte acțiuni cu efect similar;
Violența socială	Impunerea izolării persoanei de familie, de comunitate și de prieteni, interzicerea frecventării instituției de învățământ sau a locului de muncă, interzicerea/ limitarea realizării profesionale, impunerea izolării, inclusiv în locuința comună, privarea de acces în spațiul de locuit, deposedarea de acte de identitate, privare intenționată de acces la informație, precum și alte acțiuni cu efect similar;
Violența spirituală	Subestimarea sau diminuarea importanței satisfacerii necesităților moral-spirituale prin interzicere, limitare, ridiculizare, penalizare a aspirațiilor membrilor de familie, a accesului la valorile culturale, etnice, lingvistice ori religioase, interzicerea dreptului de a vorbi în limba maternă și de a învăța copiii să vorbească în limba maternă, impunerea aderării la credințe și practici spirituale și religioase inacceptabile, precum și alte acțiuni cu efect similar sau cu repercusiuni similare;
Violența cibernetică	Hărțuire online, mesaje online instigatoare la ură pe bază de gen, urmărire online, amenințări online, publicarea nonconsensuală de informații și conținut grafic intim, accesul ilegal de interceptare a comunicațiilor și datelor private și orice altă formă de utilizare abuzivă a tehnologiei informației și a comunicațiilor prin intermediul calculatoarelor, telefoanelor mobile inteligente sau altor dispozitive similare care folosesc telecomunicațiile sau se pot conecta la internet și pot transmite și utiliza platformele sociale sau de e-mail, cu scopul de a face de rușine, umili, speria, amenința, reduce la tăcere victima.

Referitor la serviciile sociale pentru prevenirea și combaterea violenței domestice reglementate de Legea nr. 217/2003, acestea vizează atât victima (*e.g.* centre de primire în regim de urgență, centre de recuperare și locuințe protejate), cât și agresorul (*e.g.* centre de asistență destinate agresorilor).

b. Date cantitative şi calitative privind violența domestică în România

Referindu-ne la date şi indicatori statistici, vom analiza dimensiunea violenței domestice din România, urmărind atât evoluția acestui fenomen, cât şi eficiența măsurilor sociale adoptate la nivel legislativ.

Totodată, menționăm cu titlu preliminar că, potrivit Strategiei Naționale din 24 mai 2018 privind promovarea egalității de şanse şi de tratament între femei şi bărbați şi prevenirea şi combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2019 (denumită în continuare „Strategia Națională"), s-a reținut că: „la nivel național, datele statistice în domeniul violenței domestice au un caracter eterogen, care îngreunează cunoaşterea reală a dimensiunii fenomenului".

Conform unui studiu efectuat de Centrul Parteneriat pentru Egalitate (CPE), s-a constat că, în România, în anul 2003, „în jur de 800.000 de femei au raportat în mod frecvent violența în familie sub diferite forme; mai mult de 340.000 de copii (0-14 ani) au asistat în mod frecvent la scene de violență fizică între părinți; mai mult de 370.000 de copii (0-14 ani) au asistat la insulte şi înjurături frecvente între părinți sau între adulți în gospodărie"[402].

Din datele statistice publicate de Ministerul Public, se constată că în anul 2004 au fost trimişi în judecată pentru săvârşirea infracțiunii de violență în familie un număr de 1.450 inculpați, ponderea acestora reprezentând 2.2% din totalul inculpaților trimişi în judecată, iar în anul 2005 au fost trimişi în judecată 1.274 inculpați, ponderea acestora reprezentând 2.1%[403]. Particularizând aceste date în funcție de natura faptei şi relația de rudenie, constatăm următoarele[404]:

	Părinți victime		Soți victime		**Copii victime**		Frați/surori victime	
	2004	**2005**	2004	2005	**2004**	**2005**	2004	2005
Omor	**66**	**57**	97	73	**54**	**36**	33	29
Omor consumat	**46**	**40**	59	54	**27**	**23**	16	18
Vătămare corporală	**13**	**10**	40	29	**4**	**8**	25	18
Loviri sau vătămări cauzatoare de moarte	-	-	11	11	-	-	-	-
Viol	**3**	**8**	-	-	**15**	**23**	2	7

[402] A se vedea *Centrul Parteneriat pentru Egalitate (CPE)*, „Violența în Familie şi la Locul de Muncă. Cercetare Națională", 2016 (http://www.cpe.ro/wp-content/uploads/2016/03/Violenta-in-familie-si-la-locul-de-munca.-Cercetare-nationala.pdf).

[403] A se vedea *O. Brezeanu, A. Constantinescu,* „Considerații despre Violența Intrafamilială", p. 204. (http://old.mpublic.ro/jurisprudenta/publicatii/violenta _intrafamiliala.pdf).

[404] *ibidem*, p. 205.

De asemenea, în perioada 2004-2007, la nivelul secțiilor de poliție au fost înregistrate 11.533 de cazuri de violență în familie, față de care s-a reținut că 75% dintre victime erau de sex feminin, în vreme ce numai 25% erau de sex masculin. Dintre victimele de sex feminin, 30% erau minore, în vreme ce 67% dintre victimele de sex masculin erau minore. De asemenea, categoria de vârstă preponderentă în cazul victimelor de sex feminin a fost 25-45 ani (40%), iar în cazul victimelor de sex masculin 0-18 ani (67%)[405].

Potrivit datelor expuse în cuprinsul Strategiei Naționale, la nivel național, în perioada 2009-2016, s-a constatat o creștere anuală a fenomenului violenței domestice, prin raportare la numărul cazurilor în care s-au acordat servicii sociale (acestea nereprezentând, în fapt, dimensiunea reală a fenomenului, ci doar numărul victimelor beneficare ale serviciilor sociale, înregistrate la nivel național)[406].

Cazuri	Inculpați trimiși în judecată pentru violență în familie	**Pondere din totalul inculpaților trimiși în judecată**	Infracțiuni de violență intrafamilială care a avut ca urmare moartea victimei
2009 **12.461**	444	0,90%	167
2010 **11.592**	483	0,80%	189
2011 **12.205**	469	0,00%	146
2012 **14.376**	440	0,70%	149
2013 **15.358**	108	1,60%	157
2014 **11.598**	1.459	2,90%	189
2015 **12.273**	1.938	3,30%	186
2016 **13.019**	1.467	-	-

Particularizând datele cantitative aferente perioadei 2011-2016 prin raportare la informațiile furnizate de către Agenția Națională pentru Egalitate de Șansă (ANES), s-au observat următoarele[407]:

---

405 *ibidem*

406 A se vedea *Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse (ANES)*, „Raport de Monitorizare a stadiului implementării Planului Operațional pentru implementarea Strategiei Naționale pentru prevenirea și combaterea fenomenului violenței în familie pentru perioada 2013-2017", 2016, pp. 4-7.

407 idem (Datele menționate nu prezintă însă dimensiunea reală a fenomenului, ci doar numărul victimelor violenței în familie, beneficiare ale serviciilor sociale, înregistrate și centralizate la nivel național de către ANES, extrase din rapoartele înaintate de către direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului, instituții aflate în

2011	12.205 cazuri de violenţă în familie, din care numărul de victime adulte de sex feminin este de 1.723, iar numărul de victime copii este de 10.787 (cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani).
2012	14.376 cazuri de violenţă în familie, din care numărul de victime adulte de sex feminin este de 1.296, iar numărul de victime copii este de 12.512, cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani.
2013	15.358 cazuri de violenţă în familie, din care numărul de victime adulte de sex feminin este de 1.993, şi numărul de victime copii este de 13.116, cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani.
2014	11.598 cazuri de violenţă în familie, din care: numărul de victime adulte de sex feminin este de 1.623, iar numărul de victime copii este de 9.698, cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani.
2015	12.216 cazuri de violenţă în familie, din care: numărul de victime adulte de sex feminin este de 1.910, de sex masculin este de 105, iar numărul de victime copii este de 10.258, cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani.
2016	13.019 cazuri de violenţă în familie, din care: numărul de victime adulte de sex feminin este de 2056, de sex masculin este de 165, numărul de victime copii este de 10.798, cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani.
2017	13.102 cazuri de violenţă domestică, din care: numărul de victime adulte de sex feminin este de 1.927, de sex masculin este de 141, iar numărul de victime copii este de 11.034, cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani.
2018	13.182 cazuri de violenţă domestică, din care numărul de victime adulte: de sex feminin este de 2.149, de sex masculin este de 172, iar numărul de victime copii cu vârsta cuprinsă între < 1 şi 17 ani este de 10.861.

În perioada 2018-2019 (primele 5 luni), potrivit informaţiilor furnizate de către Inspectoratul General al Poliţiei Române, s-au înregistrat următoarele date: în

subordinea consiliilor judeţene şi ale consiliilor locale ale sectoarelor Municipiului Bucureşti.)

anul 2018 au fost sesizate 38.445 fapte de violență domestică, fiind emise 3.775 ordine de protecție, iar în anul 2019 au fost sesizate 16.585 fapte de violență domestică, fiind emise 3.016 ordine de protecție[408].

Conform datelor privind activitatea Ministerului Public din anul 2018 în materia violenței intrafamiliale, s-a dispus trimiterea în judecată a 1.360 inculpați, ponderea acestora fiind de 2.3% din totalul celor trimiși în judecată[409]:

Soți victime	45 (victime ale omorului) 189 (victime ale lovirilor sau altor violențe) 3 (victime ale vătămării corporale/vătămării corporale din culpă) 6 (victime ale lovirilor sau vătămărilor cauzatoare de moarte)
Părinți victime	29 (victime ale omorului) 56 (victime ale lovirilor sau altor violențe) 4 (victime ale vătămării corporale/vătămării corporale din culpă) 4 (victime ale lovirilor sau vătămărilor cauzatoare de moarte)
Copii victime	29 (victime ale omorului) 82 (victime ale lovirilor sau altor violențe) 4 (victime ale vătămării corporale/vătămării corporale din culpă) 12 (victime ale relelor tratamente aplicate minorului) 32 (victime ale violului) 542 (victime ale abandonului de familie)
Frați/surori victime	28 (victime ale omorului) 60 (victime ale lovirilor sau altor violențe) 1 (victime ale vătămării corporale) 8 (victime ale violului)

În concluzie, prin raportare la informațiile de natură calitativă aferente perioadei de referință 2009-2018, observăm o tendință ascendentă a cazurilor de violență în familie. Deopotrivă, această creștere poate fi determinată de o atitudine reactivă atât a victimelor, cât și a instituțiilor statului:

2010	În anul 2010, față de anul 2009, numărul cazurilor de violență în familie a scăzut cu 6,98%.

[408] A se vedea *Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse (ANES)*, „Analiza privind centrele pentru consilierea agresorilor în situații de violență domestică sau violență împotriva femeilor la nivel național".

[409] *ibidem*

anul 2018 au fost sesizate 38.445 fapte de violență domestică, fiind emise 3.775 ordine de protecție, iar în anul 2019 au fost sesizate 16.585 fapte de violență domestică, fiind emise 3.016 ordine de protecție[408].

Conform datelor privind activitatea Ministerului Public din anul 2018 în materia violenței intrafamiliale, s-a dispus trimiterea în judecată a 1.360 inculpați, ponderea acestora fiind de 2.3% din totalul celor trimiși în judecată[409]:

Soți victime	45 (victime ale omorului) 189 (victime ale loviturilor sau altor violențe) 3 (victime ale vătămării corporale/vătămării corporale din culpă) 6 (victime ale loviturilor sau vătămărilor cauzatoare de moarte)
Părinți victime	29 (victime ale omorului) 56 (victime ale loviturilor sau altor violențe) 4 (victime ale vătămării corporale/vătămării corporale din culpă) 4 (victime ale loviturilor sau vătămărilor cauzatoare de moarte)
Copii victime	29 (victime ale omorului) 82 (victime ale loviturilor sau altor violențe) 4 (victime ale vătămării corporale/vătămării corporale din culpă) 12 (victime ale relelor tratamente aplicate minorului) 32 (victime ale violului) 542 (victime ale abandonului de familie)
Frați/surori victime	28 (victime ale omorului) 60 (victime ale loviturilor sau altor violențe) 1 (victime ale vătămării corporale) 8 (victime ale violului)

În concluzie, prin raportare la informațiile de natură calitativă aferente perioadei de referință 2009-2018, observăm o tendință ascendentă a cazurilor de violență în familie. Deopotrivă, această creștere poate fi determinată de o atitudine reactivă atât a victimelor, cât și a instituțiilor statului:

2010	În anul 2010, față de anul 2009, numărul cazurilor de violență în familie a scăzut cu 6,98%.

[408] A se vedea *Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse (ANES)*, „Analiza privind centrele pentru consilierea agresorilor în situații de violență domestică sau violență împotriva femeilor la nivel național".

[409] *ibidem*

2011	În anul 2011, față de anul 2010, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 5,28%.
2012	În anul 2012, față de anul 2011, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 17,78%.
2013	În anul 2013, față de anul 2012, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 6,83%.
2014	În anul 2014, față de anul 2013, numărul cazurilor de violență în familie a scăzut cu 24,29%.
2015	În anul 2015, față de anul 2014, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 5,81 %.
2016	În anul 2016, față de anul 2015, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 6,57%.
2017	În anul 2017, față de anul 2016, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 0,64%.
2018	În anul 2018, față de anul 2017, numărul cazurilor de violență în familie a crescut cu 0,61%.

c. În loc de concluzie. Carențe instituționale

Potivit aspectelor învederate în cuprinsul Strategiei Naționale, mecanismele instituționale privind protejarea victimelor violenței intrafamiliale, în special de sex feminin, sunt insuficiente cantitativ și ineficiente calitativ, efectul fiind lipsa încrederii victimelor în aceste instituții, precum și, astfel cum am preconizat, întărirea rezoluției infracționale a agresorului prin conștientizarea inoperativității mijloacelor de protecție.

În concret, s-a precizat că „nu există suficiente măsuri de prevenire și combatere a violenței domestice care să răspundă nevoii de securitate pentru victimă (de exemplu, victima trăiește cu teama de a părăsi domiciliul, de a frecventa unități de învățământ sau locul de muncă, și este expusă și lipsită de sprijin și de apărare în fața pericolului etc.).

Adeseori, victimele se confruntă cu lipsa unui orizont sigur și concret față de problemele multiple pe care le-ar întâmpina la despărțirea definitivă de agresor,

precum: părăsirea locuinţei vizavi de identificarea unei alte locuinţe şi plata chiriei, identificarea unui alt loc de muncă, asigurarea necesarului pentru subzistenţă pentru ea şi, după caz, pentru copiii săi, identificarea unor noi instituţii de învăţământ pentru copii).

În prezent, nu există servicii sociale care să răspundă nevoii victimei de a-şi dobândi independenţa şi de a-şi reconstrui o nouă viaţă, în situaţia în care se separă definitiv de agresor.

Multe dintre victime sunt afectate de lipsa de încredere în forţele proprii, şi în ceea ce priveşte obţinerea independenţei economice, asigurarea nevoilor de subzistenţă pentru ea însăşi şi copiii săi prin forţe proprii".

Mai mult, s-a afirmat că, la nivel de opinie publică, atitudinea naţională relevă o toleranţă tacită faţă de fenomenul violenţei domestice, în pofida derulării unor campanii şi acţiuni în domeniul prevenirii acestor categorii de fapte, faţă de care se adaugă „şi nivelul foarte scăzut de implicare şi responsabilizare al reprezentanţilor autorităţilor administraţiei publice şi ai comunităţilor şi inexistenţa unor forme de dialog şi de colaborare între comunităţi şi/sau la nivelul comunităţilor."

Capitolul VII

Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile contra libertății și integrității sexuale

„Fecioară galbenă rudă cu nebunia, cu sinuciderea
(...) aşa cum ochii măriţi de groază ai marinarilor
sunt rudă cu valul uriaş care în ultima clipă le înghite corabia."
(Geo Bogza, Cântec de revoltă, de dragoste și moarte)

În cele ce urmează vom analiza dimensiunea juridică și criminologică a infracțiunilor contra libertății și integrității sexuale, atât dintr-o perspectivă teoretică, cât și prin raportare la indicatorii statistici privind magnitudinea acestui fenomen în România. Menționăm că în acest context ne vom referi și la infracțiunea de trafic de persoane, întrucât, exploatarea în scopuri sexuale reprezintă manifestarea predilectă a polimorfismului acestei infracțiuni.

Secțiunea I

Perspective teoretice

În consonanță cu un segment important al literaturii sociologice, considerăm că infracțiunile contra integrității sexuale nu reprezintă în măsură determinantă o propensitate a vestigiilor biologice, ci mai degrabă o rezultantă a structurilor de putere socială dezvoltate trans-istoric[410].

1. Dimensiunea juridicoistorică a infracțiunilor contra libertății și integrității sexuale

Într-o perspectivă socioistorică, s-a considerat că răpirea femeii de către bărbat, urmată de acte de violență sexuală împotriva acesteia, a constituit embrionul achizitiv al instituției căsătoriei. Spre exemplu, s-a observat că, în cadrul popoarelor aborigene din Australia, bărbatul pătrundea în locuința victimei, imobiliza prin violență părinții fetei, apoi răpea victima pentru a o viola, în scopul stăpânirii acesteia[411].

De asemenea, în societatea romană, una dintre formele căsătoriei a avut la bază raptul (*raptus*) colectiv al femeilor, anume în cazurile în care *pater familias* ar fi refuzat oferirea femeii, bărbatul însoțit de alte persoane procedau la răpirea și violarea femeii, pentru a-l determina pe tată să îi recunoască viitorului soț dreptul de proprietate asupra fiicei[412].

Față de aceste exemple, putem observa că infracțiunile de natură sexuală au constituit, înainte de toate, un instrument achizitiv, grefat pe dinamica relațiilor sociale în care femeile aveau statutul sociojuridic de bunuri ce puteau fi dobândite prin ocupațiune violentă.

Prin aceasta se poate explica faptul că, în antichitate, primele forme de incriminare ale violenței sexuale (*e.g.* Deuteronul, Codul lui Hammurabi, Talmudul) protejau exclusiv femeile virgine ori căsătorite, întrucât, pe de o parte,

---

410 A se vedea *S. Brownmiller,* „Against Our Will", Ballantine Books, 1975, pp. 12-14.
411 A se vedea *C. Lombroso,* „Criminal Man", Vol. III, op. cit., p. 177.
412 A se vedea *N. L. Nguyen,* „Roman Rape: An Overview of Roman Rape Laws from the Republican Period to Justinian's Reign", Michigan Journal of Gender & Law, Vol. 13(1), 2006, p. 82.

virginitatea reprezenta condiția *sine qua non* pentru ca femeile să se poată căsători, iar, pe de altă parte, femeia căsătorită se afla sub autoritatea soțului, agresiunile sexuale reprezentând, în esență, fapte cvasipatrimoniale[413].

De altfel, întrucât războiul era considerat o modalitate de dobândire a dreptului de proprietate (ocupațiunea), violența sexuală în contextul războiului nu era sancționată, ci recunoscută drept o cutumă[414].

O schimbare majoră în materia protecției juridice a femeilor împotriva agresiunilor sexuale a avut loc în Anglia secolului al XIII-lea, când, prin Al Doilea Statut de la Westminster (1275), s-a prevăzut pedeapsa cu moartea pentru răpirea, respectiv violarea unei femei, indiferent de vârstă sau statut (*„prohibeth that none do ravish nor take away by force, any maiden within age, neither by her own consent; nor any wife or maiden of full age, nor any other woman, against her will"*). Observăm, totodată, că faptele de agresiune sexuală asupra unei femei erau legate de răpirea acesteia, privită drept o formă de dobândire a femeii, aspect care s-a păstrat în legislația britanică până în sec. al XVII-lea[415].

Referitor la perioada istorică mai recentă, s-a afirmat că optica asupra violenței sexuale privite exclusiv în baza relației dintre statutul femeii prin raportare la soțul acesteia a influențat opinia conform căreia violul conjugal ar fi imposibil.

Spre exemplu, în cuprinsul art. 197 alin. (5) din Codul penal din 1968 se prevedea că violul nu se pedepsește dacă înainte ca hotărârea să fi rămas definitivă a intervenit căsătoria dintre autor şi victimă, iar în caz de participaţie, căsătoria dintre autor şi victimă produce aceleaşi efecte şi faţă de participanţi.

În prezent, această abordare a fost dezavuată, atât în discursul sociologic, cât și în cel juridic.

2. Dimensiunea fenomenologică a violenței sexuale

In baza mențiunilor de ordin istoric antereferite, putem contura o perspectivă asupra infracțiunilor contra integrității şi libertății sexuale bazată, în care centrul de greutate principal îl constituie dinamica relațiilor de putere dintre agresor şi victimă, componenta sexuală fiind numai subsidiară.

---

413 *S. Brownmiller,* op. cit., p. 19.

414 A se vedea *Cicero,* „Philippics III.31", Harvard University Press, 1926, p. 221-226.

415 A se vedea *J. Rudolph,* „Rape and Resistance: Women and Consent in Seventeenth-Century English Legal and Political Thought", Journal of British Studies, Vol. 39(2), 2000, pp. 170-184.

a. Relaţia de putere

Putem afirma că, din punct de vedere fenomenologic, infracţiunile contra integrităţii şi libertăţii sexuale reprezintă o formă de manifestare a dominaţiei agresorului faţă de victimă, prin suprapunerea dorinţei de putere cu gratificarea sexuală, precum şi prin suprapunerea gratificării sexuale cu violenţa pură[416].

Mai mult, specificitatea acestor infracţiuni se grefează pe o formă particulară a procesului de obiectificare sau dezumanizare, anume obiectificarea *în scop instrumentar*.

Astfel, în consonanţă cu o opinie exprimată în literatura psiho-criminologică naţională, ceea ce stă la baza actelor de abuz sexual, privite din perspectiva procesului de obiectificare, este un ansamblu de fantasme sexuale cu

---

[416] Afirmaţia este, din păcate, relativ uşor de verificat în practică. Spre exemplu, reţine o instanţă că: „În seara zilei de 25.12.2016, în jurul orei 23:00, partea civilă A. a adormit într-una dintre încăperile locuinţei sale asigurând, în mod corespunzător, uşile de acces. La data de 26.12.2016, în jurul orei 0300, inculpatul B. s-a deplasat, singur, înarmat cu un obiect tăietor-înţepător (cuţit sau briceag) la locuinţa persoanei vătămate. Ajuns aici, inculpatul a distrus geamul uneia dintre ferestrele poziţionate în imediata vecinătate a unei dintre căile de acces în locuinţă, a dezasigurat uşa de la această cale de acces, acţionând cheia originală ce fusese lăsată de către partea civilă în broasca uşii şi pătrunzând, astfel, într-unul dintre holurile locuinţei. În prealabil, inculpatul a încercat să pătrundă în locuinţă prin distrugerea ramei uneia dintre ferestrele exterioare, dar nu a reuşit. În cele ce au urmat, inculpatul a distrus ochiul de geam cu care era prevăzută o uşă de la capătul interior al holului, a acţionat zăvorul cu care era asigurată de la interior şi, astfel, a ajuns la încăperea unde, pe un pat, dormea partea civilă. În continuare, purtând, pe faţă, o mască confecţionată din material textil de formă dreptunghiulară, legat la două colţuri opuse şi având decupate, în partea frontală, în dreptul ochilor, două orificii, şi pe mâini, mânuşi, inculpatul s-a apropiat de partea civilă şi a imobilizat-o, prinzând-o de mâini şi punându-i mâna la gură, pentru a o împiedica să strige după ajutor. Apoi, după ce a ameninţat-o cu obiectul tăietor-înţepător (cuţit sau briceag) pe care îl avea asupra sa, a lovit-o, de mai multe ori, cu pumnii în zona capului şi i-a pus în vedere că, dacă se va opune în vreun fel, o va omorî, inculpatul a legat-o la ochi pe partea civilă cu un cearşaf şi, prin constrângere constând în exercitarea şi ameninţarea cu acte de violenţă în modul sus-menţionat, a întreţinut cu ea raporturi sexuale şi relaţii sexuale anale. Pe timpul consumării violului, inculpatul i-a smuls de la urechi părţii civile o pereche de cercei confecţionată din material comun. După finalizarea relaţiilor sexuale, inculpatul a curăţat-o, cu ajutorul unor obiecte de material textil ce se aflau în încăpere, în zona genitală şi în cea anală pe partea civilă, cu scopul vădit de a ascunde urmele violului, şi i-a cerut acesteia, continuând să profereze ameninţări cu acte de violenţă şi cu moartea, să îi indice locul unde are depozitate, în locuinţă, sume de bani." – Curtea de Apel Bucureşti, Secţia I penală, decizia penală nr. 387/A/2021, www.rolii.ro.

conținut cognitiv variabil, precum „putere, umilire, răzbunare, dezintegrare, înghițire, evacuare, absorbție etc."[417]

Rezultatul obiectificării sexuale asupra victimei a fost identificat drept *„autoobiectificarea ca trăsătură"*, anume percepția victimei asupra propriului corp ca fiind un obiect sexual ce aparține altuia, având următoarele consecințe:

- intensificarea sentimentelor de ruşine;
- anxietate față de propriul corp;
- scăderea conştientizării propriilor stări corporale;
- diminuarea posibilităţilor creative privite în sens larg[418].

În fine, optica actuală asupra dimensiunii formelor de violență sexuală cuprinde, nelimitativ, următoarele categorii de fapte: „a) viol; b) pornografia din răzbunare – *revenge porn*; c) sclavie sexuală; d) hărţuire sexuală, inclusiv cereri de favoruri sexuale în schimbul promovării la locul de muncă sau promovarea în unităţile şcolare superioare; e) trafic de persoane în scopul prostituţiei forţate; f) expunere forţată la pornografie; g) sarcina forţată; h) sterilizare forţată; i) avort forţat; j) căsătoria forţată; k) mutilarea genitală a femeilor; l) testarea forţată a virginităţii"[419].

b. Particularități psihosociale ale agresorilor și victimelor

(i) În mod tradiţional, s-a afirmat că agresorii sunt, de regulă, de sex masculin, cu posibile patologii psihiatrice (*e.g.* lipsa de empatie, dificultatea de a își cenzura impulsurile), recidivist, fără un loc de muncă stabil, studii medii și cu o situație economică precară[420].

---

[417] A se vedea *A. Leş,* „Psihologie criminologică. Rolul (Psiho)patologiei clinice în descifrarea comportamentului criminal", Editura Universitară, Bucureşti, 2020, p. 109.

[418] *ibidem,* p. 69.

[419] A se vedea Hotărârea de Guvern nr. 592/2021 privind aprobarea Strategiei naţionale pentru prevenirea şi combaterea violenţei sexuale „SINERGIE" 2021-2030 şi a Planului de acţiuni pentru implementarea Strategiei naţionale pentru prevenirea şi combaterea violenţei sexuale „SINERGIE" 2021-2030.

[420] A se vedea *M. D. Antonio,* „Teză de doctorat. Prevenirea şi combaterea agresiunilor sexuale asupra victimelor potenţiale", Bucureşti, 2020, p. 17 (https://www.academiadepolitie.ro/root/studii/iosud/rezumate_teze/2020/MARINCIU%20DORU/Rezumat%20teza%20(RO)%20Marinciu%20Doru.pdf).
În acelaşi sens, a se vedea *V. Feran,* „Cum putem lupta cu agresiunile sexuale? Propunere legislativă" (https://www.juridice.ro/547969/cum-putem-lupta-cu-agresiunile-sexuale-propunere-legislativa.html).

Observăm că, nici în acest caz, nu există o demarcație clară a tipologiei autorilor faptelor de natură sexuală de autorii altor infracțiuni săvârșite cu violență, coordonatele taxonomice semiclișeice fiind, în principiu, aceleași.

Dimpotrivă, în discursul recent, această abordare a fost nuanțată, afirmându-se că nu există un stereotip privind profilul agresorului sexual, prin aceea că „aceştia provin din toate mediile, înstărite sau nu, cu studii superioare sau fără educaţie, religioşi şi nonreligioşi, pot fi persoane aflate în funcţii de autoritate care sunt respectate şi de încredere, de exemplu: medic, profesor, ghid turistic, preot, ofiţer de poliţie"[421].

Mai mult, s-a concluzionat că tulburările mintale nu reprezintă un element recurent în taxonomia agresorilor, datele statistice indicând că mai puțin de 25% dintre aceștia au un istoric psihiatric, precum și că actele de violență sexuală nu au loc preponderent în timpul nopții în locuri nesupravegheate, mai mult de jumătate dintre acestea producându-se în locuințe, iar în aproximativ 70% din cazuri făptuitorul este un cunoscut al victimei[422].

(ii) De asemenea, referitor la victime, particularitățile acestora au fost delimitate prin raportare la factorii de risc care determină vulnerabilitatea lor, precum:

- „femei, în special cele aflate în relaţii abuzive, cele dependente economic şi social de partener;
- copii, fete şi băieţi, precum şi tineri, inclusiv cei aflaţi în centre de plasament[423];

---

[421] A se vedea Hotărârea de Guvern nr. 592/2021.

[422] A se vedea *Asociația pentru Egalitate de Gen,* „Specificul violenței sexuale", p. 5-6 (http://aleg-romania.eu/wp-content/uploads/2014/08/I.-Specificul-violentei-sexuale.pdf).

[423] Exemplele din practica judiciară sunt, din păcate, multiple. S-a reținut, spre pildă, că: „Inculpatul este tatăl persoanei vătămate minore A. în vârstă de 13 ani. Aceştia locuiesc în acelaşi imobil împreună cu soţia inculpatului şi cu ceilalţi 2 copii minori în vârstă de 15 ani şi 7 ani. Inculpatul consumă în mod excesiv băuturi alcoolice, iar veniturile familiei sunt limitate. În cursul lunii martie 2020, acţionând cu intenţie directă, inculpatul a încercat să întreţină raporturi sexuale cu fiica sa minoră în vârstă de 13 ani, membru de familie împreună cu care locuieşte, prin constrângere şi punere a acesteia în imposibilitate de a se apăra sau a-şi exprima voinţa, dezbrăcându-se şi dezbrăcând cu forţa pe persoana vătămată şi aşezându-se peste aceasta, activitate ce a fost întreruptă întrucât inculpatul a fost strigat la poartă de către un vecin. În toamna anului 2020, acţionând cu intenţie directă şi profitând de imposibilitatea de a se apăra a persoanei vătămate minore în vârstă de 13 ani, membru de familie împreună cu care locuieşte, inculpatul a realizat acte de natură sexuală băgându-i mâna între picioare şi atingând-o în zona intimă, fiind surprins de soţia sa. În toamna anului 2020, la scurt timp după consumarea actului de agresiune sexuală, acţionând cu intenţie directă, prin

- bărbaţi şi femei cu dizabilităţi fizice şi psihice, din familie sau din centrele rezidenţiale;
- persoane aflate în închisoare sau în detenţie;
- persoane cu dependenţă de droguri sau alcool;
- persoane cu istoric de viol sau abuz sexual care au avut *„calitatea”* de victimă a unui viol sau a unei alte forme de agresiune sexuală;
- persoane implicate în prostituţie sau în producerea şi difuzarea de materiale pornografice, persoanele traficate în scopul exploatării sexuale;
- persoane fără adăpost”[424].

Constatăm că, şi în privința victimelor, particularitățile identificate în discursul instituțional trasează o condiție psihosocială similară cu cea a autorilor, în sensul că victimele sunt asociate unor categorii defavorizate.

În altă ordine de idei, acceptând că o parte din trăsăturile de natură stereotipă anterior referite sunt valabile, se impune analiza acestora prin intermediul unui examen critic riguros.

Necesitatea unei analize critice derivă din faptul că aceste elemente psihosociale sunt de natură să simplifice și distorsioneze realitatea fenomenului violenței sexuale, prin faptul că polarizează o reprezentare a victimei ideale și implicit credibile (*i.e.* victima în legătură cu care nu se regăsesc factorii de risc *supra*) în contrast cu cea a victimei nonideale și implicit noncredibile (*i.e.* victima în legătură cu care se regăsesc factorii de risc *supra*).

---

constrângere şi profitând de imposibilitatea de a se apăra a persoanei vătămate minore, fiica sa, în vârstă de 13 ani, membru de familie împreună cu care locuieşte, inculpatul a încercat să întreţină un raport sexual cu aceasta, dezbrăcându-se şi dezbrăcând cu forţa pe persoana vătămată, aşezând-o pe aceasta pe pat şi poziţionându-se peste ea, activitate ce a fost întreruptă întrucât fratele persoanei vătămate a revenit la domiciliu. Nu în ultimul rând, instanţa mai reţine şi faptul că la data de 18.01.2021, acţionând cu intenţie directă, prin constrângere fizică şi profitând de imposibilitatea de a se apăra a persoanei vătămate minore, fiica sa, în vârstă de 13 ani, membru de familie împreună cu care locuieşte, inculpatul a întreţinut un raport sexual anal cu aceasta introducând-i degetul în anus şi apoi încercând să-i introducă şi penisul. Din declaraţia dată de persoana vătămată în timpul urmăririi penale rezultă faptul că inculpatul şi-a dat jos cele două perechi de pantaloni pe care le avea, şi-a scos penisul din chiloţi şi i-a introdus degetul în anus. Ulterior, persoana vătămată şi soţia inculpatului au susţinut în mod mincinos că o singură pereche de pantaloni a fost dată jos, iar cealaltă a rămas complet trasă” – Curtea de Apel Iaşi, Secţia penală şi pentru cauze cu minori, decizia penală nr. 559/2021, www.rolii.ro.

[424] A se vedea Hotărârea de Guvern nr. 592/2021.

3. Specificitatea infracțiunilor sexuale împotriva minorilor

Particularitățile acestei specii de infracțiuni sunt determinate în mod mediat de calitatea/vârsta subiectului pasiv, punctul nevralgic fiind consecința acestei stări, anume disproporția vădită între capacitatea psihofizică a agresorului și a victimei, ce percutează prin accentuarea relației de putere între aceștia.

Sintetic, particularitatea esențială a infracțiunilor sexuale îndreptate împotriva minorilor este însăși unicitatea relației de putere manifestate prin actul sexual.

Aceeași perspectivă a fost îmbrățișată și în cadrul instrumentelor internaționale privind protecția copiilor, statuându-se că „abuzul sexual asupra copiilor este bazat pe abuzul de putere în scopul manipulării, constrângerii și forțării copiilor, însă forța fizică nu reprezintă neapărat elementul principal. Majoritatea cazurilor de abuzuri sexuale asupra copiilor (70–85%) au loc în cercul de încredere. În contextul abuzului sexual asupra copiilor, manipularea poate fi directă și dură, cu recurgere la amenințări sau forță fizică, însă ea poate fi aplicată și prin a face copiii să se simtă „speciali".

Principalul aspect care menține abuzul sexual asupra copiilor este secretul – angajamentul tăcerii, pe care agresorul îl obține din partea copilului.

Agresorul se asigură că respectivul copil înțelege și acceptă că, dacă vorbește despre abuz, nimeni nu îl va crede sau va fi considerat vinovat pentru abuz – pentru că nu l-a evitat sau nu i-a pus capăt mai devreme. Sentimentul de vină și de rușine al copilului asigură păstrarea în secret a abuzului."[425].

În contextul relației dintre agresor și victimă, se impun a fi făcute o serie de mențiuni.

În legătură cu autorul, s-a afirmat că, în cele mai multe cazuri, aceasta nu este o persoană predispusă la fapte violente și nici nu prezintă particularități sexuale de natură violentă față de minori, o parte dintre aceștia caracterizându-se prin solitaritate, pasivitate și timiditate[426].

De asemenea, s-a constatat diversitatea caracteristicilor exogene, precum vârsta, ocupația, venit, grup etnic etc.[427].

---

[425] A se vedea *F. J. Romeo-Biedma, P. Horno,* „Kiko și Mâna. Manual de instruire a formatorilor. Educatori protectori, copii protejați: Pregătire preșcolară pentru prevenirea abuzului sexual asupra copiilor ", Consiliul Europei, p. 13 (https://rm.coe.int/ kiko-hand-tfort-manual-web-romanian-rm/1680a271d8).

[426] A se vedea *J.V. Becker,* „Offenders: Characteristics and Treatment", The Future of Children, Vol. 4, Princeton University, p. 176.

[427] *ibidem*

În fine, menționăm distincția dintre agresorii care, fără a avea o afinitate sexuală exclusiv privitoare la minori, acționează din impuls sau oportunitate, și cei care prezintă constant o deviație sexuală privind pe minori, denumită *parafilie*[428].

În legătură cu victima, menționăm că nu există un ansamblu de criterii care să o caracterizeze *ex ante*.

Cu toate acestea, pentru descrierea raportului victimă-agresor prin intermediul victimei, punctul central îl constituie lipsa capacității de conștientizare a abuzului, ce determină o serie de consecințe negative la nivel psihosomatic (dureri cronice, lipsa somnului, tulburări de alimentație); emoțional (sentiment de vină, teamă, anxietate, evitarea anumitor locuri sau persoane); cognitiv-comportamental (lipsa curiozității, regresiune, lipsa autocontrolului)[429].

4. Specificitatea traficului de persoane în scopul exploatării sexuale

Față de precizările introductive, considerăm că această categorie de infracțiuni sintetizează perfect dialectica dintre relația de putere, funcția achizitivă a sexualității și libertatea sexuală a persoanei.

a. Funcția achizitivă a sexualității. Relațiile de putere. Libertatea sexuală

Aplicând cele trei coordonate asupra definiției traficului de persoane în scopul exploatării sexuale, reținem că:

- funcției achizitive a sexualității îi corespunde acțiunea de recrutare, transportare, transferare, adăpostire sau primire;
- relației de putere îi corespunde cerința constând în mecanismul de constrângere, răpire, inducere în eroare sau abuz de autoritate;
- libertății sexuale a persoanei îi corespunde scopul exploatării, anume obligarea la practicarea prostituției, la manifestări pornografice în vederea producerii și difuzării de materiale pornografice sau la alte forme de exploatare sexuală.

Funcția achizitivă se materializează, de regulă, prin abordarea victimei de către traficant, câștigarea încrederii sau infiltrarea în viața sentimentală a acesteia prin diferite manopere manipulative (*e.g.* metoda *loverboy*), urmată de șantaj, abuz fizic ori emoțional sau de diferite promisiuni, cu scopul acceptării stării de aservire.

---

[428] *ibidem*, p. 177.
[429] A se vedea *F. J. Romeo-Biedma, P. Horno*, op. cit., pp. 27-34.

În acest sens, s-a constatat că simularea unei relații amoroase dublată de avansarea diferitelor promisiuni, precum posibilitatea de angajare în țări dezvoltate, a reprezentat metoda predilectă de operare, însă, în timp, s-a observat că perioada de infilitrare, anterioară traficării propriu-zise, s-a scurtat, iar metodele de forțare a victimei au devenit mai brutale, utilizându-se din ce în ce mai frecvent înregistrări compromițătoare în scopul șantajării[430].

O altă metodă utilizată din ce în ce mai des este cea a anunțurilor false plasate pe internet, prin intermediul cărora victimele sunt induse în eroare cu privire la diferite oferte de muncă în țări dezvoltate.

Relația de putere se manifestă concertat prin acte de violență fizică, psihică, confiscarea pașaportului, determinarea dependenței de droguri, intimidare prin amenințarea familiei victimei[431].

Finalitatea modalităților de exercitare a abuzului de putere constă în dezumanizarea victimei și asimilarea acesteia cu un bun ce poate fi tranzacționat în paralel cu întărirea mecanismelor de control asupra corpului și psihicului acesteia, consecința pragmatică a aservirii constând în dificultatea autorităților de a diferenția persoanele care practică în mod liber prostituția de cele care sunt victime ale traficului de persoane.

Libertatea sexuală a victimei este corolarul primelor două coordonate, aceasta reprezentând scopul pecuniar al exploatării, instrumentul prin care sunt obținute profiturile ilicite, precum și obiectul asupra căruia sunt exercitate actele de agresiune sexuală în cursul exploatării.

Aceste susțineri se verifică facil în practica judiciară. S-a reținut, spre pildă, că „persoana vătămată C., în vârstă de 22 ani, a fost exploatată sexual în perioada 06.02.2015 – 02.04.2015, prin obligarea la practicarea prostituției în Germania, de către inculpații E. și D. Anterior lunii februarie 2015, inculpata D. i-a propus să o însoțească în Germania, pentru a se angaja ca însoțitoare a unei persoane vârstnice. Pe fondul impasului financiar pe care îl traversa în acea perioadă, persoana vătămată și-a lăsat copiii minori, în vârstă de 9 și, respectiv, 10 ani, în îngrijirea martorului B. din municipiul Iași.

La data de 02.02.2015, folosind autocarul firmei de transport Lilian Express, inculpații au transportat-o în localitatea Schimatari, Acolo au fost preluați

---

[430] A se vedea *C. Rijken, J. Muraszkiewicz, P. van de Ven,* „Report on the Features and Incentives of Traffickers and on the Social Interactions Among Them", TRACE, 2015, p. 10 (www.trace-project.eu).

[431] *ibidem,* p. 10. În același sens, a se vedea *M. Cliveti,* „Sistemul prostituției. O abordare din perspectiva egalității de gen", Editura C.H. Beck, București, 2016, p. 129.

de un autoturism condus de un bărbat „Alin" (neidentificat), şi au mers în satul Artaki.

Inculpaţii au cazat-o pe persoana vătămată într-o casă cu două dormitoare, baie şi bucătărie. Spre seară, în camera în care C. era cazată a intrat inculpata D., însoţită de un bărbat. Ulterior, inculpata a ieşit din cameră, încuind uşa cu cheia, cerându-i în prealabil persoanei vătămate să aibă grijă de acel bărbat. Persoana vătămată a fost astfel forţată să întreţină raporturi sexuale cu respectivul client.

Ulterior, persoana vătămată i-a reproşat inculpatei D. cele petrecute şi a avut, pe acest fond, o tentativă de suicid, încercând să-şi taie venele, fiind salvată de inculpatul E.

În acea seară, persoana vătămată a fost încuiată în cameră de cei doi inculpaţi, care i-au luat şi buletinul din geantă. Inculpaţii îi permiteau victimei să părăsească camera doar pentru a merge la toaletă ori la masă. C. a încercat la un moment dat să fugă pe geam, însă a constatat că acesta era bătut în cuie.

Începând din acea zi, persoana vătămată a fost obligată să întreţină raporturi sexuale cu clienţii aduşi de inculpaţi, având 5-6 clienţi pe zi la început, iar în următoarele zile numărul a ajuns şi la 15 clienţi pe zi. Tarifele percepute de inculpaţi erau de 30 euro pentru raport sexual normal sau 50 euro pentru raport sexual oral şi anal. Persoana vătămată era obligată de inculpaţi să întreţină raporturi sexuale şi în perioada ciclului menstrual[432].

b. Specificul psihosocial al autorilor și al victimelor

i) Întrucât cele trei coordonate sunt antropomorfizate prin intermediul subiecților activi și pasivi, considerăm oportună o prezentare generală a tipologiilor acestora.

Autorii sunt, în principiu, grupați în rețele infracționale, organizate ierarhic, respectiv transnațional, structurate pe diferite criterii comune (*e.g.* geografic, familial, etnic) ce întăresc coeziunea membrilor, al căror scop este obținerea ilicită de profituri[433].

Priviți individual, traficanții poziționați de palierele inferioare și care intră în contact cu victimele sunt, în general, persoane de sex masculin, având vârste cuprinse între 24 și 50 de ani, nivel de educație mediu, însă având o inteligență emoțională peste medie, manifestată prin aptitudini manipulative, abilități sociale dezvoltate și predispoziție narcisistă[434].

---

[432] Curtea de Apel Iași, Secția penală și pentru cauze cu minori, decizia penală nr. 411/2021, www.rolii.ro.

[433] A se vedea *M. Cliveti*, op. cit., pp. 127-128.

[434] A se vedea *C. Rijken, J. Muraszkiewicz, P. van de Ven*, op. cit., pp. 6-8.

S-a constatat că, în mod recurent, traficanții consideră că existența „consimțământului" victimei este de natură a le justifica acțiunile, cu atât mai mult cu cât percepția acestora asupra femeilor se rezumă la a le considera drept bunuri ce pot fi capitalizate pentru câștiguri proprii, predispuse la dependență și instabile din punct de vedere psihic[435].

ii) Victime sunt în proporție de 80% femei și copii, provenind din medii defavorizate, astfel încât inegalitățile structurale de tipul șomaj, sărăcie, gen, etnie, dificultatea accesării modalităților de subzistență ori teama de a fi etichetate/ blamate determină vulnerabilitatea și ușurința manipulării lor de către autori[436].

Este suficient doar să aruncăm o privire sumară asupra practicii judiciare pentru o verifica această realitate. S-a reținut, spre exemplu, că „în vara anului 2006, persoana vătămată locuia într-o colibă din Pădurea Codrișor, de la periferia municipiului Bistrița, împreună cu concubina sa S. și copiii lor de la acea vreme. Acolo a fost vizitată de inculpatul B., care i-a propus să meargă împreună cu el, pe cheltuiala lui, în Germania, la cerșit, promițându-i persoanei vătămate că o va ajuta să-și cumpere o locuință în Bistrița, după ce îi va da jumătate din banii pe care persoana vătămată îi va câștiga din cerșit (cealaltă parte urmând a rămâne la inculpat, pentru recuperarea cheltuielilor făcute cu deplasarea în Germania). Persoana vătămată a acceptat această propunere a inculpatului, iar după circa o săptămână inculpatul a transportat-o cu un autoturism Volkswagen Sharan de culoare albastră, proprietatea inculpatului, în orașul Frankfurt pe Main din Germania, împreună cu ei mergând și fosta soție a inculpatului. Aici, după ce s-au instalat, inculpatul i-a cumpărat persoanei vătămate o cârjă și a trimis-o să cerșească zilnic pe străzi.

Inculpatul îi cerea persoanei vătămate să meargă la cerșit chiar și când aceasta nu voia să meargă, iar, în zilele în care câștiga mai puțini bani, îi cerea să insiste mai mult pentru a-i determina pe trecători să-i dea bani, exercitând uneori agresiuni fizice față de aceasta. Banii câștigați de persoana vătămată, în medie de 50-60 euro pe zi sau cca 300 euro pe săptămână (sumele obținute oscilând între mai puțin de 60 și maxim 90 euro), i-au fost luați de către inculpat, pe motiv că trebuia să își acopere cheltuielile cu transportul în Germania"[437].

---

[435] *ibidem*, p. 9.

[436] A se vedea *E. B. Skinner*, „A Crime so Monstruous. Face to Face with Modern Day Slavery", New York Free Press, 2008, p. 5, apud. *M. Cliveti*, op. cit., p. 131.

[437] Curtea de Apel Cluj, Secția penală și de minori, decizia penală nr. 1052/2021, www.rolii.ro.

Într-o altă cauză, s-a stabilit că: „în cursul anului 2015, inculpaţii, profitând de starea de vădită vulnerabilitate a persoanei vătămate (persoană în vârstă de 65 de ani la acea dată, fără locuinţă, resurse materiale sau rude ori alte persoane care să o întreţină sau să îi ofere ajutor fără venituri), în timp ce aceasta se afla pe raza comunei Hulubeşti (jud. Dâmboviţa), au determinat-o să meargă să locuiască la domiciliul lor din comuna Crângurile, sub pretextul oferirii de adăpost, în schimbul unor servicii de îngrijire a copiilor lor minori, iar ulterior au determinat-o să practice cerşetoria în beneficiul lor, în diferite locaţii din România şi Germania.

Astfel, în perioada 2015-2019, inculpaţii au adăpostit persoana vătămată la domiciliul lor mai sus indicat, în scopul exploatării acesteia prin practicarea cerşetoriei. În perioada 2017-2019, inculpaţii au transportat-o, folosind fie autoturisme de uz personal, fie trenul, pe persoana vătămată mai sus menţionată, în oraşul Munchen din Germania sau în oraşele Bucureşti sau Găeşti din România, în scopul exploatării acesteia prin practicarea cerşetoriei”[438].

Consecinţele negative ale traficului de persoane asupra victimele se manifestă la nivel somatic şi psihic, personalitatea acestora fiind destructurată prin abuzurile sistematice la care sunt supuse, o particularitate recurentă regăsindu-se în legătură cu tendința de a disimula suferința resimțită, spre a evita blamarea din partea comunității[439].

---

[438] Curtea de Apel Ploieşti, Secţia penală şi pentru cauze cu minori şi de familie, decizia penală nr. 627/2021, www.rolii.ro.

[439] A se vedea *Agenţia Naţională împotriva Traficului de Persoane*, „Raport naţional privind evoluţia traficului de persoane în anul 2016”, p. 8.

Secțiunea II

Infracțiunile contra integrității și libertății sexuale în contextul național

1. Date privind infracțiunile contra libertății și integrității sexuale în general

Potrivit datelor puse la dispoziție de Inspectoratului General al Poliției Române (IGPR) în perioada de referință 2010-2020 cu privire la numărul sesizărilor privind infracțiunea de viol, se reține următoarele:

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
107	97	895	978	875	1.106	?	862	887	918	883

De asemenea, potrivit informațiilor puse la dispoziție de către Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP) privind numărul deținuților condamnați pentru infracțiuni contra integrității și libertății sexuale, deținute la data de 31.03.2017, se reține următoarele:

Viol	Agresiune sexuală	Act sexual cu un minor / Raport sexual cu o minoră	Coruperea sexuală a minorilor / Corupție sexuală
1183	48	114	18

Potrivit datelor statistice citate în cuprinsul Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea violenței sexuale, s-au reținut următoarele: „Conform datelor centralizate la nivelul Inspectoratului General al Poliției Române (IGPR), faptele încadrate conform prevederilor art. 218 din Codul penal, cu privire la domeniul violenței domestice, pentru anul 2020, sunt următoarele: 226 de infracțiuni sesizate în care fapta principală este violul, potrivit art. 218 din Legea nr. 286/2009, cu modificările și completările ulterioare; 111 infracțiuni sesizate privind agresiunea sexuală, potrivit prevederilor art. 219 din Codul penal; 231 de victime din actul de sesizare pentru care fapta principală a fost violul; 120 de victime din actul de sesizare pentru care fapta principală a fost agresiunea sexuală;

129 de victime minore ale infracţiunilor de viol sesizate; 104 victime minore ale infracţiunilor de agresiune sexuală sesizate; 216 bărbaţi ca autori, reprezentând 94,73% dintre autorii infracţiunilor de viol sesizate.

Conform datelor centralizate de către IGPR privind infracţiunile sesizate în anul 2018, rezultă că, la nivel naţional, numărul faptelor penale sesizate în domeniul violenţei domestice a crescut cu 6,1% faţă de 2017, respectiv de la 36.245 fapte la 38.445 fapte. De asemenea, analizând datele statistice din ultimii ani de la nivelul IGPR, după natura faptelor penale sesizate rezultă că în anul 2018 actele de sesizare ce au avut ca obiect infracţiuni de agresiune sexuală au crescut cu un procent de 73% faţă de anul 2017. De asemenea, s-au înregistrat uşoare descreşteri în anul 2018 faţă de 2017 în ceea ce priveşte actul sexual cu un minor cu 25% şi violul cu 5,5%.

Comparativ cu anul 2018, în anul 2019 s-au înregistrat următoarele tendinţe de creştere: proxenetism cu 80%; viol cu 15,8%; agresiune sexuală cu 27,6%; hărţuirea sexuală cu 100%; pornografie infantilă cu 400%."

În final, menționăm că a fost operaționalizat Registrul național automatizat cu privire la persoanele care au comis infracțiuni sexuale, în care sunt evidențiate:

- persoanele fizice condamnate ori împotriva cărora s-au luat alte măsuri cu caracter penal precum și a celor față de care au fost dispuse măsuri procesual-penale în legătură cu infracțiunile anterior enumerate, de către organele române competente;
- persoanele de cetățenie română, despre care s-au primit comunicări de luare în evidență din partea autorităților centrale din celelalte state membre și a autorităților competente din statele terțe, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni de acest fel;
- persoanele născute în străinătate, despre care s-au primit comunicări din partea autorităților competente ale altor state, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni dintre cele enumerate și cu privire la care sunt date că se deplasează sau că se pot deplasa pe teritoriul României.

Persoanele înscrise în Registru sunt supuse fotografierii, înregistrării dactiloscopice, precum și prelevării probelor biologice, în vederea introducerii profilelor genetice în Sistemul Național de Date Genetice Judiciare, fără consimțământul acestora.

De asemenea, persoanele înscrise în Registru au obligaţia de a se prezenta periodic la organele de poliție, pe raza cărora domiciliază sau își au reședința, dar nu mai târziu de o dată la 3 luni, pentru a comunica acestora informații relevante referitoare la profesia, meseria sau activitatea pe care o desfășoară, mijloacele de

existență, persoanele minore, în vârstă, cu dizabilități sau vulnerabile cu care locuiesc sau cu care au intrat în contact în mod direct și sistematic, unitățile de învățământ școlar sau preşcolar, taberele de copii, spitalele de copii sau orice loc frecventat în mod preponderent de copii în care au avut acces în această perioadă, adresa unde locuiesc și modalitatea de comunicare cu organele de poliție.

2. Date privind fenomenul infracțiunilor contra libertății și integrității sexuale săvârșite asupra minorilor

a. Potrivit datelor cuprinse în Raportul privind practica instanțelor de judecată și a parchetelor de pe lângă acestea în investigarea și soluționarea cauzelor privind infracțiuni la viața sexuală cu victime minore efectuat de Inspecția Judiciară (denumit în continuare „Raportul"), în perioada de referință 2014-2019 și primul semestru al anului 2020, au fost evidențiate următoarele aspecte:

Viol (art. 218 din C. pen.)[440]

Unitate de parchet	Total sesizări	Rechizitorii	Acorduri de recunoaștere a vinovăției	Renunțarea la urmărirea penală	Clasări
Alba Iulia	280	74	0	0	206
Pitești	280	53	0	0	227
Bacău	371	108	0	0	263
Oradea	151	38	0	1	112
Suceava	269	65	0	0	204
Brașov	211	67	0	1	143
București	657	160	1	0	495
Cluj	353	119	0	0	234
Constanța	291	46	0	6	239
Craiova	517	80	0	0	436
Galați	382	96	0	1	285
Iași	442	128	0	0	314
Tg. Mureș	145	49	0	0	94
Ploiești	355	75	0	0	279
Timișoara	346	108	0	2	236

[440] Sursa: *Raportul*, p. 36.

Observăm că, din totalul de 5.050 de sesizări privind infracțiunea de viol, s-a dispus: trimiterea în judecată în 1.266 de cauze, încheierea unui acord de recunoaştere a vinovăției în 7 cauze, renunțarea la urmărirea penală în 2 cauze și clasarea în 3.767 de cauze.

Agresiune sexuală (art. 219 din C. pen.)[441]

Unitate de parchet	Total sesizări	Rechizitorii	Acorduri de recunoaștere a vinovăției	Renunțarea la urmărirea penală	Clasări
Alba Iulia	61	14	0	0	47
Pitești	58	21	0	0	35
Bacău	91	23	0	0	68
Oradea	23	7	0	0	16
Suceava	71	18	0	0	53
Brașov	51	21	0	1	29
București	207	55	1	0	151
Cluj	105	29	0	0	76
Constanța	121	25	0	0	96
Craiova	83	16	0	1	66
Galați	91	27	0	1	63
Iași	132	28	0	0	104
Tg. Mureș	32	6	0	0	25
Ploiești	90	21	0	0	69
Timișoara	76	28	1	0	47

Observăm că, din totalul de 1.292 de sesizări privind infracțiunea de agresiune sexuală, s-a dispus: trimiterea în judecată în 339 de cauze, încheierea unui acord de recunoaștere a vinovăției în 4 cauze, renunțarea la urmărirea penală în 4 cauze și clasarea în 941 de cauze.

[441] Sursa: *Raportul*, p. 37.

Act sexual cu un minor (art. 220 din C. pen.)[442]

Unitate de parchet	Total sesizări	Rechizitorii	Acorduri de recunoaștere a vinovăției	Renunțarea la urmărirea penală	Clasări
Alba Iulia	579	65	14	112	388
Pitești	574	108	19	91	356
Bacău	546	153	0	68	255
Oradea	600	74	1	270	190
Suceava	327	77	4	56	479
Brașov	785	83	2	221	985
București	1493	182	16	310	298
Cluj	617	149	0	170	368
Constanța	534	85	3	78	489
Craiova	698	90	9	110	616
Galați	996	120	2	258	851
Iași	1093	138	18	86	203
Tg. Mureș	430	50	2	175	622
Ploiești	940	148	10	160	232
Timișoara	373	76	18	47	47

Observăm că, din totalul de 10.585 de sesizări privind infracțiunea de act sexual cu un minor, s-a dispus: trimiterea în judecată în 1.598 de cauze, încheierea unui acord de recunoaștere a vinovăției în 118 cauze, renunțarea la urmărirea penală în 2.212 de cauze și clasarea în 6.657 de cauze.

b. Ceea ce se degajă din analiza celor trei tabele este faptul că, în perioada de referință, s-au dispus preponderent soluții de netrimitere în judecată. Față de această constatare, potrivit Raportului, au fost analizate în mod distinct dosarele în care a fost pusă în discuție valabilitatea consimțământului victimelor minore, reținându-se că, din verificarea a unui număr de 576 de cauze privind infracțiuni sexuale săvârșite împotriva minorilor, 497 de dosare au fost finalizate prin soluții de clasare sau renunțare la urmărirea penală, și în 79 de cauze a fost analizată valabilitatea consimțământului victimelor minore.

Așadar, întrucât infracțiunile contra integrității sexuale presupun absența unui consimțământ valabil exprimat, fie ca urmare a constrângerii, fie ca urmare a

[442] Sursa: *Raportul*, p. 37

stării psihofizice a victimei, s-a pus problema modalitatății de verificare a valabilității consimțământului.

Prin urmare, potrivit Raportului, s-a constatat că, inclusiv în cazurile în care victima minoră a afirmat că a consimțit la întreținerea actului/raportului sexual, s-a efectuat o analiză *in concreto* prin raportare la aspecte precum:

- vârsta persoanei vătămate;
- constituția fizică a persoanei vătămate vădit disproporționată față de cea a inculpatului;
- conduita persoanei vătămate *ex post factum* reflectată prin indicatori cognitivi, psihosomatici, emoționali etc., prin comparație cu conduita anterioară;
- raportul de expertiză/evaluare psihologică.

De asemenea, s-a reținut că o carență care a radiat în mod negativ asupra cercetării cauzelor de violență sexuală împotriva minorilor a fost determinată **de lipsa educației sexuale, ce a determinat dificultatea conștientizării abuzului sexual**, arătându-se în acest sens că, în multe cauze, sesizarea organelor judiciare a avut loc cu întârziere, autorii sesizărilor fiind, de multe ori, unitățile spitalicești unde victima minoră a născut copilul.

3. Date privind fenomenul infracțiunilor de trafic de persoane în scopul exploatării sexuale

Din cuprinsul rapoartelor privind evoluția traficului de persoane, întocmite de Agenția Națională împotriva Traficului de Persoane (ANITP), în baza datelor puse la dispoziție prin intermediul Mecanismului național de identificare și referire (MNIR)[443], în perioada de referință 2016-2019 s-au constatat următoarele aspecte, pe care le vom grupa prin referire la victime, respectiv la autori.

a. Victime

Elementele sociodemografice privind victimele traficului de persoane indică o constanță, determinată de faptul că ponderea semnificativă este dată de

---

[443] Mecanismul național de identificare și referire este un cadru formal de cooperare, în baza căruia instituții guvernamentale și organizații interguvernamentale îndeplinesc atribuțiile statuate pentru protejarea și promovarea drepturilor victimelor traficului de persoane, unindu-și eforturile în parteneriat strategic cu societatea civilă. Scopurile MNIR implică asigurarea că drepturile victimelor traficului de persoane sunt respectate, precum și implementarea unor proceduri eficiente de referire a victimelor, către servicii specializate de protecție și asistență, alături de monitorizarea calității serviciilor oferite.

persoanele de sex feminin, în categoria de vârstă 18-40 ani, exploatate în scop sexual, destinația principală a traficului fiind internă.

2016	*Dinamica:* Au fost identificate 756 de victime, numărul acestora fiind cu 14% mai mic față de cel al victimelor înregistrate în anul 2015.
	Gen, vârstă, educație: Din totalul victimelor, 77,5% au fost femei; 53,17% majore și 46,38% minore; 72% din victimele înregistrate aveau cel mult studii gimnaziale.
	Recrutare: În privința victimelor minore, 58,47% dintre acestea au fost recrutate de o persoană cunoscută sau de un prieten, în vreme ce 19,77% au fost recrutate de către o persoană necunoscută. În privința victimelor adulte, 41,85% dintre acestea au fost recrutate de către o cunoștință/prieten, iar 32,58% de către o persoană necunoscută[444]. Modalitatea predilectă de recrutare a fost abordarea directă (în privința a 90,68% dintre victimele minore, respectiv în privința a 80,65% dintre victimele adulte).
	Exploatare: Preponderent, exploatarea s-a manifestat sub forma exploatării sexuale, mai exact în 70% din cazuri.
	Destinație internă: Victimele traficului de persoane cu destinație internă au constat în 309 victime minore și 126 adulte, 82% dintre victime fiind exploatate în scopuri sexuale (în spații private precum locuințele sau hotelurile, precum și în spații publice, pe stradă sau în parcuri). S-a afirmat că „originea victimelor și destinația exploatării sunt în interiorul aceluiași județ, cu preponderență. Victimele sunt transportate în interiorul județului de domiciliu/rezidență, deplasându-se pe distanțe scurte, fără a trece granițele acestuia, deplasându-se dintr-o localitate în alta sau chiar în interiorul aceleiași localități, iar în situațiile în care se părăsește granița județului, transportul victimelor are loc în special în județele limitrofe, nu

[444] S-a afirmat că diferența poate fi determinată de „o aderență crescută, justificată de vulnerabilitatea afectivă, relațională și economică a minorilor, față de lumea adultă, în general, și față de promisiunile false sau de strategiile de recrutare folosite de către traficanți" (a se vedea *Agenția Națională împotriva Traficului de Persoane*, „Raport național privind evoluția traficului de persoane în anul 2016", p. 15).

departe de cel de origine"[445].

Destinație externă: S-a reținut că majoritatea victimelor traficate în afara țării provin din mediul rural, motiv pentru care modalitatea de recrutare a constat în principal în plasarea de anunțuri privind recrutarea forței de muncă în străinătate. Modalitatea de exploatare în afara țării rămâne preponderent cea sexuală, însă este mai variată, celelalte forme de exploatare având o pondere mai ridicată prin raportare la traficul intern. Totodată, s-a constatat că țările de destinație predilecte au fost: Italia, Germania, Marea Britanie și Spania.

2017

Dinamica: Au fost identificate 662 de victime, numărul acestora fiind cu 12% mai mic față de cel al victimelor înregistrate în anul 2016.

Gen, vârstă, educație: Preponderent victime de gen feminin (76,4%); Victime minore la momentul recrutării (48,64%) și victime majore (51,54%). De asemenea, 88% dintre victime aveau cel mult studii gimnaziale finalizate.

Mediu de proveniență: Victime care domiciliază în mediul rural (51,3%); victime care domiciliază în mediul urban (46,9%), iar victimele care, la momentul recrutării aveau domiciliul în capitală (1,8%).

Relația cu recrutorul: În cazul a 296 victime (45%), recrutorul era prieten/cunoștință cu acestea, în cazul a 151 de victime, recrutorul era o persoană necunoscută, în cazul a 81 de victime recrutorul era partenerul sau soțul, în vreme ce, în cazul a 54 de victime, recrutorul era o rudă de gradul I.

Recrutare: Din totalul victimelor, 163 au acceptat o ofertă în sensul practicării prostituției, 119 au fost recrutate ca urmare a ofertelor de muncă în străinătate, 67 au fost recrutate ca urmare a ofertelor de muncă în țară, 14 au fost recrutate prin disimularea unei călătorii, iar în 7 cazuri a fost incidentă răpirea.

[445] *ibidem*, p. 20.

Exploatarea: Exploatarea sexuală a fost predominantă, înregistrând o pondere de 69%, urmată de exploatarea prin muncă forțată.

Destinație internă: Traficul intern a fost preponderent, anume 401 victime din totalul de 662, în special față de victimele minore.

Destinație externă: Țările predilecte au rămas Italia (58 de victime), Franța (58 de victime), Germania (56 de victime), Spania (45 de victime) și Marea Britanie (41 de victime) .

Concluziile raportului: „România păstrează caracterul de țară de origine pentru traficul de persoane. Orientarea grupărilor infracționale spre exploatarea sexuală a victimelor, în plan intern, fiind preferate victimele minore, ușor de recrutat și exploatat. Adoptarea unor modalități de constrângere a victimelor, mai puțin agresive, în special șantajul emoțional și șantajul prin mecanismul datoriilor artificial constituite. Orientarea către infracțiunea de proxenetism, victimele fiind racolate în scopul practicării de bună voie a prostituției, de obicei sub paravanul oferirii către clienți, prin intermediul internetului, a unor servicii de masaj sau escortă, în state unde prostituția este legală/tolerată”[446].

2018 *Dinamica:* Au fost identificate 497 de victime, numărul acestora fiind cu 24,92% mai mic față de cel al victimelor înregistrate în anul 2017.

Gen, vârstă, educație: Din totalul victimelor, 73% au fost de sex feminin, respectiv 36,62% gen femin minore și 36,42% gen feminin majore, precum și 27% victime de gen masculin, dintre care 6,04% minore. În privința școlarizării, 46,5% din totalul victimelor înregistrate aveau studii gimnaziale finalizate, în timp ce o proporție de 26,3% urmau/aveau finalizate studiile liceale[447].

---

[446] A se vedea *Agenția Națională împotriva Traficului de Persoane*, „Raport național privind evoluția traficului de persoane în anul 2017”, p. 14.

[447] În legătură cu acest aspect, s-a afirmat că „lipsa oportunităților de angajare în mediul de rezidență (de cele mai multe ori, mediul rural), aderența la valori marginale, apartenența la familii disfuncționale, dorința de a scăpa de un mediu abuziv sau neglijent se transformă, la nivel personal, în elemente de risc de victimizare, împingând viitoarele victime să accepte promisiuni false privind oportunități de viață” (a se vedea *Agenția Națională împotriva Traficului de Persoane*, „Raport național privind evoluția traficului de persoane în anul 2018”, p. 22).

Mediu de proveniență: Victime care domiciliază în mediul rural (53,9%), victime care domiciliază în localități din mediul urban (42,5%), iar victimele care, la momentul recrutării aveau domiciliul în capitală (3,6%).

Relația cu recrutorul: Un număr de 376 de victime au fost recrutate de o persoană cunoscută, iar 121 de un necunoscut. În mare parte, victimele au fost recrutate prin abordare directă, respectiv 88,5% dintre acestea. De asemenea, s-a observat creșterea incidenței recrutării victimelor prin intermediul internetului, anume 8,7%[448].

Recrutare: În cazul a 119 victime adulte, respectiv a 10 victime minore, modalitatea de recrutare a constat în oferte de muncă în străinătate. De asemenea, în cazul a 72 victime adulte, respectiv a 58 victime minore, modalitatea de recrutare a constat în prezentarea unor oferte de practicare a prostituției în mod legal.

Exploatare: În rândul victimelor înregistrate, exploatarea sexuală reprezintă cea mai întâlnită formă de trafic (67,4%).

Destinație internă: Din totalul de 497 victime, 244 au fost victimele ale traficului intern (49,09%), în special minore. Observăm, astfel, o scădere ponderală a victimelor identificate ale traficului intern, în corelație cu o creștere a victimelor traficului extern.

Destinație externă: Țările predilecte au rămas Marea Britanie (114 de victime), Germania (51 de victime), Italia (43 de victime), Spania (22 de victime).

Concluziile raportului: „România menține caracterul de țară de origine pentru victimele traficului de persoane. Modificarea modului de operare prin evitarea folosirii de amenințări și acte de violență extremă, răpire și lipsire de libertate totală. Aceste practici sunt înlocuite de adoptarea unor modalități de constrângere a victimelor, mai puțin agresive, în special șantajul emoțional și șantajul prin

[448] S-a afirmat că dezvoltarea tehnologică a facilitat: ascunderea identității autorului; mecanismul de recrutare; efectuarea tranzacțiilor; modalitatea de supraveghere, control și exploatare a victimelor (a se vedea *supra*, p. 24).

mecanismul datoriilor artificial constituite. S-a constatat tendința grupărilor infracționale de trafic de persoane de a renunța la organizarea de grup structurat în detrimentul asocierilor de infractori fără o structură organizațională clară, cu roluri interșanjabile și fără raporturi clare de subordonare"[449].

2019

Dinamica: Au fost identificate 698 de victime, numărul acestora fiind cu 40% mai mare față de cel al victimelor înregistrate în anul 2018.
Gen, vârstă: Majoritatea victimelor identificate au fost de gen feminin, preponderent cu vârste de aproximativ 20 de ani. Dintre victime, 47% au fost minore, constatându-se recurența categoriei de vârstă 15-20 de ani (70% dintre victime).

Relația cu recrutorul: Majoritatea victimelor (71%) au fost recrutate de către persoane aflate în cercul de cunoscuți ori de intermediari. De asemenea, s-a constatat o creștere procentuală a victimelor recrutate de către partenerii de viață, ponderea acestora fiind de 14% din totalul victimelor identificate. Față de aprecierile expuse în cuprinsul raportului aferent anului 2016, constatăm o schimbare de perspectivă, respectiv afirmația potrivit căreia „victimele minore ajung să fie recrutate în proporție mai mare de persoane necunoscute, spre deosebire de această situație în rândul populației adulte"[450].

Recrutare: S-a reținut că recrutarea directă a reprezentat modalitatea dominantă (597 de victime), urmată de recrutarea prin intermediul internetului (72 de victime). În același timp, 29% dintre victime au fost recrutate ca urmare a acceptării unor oferte de practicare în mod legal a prostituției ori a practicării cerșetoriei, 26% dintre victime au fost recrutate prin intermediul promisiunilor de muncă, iar 13% dintre victime au fost recrutate prin intermediul metodei *loverboy*[451], aspect

---

[449] *ibidem*, p. 31.

[450] A se vedea *Agenția Națională împotriva Traficului de Persoane*, „Raport național privind evoluția traficului de persoane în anul 2019", p. 13.

[451] Cu privire la metoda *loverboy* s-a afirmat că este „o metodă care, nu presupune neapărat din primul moment existența vreunei promisiuni anume ci doar simularea unei relații de iubire de către traficant și câștigarea încrederii victimei; în unele situații, pentru a reuși să păcălească suficient de bine victimele, aceștia promit victimelor chiar oficializarea relației de iubire și întemeierea unei familii împreună" precum și că persoana care impersonează un *loverboy* întrucât face parte dintr-o rețea infracțională, are constat acces la diferite sume de bani pe care le întrebuințează pentru a oferi victime cadouri de

care, în opinia noastră, se corelează cu creşterea cazurilor în care relaţia cu recrutorul a fost una amoroasă.

Exploatare: Exploatarea sexuală a rămas cea mai întâlnită formă de manifestare a traficului de persoane, victimele exploatate prin obligarea la practicarea prostituţiei în diferite locuinţe, pe stradă ori în cluburi sau hoteluri, respectiv prin obligarea la reprezentări pornografice reprezentând 74% din totalul acestora[452].

Destinaţie internă: Din totalul victimelor identificate, 48,5% au fost victime ale traficului intern. Similar constatărilor din anul 2016, referitor la traficul intern, s-a afirmat că prima destinaţie de exploatare este localitatea de reşedinţă a victimei respectiv o localitate apropiată, deplasările ulterioare pe teritoriul României variind în funcţie de modul de operare al traficanţilor.

Destinaţie externă: Remarcăm o tendinţă constantă în privinţa scăderii ponderale a victimelor identificate ale traficului intern, în corelaţie cu extinderea victimelor traficului extern, determinată de profitabilitatea operaţiunilor în ţări dezvoltate economic precum şi de reglementările blânde din aceste ţări care, în anumite situaţii, pot constitui un paravan care să disimuleze exploatarea persoanelor. De altfel, principalele state de destinaţie au rămas, în principal, aceleaşi, existând variaţii în legătură cu numărul victimelor identificate, astfel Germania (86 victime), Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord (81 victime), Italia (52 victime), Spania (49 victime), Elveţia (31 victime) şi Franţa (23 victime)[453].

---

valoare, astfel întărind ataşamentul şi încrederea acesteia (a se vedea *supra,* p. 12 şi *supra* n. 329, p.28).

[452] S-a afirmat că exploatarea asociată genului se grupează în sensul că exploatarea sexuală afectează, în principal, femeile, în vreme ce exploatarea prin muncă forţată afectează, în principal, bărbaţii.

[453] Un fenomen identificat a constat în traficarea victimelor în multiple destinaţii, astfel, în anul 2019 „105 victime au fost traficate în multiple destinaţii, 35 au fost traficate în multiple destinaţii fără însă a trece graniţa, 50 au avut destinaţii multiple în diferite ţări europene în timp ce 20 de victime au fost traficate atât în interiorul ţării cât şi în alte state europene" (a se vedea *supra,* p. 21).

> *Concluziile raportului:* „Din ce în ce mai mult, recrutarea inițială se realizează în mediul online. Scăderea cazurilor de trafic (..) comise prin constrângere şi violență extremă, tendința fiind aceea de a debuta cu infracțiunea de proxenetism, în care relația dintre subiecți este una colaborativă, cu o oarecare împărțire a câştigurilor obținute, pentru ca ulterior, după o anumită perioadă de timp care să confere încredere şi să dea dependență victimei, să intervină cu adevărat exploatarea sexuală a acesteia, în folosul exclusiv al traficantului"[454].

b. Autori

Profilul sociodemografic al traficantului corespunde, în esență, următoarelor coordonate: sex masculin (75%), vârstă cuprinsă între 20 şi 50 de ani, de regulă cetățeni români (procentul cetățenilor străini cercetați fiind aproximativ de 1% din totalul inculpaților)[455].

Într-o abordare psihocriminogenă, s-a constatat că aceştia parcurg o perioadă anterioară de monitorizare a victimei, infiltrându-se în cercul acesteia în vederea obținerii de informații despre mediul socioeconomic şi familial, pe care le exploatează prin proiectarea, în mod calculat, a unei imagini reprezentând o persoană instărită, dornică să îi ofere sprijin victimei, în vederea facilitării modalității de recrutare şi aservire[456].

---

[454] *ibidem*, p. 25.
[455] A se vedea *supra* n. 398, p. 25.
[456] A se vedea *supra* n. 395, p. 15.

Capitolul VIII

Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile de natură economică

„Principiile furtului și cele ale proprietății sunt aceleași, o știm cu toții. Procedurile diferă însă printr-un acord reciproc, iată ce ignorăm. Idealul proletarului este de a deveni burghez."

(Max Blecher, Limite)

Întrucât în capitolele anterioare am antamat dimensiunea polimorfă a infracțiunilor săvârșite cu violență, în cele ce urmează vom prezenta anumite aspecte privind infracțiunile de natură economică. Centrul de greutate al prezentului capitol va consta în evidențiarea unui prototip de criminalitate diferit față de cel analizat anterior, anume „criminalitatea gulerelor albe", ai cărei exponenți se individualizează prin factori criminogeni specifici.

În acest sens, vom expune relația dintre proprietate și statut prin prisma indicatorilor socioeconomici stereotipici, spre a evidenția propensiunea achizitivă a autorilor indiferent de statutul economic.

În final, asemenea capitolelor anterioare, vom prezenta o serie de date cantitative și calitative privind dimensiunea criminalității gulerelor albe.

Secțiunea I

Proprietate, statut social și relații de putere. Propensiunea achizitivă a oamenilor

Într-o primă fază, vom analiza relația dintre dimensiunea averii unei persoane, statut social și relațiile de putere formate în jurul acestora, pentru a evidenția, într-o a doua fază, tendința firească de acumulare economică, manifestată aproape identic, indiferent de indicatorii sociodemografici ai făptuitorilor. Prin aceasta, propunem o demitizare a retoricii criminologice care, după cum am observat, atașează infractorilor un întreg complex biopsihosocial marginal, decrepit și infamant.

1. Proprietate, statut social și relațiile de putere

Potrivit concluziilor expuse în lucrarea *Essai sur le don*, aparținând sociologului Marcel Mauss, concluzii pe care ni le însușim, a fost infirmată concepția tradiționalistă care stabilea originea economiei în mecanismul trocului, fiind identificată o formă particulară, însă generalizată, a schimbului economic – *potlach*[457], acesta fiind poziționat în forma sa cea mai violentă în rândul popoarelor native din nord-vestul continentului american.

Menționăm, totodată, că dinamica acestui prototip economic s-a regăsit și în spațiul european, prin similaritatea cu instituția *nexum*-ului din vechiul drept roman.

În concret, *potlach* reprezenta un sistem bazat pe donații reciproce, la intervale de timp distincte, efectuate într-un context ritualic, fără a exista însă între părți vreo formă de negociere privind calitatea sau cantitatea bunurilor donate[458].

Potrivit lui Mauss, structura *potlach*-ului era una tripartită, compusă din: obligația de a da, obligația de a primi și obligația de a răsplăti[459].

---

[457] A se vedea *M. Mauss*, „The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies" (trad. I. Cunnison), Cohen & West Ltd., London, 1966, p. 32.
[458] *ibidem*, pp. 35-39.
[459] *ibidem*, pp.37-45.

a. Obligația de a da era esența acestui sistem de schimb; conducătorul unui anumit trib, pentru a își menține poziția de autoritate, trebuia să demonstreze membrilor comunității, familiei și, în special, conducătorilor triburilor învecinate că deține o avere suficient de mare cât să își permită a o irosi prin donarea unei părți semnificative din aceasta conducătorilor altor triburi. Consecința executării *obligației de a da* era umilirea celorlalte căpetenii, potențial rivale, care, pentru a își șterge umilința resimțită, trebuiau la rândul lor să facă o donație.

b. Obligația de a primi reprezenta reversul primei obligații (în sensul că donatorul inițial returna darul primit anterior), refuzul de a fi „gratificat" fiind inadmisibil, prin aceea că ar fi periclitat poziția de autoritate a șefului de trib.

c. Obligația de a răsplăti constituia măsura diferenței valorice între prima donație și cea de-a doua, primită în contraprestație, în sensul că, dacă, spre exemplu, prima donație ar fi avut o anumită valoare, a doua trebuia să aibă o valoare superioară, pentru a anula umilința inițială, precum și pentru a umili la schimb.

În esență, rațiunea de a fi a *potlach* era efectuarea unui dar într-atât de valoros, încât acesta să nu poată fi returnat de către gratificatul inițial la aceeași valoare, donatorul consolidându-și, în consecință, poziția dominantă în comunitate[460].

Sintetic, cantitatea averii deținute implica în mod natural capacitatea de a o risipi, această capacitate legitimând însăși autoritatea/puterea respectivei persoane în cadrul unei comunități.

Prin raportare la aceste considerente de ordin socioistoric, transpare cu atât mai evident faptul că, atât în rândul popoarelor primitive, cât și în prezent, acumularea unei averi nu reprezintă un scop în sine, cât mijlocul de achiziție a unui statut social ridicat, statut căruia îi sunt atașate anumite prerogative, de altfel inexistente în cadrul treptelor sociale inferioare.

Menționăm, deopotrivă, că, prin termenul *„prerogative"*, *mutatis mutandis* *„relații de putere"*, avem în vedere, în principal, posibilitățile sociodemografice, precum: traiul într-o anumită zonă geografică, accesul la o anumită formă de educație, accesul în anumite domenii lucrative etc.

---

[460] A se vedea *G. Bataille,* „Partea blesemată. Eseu de Economie Generală", Editura Art, București, 2008, p. 97.

2. Propensiunea achizitivă a oamenilor

Sintetizând cele expuse anterior într-o manieră cât se poate de reducționistă, în contextul funcțiilor economice care marchează înseși relațiile interumane, există o suprapunere între *patrimoniu,* privit ca avere acumulată, respectiv capacitate de a dispune de ea, și *persoană,* privită ca exponent al unei categorii sociale.

Astfel, această suprapunere explică dorința și înclinația naturalizată a oamenilor de a se îmbogăți, întrucât oamenii se identifică pe ei înșiși și se diferențiază între ei prin intermediul bunurilor deținute, averea acumulată exprimând, în fapt, *„valoarea socială"* a persoanei.

Având făcute aceste mențiuni, vom continua prin prezentarea mecanismelor psihosociale care influențează tendința achizitivă de natură ilicită, prin raportare atât la clasa socială defavorizată, cât și la clasa mijlocie superioară.

a. Clasa socială defavorizată

În mod tradițional, s-a postulat existența unei conexiuni etiologice, atât directe, cât și indirecte, între inegalitatea socioeconomică și predispoziția infracțională.

Conexiunea directă poate fi identificată prin raportare la *teoria tensiunilor sociale,* formulată de Robert Merton (1938).

Conform acestei teorii, formele de comportament deviant relativ la standardul bună-stării economice se clasificau în:

- *conformism* (acceptarea atât a țelului socioeconomic, cât și a mijloacelor licite/tradiționale de îndeplinire);
- *inovativitate* (acceptarea țelului socioeconomic, însă respingerea mijloacelor tradiționale/licite de îndeplinire);
- *ritualism* (respingerea țelului socioeconomic, însă acceptarea mecanică a mijloacelor de îndeplinire);
- *escapism* (respingerea atât a țelului, cât și a mijloacelor);
- *rebeliune* (respingerea țelului socioeconomic și a mijloacelor de îndeplinire și înlocuirea acestora cu unele personale)[461].

În acest sens, forma de deviantă specifică categoriilor sociale defavorizate a fost identificată ca aflându-se la interferența dintre *inovativitate* și *rebeliune*, prin aceea că, fiind în imposibilitatea de a obține atributele materiale ale succesului din cauza inegalității socioeconomice, resimt o frustrare față de categoriile sociale

[461] A se vedea *R. K. Merton,* „Social Theory and Social Structure", Collier Macmillan Publishers, London, 1968, pp. 231-248.

superioare, astfel încât săvârşesc infracţiuni, în principal de natură patrimonială, pentru a obţine foloase materiale în scopul de a se apropia, din punctul de vedere al averii acumulate, de clasele sociale superiare.

În acest caz, inegalitatea sau, mai precis, conştientizarea inegalităţii reprezintă cauza imediată a criminalităţii.

Conexiunea indirectă este relevată prin referire la *teoria dezorganizării sociale*, formulată de Clifford Shaw şi Henry McKay (1942).

Potrivit acesteia, factori precum sărăcia, eterogenitatea etnică şi culturală, mobilitatea populaţiei, precum şi dezorganizarea familială sunt cauze ale criminalităţii, întrucât slăbesc capacitatea informală, nonjudiciară, de control social.

Prin urmare, potrivit acestei teorii, inegalitatea structurată pe factori precum cei antereferiţi constituie cauza indirectă a criminalităţii, cauza directă fiind, în principiu, respectivii factori socioeconomici.

Faţă de dimensiunea criminogenă a infracţiunilor de natură economică, apreciem că teoria tensiunilor sociale oferă o explicaţie mai pertinentă şi actuală decât cea a dezorganizării sociale, sintetizând propensiunea achizitivă a claselor inferioare constând în dorinţa de dobândire a rangului prin bunuri materiale.

Cu toate acestea, după părerea noastră, şi această teorie prezintă viciul de a fi incompletă, lacunele ei reflectându-se pe două paliere.

În primul rând, deşi în mod judicios autorul a identificat tensiunea existentă între clasele sociale, s-a limitat la a expune în mod unidirecţional efectul acesteia – *i.e.* sentimentul de frustrare resimţit de exponenţii claselor defavorizate, ignorând în principiu reciproca, anume disprețul, respectiv dezaprobarea venită din partea persoanelor aflate în categoriile sociale superioare.

Or, după cum am observat de-a lungul acestei lucrări, discursul dezaprobator asupra persoanelor dezavantajate a legitimat politici penale severe îndreptate direct asupra acestora (*e.g.* incriminarea vagabondajului şi a cerşetoriei).

Altfel spus, acest discurs reflectat în reglementări penale a creat o criminalitate fictivă, artificială, fundamentată pe atingerea valorii sociale constând în adaptarea şi conformarea la un *modus vivendi* „normal" din punct de vedere economic, fără a fi luate în considerare sau eliminate cauzele precarităţii economice.

Sintetizând, din perspectiva claselor socioeconomice superioare, rezultanta tensiunilor sociale s-a materializat prin incriminarea unor fapte indisolubil legate de starea economică precară a unor categorii de persoane, epistemologia juridică a acestei politici penale fiind dirijată de tehnicieni ai bună-stării, respectiv vizând neadaptarea la un standard socioeconomic „dezirabil".

Conchidem prin a afirma că această politică penală a reflectat în mod clar interacțiunea dintre: posibilitățile materiale, statutul social aferent și relațiile de putere atașate statutului, prin aceea că a permis instituționalizarea discursului claselor înstărite despre cele considerate inferioare.

În al doilea rând, o altă carență a teoriei tensiunilor sociale este dată de faptul că nu ia în considerare distribuția infracționalității prin raportare la categoriile sociale. Mai exact, apartenența la o categorie socială defavorizată determină o specializare criminală, limitată la acele tipuri de infracțiuni accesibile categoriei respective, negând, prin urmare, posibilitatea săvârșirii unor alte tipuri de infracțiuni economice precum, după cum vom vedea, cele de corupție.

b. Clasa socială superioară

Față de remarca anterioară, însușindu-ne ipoteza avansată de Edwin W. Sutherland, teoriile privind comportamentul criminal/deviant bazate pe ansamblul condițiilor socioeconomice precare cum ar fi sărăcia, marginalizarea etc. sunt inconsistente și prejudiciale, cu consecința excluderii categoriilor sociale superioare din sfera discursul criminologic[462].

Motivele excluderii acestei categorii pot consta în faptul că:

- persoanele care fac parte din clasele superioare sunt influente politic și financiar, astfel încât se pot escamota justiției penale mult mai ușor decât persoanele defavorizate;
- distincția de ordin legislativ între infracțiunile de natură economică obișnuită (*e.g.* furt, furt calificat, abuz de încredere etc.) și cele specifice criminalității gulerelor albe (*e.g.* luare de mită, trafic de influență, evaziune fiscală etc.)[463]

De asemenea, aplicând clasificarea formelor de deviantă identificate de Merton în privința criminalității claselor sociale superioare, putem considera că aceasta se manifestă în principal prin modalitatea *inovativității,* iar în subsidiar prin modalitatea *rebeliunii.*

Nu vom insista în această parte asupra fenomenologiei infracțiunilor de corupție *lato sensu* specifice criminalității gulerelor albe, deoarece aceasta va face obiectul secțiunii următoare, însă, cu titlu de concluzie preliminară, menționăm că motivația criminală a acestei categorii sociale se identifică, în măsură determinantă, cu cea identificată în privința claselor defavorizate.

---

[462] A se vedea *E. H. Sutherland,* „White Collar Crime", Yale University Press, London, 1983,p p. 5-6.

[463] *ibidem*

Secțiunea II

Dimensiunea criminologică relativă la infracțiunile de corupție

În prezenta secţiune vom analiza, într-o primă fază, dimensiunea fenomenologică a acestei specii de criminalitate, precum şi particularităţile psihosociale ale autorilor acestora, iar într-o a doua fază, manifestarea concretă a infracţiunilor de corupţie în România.

1. Dimensiunea fenomenologică a infracțiunilor de corupție

Vom contura dimensiunea faptelor de corupție și a celor asimilate atât la nivel pur fenomenologic, prin raportare la aplicabilitatea *teoriei asocierii diferențiale*, cât şi la nivelul factorilor psihosociali de natură criminogenă identificați în persoana autorilor.

a. Dimensiunea pur fenomenologică a corupției și a faptelor asimilate

Potrivit *teoriei asocierii diferențiale* postulate de Edwin Sutherland (1939), conduita infracțională este configurată pe baza următoarelor coordonate[464]:

- conduita criminală este dobândită prin asimilare;
- asimilarea se realizează prin intermediul relațiilor interumane formate în contextul unor grupuri restrânse;
- asimilarea se referă la atât la aspecte obiective, precum tehnici și metode de operare, cât și la aspecte subiective, precum motivația criminală;
- carențele și contradicțiile (de ordin tehnic) decurgând din excedentul definițiilor juridice favorizează săvârșirea infracțiunilor;
- comportamentul criminal și noncriminal reprezintă manifestări ale aceloraşi valori sociale, astfel că orice persoană, indiferent de mediul socioeconomic și cultural, poate adopta o conduită infracțională.

[464] A se vedea *R. J. Lilly, F. T. Cullen, R. A. Ball,* „Criminological Theory: Context and Consequences", Sage Publications, 1989, pp. 57-58.

Prin urmare, dinamica de comportament specifică criminalității gulerelor albe este asimilată prin asocierea cu grupuri de persoane care se raportează la această categorie de fapte într-o manieră pozitivă, justificată, aceste grupuri fiind preponderente în spectrul claselor sociale superioare care desfășoară activități de natură economică.

Sintetic, cultura criminalității reprezintă o constantă indisolubil legată de viața economică[465].

Observăm că, în esență, teoria lui Sutherland avea în vedere criminalitatea specifică entităților private, sens în care se impune identificarea aplicabilității sale în spectrul concentric al infracțiunilor de corupție (subspecie a criminalității gulerelor albe), care pot fi săvârșite atât de entități publice, cât și private.

Așadar, putem explica aplicabilitatea *asocierii diferențiale* pe baza următoarelelor coordonate:

- generalizarea raporturilor economice dintre entități publice și private;
- echivalența dintre structura și procesele organizaționale ale entităților private și publice;
- cu consecința asimilării de către actorii statali a dinamicii entităților private orientate spre acumularea de profit.

Rezultanta acestor coordonate constă în fenomenul „corupției instituționalizate", înțeles ca starea de generalizare, stabilitate, reziliență și transmisibilitate a comportamentului infracțional manifestat prin practici specifice de corupție, atât la nivel organizațional, cât și particular.

Altfel spus, fenomenul corupției instituționalizate prefigurează însăși esența teoriei lui Sutherland, anume asimilarea, transmiterea și normalizarea corupției prin intermediul relațiilor umane și organizaționale, indiferent de dihotomia actor public/privat.

Rezumând, corupția la nivelul entităților private reprezintă un fenomen indisolubil legat de scopul acestora – acumularea profitului, justificat de autori prin suprapunerea sistematică a acestor practici ilicite cu înseși mijloacele de maximizare a profitului.

Corupția la nivelul entităților publice (funcționari sau organizație) reprezintă o preluare a acestui mecanism, scopul utilității publice care dictează activitatea entităților statale fiind deturnat și înlocuit cu scopul utilității particulare, anume acumularea averii.

---

[465] *ibidem*, p. 243.

Având făcute aceste mențiuni, considerăm **inoportună perspectiva generală asupra faptelor de corupție, în sensul că acestea ar fi de natura relațiilor publice, iar nu și private, de vreme ce, astfel cum am observat, din punct de vedere fenomenologic, practicile specifice corupției au fost preluate de la entitățile private**.

Conchidem prin a puncta următoarea definiție a fenomenului corupției, aplicabil deopotrivă actorilor statali, privați și particulari – *„abuz de putere în scopul obținerii unui câștig personal"*[466].

b. Prototipul psihosocial al autorilor

O particularitate psihologică identificată în privința autorilor faptelor de corupție, strâns legată de mecanismul asocierii diferențiale, este mecanismul de *neutralizare a vinovăției* prin raționalizarea conduitei antisociale în baza unui ansamblu de justificări, precum: urmărirea interesului economic particular; considerarea normelor juridice ca fiind un obstacol în calea interesului particular etc.[467]

Mai mult, procesul neutralizării are loc, de regulă, *ex ante delictum*, însă, prin repetiție, acesta devine un factor criminogen generalizat.

S-a mai afirmat că, din punct de vedere sociodemografic, autorii faptelor de corupție sunt persoane ce provin din medii favorizate, având o conduită adaptabilă și activă, fapt ce le permite ascensiunea în sfera de putere instituțională, în vederea consolidării poziției și a ocrotirii intereselor[468].

De altfel, pentru proiectarea unei imagini favorabile la nivelul conștiinței publice, autorii se angrenează în activități caritabile.

2. Date privind fenomenul infracțiunilor de corupție în context național

În cele ce urmează, vom expune succint o serie de date cantitative privind fenomenul infracțiunilor de corupție din România reflectate în rapoartele de activitate ale Direcției Naționale Anticorupție, precum și o serie de date calitative privind profilul motivațional și sociodemografic al autorilor faptelor de corupție la nivel național.

---

[466] A se vedea *Comisia European*, „Semestrul European – Fișă tematică. Lupa împotriva corupției", p. 2 (https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_fight-against-corruption_ro.pdf).

[467] A se vedea *M. Benson*, „Denying the Guilty Mind: Accounting for Involvement in a White-collar Crime", Criminology, Vol. 3(4), 1985, p. 588.

[468] A se vedea *S. Bogdan*, „Criminologie", Universul Juridic, București, 2009, pp. 105-106.

a. Date cantitative privind faptele de corupție în context național

Într-o perspectivă evolutivă, potrivit Raportului anual al Direcției Naționale Anticorupție (DNA) pentru anul 2013, „în perioada ianuarie 2006 – decembrie 2013, 2.547 de inculpaţi au fost condamnaţi prin hotărâri judecătoreşti definitive, dintre care aproape jumătate deţineau funcţii politice, inclusiv un fost prim-ministru, 3 miniştri, 14 membri ai Parlamentului, 2 secretari de stat, 2 preşedinţi de consilii judeţene, 49 primari, primari adjuncţi şi prefecţi, 34 judecători şi procurori, 79 directori de companii naţionale şi instituţii publice şi 110 funcţionari din cadrul autorităţilor de control”[469].

Referitor la dinamica activității DNA în intervalul 2014-2019, numărul inculpaților trimiși în judecată pentru fapte de competența Direcției a crescut anual, fiind urmată de o scădere, astfel: 1.167 inculpați (2014), 1.258 inculpați (2015), 1.271 inculpați (403), 997 inculpați (2017), 556 inculpați (2018) și 501 inculpați (2019)[470].

De asemenea, în anul 2020 „au fost trimiși în judecată 505 de inculpați, din care 360 inculpați prin rechizitoriu și 145 inculpați prin acorduri de recunoaștere a vinovăției, dintre aceștia, 49 fiind persoane juridice”[471].

Referitor la evaluarea calitativă, s-a constatat că „a fost dispusă infirmarea ori redeschiderea urmăririi penale ori neconfirmarea de către instanță (pentru soluția de renunțare la urmărirea penală) în numai 1,69 % din totalul cauzelor soluționate, respectiv 39 din 2.308 cauze. Ponderea achitărilor din totalul trimiterilor în judecată, conform indicatorului statistic stabilit de Consiliul Superior al Magistraturii (incluzând și achitările dispuse ca urmare a deciziilor Curții Constituționale cu efect de dezincriminare și a celor determinate de lipsa de pericol social concret), a fost de 29,90%. Calculând procentul achitărilor pronunțate în anul 2020 prin raportare la totalul inculpaților judecați în anul 2020 (675 de inculpați judecați), ponderea achitărilor este de 22,37%”[472].

Prin raportare la structura infracțiunilor de corupție față de care s-a dispus trimiterea în judecată, din totalul de 771:

---

[469] A se vedea Raportul Anual al DNA pentru 2013, p. 55.

[470] A se vedea Raport privind exercitarea mandatului de procuror-şef al Direcției Naționale Anticorupție, mai 2013 – iulie 2018. În acelaşi sens, a se vedea *Direcția Națională Anticorupție*, Raport de Activitate 2019 (www.pna.ro).

[471] A se vedea *Direcția Națională Anticorupție*, „Raport de Activitate 2020”, p. 9 (www.pna.ro).

[472] *ibidem*, p. 14.

Infracțiuni corupție (Legea nr. 78/2000)	Infracțiuni asimilate (Legea nr. 78/2000)	Infracțiuni prevăzute în legi speciale
217	117	112
66 – luare de mită 36 – dare de mită 61 – trafic de influență 54 – cumpărare de influență	77 – abuz în serviciu contra intereselor publice 1 – efectuare de operațiuni financiare incompatibile cu funcția 14 – folosire de informații ce nu sunt destinate publicității 9 – șantaj 15 – folosirea influenței sau autorității 1 – utilizarea subvențiilor în alte scopuri	93 – evaziune fiscală 15 – spălare de bani

Totodată, raportat la anul 2020, în ceea ce privește pedepsele aplicate, precum și modalitatea de executare, s-au constatat următoarele: „92 inculpați au primit pedepse cu închisoarea cu executare în regim de detenție, reprezentând 20,44%; 22 inculpați au primit pedepse cu închisoarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, reprezentând 4,88%; 268 inculpați au primit pedepse cu închisoarea cu suspendarea executării pedepsei sub supraveghere, reprezentând 59,55%; față 15 inculpați s-a dispus amânarea aplicării pedepsei cu închisoarea pe durata termenului de supraveghere, reprezentând 3,33%; 53 inculpați au primit pedeapsa amenzii penale”[473].

b. Date calitative privind faptele de corupție și autorii acestora în context național

Referitor la particularitățile faptelor săvârșite, s-au constatat următoarele:

Luarea de mită și darea de mită au fost săvârșite, în principal, în următoarele scopuri sau domenii de activitate: achiziții publice, agricultură, drepturi de proprietate, disciplină în construcții, acte de control de către autorități statale, domeniul medical, educație etc.[474]

---

[473] *ibidem*, p. 16.
[474] *ibidem*, p. 23.

Traficul de influență a fost săvârşit în următoarele scopuri/domenii de activitate: eliberări permise de conducere, domeniul fiscal-vamal, numiri nelegale în funcții-cheie, promovări profesionale în funcții-cheie, emitere acte medicale false, pronunțarea soluții favorabile în cauze penale etc.[475] Modalitățile de transmitere a foloaselor materiale identificate au fost, printre altele, transmiterea mitei în conturile bancare ale membrilor familiei beneficiarului, disimularea mitei prin „contracte de intermediere/prestări servicii" fictive[476].

Referitor la valoarea mitei pretinse sau oferite, în funcție de categoria beneficiului urmărit, s-a constat[477]:

Beneficiul urmărit	Valoarea mitei
Achiziții publice	Procent din valoarea facturilor/contract
Obținere documente medicale necesare incadrării în grad de handicap	Raportată la cuantumul pensiei ce urma să fie primită de mituitor
Fraudarea examenelor de specialitate	Costul promovării examenelor la o facultate de medicină era de 100 euro/student sau examen
Obținerea permiselor de conducere	Valoarea mitei era cuprinsă între 100 RON și 1.000 euro, precum și favoruri sexuale

Referitor la indicatorii sociodemografici ai făptuitorilor, s-a afirmat că: „majoritatea inculpaților trimiși în judecată, persoane fizice, provin din mediul urban, sunt bărbați și au vârste cuprinse între 18-65 de ani, având studii superioare și, în principal, fără antecedente penale"[478].

Totodată, s-au observat următoarele aspecte privind pedepsele aplicate, prin raportare la mediul de activitate din care proveneau persoanele condamnate[479]:

Sistem privat	Sistem public
70,22%	29,78%

[475] *ibidem*
[476] *ibidem*, p. 23.
[477] *ibidem*, p. 24.
[478] *ibidem*, p. 34.
[479] *ibidem*, p. 16.

Pedeapsă în regim de detenţie	Pedeapsă în regim de libertate	Pedeapsă în regim de detenţie	Pedeapsă în regim de libertate
16,14%	83,86%	30,59%	69,41%

De asemenea, referitor la tipologia faptelor săvârşite prin raportare la calitatea persoanelor condamnate, s-au mai reţinut următoarele[480]:

Funcţii publice/de demnitate publică alese sau numite	**Funcţii publice de conducere/reprezentare instituţională prin concurs**	**Funcţii de execuţie în domeniul public**	**Persoane fizice/juridice din mediul privat**
Condamnări în principal pentru infracţiuni în domeniul fraudării fondurilor europene, trafic de influenţă, abuz în serviciu	Condamnări în principal pentru acţiuni nelegale în legătură cu achiziţiile publice	Condamnări în principal pentru implicarea în cercul infracţional al persoanelor cu funcţii de conducere	Condamnări în principal pentru fapte comise în relaţia public-privat
Exemple:			
Alocări preferenţiale din resursele bugetare sau logistice.	Acordarea preferenţială a contractelor de achiziţie a unor bunuri sau lucrări	Sprijinirea fraudării fondurilor europene prin furnizarea de documente false.	Furnizarea unor documente justificative necesare fraudării achiziţiilor publice
Atribuţii nelegale de contracte de achiziţie publică.	Plata unor contracte neexecutate, executate parţial sau neconform.	Condiţionarea exercitării actului medical de primirea unor bani.	Utilizarea unor documente false pentru obţinerea de fonduri nerambursabile.
Folosirea funcţiei pentru exercitarea influenţei asupra altor persoane aflate în funcţii de conducere.	Neîndeplinirea atribuţiilor în domeniul disciplinei în construcţii.	Neaplicarea măsurilor legale atunci când constatau nereguli.	Susţinerea reciprocă în scopul sustragerii de la plata taxelor şi impozitelor.

Potrivit unui studiu efectuat în anul 2021 privind cauzele şi factorii determinanţi ai faptelor de corupţie, s-au reţinut următoarele aspecte calitative

[480] *ibidem*, pp. 20-21.

referitoare la tipologiile infracțiunilor de corupție precum și la particularitățile autorilor acestora[481]:

Luarea de mită	„Făptuitorii provin atât din sectorul privat, cât și din cel public; Făptuitorii au în general o experiență profesională substanțială (cel puțin 10 ani) aferentă poziției profesionale pe care o ocupă; Făptuitorii proveneau atât din familii cu situații dificile, cu dificultăți materiale severe, cât și din familii cu situații stabile, funcționale, cu venituri peste medie; Anterior condamnării, cei intervievați tindeau spre diminuarea gravității faptei comise, considerând, mai degrabă, luarea de mită ca pe un mod de a realiza un schimb social și economic. Context relațional facilitator definit prin relații comerciale nesupuse unui control riguros, sau prin mediu organizațional ierarhic structurat, pentru perioade lungi de timp, de norme informale, în care mita părea să fie încurajată și practicată de o mare parte din angajați (colegi de muncă, șefi ai persoanei condamnate); Gradul de vizibilitate a practicilor de luare de mită este destul de ridicat, în special în sectorul public investigat.”
Darea de mită	„Darea de mită este percepută ca având un corespondent într-o practică cotidiană foarte răspândită, considerată normală de către mituitori anterior începerii urmăririi penale/condamnării; Intervine în contextul nevoii de a rezolva urgent anumite probleme birocratice (justificarea sau obținerea unor drepturi bănești); În mediile organizaționale ale sectorului public este relevată percepția conform căreia serviciile publice sunt organizate pe perioade lungi de timp în structuri semi-informale, cu reguli proprii impuse de șefi și cu o cerere semnificativă în societate pentru rezolvarea unor probleme prin eludarea legii.”
Traficul de influență	„Atât femei, cât și bărbați, provenind atât din sectorul public, cât și din cel privat, subiecții activi ai traficului de influență, sunt

[481] A se vedea *Ministerul Justiției,* „Cauzele și factorii determinanți ai faptelor de corupție. Raport de cercetare criminologică, calitativă și cantitativă”, 2021, pp. 21-27.

persoane cu un statut socioeconomic ridicat, cu resurse materiale şi educaţionale peste medie, cu o experienţă profesională semnificativă;
Aceştia ocupă poziţii de conducere în organizaţiile din care fac parte;
Autorii sunt recunoscuţi pentru poziţiile lor profesionale, obişnuiţi să furnizeze servicii, să sprijine anumite iniţiative, să conecteze diverşi actori ai pieţelor în care activează, să funcţioneze profesional prin intermediul unor reţele sociale extinse;
Majoritatea consideră că acţiunile pentru care au fost condamnaţi sunt acceptabile din punct de vedere social şi nu îşi recunosc vinovăţia decât parţial. În cazurile în care vinovăţia pentru faptele comise este recunoscută în parte, tipul de infracţionalitate care îi caracterizează nu este perceput ca o sursă de dezordine morală sau ca un pericol social, ci ca o infracţionalitate nedăunătoare societăţii, comparativ cu alte tipuri de infracţiuni reglementate de legislaţia penală."

Referitor la analiza contextuală a infracțiunilor de corupție în funcție de dihotomia sistem public/privat, prin rapoartare la factori organizaționali și structurali, s-au constatat următoarele[482]:

Sistem privat	Sistem public
• Necunoașterea reglementărilor în materia faptelor de corupție • Existența unor relații comerciale cu entități din sectorul public și privat • Situații economice dificile • Conflicte de natură politică la nivel local	• Generalizarea faptelor de corupție • Asimilarea corupției cu o relație de liber schimb • Validarea şi tolerarea reciprocă • „Consolidarea unei motivaţii situaţionale dependente de propriile nevoi şi de dinamica şi presiunea grupului din care face parte"

Într-o legătură strânsă cu factorii criminogeni de natură organizațională și structurală este **motivația**, care, în cazul faptelor de mică corupție, se manifestă

[482] A se vedea *Ministerul Justiției,* „Cauzele și factorii determinanți ai faptelor de corupție. Raport de cercetare criminologică, calitativă și cantitativă", 2021, p. 31-32.

prin conjuncția dintre dorință materială și inegalitate socioeconomică sau obligații morale decurgând din relații de prietenie/rudenie.

Pe de altă parte, în cazul faptelor de mare corupție, motivația se manifestă prin conjuncția dintre ambiție achizitivă și negarea vinovăției[483].

Astfel, referitor la procesul decizional, rezultantă dintre ansamblul factorilor etiologici și motivația infracțională, s-au identificat următoarele mecanisme[484]:

Mecanism decizional caracterizat de dimensiunea colectivă	Mecanism decizional caracterizat de dimensiunea individual-rațională	Mecanism decizional caracterizat de dimensiunea afectivă
Corespunde cazurilor de mică corupție în contextul instituțiilor publice cu program de relații cu publicul.	Corespunde cazurilor de mare corupție.	Persoanele acționează singure, sub imperiul unei temeri reale sau imaginare.
Recurența săvârșirii faptelor, nefiind vorba de o oportunitate de moment.	Infracțiunile sunt săvârșite în vederea unei oportunități patrimoniale, politice, sociale majore. Predispoziția de a neutraliza vinovăția.	Evaluarea sumară a consecințelor, ca urmare a resimțirii unei urgențe decizionale.
Presiunea rezultând din normalizarea acestei practici în cadrul locului de muncă este un factor decizional determinant.	Planificarea săvârșirii faptei prin calcularea atentă a riscurilor și beneficiilor implicite.	Conștientizarea riscurilor, însă negarea posibilității de a se produce.

[483] *ibidem*, pp. 36-41.
[484] *ibidem*, p. 43.

Bibliografie

I. Tratate, cărți

1. G. Banu, „Tratat de medicină socială", Vol. I-III, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944.
2. H. E. Barnes, „The Story of Punishment. Record of Man's Inhumanity", 2nd edition, Patterson Smith, Montclair, 1972.
3. G. Bataille, „Partea blesemată. Eseu de Economie Generală", Editura Art, Bucureşti, 2008.
4. C. Beccaria, „Despre infracțiuni și pedepse" (trad. Dana Grasso), Editura Humanitas, Bucureşti, 2007.
5. P. Beirne, „Inventing Criminology", State University of New York Press, Albany, 1993.
6. W. Benjamin, „Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings. Critique of Violence", Shocken Books, New York, 1978.
7. W. Blackstone, „Commentaries on the Laws of England. Book IV – Of Public Wrongs", Oxford University Press, Oxford, 2016.
8. G. Bodoronea, V. Cioclei, I. Kuglay et. al., „Codul Penal. Comentariu pe articole", ediția 3, Editura C.H. Beck, București, 2020.
9. B. Boerescu, „Discursuri politice", Vol. II, Atelierele Grafice Socec & Co., Bucureşti, 1910.
10. S. Brownmiller, „Against Our Will", Ballantine Books, 1975.
11. F. Cassata, „Building the New Man. Eugenics, Racial Science and Genetics in Twentieth-Century Italy", C.E.U. Press, Budapest, 2011.
12. M. Gibson, „Italian Prisons in the Age of Positivism, 1861-1914", Bloomsbury Academic, London, 2019.
13. M. S. Gibson, „Cesare Lombroso and Italian Criminology: Theory and Politics", în P. Becker, R. Wetzell, „Criminals and their Scientists: The History of Criminology in International Perspective", Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
14. C. E. Buxton, „Points of View in the Modern History of Psychology", Academic Press Inc., Orlando, 1985.
15. Cicero, „Philippics III. 31", Harvard University Press, 1926.
16. V. Cioclei, „Manual de criminologie", ediția 10, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2022.

17. V. Cioclei, „Drept penal. Partea Specială I", ediția a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2017.
18. M. Cliveti, „Sistemul prostituției. O abordare din perspectiva egalității de gen", Editura C.H. Beck, București, 2016.
19. A. Comte, „The Positive Philosophy", vol. 1, Batoche Books, Kitchener, 2000.
20. B. Darwin, „The Descent of Man and Selection in Relation to Sex", Penguin Classics, Princeton, 2004.
21. A. Dîncu, „Bazele criminologiei", vol. I, Editura Proarcadia, București, 1993
22. V. Dongoroz, „Drept penal (Reeditarea ediției din 1939)", Asociația Română de Științe Penale, București, 2000.
23. V. Dongoroz et. al., „Explicații teoretice ale Codului penal", Vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1971.
24. V. Dongoroz et. al., „Explicații teoretice ale Codului Penal Român. Partea Generală", Vol. I, II, Editura All Beck, București, 2003.
25. A. Drăgan, Ș. Poliana, A. Povcară, A. Velicu, E. Stoian, „Măsurarea gradului de violență prezent în programele audiovizualului românesc", Centrul de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare, București, 2008.
26. M. Felson, M. A. Eckert, „Crime and Everyday Life. A Brief Introduction", SAGE Publications, Los Angeles, 2009.
27. E. Ferri, „La Sociologie Criminelle", Arthur Rousseau, Paris, 1893.
28. E. Ferri, „Principii de drept criminal", Vol. I, Editura Revista Positivă Penală, București, 1940.
29. M. Foucault, „The Archeology of Knowledge", 2nd edition, Routledege, 2002.
30. M. Foucault, „Discipline and Punish. The birth of the Prison", Penguin Books, London, 1991.
31. M. Foucault, „The Order of Things. The Archeology of the Human Sciences", Routledge Classics, London, 2005.
32. D. Frau-Meigs, S. Jehel, „Les écrans de la violence", Economica, Paris, 1997.
33. F. Galton, „Inquiries into Human Faculty and its Development", Macmillan Press, London, 1883.
34. D. Garland, „The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society", The University of Chicago Press, Chicago, 2002.

35. R. Garofalo, „Criminology", Little, Brown and Company, Boston, 1914.
36. G. Groza, „Psihologie aplicată în procesul penal", Editura Universul Juridic, București, 2019
37. G. W. F. Hegel, „Philosophy of Right", Dover Publications, Mineola, 2005.
38. T. Hobbes, „Leviathan", Penguin Classics, 2017.
39. G. T. Hotaling, M. A. Strauss, A. J. Lincoln, „Intrafamily Violence, Crime and Violence outside the Family", Crime and Justice, Vol. 11, Family Violence, University of Chicago Press, Chicago, 1989.
40. C. Kruttschnitt, B. McLaughlin, C. Petrie, „Advancing the Federal Research on Violence against Women", National Academy Press, Washington DC, 2004.
41. L. V. Lefterache, „Curs de drept penal. Partea generală", Editura Hamangiu, București, 2016.
42. A. Leș, „Psihologie criminologică. Rolul (Psiho)patologiei clinice în descifrarea comportamentului criminal", Editura Universitară, București, 2020.
43. C. Lombroso, „Omul delincvent, vol. 1", Editura Măiastra, București, 1992.
44. C. Lombroso, „Criminal Man" (trad. M. Gibson & N. H. Rafter), ed. I, Duke University Press, London, 2006.
45. K. Marx, „Capital. Vol. I, part. VIII", Wordsworth Editions Limited, 2013.
46. M. Mauss, „The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies" (trad. I. Cunnison), Cohen & West Ltd., London, 1966.
47. D. Melossi, M. Pavarini, „The Prison and the Factory. Origins of the Penitentiary System", Macmillan Press, London, 2018.
48. R. K. Merton, „Social Theory and Social Structure", Collier Macmillan Publishers, London, 1968.
49. W. Morrison, „Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism", Cavendis Publishing Limited, London, 1995.
50. V. Papadopol et. al., „Codul penal al Republicii Socialiste România. comentat și adnotat. Partea generală", Editura Științifică, București, 1972.
51. V. Pușcașu, Noul Cod penal adnotat, Editura Hamangiu, București, 2014.
52. R.D. Popescu, C.-M. Văduva, „Sociologie juridică. Clarificări conceptuale și aplicații", Editura Hamangiu, București, 2020
53. A. Rădulescu et. al., „Carte romînească de învățătură 1646". Ediție critică, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1961.
54. S. M. Rădulescu, „Sociologia devianței", Editura Victor, București, 1998

55. G. Rusche, O. Kirchheimer, „Punishment and Social Structure", Transaction Publishers, London, 2007.
56. T. Pop, „Curs de criminologie", Reeditarea Ediției apărute în anul 1928 la Editura Institutului de Arte Grafice Ardealul, Cluj, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 1.
57. M. P. Rossi, „Traite de Droit Penal", Vol. I, L. Hauman et compagnie, Bruxelles, 1829.
58. R. Saleilles, „L'individualisation de la Peine: Étude de Criminalité Sociale", 3eme Edition, Librairie Felix Alcan, Paris, 1927.
59. E. Stancu, „Tratat de criminalistică", ediția a IV-a, Editura Universul Juridic, București, 2007.
60. R. M. Stănoiu, „Criminologie", Vol. I, Editura Oscar Print, București, 1995
61. S. K. Steinmetz, „The Cycle of Violence: Assertive, Aggresive and Abusive Family Interaction", Praeger, New York, 1977.
62. E. H. Sutherland, D. R. Cressey, „Criminology", 10th edition., J.B. Lippincott Company, 1978.
63. E. H. Sutherland, „White Collar Crime", Yale University Press, London, 1983.
64. I. Tanoviceanu, „Tratat de drept și procedură penală", ed. II, Vol. I, Tip. Curierul Judiciar, 1924, București.
65. I. Tanoviceanu, „Tratat de drept și procedură penală", ed. II, Vol. II, Tip. Curierul Judiciar, București, 1924.
66. R. H. Tawney, Religion and the Rise of Capitalism. A Historical Study, Hesperides Press, 2008.
67. M. Turda, „Eugenism și modernitate", Editura Polirom, București, 2014.
68. M. Udroiu, „Drept penal. Partea generală", ediția a 5-a, Editura C.H. Beck, București, 2018.
69. G. B. Vold, T. J. Bernard, J.B. Snipes, „Theoretical Criminology", 4th edition, Oxford University Press, New York, 1998.
70. S. Walklate, „Understanding Criminology. Current Theoretical Debates", 2nd edition, Open University Press, Buckingham, 2003.

II. Articole, studii, capitole în volume colective

1. P. Beirne, „Adolphe Quetelet and the Origins of Positivist Criminology", American Journal of Sociology, 92(5), 1987.
2. M. Benson, „Denying the Guilty Mind: Accounting for Involvement in a White-collar Crime", Criminology, Vol. 3(4), 1985.
3. V. Cioclei, „Crimă și biologie dintr-o perspectivă neuroștiințifică sau Fantoma Lui Lombroso la Austin", (https://www.bizlawyer.ro/stiri/interviuri-opinii/crima-si-biologie-dintr-o-perspectiva-neurostiintifica-sau-fantoma-lui-lombroso-la-austin.
4. C. Constantinescu-Mărunțel, „Quelques points concernant la relation entre les normes juridiques et les normes éthiques dans la vie universitaire roumaine", AUBD–Forum juridic, 9-22, 2021.
5. C. Constantinescu-Mărunțel, „The Rather Ambiguous Notion Of Justice Utilised By The European States", Union of Jurists of Romania. Law Review 10 (2), 2020.
6. N. K. Denzin, „Toward a Phenomenology of Demoestic, Famil Violence", American Journal of Sociology, Vol. 90(3), 1984.
7. E. M. Dodd, „Maximum Wages to Minimum Wages: Six Centuries of Regulation of Employment Contracts", Columbia Law Review, 43(5).
8. M. Friendly, „A.-M. Guerry Moral Statistics of France: Challenges for Multivariable Spatial Analysis", Statistical Science, 22(3), 2007.
9. V. Feran, „Cum putem lupta cu agresiunile sexuale? Propunere legislativă" (https://www.juridice.ro/547969/cum-putem-lupta-cu-agresiunile-sexuale-propunere-legislativa.html.
10. D. Garland, „The Criminal and His Science: A Critical Account of the Formation of Criminology at the End of the Nineteenth Century", The British Journal of Criminology, 25(2), 1985.
11. R. J. Gelles, „Family Violence", Annual Review of Sociology, Vol. 11(1), 1985.
12. N. Haslam, „Dehumanization: An Integrative Review", Personality and Social Psychology Review, 10(3), 2006.
13. M. Ioan Micle, D.-Ș. Săucan, A. Liiceanu, „Percepția și dimensiunile violenței în anumite zone ale capitalei. Studiu Pilot", Institututl Național de Criminologie, 2005.

14. H. C. Kelman, „Violence Without Restraint: Reflections on The Dehumanization of Victims and Victimizers" în G. M. Kren, L. H. Rappoport et. al., „Varieties of Psychohistory", Springer, New York, 1976.
15. B. Krahé, I. Möller,L. R. Huesmann, L. Kirwil, J. Felber, A. Berger, „Desensitization to media violence: Links with habitual media violence exposure, aggressive cognitions and aggressive behavior." Journal of Personality and Social Psychology, vol. 100(4), 2011.
16. D. W. LaRue, „[Review] Criminology by Raffaele Garofalo", American Journal of Sociology, 20(3), 1914.
17. T. Manea, „Violul dintr-o perspectivă psihocriminologică", Revista Universul Juridic, nr. 10/2021.
18. C. Miles, „Intoxication and Homicide. A Context-Specific Approach", Brit. J. Criminol., 52(5), 2012.
19. J.-M. Moeglin, „Penitence Publique et Amende Honorable au Moyen Age", Revue Historique, Fasc. 2 (604), 1997.
20. N. L. Nguyen, „Roman Rape: An Overview of Roman Rape Laws from the Republican Period to Justinian's Reign", Michigan Journal of Gender & Law,Vol. 13(1), 2006.
21. M. C. Nussbaum, „Objectification", Philosophy & Public Affairs, 24(4) 1995.
22. G. Newman, P. Marongiu, „Penological Reform and the Myth of Beccaria", Criminology, 28 (2).
23. M. Renneville, „The Archive of Criminal Anthropology: A journal Fit for a Nascent Scientific Field", Criminocorpus, 2015, halshs-01390287.
24. S. D. Rittenmeyer, „Of Battered Wives, Self-defense and Double Standards of Justice", Journal of Criminal Justice, Vol. 9, 1981.
25. F. J. Romeo-Biedma, P. Horno, „Kiko și Mâna. Manual de instruire a formatorilor. Educatori protectori, copii protejați: Pregătire preșcolară pentru prevenirea abuzului sexual asupra copiilor ", Consiliul Europei, p. 13 (https://rm.coe.int/kiko-hand-tfort-manual-web-romanian-rm/1680a271d8).
26. R. Rosenfeld, „Crime is the Problem: Homicide, Acquisitive Crime, and Economic Conditions", Journal of Quantitative Criminology, Vol. 25(3), 2009.
27. J. Rudolph, „Rape and Resistance: Women and Consent in Seventeenth-Century English Legal and Political Thought", Journal of British Studies, Vol. 39(2), 2000.

28. S. Schafer, „The Problem of Free Will in Criminology", The Journal of Criminal Law and Criminology, 67(4), 1976.
29. B. Schnapper, La Repression du Vagabondage et sa Signification Historique du XIVe au XVIIIe siecle, Revue historique de droit francais et etranger, vol. 63, no. 2.
30. T. Sellin, „Penal Servitude: Origin and Survival", Proceedings of the American Philosophical Society, 109 (5), 1965.
31. W. Schikel, „Biophobia, State Violence and the Definition of Violence" în R. Lippens, D. Crew et. al., „Existentialist Criminology", Routledge, London, 2009.
32. H. Stephenson, „Gall, Franz Joseph (1758-1828)", The Encyclopedia of Clinical Psychology, 1, Wiley Blackwell, Chichester, 2015.
33. M. J. Strube, L. S. Barbour, „The Decision to Leave an Abusive Relationship: Economic Dependence and Psychological Commitment", Journal of Marriage and the Family, 45(4), 1983
34. H.-S. Tiugan, „Vagabondajul și cerșetoria. Între politica penală a mizeriei și mizeria politicii penale", Curierul Judiciar nr. 5/2020/
35. M. E. Wolfgang, „Pioneers in Criminology: Cesare Lombroso (1835-1909)", Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 52(4), 1961.